

Svenska Linné-Sällskapets
Årsskrift

Årg. XV 1932

S V E N S K A
LINNÉ-SÄLLSKAPETS
ÅRSSKRIFT

ÄRGANG XV • 1932

U P P S A L A

1932

UPPSALA 1932
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.
31603

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Th. M. Fries 1832—1932. Av RUTGER SERNANDER	I	6
Två ungdomsporträtt av Linné? Av INGEGGERD TULLBERG-BESKOW . . .	7—	12
En glömd Linnelärjunge i Alströmers stad. Av FRITZ STENSTRÖM . . .	13—	40
Linnæi anteckningar efter Olof Rudbeck d. y:s föreläsningar om svenska fåglar. Av EINAR LÖNNBERG	41—	75
Om de linneanska glasen. Av HERIBERT SEITZ	76—	89
Oscar Juell. Några minnesord. Av ROB. E. FRIES	90—	94
Om bergskollegii mineralkabinett och Linnés föreläsningar däröver 1740. Av NILS ZENZÉN	95—	131
Kilian Stobæi instruktion för en forskningsfärd i Skåne 1729. Av ARVID HJ. UGGLA	132—	139
Meddelande från den Linnéanska stiftelsen på Hammarby. IV. Av RUTGER SERNANDER	140—	141
Summary of contents	142—	144

Sällskapets egna angelägenheter:

Styrelsens års- och förvaltningsberättelse för år 1931	145—	146
Linnéträdgården	146	
Linnémuseet och Linnébiblioteket	147	
Skattmästarens berättelse för år 1931	148—	150
Stat för Svenska Linné-Sällskapet för år 1932	150—	151
Revisionsberättelse för år 1931	152	
Gällande bestämmelser rörande ränteavsättningar till Sällskapets fonder	152	
Svenska Linné-Sällskapets styrelse	153	
Nyttillkomna medlemmar	154	

<i>Innehållsförteckning till årgångarne I—XV (1918—1932). Index to Vol. I—XV.</i>	155	164
---	-----	-----

*Bidrag till 16:e argangen böra anmälas hos
och om möjligt insändas till undertecknad under
september månad 1932.*

ARTID HJ. UGGLA

Redaktör av årsskriften

Adr. Uppsala.

Th. M. Jones

TH. M. FRIES

1832—1932

AV

RUTGER SERNANDER

DÅ DEN SVENSKA BOTANIKENS SAMTIDA GRAND OLD man, professor emeritus vid Uppsala Universitet TH. M. FRIES, ingick i sitt 81:sta år, ägnade honom Svensk Botanisk Förening i sin festskrift en hyllning med denna adress:

Den svenska botanikens Nestor

Theodor Magnus Fries

Lafkännaren

Polarfararen

Muséiskaparen

Linné-forskaren

Mannen som mer än någon af sin samtid förmått

Göra den botaniska vetenskapen kär och älskad

I hela vårt land.

Det föll sig alldeles naturligt att då vi ur en rik livsgärning ville framdraga det allra viktigaste, Linné-forskningen ej skulle avglömmas. TH. M. FRIES var på detta område banbrytare; vidden och djupet av hans arbete på detta fält stå ouppnådda.

När nu ett sekel den 28 oktober 1932 går till ända, sedan denne Linné-forskare i Femsjö sockens prästgård i Småland såg dagens ljus, har Svenska Linné-Sällskapet velat hedra minnet genom att påminna om några drag ur ett verk och en gärning, som för oss lysa med en så vacker och föredömlig glans.

Det var otvivelaktigt fadern, ELIAS FRIES, som gav honom det första intresset för deras hembygds store man, dennes tid och verk.

ELIAS FRIES gjorde också flera och goda originalinlägg i Linné-forskningen. Utom på de värdefulla utredningar över de linneanska växternas systematik, som finnas inströdda i så många av hans skrifter, bör härut-

innan uppmärksamheten riktas på hans tvenne gånger utgivna »*Den Linnéanska Botanikens förhållande till den nuvarande*» och på hans 1848 utgivna »*Carl von Linnés Anteckningar öfver nemesis divina*». Att märka är att den andra omarbetade och tillökade upplagan 1878 upplades av far och son.

Dessförinnan hade emellertid sonen självständigt börjat deltaga i utbyggandet av denna historiska vetenskapsgren. Det var på Naturforskarmötet i Kristiania 1856, då han framlade »några nyligen upptäckta Linnéanska Manuscripter».

Under de närmast följande årtiondena med deras sjudande arbete på andra av botanikens fält får Linné-forskningen i stort sett ligga nere. Men jag minnes väl, att FRIES meddelade mig, att han hade för avsikt att som emeritus uppta ej blott detta kapitel, som låg honom särskilt om hjärtat, utan även botanikens allmänna historia i Sverige med särskild vikt lagd på 1800-talet. Vi veta alla att det blev honom förunnat att fullfölja detta program. Dock tyvärr med ett viktigt undantag. På 1800-talet, över vars personhistoria han satt inne med en enastående kännedom grundad på en omfattande tradition och ett enastående minne, hann han aldrig in.

Men redan före emeritus-åldern leddes han in på detta historiska jätteprogram. Det var mottagandet av rektorsämbetet vid Uppsala universitet år 1893, vilket han förvaltade ända till sin avgång från professuren 1899, som var den närmaste anledningen. Under denna tid hade nämligen rektor att utfärda ej mindre än 11 akademiska program. Dessa försåg han enligt gängse sed med var sin vetenskapliga avhandling, alla författade av honom själv. I 8 program meddelade han åren 1893—1898 ark efter ark av vad han kallade *Bidrag till en lefnadsteckning öfver Carl von Linné*. Det var ingenting mindre än början till och förberedelsen till det allbekanta standardverket *Linné. Lefnadsteckning af Th. M. Fries*, som i tvenne delar omfattande 902 sidor utkom under året 1903.

Den väntade boken om LINNÉ och dennes ställning i den samtida naturforskningen i vårt land låg nu färdig. Det är ett snitt genom frihetstidens och den tidiga gustavianska tidens naturhistoria och akademiska odling med LINNÉ och Uppsala som centralpunkterna.

Boken är monografiskt hållen och är utom på alla lithörande tryckta källor i största utsträckning grundad på förut föga beaktat otryckt material. I en vederhäftig och älskvärd stil upplägges för läsaren en märklig tid i sina såväl stora som små drag.

Den lider i viss mån av att på samma gång vara populär och vetenskaplig. Då det speciella källmaterialet skall rådfrågas av forskaren, vilket inträffar mycket ofta, saknas ej så sällan hänvisningen till detta, trots att i bägge delarna noter och bilagor synas och äro så överväldigande.

Det har med rätta, om ock kanske med någon överdrift, angående detta arbete sagts, att om ej FRIES gjort det, »så hade det säkerligen aldrig kunnat utföras på ett sådant sätt, ty han var bland Sveriges botaniker den siste bäraren af den direkta muntliga traditionen från Linnés dagar, den siste, som kunde förstå och för andra tolka det lif, som ligger bakom de gulnade dokumenten». Till detta bör läggas, att 1800-talets romantik hade gjort mycket att förfalska denna tradition; vad här FRIES lika nyktra som hängivna forskning gjorde i upprepningsväg — jag tar ur högen mytbildningen om LINNÆI och ROSENS strid med varandra — kan ej nog högt uppskattas.

Denna klassiska bok var emellertid endast inledningen till en rad av nya, ytterst omfattande insatser i Linné-forskningens tjänst, vilka nu följde slag i slag, år efter år under ett tröget arbete fram till några dagar före en stilla och lugn död den 29 mars 1913.

Huvudparten av dessa nya verk faller på *Skrifter af Carl von Linné utgifna af Kungl. Svenska Vetenskapsakademien samt Bref och skrivelser af och till Carl von Linné utg. af Upsala Universitet*.

Det arbete, med vilket FRIES nu grep sig an, hade under akademiens egid påbörjats av E. ÄHRLING, den forskare som delar äran med FRIES av att ha inlett det vetenskapligt-kritiska utgivandet av LINNÉS skrifter och brev. ÄHRLING dog emellertid redan 1889, varefter skriftutgivningen några år inskränktes och avstannade.

År 1905 var FRIES emellertid färdig med sin på akademiens uppdrag gjorda översättning till svenska av *Flora lapponica*. *Flora lapponica*s innehåll går vida över vad titeln »flora» anger. I »annotationes» efter en rad av växterna har LINNÆUS infogat en mängd ofta mycket viktiga naturvetenskapliga, kulturhistoriska och etnografiska uppgifter. Originals ej alltid för andra än klassici så lätt tillgängliga latin har suveränt översatts av FRIES, och hans kommentarer göra därjämte detta LINNÆI grundläggande arbete än mera fruktbärande.

Den andra huvudhandskriften från Lapplandsresan »*Iter lapponicum*» hade 1889 utgivits av akademien efter ÄHRLINGS ännu ej av honom själv reviderade utskrift och härigenom blivit så dålig, att akademien måste utge den på nytt. Som utgivare lyckades man förvärva FRIES. Denne framhöll en gång för mig att ingen av de handskrifter han utgivit erbjudit så stora svårigheter. Men så har han i stället lyckats glänsande såväl med dechiffreringen av den ej sällan under strapatser och oväder nerkastade texten som med den lärda och ingående kommenteringen.

Vid Linné-jubileet 1907 beslöt Universitetet att utge LINNÉS brev. Det anslag, som begärdes av riksdagen, beviljades enhälligt av bägge kamrarna. Utgivandet uppdrogs även det åt FRIES.

Det var ett jättearbete han åtagit sig, ej minst genom det breda pro-

gram han lade för kommentarier och noter, som också fingo det förnämligaste naturhistoriska och biografiska innehåll.

Publikationen utgavs och utgives i tvenne avdelningar: 1. Brev och skrivelser till institutioner och svenska enskilda personer. 2. Utländska brevväxlingen.

För att få en inblick i omfattningen av programmet kan nämnas att endast delen »Bref till och från Abraham Bäck» räknar 524 brev från LINNÉ och 15 från BÄCK (huvuddelen av de Bäckska breven synes vara förintad), och att trycktexten av dessa med tillhörande noter tar 596 sidor.

FRIES medhann under sin livstid 6 delar av förra avdelningen och lämnade i tryckfärdigt skick manuskript till den sjunde. Därjämte hade under hans uppsikt större delen av de hos Linnean Society of London förvarade breven till LINNÉ kopierats. FRIES' verk fortsattes av hans lärjunge, den om Linné-forskningen så högt förtjänte överbibliotekarien MARKUS HULTH. Efter dennes död har utgivandet stått stilla.

Vid Linnés Hammarby har THORE FRIES för alla tider bundit sitt namn.

För statens inköp av den nuvarande Stiftelsen verkade han, om ej officiellt så dock starkt på privat väg. (Jfr THERMENII uppsats i Årsskriften för 1931.) Han blev Hammarbys förste inspektor och skötte denna plats till 1902, då han överlämnade inspektoratet till sin vän och kollega, Linnéättlingen TYCHO TULLBERG.

På FRIES' lott föll att verkställa själva organisationen av »den Linnéanska stiftelsen på Hammarby» samt att utföra den nödvändiga och vidlyftiga restaureringen i den form i vilken minnesgården ter sig den dag i dag är. Om det nit, den omsorg och den pietet, som han nedlagt på detta arbete, finnes ej mer än en mening.

Här nedan förtecknas de av THORE FRIES' skrifter, som hänföra sig till Linné (efter J. M. HULTHS bibliografi i Svensk botanisk tidskrift, Bd 8, 1914, s. 130 ff.).

Om några nyligen upptäckta Linnéanska Manuscripter. Af Th. M. Fries. — Forhandl. Skand. Naturf. 7e Möde i Christiania 1856, Chra 1857.

Anteckningar rörande en i Paris befintlig Linneansk växtsamling. Af Th. M. Fries. (Meddeladt den 12. Juni 1861.) — Stockholm, Vet.-Ak. Öfvers., Årg. 18, 1861.

[Recension af Arvid Ahnfelt, Carl von Linnés lefnadsminnen 1877. Undert.: — r —.] — Nya Dagl. Alleh., 1877, 8 dec., 12 dec. Med svar af Ahnfelt och slutreplik af Fries.

Carl von Linnés Anteckningar öfver nemesis divina utgifne af Elias Fries och Th. M. Fries. Ny, omarbetad och tillökad upplaga. Upsala 1878.

Tal af Th. M. Fries. — Festen till Carl von Linnés minne Upsala 1878.

Om ett Linneanskt herbarium i Sverige. — Bot. Not. 1887.

Eulogium on Linnaeus. By Prof. Th. M. Fries, F. M. L. S. — London, Proc. Linn. Soc. 1887—88 (tr. 1890).

Bidrag till en lefnadsteckning öfver Carl von Linné. 1—8. Af Th. M. Fries. Upsala 1893—98. — Upsala Univ. Årsskr. 1893—98. Progr.

Naturalhistorien i Sverige intill medlet af 1600-talet. Af Th. M. Fries. Upsala 1894. — Upsala Univ. Årsskr., 1894. Progr.

Några blad ur termometerns historia. Af Th. M. Fries. — Nord. Tidskr., 1897.

Den första naturvetenskapliga forskningsfärden i Sverige. Af Th. M. Fries. Nord. Tidskr., 1898.

Caroli Linnæi Hortus Uplandicus med inledning och förklaringar. Af Th. M. Fries. Upsala 1899. — Upsala Univ. Årsskr., 1899. Progr.

Inledningen är omtryckt med titel: Trädgårdsskötseln i Sverige under 1700-talets förra hälft. Af Th. M. Fries. — Sv. Trädg.-för. Tidskr., 1899.

Linné. Lefnadsteckning af Th. M. Fries. D. 1—2. Stockholm, Fahlcrantz & Co, 1903.

Engelsk bearb.: Linnæus (afterwards Carl von Linné). The Story of his Life, adapted from the Swedish of Theodor Magnus Fries . . . by Benjamin Daydon Jackson. London, Witherby, 1923.

Följdskrifter (i anl. av polemik med prof. F. R. KJELLMAN):

Linnéminnena. [Undert.] Th. M. Fries. Upsala Nya Tidn., Nr 2567, 1904 12 Jan.

Anhållan. [Undert.] Th. M. Fries. — Bot. Not. 1904.

Linnéminnen i Upsala botaniska trädgård. Antikritik af Th. M. Fries. Inlämnad den 14 december 1904. Upsala 1905. — Arkiv f. bot., Bd 4, Nr 5.

Skrifter af Carl von Linné utgifna af Kungl. Svenska Vetenskapsakademien. Upsala.

1. Flora Lapponica öfversatt till svenska språket af Th. M. Fries. 1905.

2. Valda smärre skrifter af allmänt naturvetenskapligt innehåll af Carl von Linné, dels af honom författade på svenska språket, dels öfversatta af några hans lärjungar och Th. M. Fries. 1906.

Innehåll:

Oeconomia naturæ . . .

Om nödvändigheten af forskningsresor inom fäderneslandet . . . Till svenska språket öfvers. af Th. M. Fries.

Om den beboeliga jordens tillväxt . . . Till svenska språket öfvers. af Th. M. Fries.

Hvartill duger det? . . .

Politia naturæ . . . Till svenska språket öfvers. Th. M. Fries.

Naturaliesamlingars ändamål och nytta . . .

Instruktion för resande naturforskare . . . Till svenska språket öfvers. af Th. M. Fries.

Den osynliga världen . . . Till svenska språket öfvers. af Th. M. Fries.

Curiositas naturalis . . . Till svenska språket öfvers. af Th. M. Fries.

Deliciæ naturæ eller naturens ljufligheter . . .

3. *Classes plantarum*. Opus denuo editum. 1907. (Omslag och hufvudtitel m. årtalet 1906.)

4. Valda smärre skrifter af botaniskt innehåll af Carl von Linné. 1. Dels af honom författade på svenska språket, dels öfversatta af några hans lärjungar och Th. M. Fries. 1908.

Innehåll:

Praeludia sponsaliorum plantarum . . .

Om nyttan af växternes olika kön . . .

Caroli Linnæi Sponsalia plantarum eller blomstertägnad . . .

Sponsalia plantarum, eller blomstrens bilägar . . .

Nya bevis för sexualitet hos växterna . . . Till svenska språket öfvers. af Th. M. Fries.

Carl Linnæi . . . Rön om växters plantering grundat på naturen.

Upsala botaniska trädgård . . . Till svenska språket öfvers. af Th. M. Fries.

Vernatio arborum . . . Till svenska språket öfvers. af Th. M. Fries.

Calendarium floræ . . . Till svenska språket öfvers. af Th. M. Fries.

Caroli Linnæi Dissertatio botanica de planta Sceptro Carolino . . .

Betula nana . . . Till svenska språket öfvers. af Th. M. Fries.

Peloria . . . Till svenska språket öfvers. af Th. M. Fries.

Blomstrens honingshus . . .

Om indianska krassens blickande . . .

5. *Iter lapponicum*. Andra upplagan med bilagor och noter ombesörjd af Th. M. Fries. 1913.

Bref och skrivelser af och till Carl von Linné. Afd. 1: D. 1—6. Utg. och med upplysande noter försedda af Th. M. Fries. Stockholm, Aktiebolaget Ljus (tr. i Upsala), 1907—12.

Några akademiska befordringsfrågor i Upsala under Linnés tid. Af Th. M. Fries. — Nord. Tidskr., 1910.

Johann Beckmanns Schwedische Reise in den Jahren 1765—1766. Tagebuch mit Einleitung und Anmerkungen im Auftrage der Kgl. Universität Upsala herausgegeben von Th. M. Fries. Upsala 1911, Almqvist & Wiksells Buchdruckerei-A.-G. — Upsala Univ. Årsskr., 1911.

Naturalhistorien i Upsala under senare hälften af 1600-talet. Af Th. M. Fries. 1, 2. Nord. Tidskr., 1911.

Naturalhistorien i Upsala under de fyra första decennierna af 1700-talet. Af Th. M. Fries. 1—2. Nord. Tidskr., 1912.

—————

TVÅ UNGDOMSPORTRÄTT AV LINNÉ?

AV

INGEGERD TULLBERG-BESKOW

PÅ HERRGÅRDEN BYVÄRMA VID MÖCKELN I SMÅLAND finnes hos Godsägare och Fru CRONA ett hittills ej beskrivet porträtt enligt uppgift föreställande LINNÉ.

Porträttet (se bild 1) har genom arv kommit till Fru CRONA och tillhört hennes morfar Kyrkoherden BENGT JOHAN EKLUNDH (1810—1871), som var kyrkoherde i Ryssby åren 1863—1871. Enligt bestämd tradition i familjen föreställer det CARL VON LINNÉ som ung. Det är en oljemålning på en pannå av furu 365×285 mm. Träskivans ålderdomliga utseende tyder på att porträttet är mycket gammalt — ingenting motsäger 200 år. Målningssättet är ganska enkelt, ungefär samma utförande som förekommer på gamla målningar i en del Smålandskyrkor. Färgen är rätt tunn, så att årsringarna på träpannån på flera ställen synas genom målningen. Porträttet, som i konstnärligt avseende ej torde äga så stort värde, företer en stor likhet med LINNÉ sådan han avbildats på vissa porträtt, såsom det av ARENIUS målade, det i lappdräkt av HOFFMAN och SCHIEFFELS första porträtt. Han ser dock här betydligt yngre ut än på någon annan känd avbildning; han förefaller att vara omkring femton allra högst tjugo år.

Den avbildade är, från åskådaren sett, vänd något åt vänster, men blicken är riktad rakt på åskådaren. Uttrycket är ovanligt vaket och intelligent, fullt av liv, skalkaktigt. Blicken är mycket uttrycksfull, ögonen brungrå, näsan nästan rak och underläppen något utskjutande. Håret är brunt med något ljusare skiftning, ganska långt, benat i mitten och nedfallande åt sidorna så som skolpojkar på denna tid lära ha haft det. Ovanför den rätt högt upp gående västen syns ett vitt halskläde. Jackan är liksom västen försedd med bruna knappar och förfärdigad av något brunt rätt tjockt hemvävt tyg. Bakgrunden är svartbrun.

På vad sätt porträttet kommit i kyrkoherde EKLUNDHS ägo har ännu ej kunnat utredas. Att märka är att LINNÉS skolkamrat JOHANNES COLLIN (1707—1766), som från 1734 vistades i Stenbrohult som adjunkt hos kyrkoherde NIC. LINNÆUS och 1737 blev gift med LINNÉS syster SOPHIA JULIANA (1714—1771), var kyrkoherde i Ryssby under åren 1749—1766. På sin skånska resa år 1749 besökte LINNÉ där sin syster och svåger. Makarna COLLINS dotter ANNA SOPHIA blev gift med COLLINS efterträdare DAVID WIDEGREN (1733—1791), vilken var kyrkoherde i Ryssby åren 1767—1791. Om nu porträttet tillhört COLLIN sedan skoltiden eller kommit i hans ägo genom giftermålet med LINNÉS syster, kan det väl tänkas, att det gått i arv till dottern och hennes man samt så hamnat hos en senare innehavare av Ryssby prästgård.

Då jag besökte Smålands museum i Växjö för att söka få reda på vem som målat det nämnda porträttet, fann jag där magasinerat ett porträtt (se bild 2) av nästan samma storlek 370×283 mm, målat på en pannå av samma slags trä som det förstnämnda porträttet. Detta i museet förvarade porträtt synes föreställa samma person som det andra porträttet, men ansiktet är, sett från åskådaren, vänt åt höger. Vid närmare granskning syntes högst upp på porträttets baksida tecknat med bläck »Carl v Linné» samt längre ned med harnslig stil »af August Berg 1873 till Smålands Museum». Denne AUGUST BERG är den kände missionären, som varit många år i Kina och nu är bosatt i Sundbyberg. Som svar på ett brev med förfrågan om detta porträtt har han meddelat, att han som helt ung (12 år) skänkt porträttet till museet¹ men ej minns hur det kommit i hans ägo. Han tror dock med säkerhet det vara ett Linnéporträtt. Missionären BERGS fader var kapten och bodde i Skatelöv strax söder om Växjö. Denne kapten BERG åter var son till majoren JOHAN GEORG BERG, som innehade kaptensbostället Kölaboda i Göteryds socken.

I museets förteckning (utdrag ur Växjö Högre Allm. Läroverks katalog) står om porträttet: »L. 12 94, Tafla, målad på trä. Enligt sägen porträtt av Linné. Från Vevik i Skatelöfs socken. Gåva till läroverkets samlingar av Studer. Aug. Berg år 1873».

Även detta porträtt förete en stor likhet med LINNÉ. Färgerna äro mycket lika de på det förut beskrivna porträttet; håret har samma färg, klädedräkten är även här brun, med knappar i rocken men ej i västen, bakgrunden mörk. Ögonen synas här vid första påseende mer gråblå, men vid närmare betraktande finner man bruna fläckar på regnbågshinnan. Porträttet är betydligt illa medfaret och färgen synes ha förändrat sig åtskilligt.

¹ Efter upprop av dåvarande landshövding WENNERBERG skänktes vid denna tid många föremål till museet även av skolpojkar. Museets nya byggnad var då under uppförande.

Bild 1

Bild 2.

Detta porträtt tyckes vara målat av en mera van konstnär, som ej tvekat hur han skulle använda färgerna. Tekniken är mera driven. Färgen är ganska tjockt pålagd, så att pannån ej synes igenom. LINNÉ ser här något äldre ut — om han på det första porträttet ser ut att vara omkring 15 år, kan han på detta porträtt vara 18 eller 19 år. Ansiktets teckning synes påminna om gouachen av år 1748, fast han ju där ser äldre ut och dragen där äro skarpare.

Att de båda porträtten äro målade i början av 1700-talet är i högsta grad antagligt, därför tala både pannåernas utseende samt målningssättet och klädedräkten. Att de föreställa LINNÉ torde såväl på grund av likheten som med hänsyn till det ovan anförda vara mycket sannolikt.

Vem kan nu ha målat de båda porträtten?

LINNÉ vistades i Växjö 1714—1727, och det synes ju troligt, att porträtten äro målade under hans Växjötid. Några egentliga porträttmålare funnos på den tiden ej bosatta i Växjö. De som målade porträtt voro kyrkmålarna.

En sådan kyrkmålare var HANS SIGISMUNDUS BRACKWAGEN, som var född i Holstein och hade varit verksam som målare där innan han kom till Sverige. Han avlade 1703 borgared och var i 30 år den förnämste målaren i Växjö med omnejd; enligt egen uppgift målade han i 60 kyrkor. Bland annat målade han i Stenbrohults kyrka. Han lärde naturligtvis då känna kyrkoherden där, som var LINNÉs fader, och han kunde då och senare i Växjö ha träffat LINNÉ.

En annan kyrkmålare i Växjö vid den tiden var JOHAN CHRISTIAN ZSCHOTZSCHER. Han är mest känd som PER HÖRBERGS lärare, men om han, som en uppgift visar, var född 1711, är det ju uteslutet, att han kan vara mästaren. Emellertid funnos två andra målare med namnet ZSCHOTZSCHER, som bodde i Växjö eller trakten däromkring. Den ene, FREDRIK, var gesäll hos JOHAN CHRISTIAN och enligt PER HÖRBERG halvbror till denne. Några närmare uppgifter om honom ha ej kunnat erhållas. Den andre JOHAN GOTTFRID, som ofta blivit förväxlad med de två förut nämnda, var »ritmästare» och målare samt bodde på Helgö invid Växjö. Han var född enligt en uppgift 1702, enligt en annan 1722. Om den förra uppgiften är riktig, kunde han ha målat ettdera eller båda porträtten. Han var gift två gånger, första gången med MARIA ELISABET HAMNELL, andra gången med MARIA KATARINA BERG (f. 1740, d. 1810). För den händelse, vilket ej kunnat utredas, MARIA KATARINA BERG tillhör samma släkt som missionären BERG, vilken till Växjö museum skänkt ett av porträtten, kunde detta genom arv ha kommit i hans ägo. Att detta porträtt målats av JOHAN GOTTFRID ZSCHOTZSCHER kan jämväl förefalla möjligt av en annan anledning. På Växjö museum förvaras fyra andra på trä målade

porträtt av ungefär samma storlek som detta Linnéporträtt. Dessa synas något senare målade, men målningssättet visar hän på att de utförts av samma person som målat museets Linnéporträtt. Dessa fyra porträtt ha till museet skänkts av medlemmar av en släkt LINDWALL, som tidigare bott på Helgö och som är befryndad med JOHAN GOTTFRID ZSCHOTZSCHERS första hustru MARIA ELISABET HAMNELL; de kunde tänkas ha i arv tillfallit släkten LINDWALL genom ZSCHOTZSCHERS första hustru.

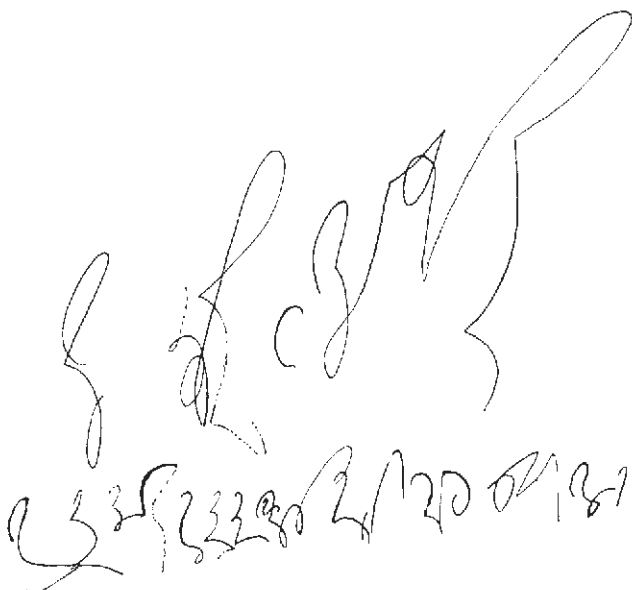

Bild 3.

Till upplysning om vem som målat det Fru CRONA tillhöriga porträttet kan möjligen tjäna en inskrift (bild 3), med silverstift eller blyerts, å baksidan av detta porträtt. Denna inskrift har emellertid ej med säkerhet kunnat tolkas.

Även om de sålunda lämnade uppgifterna ej kunna läggas till grund för några säkra slutsatser, torde dock omständigheterna närmast tyda på att såväl det ena som det andra porträttet målats av någon kyrkmålare. Att samme person målat båda porträtten kan ingalunda anses visst. De äro ej så lika, att det ena kan vara en kopia av det andra. Skulle samme konstnär målat båda porträtten, torde de antagligen ha målats med några års mellanrum. Detta skulle då förklara, att LINNÉ på det ena ser yngre ut än på det andra samt att tekniken i det förra porträttet är mera naiv än i det senare. Vore åter porträtten målade av olika konstnärer, kunde man däri se förklaringen till angivna förhållanden. Då den ene konstnären

kunde se sin modell olika mot den andre, kunde man även tänka sig, att porträtten målats vid samma tid.

Måhända kan en fortsatt undersökning — bl. a. genom tolkningen av ovannämnda inskription — lämna närmare svar på frågan om huru dessa porträtt kommit till och vilka som målat dem. Ett särskilt intresse synas de erbjuda därför att man genom desamma skulle erhålla kännedom om LINNÉs utseende under hans skolpojkstid.

vägen till Alströms

EN GLÖMD LINNÉLÄRJUNGE I ALSTRÖMERS STAD.

Föredrag vid Svenska Linné-Sällskapets sammankomst den 23 november 1931.

AV

FRITZ STENSTRÖM.

SKILDRINGARNA AV LINNÉ OCH HANS LÄRJUNGAR ÄRO och förbliva några av de mest fängslande kapitlen i den svenska odlingens hävder. Det blygsamma lärosätet i den lilla universitetsstaden, där hans tankes ingivelser först togo form i tal och skrift, vann därigenom en gloriös berömmelse som varken förr eller senare.

Man talar i botaniken om en företeelse, som man kallat tropism, t. ex. blommans dragning mot ljuset. Bland människorna hör man ibland något snarlikt, när det talas om tilldragande personligheter. Det synes vara en viss frändskap mellan uttrycken. Man kanske med visst berättigande kunde tala om geniets eller snillet tropism. Den gjorde sig i hög grad gällande mellan LINNÉ och hans samtida. LINNÉ hade, enligt enstämmiga vittnesmål, lätt att vinna ivriga, hänförliga anhängare. Till Uppsala drogs med obetvinglig makt en skara vetgiriga ynglingar och män, både landsmän och främlingar, att personligen lära känna honom och få del av hans egna redogörelser för de nya, uppseendeväckande och omgestaltande problem-

ställningar över livsföreteelserna, som han uppställt och åtminstone delvis lyckats lösa. De kommo som åhörare men blevo hans tillgivna lärjungar. Det var snillet och hjärtats tropism, som gjorde sig gällande. När de drogo sina färde på dunkla banor, lyste de sig med de facklor, som de tänt vid mästartens flammande eld.

LINNÉ och hans lärjungar är ett ämne, som varit ägnat att inspirera både konstnärer, skaldar och författare. Forskarne ha sysslat därmed, källorna ha varit rätt givande, och en rik litteratur har vuxit upp däröver. Icke få av hans svenska lärjungar blevo ryktbara män. Deras namn fortleva i deras resebeskrivningar över främmande och avlägsna länder. Om dem kan med skäl sägas, vad LINNÉ en gång skrev om sig själv: *Lynx foris, talpa domi*¹ — lodjur utomlands, men mullvad hemma. De allra flesta av hans lärjungar fingo vackert stanna hemma, men de hade dock tagit facklorna med sig. Det vore ej rättvist att kalla dem *talpa domi*. De grävde varken ned sig själva eller sina undfångna pund på de platser i samhället, där de blivit ställda att verka. Detta omdöme är åtminstone befogat om de Linnélärjungar, som efter avslutade akademiska studier hamnade i Göteborg och dess grannskap. Här syftas på amiralitetsmedicus PER DUBB, kanslirådet CLAS ALSTRÖMER och stadsfysicus i Alingsås, doktor JONAS THEODOR FAGRÆUS. Såväl DUBB som ALSTRÖMER ha med fullt berättigande trätt in i galleriet av framstående svenska män. FAGRÆUS däremot hör till de bortglömde. Hans normor voro honom delvis obkända.

I tidskrifter², som utgävos av hans gode vän GJÖRWELL, återfinnas ett par uppsatser om Alströmerska biblioteket i Alingsås; den ena artikeln är författad av FAGRÆUS själv vid en tidpunkt, då biblioteket stod i fara att skingras på grund av tvångsförsäljning; den andra, av signaturen BIBLIOPHILUS, behandlar den beklagliga eldsolycka, som 1779 förstörde ej endast Alströmerska utan ock FAGRÆI bibliotek jämte hans betydande manuskriptsamling. Dessa båda uppsatser ha räddat åt eftervärlden icke endast ett stycke vacker kulturhistoria från Alingsås, utan därjämte också några bidrag till den lärde Alingsåsdoktors och bibliotekariens liv och leverne. Dessutom finnas i behåll, i den Alströmerska brevsamlingen i Uppsala, en del brev från FAGRÆUS³ till JONAS ALSTRÖMERS söner, PATRICK och CLAS, varur ytterligare kan hämtas ett och annat till FAGRÆI karakteristik. Huvudsakligen från nämnda dokument härröra de upplysningar, som här följa om doktor FAGRÆUS.

* * *

¹ TH. M. FRIES, *Linneé*, I, s. 16.

² *Kongl. Bibliotekets Tidningar om lärda saker*, 30 april 1768. *Stockholms Lärda Tidningar*, 23 november 1779.

³ Alströmerska brevsamlingen, band 19, N:o 3915-3998 samt band 60, N:o 12677-12688. BROLÉN har i sin bok över Alströmerska brevsamlingen lämnat en kortfattad redogörelse för FAGRÆI Uppsalabrev.

JONAS THEODOR FAGRÆUS var oförfalskad smålänning och föddes i Vittaryd 1729. Två ur hans föregående släktled hade varit präster därstädes, först farfadern, förutvarande eloquentiæ lektorn i Växjö, kyrkoherde JOHAN FAGRÆUS, och sedan fadern, JOHANNES FAGRÆUS, som tillträdde befattningen, då farfadern med kungligt tillstånd år 1725 avsåde sig densamma. Modern hette REBECKA JUNBECK och var dotter till Jönköpingsprosten THEODOR JUNBECK och hans maka, född DRYSELIUS.

Sin nedärvda kärlek till Småland och i synnerhet till Vittaryd torde JONAS THEODOR behållit så länge han levde. Så skrev han år 1769 ett brev till PATRICK ALSTRÖMER och utbad sig däri dennes kraftiga understöd för en »Romresa till Småland», där han ej hade varit »mer än två gånger på tjugo år» och endast en gång, sedan han 1754 hamnade i Alingsås.

Efter studier vid Växjö skola och gymnasium begav sig JONAS THEODOR till akademien i Lund, troligen 1745¹, och lät inskriva sig i Smålands nation därstädes den ²³/₉ 1748.² Om hans studier i Lund vet man ej mycket mer än att han »redan tidigt och före sin lärares, professor LIEDBECK³, ditkomst gjort sig bekant med VON LINNÉ'S artificiella metod i örterna».⁴ Han tyckes dessutom med förkärlek idkat studier i matematik och astronomi och försvarade under professor LIEDBECKS presidium två avhandlingar⁵ i sistnämnda vetenskap samt blev filosofie magister 1751.

Tre år senare mottog han en kondition i Alströmerska hemmet i Alingsås. Denna händelse kom att bestämma kursen för hans framtida levnadsbana. Han anlände till ort och ställe 1754, och därmed inleddes mellan honom och Alströmerska familjen en vänskap, som växte med åren och höll levnaden ut. Den unge magistern, »deras trogne dräng», behandlades nästan från början som barn i huset. Kommeriserådet JONAS, i magistrerns förtroliga brev till PATRICK ALSTRÖMER gärna kallad »gubben», tillrådde honom att ägna sig åt studier i naturvetenskaper och medicin, och när sönerna CLAS och JAN ALSTRÖMER jämte deras jämnårige kamrat FREDRIK LOGIE enligt den allenarådande husfaderns beslut skulle resa till akademien i Uppsala, så förbyttes magistrerns dittillsvarande informatorsyssla i akademisk kondition. Han blev nämligen »herrarnes» guvernör och præceptor i Uppsala. Vid sidan härav kom han i tillfälle att bedriva sina medicinska studier, vilka »gubben» lovat bekosta. Efter avlagda lärodomsprov återkom FAGRÆUS 1760 till Alingsås för att tillträda den därstädes genom ALSTRÖMER för honom inrättade stadsläkarebefattningen.

¹ SACKLÉN, *Sveriges läkarehistoria*, 2: 2, 1824, s. 2.

² LUNDIN, *Småländska nationen i Lund*, 1882, s. 91.

³ LARS LIEDBECK 1707–1762, matheseos professor 1744 ¹⁰/₁₁.

⁴ BIBLIOPHILES i *Stockholms Lärda Tidsningar* 1779.

⁵ *Diss. de Distantiis Corporum coelestium. Pres. L. LIEDBECK*, Lond. Goth. 1749. *Diss. Grad. sist. magnitudines Corporum Coelestium. Pres. L. LIEDBECK*, Lond. Goth. 1751.

FAGRÆUS kände sig därigenom stå i stora förpliktelser mot sin välgörare och dennes familj. De förmåner han åtnjutit voro honom dock ej enbart till gagn. Det tyckes, som om de vid sina tillfällen varit i viss mån hindersamma för hans handlingsfrihet. Trots att han med rätta var högt skattad¹ av sina principaler, var och förblev han dock det »graciösa herrskapets ödmjuka tjänare», en fattig man, som hela livet igenom hade en klients tämligen beroende ställning.

Sjuttonhundratalet var icke endast memoarernas utan ock brevskrivandets blomstringsperiod. Man hade tid och fallenhet både för det ena och det andra. Även FAGRÆUS var en trägen brevskrivare. Ibland blev det dock för mycket också för hans tränade penna. Så klagade han i början av året 1757: »Jag är nu så ledsen vid nyårsbrev, att jag må bli galen av dem, ty jag har ej skrivit mindre än 35, och det vill ändå ej förslå». Det var för PATRICK ALSTRÖMER han utgöt sitt hjärta. Tack vare de rätt många Uppsalabrev, som finnas i behåll från FAGRÆUS till denne »Patricius», får man en rätt god föreställning om Uppsalaresan och vistelsen därstädes. Som tidsbild försvarar en redogörelse härför sin plats, och FAGRÆI brev få lämna stoffet.

Kommerserådet, som låg vid 1756 års riksdag för att bevaka manufakturietts intressen och därvid vann stora framgångar, hade helt oväntat sänt vederbörande brev med befallning att göra sig resfärdiga och anträda resan den 16 augusti, som var en måndag. Resenäerna voro magistern, 27 år gammal, JAN ALSTRÖMER, 18 år, samt dennes vän FREDRIK LOGIE, 17 år, son till förre svenske konsulen i Algier.² CLAS ALSTRÖMER, 20 år, som kallades »hemmavarande direktören» (i motsats till PATRICK, som var direktör i Stockholm), var av direktörsbestyr hindrad att medfölja samt skulle senare så fort som möjligt infinna sig i Uppsala. Magistern ansåg det ej heller vara någon nödvändighet för dem att brådska för att nå fram till Uppsala redan den 1 september, emedan man ej hade stort gagn av de publika lektionerna, och de privata ej började förrän i oktober.

Bestyret med packningen var omständligt nog. »Emellertid ha vi lagat oss till det bästa vi kunnat på fyra dagar, så att vi ej kunna skyllas för söleri vid en nu så oförmodad resa».

Av de ungdomliga reskamraterna var FREDRIK LOGIE den yngste och gick under smeknamnet »Turken», förmodligen på grund av födelseorten.

¹ CLAS ALSTRÖMER skrev sålunda t. ex., då han av LINNÉ fått veta att BERGIUS blivit utnämnd till Historiæ Naturalis och Botanices Professor 29 maj 1762: »Bergii promotion fögnar mig väl, men männe Fagræus ej varit tjänligare». *Brev och skrivelser av och till Carl von Linné*, I: 3, s. 55.

² GEORG LOGIE, sjökapten från Skottland, inflyttade till Sverige i början av 1700-talet, handelsman och skeppsredare i Stockholm, gjorde affärer på Medelhavshamnarna; av diplomatisk läggning, genomförde som svensk konsul fredsslut mellan Sverige och sjörövarstaterna, Algier, Tunis och Tripolis. OLÁN, *Sjörövarne på Medelhavet*, 1921, s. 51 ff.

CLAS och de övriga hade skrämt honom för pennalismen bland studenterna, så att han började draga sig för att följa med; han visste nämligen ej, om han vågade skriva in sig i turkiska nationen i Uppsala. Betänkligheterna övervunnos dock.

Till gepäcket hörde ock åtskilliga varupackor, destinerade till Stockholm, bland annat en packe tobakskarduser. I brådskan hann man ej anskaffa förpassning för dessa och fick därför smuggla partiet genom städernas tullbommar. Det gick till på så sätt, att packen löstes upp och karduserna fördelades mellan de resande, som fingo stoppa dem på sig i kläderna, så att vid passerandet genom tullarna karduserna fingo gälla som resetobak.

Magistern sände sin vän PATRICK från Norrköping en första summarisk skildring av färden. »I måndags kl. 11 fm. reste vi från Alingsås och lågo i Timmele under natten. Tisdagen voro vi framme hos häradshövding Mank, som bodde vid vägen och äger en min cousine till fru; över natten lågo vi i Jönköping och använde onsdagen att bese hovrättshuset m. m. samt Huskvarna krutbruk, varbredvid min mormor bodde, som jag på ett par timmar allenast besökte, emedan jag knappt lärer få se henne mer. Hon är 84 år gammal. Nästa nattläger blev då uti Råby. Torsdagen besågo vi under vägen Gränna med Bon Maison, lågo den natten uti Vadstena, varest vi i fredags besågo kammarduksfabriken, som var rätt artig. Vi talte ock med de nyligen ankomna holländska lärftsfabrikörerna, som voro 11 tillsammans, men kunde ej stort uträtta i brist på redskap och vävstolar, som de varken kunnat få med sig eller förstå att göra låta. Samma dag besågo vi den stora staden Skänninge, där vi ingenting märkligt kunde överkomma än en kammarduksflicka om 16 år, som här hade till undervisning 12 små flickor, vilka spunno rätt vackert efter tiden, som de börjat till». Resentrycken äro, som synes, väl tillrättalagda helt och hållet efter JONAS ALSTRÖMERS synvinkel.

Färden fortgick över Linköping, Norrköping, Jäder, Nyköping, Pilkrog. Man beräknade vara framme vid Liljeholmen tisdag kväll. I Stockholm blev det ett längre, oberäknat uppehåll. »Gubben» hade så beslutat, och hans vilja var lag. Magistern var långt ifrån nöjd med uppehållet. Långt senare skriver han, som ej kunde glömma den härigenom försuttna studietiden: »Tänk på vårt söleri i Stockholm, som varat än, om man ej tagit saken på det ömmaste». Först Luciadagen den 13 december bröt man upp från huvudstaden, låg i Märsta över natten och ankom den 14 december kl. $\frac{1}{2}$ 2 em. till den efterlängtnade lärdomsstaden, blott några timmar för sent för att kunna övervara de akademiska festligheter, som ägde rum i staden, då professor MELDERCREUTZ¹ till professor GEORGH² överlämnade det magnifica rektoratet.

¹ JONAS MELDERCREUTZ 1715—1785, mathes. professor 1751.

² KARL FREDRIK GEORGH 1715—1795, hist. professor 1753.

En kandidat BJUR, som man tidigare stiftat bekantskap med i huvudstaden, och dennes contubernal, kandidat STRANG, hade varit de anländande till mötes i Alsike. Det var en stor artighet, som därmed visats.

Man hade fått logi i samma gård som dessa två studenter och be-tingat sig tre kamrar jämte spisning hos en änkeprostinna med dotter.

Priset var fyra plåtar i terminen för vardera rummet. Den tredje kammarn var beställd för »hemmavarande direktören», herr CLAS ALSTRÖMER, som ej väntades ankomma förrän därpå följande termin. Tillsvidare användes hans kammare till skräprum. Alla tre kamrarna lågo bekvämt till och »i största tysthet», och samtliga voro därför belåtna med bostaden. Man tycks dock ej ha fått bo kvar där så länge. Frampå vårsidan köpte nämligen prostinnan gård på landet att övertaga vid midsommartiden. Magistern skriver därom: »Tänk att, sedan vår prostinna kommer att flytta på landet, har den lilla artiga frun [sekretererskan RISELL]¹ övertalt sin calculöse man

¹ Maka till akademisekreteraren, sedermera professor NILS RISELL.

att tillbjuda oss både hus och mat». FAGRÆUS anade erotik bakom förslaget, »varför vi icke ännu resolverat till flyttning», samt bad om PATRICKS råd. Hur svaret utföll är ej bekant.

I detta akademiska ungarshushåll fick vår magister ordna med många-
handa, bland annat diverse inköp. Så heter det i en skrivelse: »Nu köpa

vi som andra ljus för 2 styver stycket. Skulle nådig Frun behaga med Coljander, som tar emot Herr Jans linkläder, skicka oss ljus, så tacka vi ödmjukast därför. Annars vill jag i sällskap med en contubernal göra anstalt om stöpfung här, då vi få dem för billigare pris. Vi råkade en braf gosse, som passar upp för oss och våra tvenne grannar, men skulle Herr Direktören [PATRICK] få en infödd fransman efter avtal, vore det nyttigare för Herrarne». En annan gång anhölls om pengar — stundom kallade 'rekrüter' — till inköp av ved »så länge föret varade» och hundra plåtars förskott till prostinnan för distingsmarknaden i anseende till den dyra tiden, på det hon måtte få upphandla varjehanda matvaror. Magistern gjorde

ock affärer för Alingsås strumpväveri. »Jag vill tro», skriver han, »att foran eller lasten kommit med de spräckliga strumporna från Herr Clas. Är det så, så beder jag att Herr Direktören låter Grönmark skicka 3 à 4 par och debiterar mig för, emedan de tyckas nog om häruppe. Åtskilliga hava anmodat mig därom, och ämnar jag be Herr Clas ta flera med sig; men dessa kunde följa hit med Coljander, som även tar mina böcker».

Två dagar efter ankomsten till Uppsala gick man på uppvaktning till professorerna LINNÆUS och BERCH¹, »den förre mer än gunstig, men den senare mer än butter, ty när vi skickade pipor och tobak (Alingsåsfabrikat), frågade han, vartill det tjänade, samt om man ej visste, att han ej brukade sådant. Annars berömde både han och arkiater Linnæus vår algieriske Brander² [svåger till FREDRIK LOGIE och svensk konsul i Algier] i högsta grad såsom naturkunnig och mån om varjehanda naturaliers hemskickande, varför han även blivit ledamot av Uppsala Vetenskaps societet. — — — Linnæus är makalöst artig. — — — Orangeriet är förträffligt, men vidare hava vi ännu ej varit, när jag undantager vår visit hos den tjurhuvade oeconomien [BERCH], som även lovade, det han ville hälsa på oss.»

Arkiatern fortfor att vara dem synnerligen bevägen. Redan efter ett par dagar bad han, att FAGRÆUS inkognito ville göra sig underrättad, om nådiga herrskapet skulle tycka om ett par påfåglar.

Magisterns mening därom framgår av hans skrivelse till PATRICK ALSTRÖMER: »För min del tycker jag dem vara en prydnad för Alingsås, och Herr Arkiatern ämnar då skänka Herrskapet ett par. De fordra ingen särdeles ans som kalkoner och äro ganska präktiga». Anbudet mottogs och FAGRÆUS, tjänstaktig som alltid, erbjöd sig sköta påfågeln, tills det led mot våren, men tillade att det vore bäst, att de under den kalla årstiden »bliva kvar hos sina camerater hos Herr Arkiatern, som gärna behåller dem så länge». Umgänget i LINNÆUS familj uppskattades i högsta grad av magistern och herrarne. »I torsdags», heter det i en skrivelse den 15 februari 1757, »spisade vi middag hos Arkiatern, gingo därpå lapska skid i Akademiträdgården, drucko kaffe och rogade oss rätt braf». Sonen i huset kallades förtroligt av dem »lille arkiatern» och var deras kamrat.

Vid ett Stockholmsbesök, då LINNÆUS efter vanligheten tagit logi hos sin kollega och trogne vän ABRAHAM BECK, bjöds han på middag hos kommerserådet, till stor båtнад för FAGRÆUS, som skrev därom: »Det var rätt väl han blev bjuden till middag». FAGRÆUS bespetsade sig nämligen på rekommendationer för egen del hos LINNÆUS och jämväl hos ROSÉN, BECK och övriga Collegii medici ledamöter, som samtliga tyckas ha hört till Alströmerska familjens umgänge.

¹ ANDERS BERCH, 1711—1774, professor i ekonomilagfarenhet och statsekonomi.

² ERIK BRANDER, född 1722, blev svensk konsul 1753 efter svärfadern FREDRIK LOGIE.

Beträffande »herrarnes» studier tycks det varit klenst beställt med dem under den första tiden. Visserligen skrev magistern ett par dagar innan jul 1756: »Jag har haft nog att göra dessa dagar, innan jag hunnit stöpa i mina Herrar å nyo så många glosor, att de kunde oskammande bli studenter», d. v. s. enrolleras i universitetsmatrikeln, album studiosorum.

I övrigt tycks »kommerserådet jämte styrelsen av deras studier», vilka tvenne storheter torde varit identiska med varandra, genom okloka dispositioner försvårat utbytet av studierna. Ungdomarna voro nämligen ålagda att uppgöra diaries, journaler, räkenskaper och andra formalia i flerdubbla exemplar, vilket allt tog mycken tid från arbetet. Sådant, tyckte deras magister, »kan man göra, där föda och information kosta långt mindre, och visste jag, att de framdeles skulle bli så sysselsatta . . . så skulle det göra mig ont, att jag utverkat dem lov till Upsalaresan». — — — »Om ej dessa brev, dagböcker, gamla räkenskaper varit i vägen, hade vi här kunnat göra mer nytta på en dag än på en månad, [och] i Stockholmska contoiret ett halft år». Detta var ord och inga visor. Brevet, som vanligt till PATRICK, förfelade ej sitt ändamål, och man slapp ifrån diarierna »methodo Höjentorpensi»¹, och bokhålleriet ordnades mera praktiskt.

Herrarnes inskrivning i Västgöta nation stötte på opposition hos magistern. Västgötarna voro i hans ögon inte mycket värda. »Den som skall lära Herr Jan algebra och medicine adjunkten Sidrén äro de endaste av den nationen, som en honett man kan följa på gatan och pläga umgänge med, quod inter nos». Det förefaller onekligen som smålänningarnas gamla animositet mot västgötarna här stack fram. FAGRÆUS beslöt för säkerhets skull att förfråga sig hos kommerserådet, hur man skulle göra, och anförde därvid ett par viktiga motskäl, som borde imponera på »gubben». För det första skulle Västgöta nations käcke inspektör, professor STRÖMER², snart taga avsked och ge sig i väg till Karlskrona, dels skulle inskrivningen kosta herrarne minst 200 daler. »Skulle nationen behaga tillbjuda Herrarne den hedern, så tyckes det mig äntligen kunna ske, men annars behöver man ej fler inspektörer än professorerna Linnæus och Berch».

Kommerserådet befriade också herrarne från inskrivningen i Västgöta nation, vilket föranledde ett glädjeutbrott hos magistern några dagar senare: »Det fagnar mig allt för mycket, att mina Herrar sluppo inskrivning bland mängden av de härvarande usle västgötarne, som varit dem både hinderlig och neslig. Jag tackar därför — — — emellertid skola vi ej underlåta att i övrigt anse dem som landsmän».

För de usla västgötarne var saken mer betänklig, åtminstone ekonomiskt sett. När CLAS, »hemmavarande direktören», därför äntligen infunnit sig vid akademien, passade landsmännen på att invälja honom som curator

¹ Höjentorp, schäferiskola nära Skara.

² MÄRTEN STRÖMER 1707—1770, astronomie professor 1744.

illustris den 30 april 1757. Samtidigt blev hans broder JAN senior illustris. Därmed var marken bruten, och herrarnes deltagande i nationslivet säkerställt. Den 20 juni 1757 skrev FAGRÆUS: »I går voro vi på en västgötarne collation ifrån klockan 3 till 3 i dag, och nu klockan 8 skola vi samtliga excurrera med Herr Arkiater Linnæus.» I övrigt hade »tiden fallit dem ur händerna genom baler, botaniska excursioner, disputationer, orationer, rectoratus mutationer, installationer och hundra andra tioner». »Med nästa post, si diis placuerit, skola vi icke försumma att berätta förloppet av vårt kalas, som annars lærer spörjas till Lagmansholm¹ [nära Alingsås] genom en ärlig man, som strax reste dit på condition att informera unge Herren». Nationsnöjet tycks dock varit blandat, efter nästa skrivelse att döma: »Musiquen var det endaste, som rogade mig».

Så mycket större trevnad bereddes magistern och herrarne genom överdirektören PATRICKS Uppsalabesök. Därom hade brevväxlats åtskilligt. Den efterlängtnade herr CLAS hade anlänt 1 mars 1757. »Vi vänta nu endast på Herr Överdirektörens ankomst, innan vår lystnad blir all», skriver magistern den 2 mars. »På det Herr Överdirektören må vara så mycket mera välkommen till vår store Patron, Arkiater Linnæus, torde hända att han finge tid att åtaga sig ett besvär för Herr Arkiatern. Sekreterare Brander uti Algier har med ett skepp, Gref Tessin kallat, som föres av Captain Backman, översänt en samling rara naturalier² från Afrika och Herr Arkiater Linnæus önskar veta om detta skepp ännu kommit till Stockholm. Det gick från Algier för en månad sedan. Det vore allt för väl om vid Herr Överdirektörens ankomst Herr Arkiatern finge veta, var dessa saker stannat eller varifrån han kunde få hämta dem. — — — Säg dagen skola vi möta på vägen».

Den högt skattade PATRICK, 24 år, en förträfflig man både å hjärtats och huvudets vägnar, roade sina Uppsalavänner på många vis, bl. a. med föreläsningar i musik, naturalhistoria m. m.

I en följande epistel framförde ock magistern till honom ett tack från »de herrar auditores, som hade den lyckan att avhöra Eders Vålborehets föreläsningar», vilka »bedja allmänt hälsa med allmän klagan över den hastiga avresan». — Tomrummet kändes nog störst i den gård, där herrarne med sin magister höllo till. »Vi började tänka på vårt öde, som blev annat än nöjsamma föreläsningar med café, rhenskt, pounch och musiq; vi måste samma afton på lektion och stå examen, — — — här blev så tyst i hela gården, som vi fått sorg. Sådant är det att vänja sig vid för

¹ Lagmansholm ägdes av dåvarande majoren, sedermera generallöjtnanten CARL HIERTA.

² »Med sjökapten Backman skickade jag till Herr Arkiatern och Riddarens adress en stor korg med allchanda slags småsaker i naturalhistorien och ett Cabinet Insecter, — — — den lilla ormen med fötterna — — — och ibland Insecterna — — — den nya Demoisellen». Ur BRANDERS brev, dat. Algier d. 26 februari 1759, i *Brev och Skrifvelser*, I: 3, s. 307.

goda dagar». Det är nästan komiskt att därefter läsa om de souvenirer han glömt: »Mot all förmodan träffade vi Herr Överdirektörens muff och en skjorta efterlämnade, om vilkas överstyrande vi med första skola göra anstalt».

Beträffande FAGRÆI egna studier gick hela hans diktan och traktan ut på det snara förvärvandet av doktoratet. Själv kunde han därvid ingenting annat prestera än studier och skicklighet, »och det förslår ej långt i dessa tider. Boktryckaren är ej belåten med en lärd disputation, ty hans gesäller kunna ej mätta sig med glosor, och Herrar Professorer måste ha något för det de mig förhåra. Går det ej nu att efter hopp få denna hjälpen av Herr Kommerserådet, som gunstigt lovat mig en så stor grace, så måste jag vända mig till hans mäktiga söner». Han vågade sålunda långt ifrån lita på kommerserådets löften. Han var en Tomas eller som han själv i verbform uttryckte det, han »thomiserade» och trötade därigenom nästan ut den hyggliga och tjänstaktige PATRICK ALSTRÖMER med sina ständiga påminnelser att i önskad riktning påverka »gubben».

Då inträffade en för hans examensbekymmer mycket gynnsam händelse. Det var mitt i högsommaren 1757, FAGRÆUS hade beklagat sig över »den magraste tiden i Upsala». Han och FREDRIK LOGIE utgjorde för tillfället hela hushållet. Han hade dock gott sällskap i SOLANDER¹ och dansken HOLM² samt framför allt i sina böcker; »skam till sägandes har jag sällan varit så flitig som nu för tiden», skrev han. Just i denna lugna studietid ankom »nådiga Herrskapet», d. v. s. kommerserådet JONAS ALSTRÖMER med fru³ till Uppsala. FAGRÆUS fick lov att förevisa dem varjehanda inrättningar vid akademien, men dessutom passade det sig så väl, att de fingo övervara dansken HOLMS gradualdisputation⁴, för vilken arkiatern LINNÆUS presiderade. Detta gav »Nådig Herren anledning försäkra mig om den efterlängtede promotionskostnaden --- — —. Så frågade han varför jag icke redan gjort ifrån mig alltsammans, när jag hade så gott tillfälle. Jag svarade, att jag hellre ville vara magister utan skuld, än en gäldbunden doktor». Kommerserådet »tillsade arkiatern Linnæus», att han till julen ville ha magistern från Uppsala till Alingsås, förmodligen som husläkare. Därav blev dock intet; först i mars 1758 kunde FAGRÆUS rapportera, att han som häst höll på att skilja sig vid sina examina. »Chemicum och Theoreticum tog jag förleden och Practicum skall jag hava i denna vecka». I nästa brev hette det: »Påskafton skilde jag mig vid den sista examen, som skedde för öppna dörrar, så att en disputation nu allena återstår till gradens undfående». Brevets fortsättning visar ett gott prov på student-

¹ DANIEL SOLANDER, född i Piteå 1735, död i London 1782.

² JÖRGEN TYGE HOLM, 1726—1759.

³ HEDVIG ELISABET, född PAULIN, 1716—1806, JONAS ALSTRÖMERS andra hustru.

⁴ *Flora Danica*.

kost lynne hos »herrarne». FREDRIK LOGIE inskrev sig nämligen, sin magister ovetande, i medicinska fakulteten för att därigenom få lov att närvara vid FAGRÆI offentliga examen. Magistern torde gjort stora ögon vid denna oförmodade syn. Direktör CLAS klarade saken på annat sätt. Han gjorde sig ärende till arkiater LINNÆUS och kunde genom en dörr, som stod på glänt, själv döld i rummet bredvid, åhöra sin magisters examensförhör.

Bekymren för framtiden anfäktade alltjämt FAGRÆUS. Collegium medicum syntes vilja avspisa honom med 100 plåtars lön för den föreslagna stadsfysicusbefattningen i Alingsås. »Jag plågas dagligen», skriver FAGRÆUS, »av tusende frestelser i anseende till framtiden. Jag är snart 30 år och bör icke längre præceptorera; utav mina medicinska disciplar snarare än camerater drager den ene av med en provincialsyssla om 1000 daler Smits lön, en annan med en akademisk adjunktur, en tredje med en lektorssyssla etc., och jag lever ännu av hoppet, som katten vid skåpet. — — — Den som besinnar, att jag i snart i tio års tid varit vid akademien och vet vad filosofiska banan kostar, och den som överväger att mina medicinska lektioner och examina här kostat mig hundra daler Smitt och gradualen med præsidium och utan traktat icke avlöper under hundra dalar plåtar, utom vad som åtgår till en ny klädning och andra extrautgifter, den finner lätteligen, att jag icke kan ställa mig i en ödemark [Alingsås] med 100 plåtars lön, utan bör, så vida jag har skickelighet nog, välja mig en ort, där jag har tillfälle att genom förtjänst sätta mig i säkerhet för björnar».

På grund av FAGRÆI ställning till Alströmerska familjen stod dock »all hans håg till Alingsås». Av denna anledning torde han avböjt pro-sektorssysslan i Uppsala. Han var av LINNÉ uppförd i andra förslagsrummet »såsom en fast och stadgad medicus i de flesta delar av medicinen och är dessutom underbögd med fasta akademiska studier, men huruvida han det åstundar eller vill mottaga, vet jag icke».¹ Likaså torde han avböjt att söka en fördelaktig Stockholmslicentiat, som varit vikt för honom, om han önskat den. Under dessa »tuseende» bekymmer för framtiden förberedde FAGRÆUS sin gradualdisputation, som under LINNÉS presidium under övliga solenna former försiggick den 13 juni 1758. CLAS ALSTRÖMER hade genom sin i Stockholm varande broder PATRICK införskrivit tyg från huvudstaden till promotionsklädningen. Skräddarna i Uppsala, »de eländiga brackorna», kunde nog sy väl, men förde inga tyger, och FAGRÆUS »måste vara sina camerater lik eller snarare grannare, emedan han blir Primus». CLAS föreslog därför »ett vackert kläde till råck och böxor av någon brun

¹ Linné tillade i sitt votum: »Dock som tre personer skola på förslaget uppställas, där två allena äro sökande, finner jag mig skäligen böra honom [F.] ilågkomma». De sökande voro licentiaterna ZIERVOGEL och HEDENBERG, av vilka den förstnämnde erhöi befattningen.

sort, som stöter på rött eller violett, vackert sidentyg till väst och vitt siden till foder».

FAGRÆI avhandling utgjorde en framställning av *Medicamenta graveolentia* (starkt luktande läkemedel). Denna grupp av droger utmärkte sig enligt hans lärofader i terapeutiskt hänseende som nervina och rymde inom sig de mest verksamma narkotika.

Avhandlingen är så till vida intressant, som det ju är LINNÉS egna meningar, som i den komma till synes. Så framhålles betydelsen av organen för lukt och smak, vilka likt väktarna vid inloppet till hamnen övervaka att inga farliga saker insmugglas. Därför böra och läkemedlen bedömas efter sin lukt och smak.

Om användningen av starka narkotika, som vid oförsiktigt bruk för mången varit deletär, uttalas i avhandlingen följande regel: »De heroiska läkemedlen äro i handen på den okunnige som ett svärd i handen på den rasande, men rätt och förståndigt administrerade äro de ej mer att tadla än ett skarpslipat svärd i handen på den, som förstår konsten att bruka det, ty vilken soldat är nu till dags tillfreds med en pilspets. — — — Men tagen eder till vara, stridskamrater, att utan bjudande skäl gripa till vapen, ty sjukdomen förjagas ej genom att symtomen lindras. Den giftiga växten förstöres ej genom att man plockar bort dess blad och taggar, den måste nämligen ryckas upp med roten. — — — Sjukdomsbehandlingen bör ses ur två synpunkter, den palliativa, och den rationella. Ingalunda underkännes den palliativa, som ju bland läkarne är den vanligaste, emedan den rationella är långt besvärligare att prestera, men svårigheterna äro till för att övervinnas. Ensamt därigenom skiljer sig den verkliga praktikern från marktschreiern och kvacksalvaren» etc.

LINNÉ hyste stora förväntningar om FAGRÆUS och gav oförställt uttryck åt sin beundran för honom vid åtskilliga tillfällen, bland annat i den rekommendationsskrivelse, som han den 19 januari 1758 avlät om FAGRÆUS till arkiater BÆCK i Stockholm. Brevet gällde väl hans stundande utnämning till medicine licentiat.

»Ingen av alla, som studerat i Upsala medicinen i min tid, har haft starkare huvud och skarpare acumen ingenii än Doktor Fagræus. Den vågar alltså jag rekommendera hos en så nitälskande och lysande Præses Regii Collegii Medici.

Han är hemma i de meste vetenskaper och ej perfunctoric.¹ Honom behöver M. Hr. Broder ej lära mer än en enda gång. Jag har aldrig funnit honom glömt det jag en gång sagt honom. Vad honom förelägges, penetrerar han, om det är möjligt. Give Gud, att flere sådane lade sig på Medicinen, så skulle hon bliva lysande.

¹ Ytligt.

Om min rekommendation gäller hos Min Hr. Broder, rekommenderar jag denne Dr. Fagræus och jag har intet rekommenderat en ovärdig.»¹ — — —

Den 10 februari 1758 sände LINNÉ sin vän BÄCK en ny skrivelse i samma avsikt, ur vilken må anföras följande: »Här sägs för visst att collegium uttagit sine licentiatier, och nämnas en hop, som äro de svagaste tyroner, mindre licentiatier. Jag bör dock nämna, att Mag. Fagræus här ibland, fast han icke undergått första examen, är dock säkert bättre och begåvad med skarpare ingenium, än någon, som vi haft i min tid; men där äro några andra, som jag ej känner för annat än barn.»² — — —

Äntligen hade FAGRÆUS då vunnit den gröna sidenhatten. »Jag blir ej så blyg», skrev han, »när jag får den gröna hatten». Uppsalatiden med dess skiftande stämningar av glädje och bekymmer låg för alltid bakom honom. Något år tidigare hade han gjort den reflexionen: »Tänk vad sumnor man måste spendera [på doktorsgraden] utan att bli invärtes förbättrad. Vad är det annat än köpa karaktär? Dock har medicine doktorsnamnet det för magistern, att ägaren därav får med titeln ett lovligt näringssätt.»

Även Stockholmssejournen med lasarets- och accouchementstjänstgöringen var överstånden. Vi återfinna den forne magistern som stadsfysikus i Alingsås från 1760³ med 400 daler Smits lön; därhän hade han bragt det, dock »utan rättighet att praktisera medicin på landet», därtill, förmodligen i löneförbättring, som han hoppats, »överenskommelse med Herrskapen, Manufakturiet, Schäferskolan och Plantagerne».

Här fick han nu de närmaste decennierna pröva livet och vinna erfarenheter om detsamma, dock mest om dess vedervärdigheter.

Ett av FAGRÆI främsta glädjeämnen under Alingsås-åren var säkerligen den ära, som 1763 bereddes honom genom LINNÉ. Denne hade nämligen samma år föreslagit sin lärjunge till professuren i botanik i Petersburg. FAGRÆUS berättade därom i ett brev till PATRICK ALSTRÖMER den 8 juni 1763: »Före helgen [pingst] hade jag brev från Herr arkiatern von Linné, varuti han behagat nämna mig till Botanicus Professor uti Petersburg, sedan Solander icke kunde komma ifrån Engeland. Herr Arkiatern ville ej emot Överdirektörens och Herr Clas Alströmers vilja taga mig ifrån Alingsås, det han uttryckligen skriver. Icke dess mindre begäres svar med nästa post, om jag vore sinnad fara till Ryssland eller icke. — — — På fem år, som ackordet innehåller, bestås, jämte fria husrum och trädgårdsstat, 4000 daler Smi samt fria respenningar dit, med mera, varom jag snart

¹ *Bref och Skrifvelser*, I: 5, s. 38.

² *Bref och Skrifvelser*, I: 5, s. 41.

³ Troligen tillträdde han befattningen den 1 januari 1760. De tidigaste underrättelser om FAGRÆUS såsom stadsfysicus i Alingsås lämnas i CLAS ALSTRÖMERS tvenne brev av den 13 och 19 januari 1760 till LINNÉ.

hoppas få den glädjen muntligen tala med min Patron. Fru Friherrinnan och Kommerse rådinnan måste jag i anledning av Herr Arkiaterns förbehåll därom strax konsultera; de trodde att Herr Överdirektören ej skulle vara däremot. Många böra icke heller veta därav, emedan en tysk akademiker Cramer reste till Petersburg att söka samma syssla, och det är möjligt att han antages, innan Herr Arkiatern von Linnés brev ankommer. — — — Skulle Herr Arkiatern von Linné träffas uti Stockholm, så beder jag ödmjukast det Herr Överdirektören tackes med honom rådgöra om de bästa medel, varigenom jag såsom obekant i Ryssland kunde hava företrädet före bemälda okunnige Cramer. Jag har hans bok.»

FAGRÆI svarsskrivelse¹ till LINNÉ är odaterad, men tydligen avsänd några dagar tidigare än ovan citerade brev till överdirektören PATRICK.

Han började skrivelsen med en hänförd försäkran om att »Herr Arkiaterns och Riddarens förtjänster i vetenskaper äro vidsträcktare, än hela lärda världen; barbarus enim sit, qvi magnum illud Linneanum nomen ignorat.»² — — — »Ingen ting hände mig oförmodeligare och ingen ting kärare, än att se mig hedrad med så stort förtroende av en så stor Herre. Jag häpnade och min gamla outsläckeliga vördnad för Herr Arkiatern och Riddaren fick på en gång fördubblad tillväxt.

Endaste hindret för mig att nyttja ett så önskeligt tillfälle var min egen ofullkomlighet; en skrupel, som hel och hållen förföll vid blotta åtan-kan av Hr Arkiaterns och Riddarens nådiga approbation.

Min naturliga håg och böjelse för en vetenskap, som Herr Arkiatern och Riddarens ingenium plus qvam seculare gjort både angenäm, redig och säker, skall genom Guds nåd och en så förträffelig Mästares gunstiga instruktion hjälpa min okunnighet. — — — Och längtar jag nu även så mycket efter sakens lyckeliga utgång, som jag är min stora Patron out-sägeligen förbunden, som vid utdelandet av så hederliga poster behagat sin ödmjukaste tjänare ihågkomma.

Så visst jag igenom detta el. dylikt tillfälle sättes i stånd att utöva vad jag utav Hr Arkiaterns mun och förträffeliga arbeten kunnat inhämta, så säkert skall jag aldrig brista uti den ödmjuka erkänsla jag en så stor välgärningsman skyldig är. — — —»

Ännu ett år efteråt var ärendet ej avgjort. Den 26 maj 1764 skriver FAGRÆUS: »— — — Mina heliga dokument äro redan a costi, v. L-é lever, och jag är mest säker om utresan, men om, vilket jag förmodar, min gynnare [PATRICK ALSTRÖMER] har någon väg antingen till Gr. Osterman³ eller någon annan dylik, hjärtans laga så att jag på Fårskåls⁴ vis

¹ *Bref och Skrifvelser* I: 6, s. 26 ff.

² Ty den må anses som en barbar, som svävar i okunnighet om Linnéi stora namn.

³ Greve OSTERMAN, rysk minister i Stockholm.

⁴ PETER FORSSKÅL 1732—1763, framstående Linnean, jämväl orientalist.

till Danmark kan komma ut. . . . President Carleson¹ hjälpte nådigt till, om Herr Överdirektören funne så nödigt. När Vetenskapsakademien översett mina papper, bliva mig antingen genom v. L.—é eller directe på A-g-s² villkor proponerade att komma därut. — . . . Skulle Herr Kommissarien Clas behöva mig framdeles vid lantushållningen, så skall jag aldrig annorlunda ackordera eller ställa mig, än att jag även då kan göra min skyldighet mot Alströmerska namnet.»

Uppgift saknas tills vidare om varför FAGRÆUS måste skrinlägga sina ljusa förhoppningar om denna sin befordran, »min lycka, jag som egentligen är hågad för akademiska övningar, där jag ej skall giva någon botanicus eller oeconomimens theoreticus efter.»

Någonting har kommit emellan. I alla händelser gick ej CRAMER i vägen för honom. Sannolikt gällde det professuren i botanik vid Collegium medicum i Petersburg. Till denna befattning utnämndes 1765 en annan svensk, Linnélärjungen JOHAN PETER FALCK, född i Broddetorp i Västergötland 1733. Denne hade redan 1763 på LINNÉs förord vunnit anställning i den ryska huvudstaden som intendent för livmedicus C. F. KRUSES naturalieckabinett därstädes.

I ett brev³ till LINNÉ från denne JOHAN PETER FALCK, dagtecknat den 25 februari 1765, lyftes något på förlåten i den Fagræiska befordringsfrågan, dock ej tillräckligt för att låta oss förstå varför FAGRÆUS blev förbigången. FALCK skrev: » . . . Nytt vet jag eljest intet, mer än att Professor Müller är förordnad till Direktör över Hitebarnshuset i Moscau. Det är skam, huru han uppfört sig emot Dr Fagræus, som MÜLLER⁴ ej lämnat honom [FAGRÆUS] något ord till svar. Jag har svarat Hr Doktoren [FAGRÆUS] så mycket jag kunnat få veta i den saken, vilket var mig svårt nog att utforska, emedan jag ej har någon bekantskap med de Herrarne». MÜLLER, känd som GMELINS följeslagare under dennes sibiriska resor, var professor i historia vid Petersburgs akademi och hade förmodligen smittit ränker mot FAGRÆUS samt totalt negligerat hans skrivelser. Den redlige FALCK har förvisso handlat fullt juste och korrekt vis à vis den ifrågavarande befattningen, vars innehavare han genom omständigheternas makt blev.

LINNÉ hade också haft sina tankar på FAGRÆUS⁴, när det gällde att utse stipendiater att under CLAUDE BOURGELOT i Lyon studera veterinärkunskap vid den därstädes av denne upprättade veterinärskolan. De påtänkta voro FALCK, HERNQVIST, BLUM och FAGRÆUS. Om den sistnämnde skriver LINNÉ till sin vän BECK: »Fagræus vore därtill klippt och sku-

¹ EDVARD CARLSON 1704—1767.

² Alingsås.

³ *Bref och Skrifvelser* 1: 6, s. 48.

⁴ *Bref och Skrifvelser* 1: 5, s. 106—107.

ren». I nästa skrivelse, dagtecknad den 1 mars 1763, heter det: »— — — Doktor Fagræus i Alingsås är frånvarande. Han vore odisputabelt den tjänligaste och har redan lagt sig något på samma vetenskap. Men som han redan är etablerad, så tror jag väl icke att han där till kan förmås, helst det berättas att han är mycket uxorius¹ och får ej vara från sin fru ett par dagar, mycket mindre att resa ut, då det ankommo på år.» — — —

Troligen fick FAGRÆUS aldrig reda på att LINNÉ haft dessa funderingar om honom. Han fick stanna, där han »etablerat» sig och kom varken till Petersburg eller Lyon.

FAGRÆI läkargärning under hans tjugoåriga praktik i Alingsås undandrag sig allt nutida bedömande. Hans egna papper äro brunna, som förut är omtalat. Det finnes dock en samtida uppgift. Den förut omnämnde BIBLIOPHILUS värdesatte honom nämligen i följande ordalag: »Icke allenast i medicinen utan i varje dess gren — — — hade samme Herr Doktor alltifrån 1759 beständigt arbetat på en ovanlig redighet till undvikande av felsteg i praktiken. Hans genera morborum voro reducerade till ett mindre antal än de förut varit — — — inga fler species erkändes än de som uppkommit av få olika orsaker, att de genom olika medel måste botas, och till praktikens förkortande hade han förknippat de generella botemedlen med de generella orsakerna, så att icke annat än den så kallade Cura specifica vid hvar species anfördes. Han brukade sällan annat än simplicia utur alla naturens riken. På så sätt hade han vid hvar sjukdom med oändlig flit antecknat de utvaldaste botemedel, som allt hittills blivit upptäckta för varje sjukdom. Härtill hade ock Dr FAGRÆUS framför andra så mycket bättre tillfälle, som han icke allenast genom välbemälte sin mecenat var försedd med ett utvalt bibliotek i medicin, utan ock med de förnämsta vetenskapsakademiens handlingar, medicinska journaler, både svenska och utländska läkares handskrivna collegier och icke mer hindrad av sjukas besökande än Alingsås stad och närmaste grannskap fordrade. Han hade där den rara lyckan för vetenskapens tillväxt att se den sjuke ifrån det han sjuknade till dess han antingen dog eller frisknade, för att göra sina casus så mycket fullständigare, varav han under en tjugo års praktik hunnit författa ett stort antal». — — —

Under FAGRÆI läkartid inträdde mycket dåliga konjunktioner och svåra år i manufakturstaden, vilket bidrog att fördärva hans egna finanser. Han gav en drastisk skildring av förhållandena i en skrivelse av den 15 november 1769: »Här i Alingsås felas icke annat än mynt; det [myntet] gäller nu här så mycket, att man utan besvär kan köpa — — — kropp och själ på folket, nota bene, om de ha någon. Rudbeck, — — — Mebius, Landahl och Alrot lida dagligen på bancrouter. Froman har varken

¹ Står under toffeln.

penningar eller kredit. Arbetsfolket plågar Griesen och Holmen¹, som fan plågade Job. Fiskalen pantar ut tröjor, skor och strumpor för Kronans räkning; tiggare gå här omkring ett tjog på dagen, men jag tror de äro rikare själva än folket, som de besöka; sådant är nu tillståndet i Alingsås, mitt ungdoms paradys».

Man förstår att FAGREUS under dylika prekära omständigheter aldrig ödmjukast påminde om »den mig nådigt lovade säkerhet för nyttjandet av den s. k. Bröfjärdingen och Söfringslycka vid gamla Göteborgsvägen» och dessutom ville rekommenderas till mera jord, varigenom han finge foder till ett par kor.

Av allt att döma besatt FAGREUS mångsidig bildning och synes varit hemmastadd i de mest olika vetenskapsgrenar, om han också hyste den starkaste kärleken till naturvetenskaperna. I en bokrecension skrev han en gång en förklaring över ordet polyhistor och inflikade därvid: »En sådan höglärd man bör i vår tid anses för en fabelaktig Fenix, sedan — — — m. fl. vetenskaper blivit så utvidgade, att nu mera ingen polyhistor annorstädes existerar än i sin egen inbillning». Trots denna FAGREUS åsikt skulle man nog ha giltiga skäl att anse honom själv för en polyhistor.

FAGREUS tycks ha varit en flitig skribent. Ovan har nämnts om hans medicinska kasuistik. Hans författarskap rörde sig på många fler områden. Ett inventarium över hans genom våldelden förintade manuskript kan näppeligen nu uppgöras. Däremot kan man ur källorna plocka fram ett och annat om hans förstörda opus. Han grundade sålunda en hjälpvetenskap, som han benämnde *Technica universalis*² och som synes ha varit ett försök till allmän teknisk terminologi. Liksom i farmakopéerna de allmänna kemiska processerna ej vid vart ämne upprepades utan betecknades genom ett passande ord eller term, så uppgjordes av FAGREUS dylika termer för t. ex. konst- och hantverksbeskrivningar; m. a. o. han uppställde i analogi med de kemiska termerna en generell terminologi för de fysiska och mekaniska förändringarna i kropparna, jämväl urgerande att dylika förändringar ej kunna uppstå annorlunda än genom sammansättning eller fördelning (jämför syntes och analys). Hans utan tvivel viktigaste skrift var *Systema naturæ*. Detta arbete fullbordade han på tillskyndan av LINNÉ. Uppslaget till skriften fick han redan under sin Uppsalatid. LINNÉ hade nämligen för sed att vid terminens slut giva sina lärjungar någon speciell uppgift att utarbeta. Då han funnit FAGREUS vara en begåvad systematiker, föll på dennes lott att söka utforma en enkel och lätthanterlig me-

¹ Enl. BOHLIN, *Bidrag till Alingsås stads historia*, var PETER RUUBECK fabriksör vid flanelstryckeriet; MEBUS handelsman och rådman, AHLROT handelsman, FROMAN handlande och källarmästare, HOLM possementsvävare; LANDAHL återfinnes ej i namnregistret. — JOEL CRISTÉ var bokhållare i ALSTRÖMERS tjänst.

² Enligt BIBLIOPHILES' framställning.

tod »varefter invånarna av alla tre naturens riken kunde och borde beskrivas, så att läsaren genast skulle finna den underrättelse han sökte». »Upp-eldad» genom skrivelser från LINNÉ hade FAGRÆUS efter många fruktlösa försök äntligen funnit på ett naturligt och lätt system och lär varit nästan färdig med detta uppdrag. »Till prov på systemet hade han uppsatt en fullständig och praktisk beskrivning över hästen, fåret, gäsen, duvan, gäddan, karpen, stören, silkesmasken och biet».

Av korrespondensen med LINNÉ rörande detta ämne finnes i behåll ett brev från FAGRÆUS, dagtecknat Alingsås den 10 februari 1770.¹ FAGRÆUS hade kort förut »dristat sig» att för sin store lärofader framlägga ett prov på resultatet av studier i ämnet och fick omgående skriftlig »befallning» att insända ytterligare meddelande över sin *methodus naturalis* för vederbörlig granskning av arkiatern. FAGRÆUS var ej sen att ställa sig »sin störste Patrons i världen» befallning till efterrättelse och skrev därvid bland annat: »— — — Har jag i mitt förra brev berättat det jag uppfunnit *Clavem methodi naturalis*, så har jag visst skrivit mer än jag ment och tvärt emot sanningen; allt vad jag henne likmätigt kan säga, är att jag arbetat på denna *Lapis Philosophorum*, men med samma öde, som andra Gullmakare, qvi *oleum et operam* perdunt. Herr Arkiatern kan vara övertygad att jag vänt saken på alla sidor, innan jag hunnit finna någon *clave* till det sammelsurium, som följer härjämte. — — — Emellertid lærer nog av min erkända oskickelighet till ett sådant arbete kunna slutas, att jag utan Herr Arkiaterns goda minne och censur aldrig ärnat låta det se dagsljuset, varföre ock ganska få av mina vänner vetat att jag haft något sådant under händer. — — — Åtminstone gör jag mig det glada hopp, att där skall finnas någon pärla uti *Ennii*² sopor som de gamla brukade säga. Fingo jag den tidning, så hade jag lön för all min möda. Var ock icke, så får jag även nöja mig med. Hela min *Classification* med *characteres generum* går på 14 dryga ark; men skulle Hr Arkiatern få tid att tänka på saken och jag får befallning, så skall jag gärna översända en avskrift av alltsamman, ifall det kunde giva någon vidare anledning; helst jag icke utan stor möda sökt förkorta *charactererna* — — —».

I ett brev till CLAS ALSTRÖMER talar FAGRÆUS om »Mitt svenska System och *oeconomicum*», ej utan självkänsla tillfogande: »utan vilket man icke långt kan komma i det svenska undervisningsverket».

I senare åren arbetade nämligen FAGRÆUS i det s. k. Uppfostrings-sällskapetets syften och andemening samt sysslade med författandet av läroböcker för det Sahlgrenska barnhemmet på Östad. Han avsåg att utgiva en samling läroböcker, där varje del endast skulle omfatta ett enda läroämne. Hela detta samlingsverk benämnde han *Bondelära*. Genom dess

¹ *Bref och Skrivelser* 1: 6, s. 28 ff.

² ENNIUS, romersk skald, född 239, död 169 f. Kristi födelse.

uppdelning i småvolymen beräknade FAGRÆUS, att en och var skulle kunna skaffa sig just den del han ästundade. FAGRÆUS började med ett arbete över räknekonsten, »kort men redigt och praktiskt förestäld» etc. Med själva ekonomin ville han vänta till sist, då den ju stödde sig på de andra naturvetenskaperna. Hans *Räknelära* hade varit färdig ett år att läggas under pressen, då den med allt annat förstördes.

Bland sina manuskript omnämnde han ock *Resejournalen* över den tyska resa, vilken han företog 1773 som sällskap och läkare för CLAS ALSTRÖMER, då de bland annat gjorde uppehåll i Hamburg. Detta framgår nämligen av en hans skrivelse, i vilken han begärde »att Herr Kommerserådet [CLAS] genom brev på St. Petersburg till Herr Poel i Archangels ville rekvirera frön och örter, som till en stor del visserligen förtjäna att hos oss kultiveras. Han är son av Hovrådet Poel, som vi uti Hamburg träffade».

FAGRÆUS var jämte allt annat även en högst intresserad biblioteksman, en veritabel bokmal, som i det Alströmerska biblioteket i hemstaden med dess cirka 9,500 volymer hade sitt mest skattade tillhåll. »Alla de stunder, som allmänheten uppoffrar åt flyktiga nöjen», använde FAGRÆUS att ur biblioteket samla sig förråd av de allra nyttigaste kunskaper. Men han ansåg böckerna ej endast som »granna tapeter» på väggarna utan tog itu med att liksom ur »Ennii sopor uppleta och ställa dem i behörig ordning». Alla dessa retoriska uttryck äro hämtade ur förut citerade BIBLIOPHILUS. FAGRÆUS sovrade och granskade, och resultatet blev bland annat: »Kronologiska förteckningar med korta recensioner på samtliga skrifter i filologi, historia, filosofi, matematik, fysik, ekonomi och medicin, ja, uti kemi, mikrografi, meteorologi, topografi med alla resebeskrivningar, alla acta eruditorum, alla lärda journaler, dictionaria, realia, encyclopedica, museographica och svenska historien, så att jag mycket tvivlar om, att komplettare samling uti lärdomshistorien uti alla dess grenar på något ställe i riket funnits».

Man kan ej förtänka FAGRÆUS den sorg och smärta han förnam, när det stod klart för honom att det kära biblioteket måste med så mycket annat skingras för att tillfredsställa kreditörerna. Här må därför inflyta ett utdrag av hans skrivelse i denna sorgliga angelägenhet, helst man därigenom får ett rätt gott prov på hans stilistiska förmåga. Skrivelsen är ett »svar på Herr ***:s bref».

Min Herre.

I en tid, då många torde vara så benägen som bibelfast att yttra sig med Nathanael om våra små städer, tackes min Herre fråga efter några härligheter i Alingsås, biblioteker, naturaliesamlingar, med mera. Frågan är vacker och hög tid att framställa. Jag tackar skyldigast på Musernas vägnar, helst som de nu alla nio stå resfärdiga härifrån.

Att börja med deras hitkomst, så hade de skäl nog att tycka om orten. De älska tysthet; men att då vara över hundra år gammal, kunde väl ingen stad vara tystare. Själva torget hade varit det bekvämaste museum i världen såsom fritt från allt buller. Konster, fabriker, handel och hantverk kunde ej slamra, där de ej funnos.

Bland 150 uslingar, stadens hela folkmängd, bestods icke flere klerker än socknepräst och skolemästare, båda efter tidens lägenhet. Och detta var avledne Kommerserådet och Riddaren välborne Herr Jonas Alströmers födelseort, så att han måste söka annorstädes, ja långväga, vad här saknades, vett och industri. — — — — — Då han av kärlek för fäderneslandet — — — — — flyttade hem, lät han sin sköna boksamling av några tusen band tillika med en mängd av de konstriaste fabriksmaskiner — — — — — avfölja till Alingsås. Sådant ankom lyckl. d. 1 november 1723, och det är ifrån den dagen, som manufakturerna och vetenskaper räkna sin epok här i orten. — — — — — Han ömkade sig alltid över den gammalmodiga lärdomens brödlösa gräl och menighetens helgade fördomar, dem han gärna ville förbyta uti gagneliga sanningar. — — — — — I sådan avsikt har han alltid med otrolig möda och kostnad utvidgat denna sin boksamling, gynnat litterärt folk och öppnat för hela denna ortens vettgiriga innevånare en så ymnig källa till vishet. Sådan var fonden till det stora Alströmerska biblioteket, som nu består av 956 folianter, 2554 kvarter, 4060 oktaver, 1905 duodeser, summa av 9475 volymer¹ — — — — — ämnat till ett lantbibliotek och

¹ BIBLIOPHILUS uppräknar följande fränstående auctorer, vilkas arbeten funnos representerade i biblioteket: — — — — — Ut i matematik, fysik, kemi såg man där både nytt och gammalt till och med de dyraste verk, sådana som Collectio Veterum Mathematicorum, Archimedes, Vitruvius, des Cartes, Newton, Leibnitz, Wolf, Brahe, Ricciolus, de la Caille, de la Lande, l'Hospital, Euler, Bernouilli, Hogson, Maclaurin, Simpson, Hamilton, Leopold, Belidor m. fl. — — — — — en Boyle, Huggens, Mariotte, Varignon, s'Gravesand, Alembert, Noller, Muschenbroek, Martin, Baco, Albertus, Lullius, Paracelsus, Becker, Kunkel, Stohl, Hoffman, Erker, Neuman, Pott, Juncker, Lemmery, Geoffroi, Macquer, Hellet, Shaw, Lewis, Eller, Marggraf, Lehman, Mangold, Gellert, Homberg, Rouelle, Baron, d'Arcet, Baumé m. fl. Utav mikrogafi saknades här knappt en enda auctor allt ifrån Stelluti, som skrev 1625, intill dess snälla lundsman Turra. Jag påminner mig där hava sett, utom flere skribenter i optiken, en Hooke, Leewenhoek, Grindel van Ach, Bonanni, Foblot, Baker, Liberckühn, Needham, Adams, Hill, Widenburg, Leder Müller, Lyonst, von Gleichen, Winterschmidt, Schaeffer, Ellis, Baster, Pallas, Münchenhausen, Turra m. fl. Och som naturalhistorien, rättare sagt naturalvetenskapen, den vidsträcktaste, den för oekonomien nyttigaste och oungångligaste av alla vetenskaper fallit välbemänte Herrar mest i smaken, så blev ock förrådet störst, dyrbarast och fullkomligast i detta ämne; således träffade man i detta bibliotek de båda editionerna av Aristoteles, Gesnerus, Aldrovandus; man såg där Ruysch, Ray, Albin, Edvard, Brisson, Houttuin, Schreber, Willughby, Marsigli, Seba, Catesby, Gronovius, Bellon, Kendelet, Arledi, Valentin, Muffet, Johnston, Goeldart, Meriana, Frisch, Rösel, Wilkes, Ammiral, Harris, Blancard, Swammerdam, Reaumur, de Geer, Bonner, Clerck, Hofmager, Petiver, Schaeffer, Lister, Poda, Sultzer, Geoffroi, Scopoli, Cramer, Sepp, Fabricius, Drury, Bonanni, Rumph, Oultier, Argenville, Regenfuss, Knorr, Columna, Barrelier, Klein, Adanson, Donati, Ellis, Baster m. fl. Ibland de så kallade Classiska auctorer i botaniken funnos här Dioscorides, Plinius, Plukenet, Petiver, Sloane, Catesby, Rheede, Rumph, Commelinerne, Breyh, Kämpfer, Dodart, Magnol, Bessler, Bradley, Alpin, Rencalme, Cornuti, Marggraf, Piso, Bauhinerna, Columna, Clusius, Dodoine, Lobel, Fuchs, Gesner, Camerarius, Tabernaemontanus, Dalechamp, Zannoni m. fl. Vidare såg man här Morison, Ray, Herrman, Tournefort, Plumier, Vaillant, Micheli, Feuillet, Boerhave, Burmannerna, Dillenius, Anman, Rivin, Scheuchzer, Buxbaum, Gleditsch m. fl. En Facquin, Browne, Gronowius, de Gorter,

samling att i evärdeliga tider av hans efterkommande ökas, och av alla vett-
 älskande grannar nyttjas, hela kringliggande orten till rättelse och uppbyggelse.
 — — — Emellertid har det redan visat sig — — — att det annars lustra
 sterbhuset varken kan fögna sig av arv eller nu finner varmed Alingsås fabriker
 kan uppehållas ifrån undergång utan att gripa till all den kvarlåtenskap, som
 kan vändas i penningar. En så bedrövlig underrättelse tycktes väl på intet sätt
 fått röra det bibliotek m. m. min Herre behagade gunstigt efterfråga. Men huru
 skulle man med förbigående därav kunna nämna ett övermåttan oförtänt öde
 av det stora Alströmerska biblioteket. Jag ryser vid berättelsen, att nämligen
 detsamma kommer att snart offentligen säljas och skingras till de ännu ange-
 lägnare verkens räddning. — — — Liten uppmuntring till stora gärningar. — —
 Detta var för litet sagt om så betydliga saker, men måste vara nog för denna
 gången. — — —

Alingsås den 30 dec. 1767

Min Herres ödmjuka tjänare

Jonas Theodor Fagréus

Medicine Doktor och Fysicus i Alingsås, som tillika hade uppsikten över
 Alströmerska biblioteket.*

Oväntat nog förbättrades det finansiella läget, och biblioteket undgick
 att skingras; tyvärr, kan man säga, ty tolv år senare, den 27 oktober
 1779, förvandlades det mesta av detsamma till stoft och aska genom den
 olyckliga våldeld, som förstörde »den dyrbaraste delen» av biblioteket jämte
 kostsamma instrumenter och samlingar. Samtidigt nedbrann doktor FA-
 GRÆI hus jämte bibliotek och lösöre, »och det värsta av allt, hans oskatt-
 bara handskrivna arbeten» förintades därigenom. FAGRÆUS var frånva-
 rande från hemmet, då elden mitt i natten utbröt. »Vad som vidare ökade
 olyckan vid detta vådeliga tillfälle var det, att den för lärda insikter sär-
 deles i matematiken kände kamreraren herr Anders Westerman, född i

Meere, Hill, Hudson, Dalibard, Gouan, Gerard, Wachendorf, Sauvage, Guettard, Monnier, Sco-
 poli, Haller, Zinn, Gmelin, Seguiet, Allioni, Ehret, Trew, Oeder, Lightfoot, Withering m. fl.
 utom alla skrifter som vår makalösa von Linné och hans ypperste lärjungar utgivit. Ut i mine-
 ralogen förtades varken Systemet eller enskilda avhandlingar. Theophrast, Dioscorides, Avi-
 cenna, Cardan, Agricola, Cæsalpini, Calceolarius, de Boot, Cæsius, Imperati, Barba, von Bro-
 mell, Hjärne, Woodward, Lesser, von Linné, Henkel, Schlüter, Cramer, Pott, Wallerius, Hill,
 Woltersdorf, Cartheuser, da Costa, Cronstedt, Schüller, Leluman, Vogel, Walsch, de Bomare,
 Baumer, Bergman m. fl., som alla funnos i samlingen, vittna nog om det mineralogiska biblio-
 tekets fullständighet. Men det vore att fylla den största volym, om jag här skulle uppräknat
 endast det förnämsta av allt vad här var samlat: ty resebeskrivningar och topographier funnos
 här på deras originalspråk utan avkortning, allt ifrån de äldsta tider tills nu. De förnämsta
 Vetenskapsakademiens handlingar, lärda journaler, realdictionärer, encyklopedier, och samlingar
 av nyttiga ämnen voro med obeskrifligt besvär completerade. Ut i svenska historien funnos
 icke allenast de flesta forntidens sagor, utan ock många tryckta skrifter, som dit höra och en
 myckenhet rara manuskript. Av gamla och nya Staternas historia hade man ock här samlat
 allt vad som hade minsta gemenskap med oeconomien, i anseende till oeconomiska lagar, stad-
 gar och författningar. — — —

Mariestad, blev i samma hus innebränd under det han sökte bärga något utur detsamma».

Efter »Trojas brand» överflyttade FAGRÆUS från Alingsås till sitt lantställe Bryngenäs¹ vid Mjörn, men icke heller här fann han någon varaktig stad. Redan följande år torde han för alltid lämnat Alingsåsorten och bosatt sig å kanslirådet CLAS ALSTRÖMERS lantställe Kristinedal i Gamlestaden vid Göteborg. Där levde han åter upp efter det hårda slag, som drabbat honom. Kristinedal var för sin tid en av Göteborgs sevärderheter på grund av sin botaniska trädgård. I denna passande miljö tycks FAGRÆUS snabbt återvunnit levnadsmod och arbetslust. Där återfinnes han i juni 1783 av medicine licentiaten OLOF SWARTZ² från Norrköping, som stadd på forskningsfärd till »Nya världen» under väntan på skeppslägenhet i Göteborg dagligen för studier vistades i Kristinedals trädgård med dess rikedom på amerikanska träd och örter; jämväl fick han begagna sig av det oskattbara naturaliekabinett och bibliotek, som CLAS ALSTRÖMER ordnat åt sig i Göteborg. Utom av den frikostige ägaren själv handledes han därvid av sina högt värderade vänner, »baronens beständigt närvarande pensionärer, herr doktor Fagræus och kandidat Dahl,»³ vilka för honom demonstrerade allt sevärt. »En för mig så lycklig belägenhet gjorde, att jag snart kunnat glömma hela den nya världen», är ett citat, hämtat ur ett resebrev från SWARTZ.⁴

I Göteborg grundade ock FAGRÆUS i sällskap med de två andra Linnéanerna i Götastaden, kanslirådet CLAS ALSTRÖMER och doktor PER DUBB⁵, en naturvetenskaplig tidskrift, betitlad: *Samling af Rön och Upp-täckter — — — i fysik, medicin etc. jämte biografier af de mest betydande män*. De ville väl därigenom för sin del göra ett praktiskt försök i stil med Vetenskapsakademiens vignett, föreställande en åldrig man planterande unga palmer i en karg vildmark. Det gick också därefter, trots männen voro tre. Tidskriften bar sig ej utan måste upphöra redan efter första levnadsåret.

¹ FAGRÆUS kan möjligen ha förvärvat denna egendom av sin svåger, överjägmästare JOHAN STRÖMBOM (g. m. CAJSA LISA ALIN). F. som »falkat på lantegendomar till 10, 12, å 16,000 daler Smts värde», hade nämligen 1776 genom herrarne ALSTRÖMERS stora tillmötesgående fått löfte att i stället för det årliga läkararvodet i ett för allt erhålla 12,000 daler Sm. I en skrivelse, vari detta omnämnes, skrev han ock: »Med min svåger Strömbom — — — står jag nu i $\frac{1}{2}$ accord om hans lantegendom, som han hel och hållit köpt av våra svärtör-äldrar».

² Doktor OLOF SWARTZ 1760—1818, professor Bergianus etc.

³ Doktor ANDERS DAHL var född i Varnhem 1751, blev på LINNÉs rekommendation av kanslirådet ALSTRÖMER anställd att ordna och vårda dennes naturaliesamlingar samt jämte doktor FAGRÆUS att iståndsätta den botaniska trädgården vid Kristinedal.

⁴ Infört i *Uppfostringssällskapets tidningar* 1 april 1784.

⁵ Doktor PER DUBB 1750—1834.

Den annonserade sin ankomst i den Kellgrenska Stockholmsposten i slutet av året 1780. »Auctorerna» ville vara anonyma, vilket i detta fall var olämpligt, ty redan den 23 december var Stockholmsposten, känd som landsortsskribenternas skräck, färdig med en liten artikel, fylld av försmädligheter om detta »obekanta sällskap, som med nästa års början uppgifva de nyaste upptäckter i de praktiska vetenskaper såsom fysik, medicin, naturalhistoria m. m. uti en månadsskrift, hvarå prenumeration erhålles hos vår Allehandarius. Man är mycket begärlig se de decouverter sällskapet ärnar göra allmänna, och har man ej längesedan fått en försmak af dem genom en afhandling i Göteborgs Allehanda om konsten att kläcka kycklingar. Naturkunnighet lär således vara ett af sällskapetets förnämsta yrken och man hoppas att sedan sällskapet hunnit samla flere rön i naturens dolda verkningar snart kunna vänta en fullständig detalj om konsten att kunna värpa, hvilket skulle tillskynda hushållningen en anseelig nytta».

Med skäl kan frågas: Vad hade Göteborgs Allehanda med den nya tidskriften att göra? Jo prenumeration å densamma skulle verkställas hos Allehandas redaktör, rektorn vid tyska skolan, magister LARS RHODIN.

Det »obekanta sällskapet» inlät sig ej i någon polemik med Stockholmsposten, men i företalet till januarihäftet skrevs: »All kitslig kritik och personalisering äro otjänliga till vårt ändamål och bliva för all tid härifrån uteslutna. Man smickrar sig väl icke att kunna ikläda de här förekommande ämnen en så behagelig dräkt, — — — men så hoppas man dock, att förnämsta afsikten vinnes, nämligen den att vara begriplig.»

Stockholmspostens förhandskritik var kanske knappast obefogad. Tidskriftens innehåll var magert. Den innehöll under året endast ett par originalartiklar, däribland en av FAGRÆUS och TORBERN BERGMAN »Om Loriotska murbruket», en annan av Linneanen, provinsialläkaren BLOM i Falun: »Anmärkningar vid Herr Vicq d'Azyrs Eloge de M:sr Linnæus», i övrigt enbart översättningar ur utländska periodiska tidskrifter.

Vetenskapsakademiens ampla vitsord om denna tidskrift i dess diarium av den 21 november 1781 var väl avsett att hålla den vid liv. Alla närvarande herrar ledamöter yttrade sig att »berörda skrift vore både nyttig och upplysande för det allmänna — — — och Kungliga Akademien kunde ej om författarne hysa minsta tvivelsmål det ju all omtanka — — — hafves ospard att hädanefter bibehålla sitt arbete i samma ton, som det hittills hos nationen sig förvärfvat». Men det var förgäves. Dess ton hos nationen förklingade för alltid med första årgångens sluthäfte.

I Göteborg vann FAGRÆUS den hedern att inväljas som medlem i Göteborgs Vetenskaps- och Vitterhetssamhälle. Han var inte alldeles obevandrad i de lärda sällskapernas arbetssätt. Han hade nämligen sysslat med ett arbete över vetenskapsakademierna i Europa. Han hade ock som vittert och vetenskapligt råd biträtt CLAS ALSTRÖMER, vilken var en be-

tydande kraft i Vetenskapsakademien och under några år dess preses, samt givit honom förslag till prisämnen. Detta framgår av en skrivelse den 15 september 1774: »Det glädde mig otroligt att se Herr Kommerserådet nöjd med de av mig föreslagna premieämnen, av vilka min Herre även i mitt tycke valt de förnämste.» FAGRÆUS hemställde ock om lämpligheten av en rundligare tilltagen tid än förut, förslagsvis 3 à 4 år (!), för avhandlingarnas utarbetande, »ty tiden är ofta för kort för — — — att tillfyllestgöra Kongliga Akademiens åstund.» Han väckte även fråga om utfästade av »Accedit». Så »kallas hos alla premiegivande societeter det svar etc., som kommer närmast det bästa, och uppmuntrar då flere att använda sin flit, när mer än en får belöning för samma ämne.»

Det kan ock här tilläggas att FAGRÆI korrespondens med utländska vetenskapsmän ingalunda torde varit obetydlig. Så korresponderade han exempelvis med den franske naturforskaren DAUBENTON¹, vilken han bland annat tillställde CLAS ALSTRÖMERS berömda presidietal »Om den finulliga färracen», och andra »färpiecer». Vidare brevväxlade han med »den beskedlige Thouin² i Paris, som lovat översända alla de frön, som åstundas från därvarande akademiska trädgård», och med spanjoren MUTIS³ från Cadiz, som för forskningar vistades i Mariquita i S:ta Fé.

Brevväxlingen torde väl mest avhandlat byten av frön och växter, till förmån för de Alströmerska trädgårdarna och växthusen.

Det började skymma över LINNÉs tidsålder. Seklet gick mot sitt slut. Flertalet av Linneanerna hade redan gått ur tiden och återförenats med sin mästare. F. d. stadsfysicus FAGRÆUS, dåvarande pensionären hos sin patron, kanslirådet ALSTRÖMER, flyttade med denne till sätesgården Gåsevadholm i norra Halland. När flyttningen skedde kan ej med bestämdhet sägas, men det finnes i behåll ett brev från FAGRÆUS dagtecknat Gåsevadholm den 8 februari 1786. Antagligen har han bosatt sig där i slutet av 1785 eller början av 1786.

CLAS ALSTRÖMER led av en långsamt fortskridande förlamningssjukdom, och FAGRÆUS fick väl söka efter bästa förmåga stärka hans tynande kroppskrafter i överensstämmelse med en av sina principer: »moderata durant». Hans patron avled å Gåsevadholm 1793, och FAGRÆUS blev lämnad ensam. Det är alldeles tyst om hans sista levnadsår. I hans solitude dök det väl stundom upp ett och annat glatt eller alivarligt minne från yngre dagar. Troligen erinrade han sig mer än en gång med verklig glädje den vinterdag i Alingsås, då han och hans herre och vän CLAS

¹ LOUIS JEAN MARIE DAUBENTON, fransk naturforskare, 1716—1799.

² ANDRÉ THOUIN 1747—1824, trädgårdsdirektör vid Jardin des Plantes i Paris.

³ JOSÉ CELESTINO MUTIS, spansk naturforskare född 1732, död 1809 i Santa Fé de Bogotá, varefter han var bosatt sedan 1760.

ALSTRÖMER gjorde ett rart och opärläskat zoologiskt fynd. Han hade nödvändigt måst skriva därom till den intresserade PATRICK ALSTRÖMER. Yttermera avfattades skrivelsen i protokollform. Observera pojklynnets i de tresiffriga paragraferna:

§ 454. Ehuru vi hela tiden varit besvärade av ilakt väder, storm och slask, hade vi icke länge sedan ett så präktigt östanväder, att vi fingo i noten en fisk, som hos Linnæus kallas *Ammodytes*¹, ett säkert tecken till en allt för behagelig sommar.

§ 455. Så litet jag är hemma i den nöjsamma vetenskapen, som handlar om desse fiskars fortplantning och skötsel, så mycket saknar jag nu min Herres närvaro, som är en mästare så i denna som i andra ädla konster och övningar.

§ 456. — — — hoppas jag att inga hinder kunna betaga Herr Direktören — — — resa hem åtminstone till sommaren att styra om detta täcka släktes [*Ammodytes*] inrymme i manufakturstaden.

§ 457. Hemmavarande brodern och Direktören med mig använder all möda att taga i akt allt vad som synes komma överens med detta lilla nykomna djurets natur, så att det varken ledsnat eller misstrivits sedan det släpptes i dammen.

§ 458. Nog har väl småfisken både apat och gapat efter *Ammodyten*; men så har man likväl förstått, att genom vissa giller få skrämman dem, att de aldrig töras knyta (!) — — —.

Mer är fyrtio år hade svunnit, sedan detta »protokoll» avsändes till sin adressat.

Den gamle doktorn kanske ock gärna erinrade sig en längre vetenskaplig sällskapsresa i Västergötland ett kvarts sekel tillbaka i hans levnad, och i vilken han med liv och lust deltagit. Resesällskapet hade kallat sig »Caravan».² Ordet var à la mode genom den rikligt flödande litteraturen om svenska och utländska forskares ökenfärder. Åtminstone hade väl de flesta särskilt hört talas om HASSELQVISTS och FORSSKÄLS bedrifter i de judiska och arabiska öknarna. När sällskapet »Caravan» på sin färd nått Grävsnäs slott, ristade »den vittre naturkännaren» doktor FAGRÆUS en runa i stenstil över en avliden son till Grävsnäs slottsherre, kammarherre GRIPENSTEDT.

Den döde säger till de levande bland annat följande:

Stanna Caravan!
— — —
Du skyndar,
Jag är framme,
Du söker,
Jag har funnit.

Du längtar,
Jag är nöjd.
Filosofen drömmer,
Jag ser.
— — —

¹ Tobisfisken.

² »*Samtlaren*» del 6, 1774.

Det tyckes som epitetet om FAGRÆUS »den vittre naturkännaren» varit riktigt och träffande. FAGRÆUS var också så vitt man kan finna en rikt begåvad människa med många utnyttjade anlag och fallenheter. Han hade väl ock sina svaga sidor, även framträdande i hans brev. Han kunde t. ex. ej fritagas från en viss grad av skrytsamhet och pedanteri, kanske ej heller från en smula närighet, lätt förklarlig av hans kroniska brist på detta jordiska goda. Sina bördor i livet bar han som en man. Fattigdom, svikna förhoppningar, familjesorger, ingenting av allt detta knotade han över. Omsider träffade honom det hårda slag att se så gott som hela sin andliga produktion ödelagd och förvandlad i aska, men redan en månad senare recenserade han för GJÖRWELIS Stockholms Lärda Tidningar ett nyutkommet franskt arbete. Hans själsstyrka hade ej övergivit honom. Med hans trivsel i Alingsås torde det dock varit slut.

Pensionären på Gåsevadholm var bliven ensam, gammal och trött; kanske var han den siste kvarlevande av det resande sällskapet »Caravan». Drog han sig måne till minnes de runor, han för länge sedan ristat över den döde? Ljödo de kanske som ett glatt budskap om att hans egen ökenfärd snart var till ända, att vilan stundade?

Hans dödsdag inföll den 16 april 1797.

Här skall ock tilläggas något om FAGRÆI familj. Några mil från Alingsås ligger Lena församling. I herdetjället därstädes blev FAGRÆUS en trägen och gärna sedd gäst. Den dragande kraften utövade en av döttrarna i huset, SARA, vilken blev hans trolovade. SARA var dotter till prosten JONAS ALIN¹ och hans maka, BEATA LITHÉN, samt föddes 1733. I FAGRÆI Uppsalabrev spelar SARA en mycket framträdande roll. Det är ej många brev, vari hon ej på ett eller annat sätt blir omnämnd. Då även PATRICK ALSTRÖMER fick hjärteangelägenheter att syssla med och därigenom försummade sina vänner i »Göteborg, Alingsås och S-upsala», skrev FAGRÆUS (1765): »Kom ihåg att jag kunde tänka på Sara och icke desto mindre skriva om färsjukdomar, Stockholmsfabriker etc. de första månaderna, då hon likväl låg mig mest om hjärtat». En annan gång lät det dock annorlunda; då skrev han: »Aldrig begriper jag, hur det kommer till, att så snart jag tänker på Sara kan jag ej behålla någon redighet i huvudet, utan blir så förbryllad som $\frac{3}{4}$ av själen vore i Lena».

Härav finner man att FAGRÆUS var nöjd med sin SARA. Deras bröllop torde knappast ägt rum tidigare än 1761. CLAS ALSTRÖMER skrev visserligen i januari 1760 till LINNÉ: »Fagraeus är väl ännu ej gift, men — —». Därav skulle man tro att bröllopet var nära förestående. Först gällde det dock för den nybakade doktorn att reda ett hem för sin

¹ I WARIHOLM, *Skara stifts herdaminne* 2, s. 563 läses: »Prosten Alin var en hedersman, som prydde sitt stånd och höll god ordning i församlingen. Han hade ock vackra ämbetsgråvor, gott minne, behagligt uttal» etc.

tillämnade maka, vilket säkert icke hade sig så lätt för en fattig medicus. Emellertid förstår man av FAGRÆI brev att han i slutet av 1760 och i början av 1761 hade åtskilliga bekymmer för bosättningen. Dels skulle det anskaffas tapeter, som beställdes i Stockholm, dels gjordes en förfrågan vad lodet silver arbetat till kaffekanna kostade i Stockholm. »I Göteborg begäres 1 daler 16 skilling S:mt för ett sådant arbete, då är det likväl väl arbetat.»

I äktenskapet föddes fem barn; endast två nådde mogen ålder, dels en son, JOHAN, »assistent på Ostindien», som avled 1793, dels en dotter, REBECKA BEATA, född 1767 och död ogift 1831. Tre barn dogo i späda ålder. Den 5 juli 1765 »rekommenderade» FAGRÆUS, fylld av fadersglädje, »en liten Jonas Fagræus, som den 1 dennes ankom att betrakta våra tiders ombytlighet, men råkade icke bättre på än att göra inträde uti min låga och tysta boning, där icke många förändringar förefalla». Lille JONAS dog av kikhosta, innan han var årsgammal. En annan liten JONAS, född i september 1769, avled 4 $\frac{1}{2}$ år gammal, »ehuru mycket jag strävat med mina små barns sjukdomar».

Detta är de obetydliga uppgifter, som kunnat lämnas om FAGRÆI familj.

Dess historia är efter den sista ättlingens, REBECKA BEATA, bortgång 1831, en för alltid förseglad bok.

Valborne Mr. Öfvermedicinen

Uppsala 8.24
Jul. 1757.

Jonas Theodor Fagræus

Underskrift å ett brev till Patrick Alströmer.

LINNÆI ANTECKNINGAR EFTER OLOF RUDBECK D. Y:S FÖRE- LÄSNINGAR OM SVENSKA FÅGLAR

Med inledning och förklaringar

AV

EINAR LÖNNBERG

DÅ CAROLUS LINNÆUS VID BÖRJAN AV HÖSTTERMINEN 1728 flyttade sin studieverksamhet från Lunds till Uppsala universitet, var det ingalunda väl beställt därstädes med undervisningen inom den medicinska fakulteten, dit naturvetenskaperna då hörde. Detta förhållande har på ett förträffligt sätt klarlagts i det andra kapitlet av den utmärkta levnadsteckning över LINNÉ, som givits oss av TH. M. FRIES. Med de botaniska studierna redde sig den unge LINNÆUS ganska bra på egen hand, men värre var det med zoologien, som ej låg hans hjärta så nära. Vad han inom den vetenskapen lyckades inhämta, härledde sig huvudsakligen från självstudier och flitiga diskussioner med hans trogne vän PETRUS ARCTÆDIUS (sedan ARTEDI). Dessa senare torde dock ha varit av utomordentligt stor betydelse för LINNÉS utveckling som forskare. Endast rörande en enda djurgrupp, nämligen fåglarna, kom LINNÉ i åtnjutande av direkt undervisning.

Härmed förhöll sig på följande sätt.

OLOF RUDBECK d. ä., en av Uppsala universitets mest högresta gestalter och ett snille av sällsynt stora mått, hade sin son OLOF R. d. y. såsom medhjälpare vid utarbetandet av sitt stora botaniska verk »*Campus Elysii*». I samband härmed hade tanken fallit på önskvärdheten av att även åstadkomma ett liknande bildverk i färger över Sveriges fåglar. För att erhålla rikligare material till detta verk företog OLOF RUDBECK d. y. på sin faders initiativ och med konung CARL XI:s livliga bifall och direkta understöd en resa till Lappland 1695. På denna resa åtföljdes han av den skicklige tecknaren, studeranden A. HOLTZBOM, som även medarbetat vid

framställandet av bilder till »*Campus Fylsii*». Ett stort antal fågelbilder och färgskisser till dylika blevo denna resas frukter förutom samlingar av olika slag. Redan före resan hade åtskilliga fåglar målats, och OLOF RUDBECK d. y. fortsatte därmed även efter hemkomsten. Han var också en ivrig jägare och med sin tids vapen en skicklig skytt. För att med bästa framgång kunna fullfölja sitt arbete med fågelbilderna hade han också erhållit kungligt tillstånd både att själv skjuta och att låta skjuta sådana fåglar, som han behövde.

Vid den stora eldsvådan i Uppsala 1702 förstördes bland ofantligt mycket annat även manuskriptet i 11 delar till RUDBECK d. y:s beskrivning av den lapska resan, d. v. s. allt utom dess begynnelseedel, som utkommit i form av ett litet häfte, vars skildring blott räcker till Gävle. Sakerligen förlorades genom detta missöde en mängd värdefulla anteckningar rörande fågellivet i norra Sverige. Man kan sluta sig härtill, om man läser de utförliga observationer rörande göktyta och korsnåbbar, som ingå i det lilla utgivna häftet. På grund av dessa och andra förluster samt måhända även på grund av faderns snart därefter timade död synes OLOF RUDBECK d. y:s intresse för fågelverket och naturvetenskapen i allmänhet ha svalnat, och han vände sin håg åt ett helt annat vetenskapligt fält. Enstaka bilder målades dock fortfarande då och då under åtskilliga år framåt. Så t. ex. finnas åtminstone två från så pass sen tid som 1710. Av dessa föreställer den ena en vittrut, *Larus hyerboreus*, signerad »Larus. Ups. d. 4. Apr. 1710». Den andra visar en nötkråka, *Nucifraga caryocatactes*, och bär på skriften »Nötkråka 1710 d. 3 Sept., Funbo prope Halequed 1,5 mil» (d. v. s. från Uppsala).

Denna samling av präktiga fågelbilder¹ användes i brist på ett verkligt museum såsom demonstrationsmaterial vid de föreläsningar över de svenska fåglarna, som RUDBECK höll. Höstterminen 1727 började en serie sådana föreläsningar och fortsatte sedan under vårterminen 1728. Dessa åhördes bl. a. av RUDBECKS kollega, professor ROBERG, och ARTEMI. Anteckningar, som därvid blivit förda, finnas bevarade i Uppsala universitetsbibliotek och utgåvos från trycket förlidet år i *Rudbecksstudier*. Festskrift vid Uppsala Universitets minnesfest 1930.² Under höstterminen 1728 fortsatte RUDBECK åter denna föreläsningsserie med början den 29

¹ Av RUDBECKS fågelbilder finnas tvenne serier, av vilka huvudexemplaret förvaras i det de Geerska biblioteket på Leufsta och det andra, den s. k. kopian eller Österbyexemplaret, i Uppsala universitetsbibliotek. Se härom *Rudbecksstudier*. Festskrift vid Uppsala Universitets minnesfest 1930, sid. 211 o. följ.

² Tyvärr har undertecknad där kommit att säga, att dessa föreläsningar höllos vårterminen 1728, i st. f. »under höstterminen 1727 och vårterminen 1728». Dessutom finnes där en utsago baserad på ett yttrande av LÖNNÉ själv, att RUDBECK under vårterminen 1729 skulle ha hållit endast »tre» föreläsningar, men det var i verkligheten fyra, såsom nedan visas.

okt., då han behandlade hönsfåglarna. Under de följande föreläsningarna¹ kom turen till de fåglar, som man i dagligt tal kallar vadare och simfåglar. Dessa föreläsningar hade LINNÆUS tillfälle att bevista. Detsamma gäller om de följande fyra, som höllos vårterminen 1729, nämligen dagarna 18, 20 och 27 mars samt den 1 april. De anteckningar, som LINNÆUS gjorde under dessa föreläsningar, finnas lyckligtvis bevarade bland de skatter och minnen, åt vilka Linnean Society of London ägnar en så pietetsfull vörd. Genom bibliotekarien UGGLAS försorg ha de efter benäget tillstånd blivit kopierade och återgivits i det följande enligt den tolkning, som bibliotekarien UGGLA lyckats göra av det ingalunda lättlästa manuskriptet. Under tecknad har art för art identifierat de olika anförda namnen med de bilder i det Rudbeckska verket, till vilka de hänföra sig, och meddelat några förklarande noter.²

Om föreläsningarna över hönsfåglarna och till en del även om dem över de små vadarna ha anteckningar redan publicerats, såsom nämnts. De nu föreliggande av LINNÆUS' hand komplettera dock mången gång på ett lyckligt sätt de föregående. De äro vidlyftigare och innehålla mera. En jämförelse av de båda texterna visar också åtskilliga olikheter. Om ungefär samma uppgift förekommer i båda, händer det t. ex. ofta, att den i den ena framställs på latin och i den andra på svenska. Detta kan dock bero på, att föreläsningen hölls på båda språken blandade, och att antecknaren ibland översatte det han skrev ned, ibland ej. LINNÆUS har t. ex. antecknat om tuppen: *cantat noctu, præter quem nullus excepta Luscinia*. I den andra texten står det: »de (d. v. s. tupparna), sjunga om nätter, som och philomela gör». Den förre skriver om orrtuppen: »Stjärten är liksom tvåklöf, äller som 2 skiärer vändes mot hvar andra», men i den andra texten står det: »stjärten som fransk lilja», o. s. v.

Rörande RUDBECKS föreläsningar om de stora vadar, simfåglarna, dagrofvåglarna är förut intet närmare känt, men genom dem givas åtskilliga värdefulla förklaringar om vilka arter LINNÆUS avsett med vissa namn, som han infört i litteraturen, varom närmare ordas i de direkta noterna till föreläsningarnas olika nummer.

För att ännu en gång återkomma till anteckningarnas text, bör det framhållas, att den tydligen ingalunda gör rättvisa åt RUDBECK såsom föreläsare. Den är för det första ofta synnerligen knapphändig, så att stundom kanske blott namnen på fåglarna äro anförda. Även vid andra tillfällen, då dock något mera finnes antecknat, torde det vara långt ifrån fullständigt. Så t. ex. utgöra anteckningarna från föreläsningarna den 20 och 27 mars 1729 ej ens ett tjog rader för vardera dagen, och det är föga troligt, att

¹ Den 6:e föreläsningen hölls den 19 nov., men den 7:e—10:e äro ej daterade.

² Några noter ha tillfogats av UGGLA.

professorn avspisat sina åhörare med ett så kort föredrag under en hel föreläsning.

Att den form, i vilken föreläsningarna framträdde i anteckningarna, i väsentliga delar måste tillskrivas den upptecknande åhöraren och ej föreläsaren, är uppenbart. Redan i det föregående har framhållits exempel på det subjektiva i anteckningarnas språk. Flera andra skulle kunna tilläggas. Roande exempel härpå finner man flerstädes, då LINNÆUS i glädjen över att känna igen en för honom mindre alldaglig fågel infogar, att han sett den uppstoppad i »Stobæi museum» (t. ex. ljungpipare och skedand), eller då han tillägger om storskraken, att den förekommer i Växjö »copiose», där han väl som skolpojke sett den under flyttningarna.

Innan vi övergå till föreläsningarna torde det ock vara av intresse att anföra några omdömen från åhörarnas sida om de Rudheckska fågelbilderna. Uttryck sådana som »Professorns ritning var mästerlig» eller »väl teknad» förekomma flerstädes i de redan förut tryckta föreläsningssanteckningarna. LINNÆUS har i brev till STOBÆUS av den 8 nov. 1728, alltså under en tid, då han just gick på dessa föreläsningar (enl. TH. M. FRIES), på följande sätt uttryckt sin förtjusning över de »Avcs Succanas, hwilka han (d. v. s. RUDBECK) så nått och wäl med sina egna couleurs afritat, att det synes ej wara menskligt werk».

* * *

ANMÄRKNING

De här publicerade föreläsningssanteckningarna förekomma i en tämligen tjock anteckningsbok i 4:o, försedd med mjukt pappband och å första bladet följande innehållsuppgift (av LINNÆ egenhändig):

Caroli Linnæi Manuscripta Medica Tom: 1. in quo continet[ur] Historia naturalis fragmenta a Mineralogia. ß Botanica γ Zoologia δ Miscellanea e Excerpta Actorum Lipsiensium — ab anno 1727 Mens: Aug: ad 1730 initium.

Innehållet utgöres i övervägande grad av excerpter ur naturvetenskaplig litteratur, översikter av olika författaresh system i botaniken, zoologien o. s. v. (TOURNEFORT, RIVINUS, RAJUS m. fl.) ävensom i någon mån egna iakttagelser, allt säkerligen av stort värde för att belysa gången av LINNÆs studier. Å sista sidan finnes en: *Catalogus eorum, qui collegiis meis in studiis suis usi s[un]t 1729—1731.*

Anteckningarna efter RUDBECKS föreläsningar, som omfatta 29 sidor, återfinnas ungefär i mitten av volymen. Mellan föreläsningarna från hösten 1728 och våren 1729 har infogats referat av en anatomisk demonstration, som LARS ROBERG den 6 nov. 1728 utförde å en tupp (2 sidor) samt ett register å alla i föreläsningsserien behandlade fåglar. Efter sina egna anteckningar från 1729 har LINNÆUS infört referat över de tidigare föreläsningar av RUDBECK från 1727—28, som han ej haft tillfälle att själv åhöra. De ha meddelats honom av ARTEDI (communicavit Med: studios: Dn Arctedius), äro tämligen kortfattade och helt på latin. De avtryckas nedan som tillägg.

I margerna har LINNÆUS genomgående tillfogat hänvisningsnummer till RAJUS.

troligen i ett sammanhang och kanske i samband med det referat över dennes *Synopsis methodica avium et piscium* 1713, som i volymen följer omedelbart efter det här publicerade. Det har ej ansetts nödigt medtaga dessa hänvisningar.

Beträffande avtrycket må endast framhållas att största bokstavstrohet eftersträfvats. Upplösta förkortningar angivas med []. LINNÆS egen kommatering har i huvudsak behållits. De latinska namnen ha framhåvts med kursiv. I originalet äro de delvis, men icke konsekvent, understrukna.

ARVID HJ. UGGIÄ.

Amplissimi et Celeb[er]r[imi] D[omi]ni Doct: et Profess: Olai Rudbeckii fil: prælectiones publicæ in Aves sveticas propria delineat: ad vivum pictas. 1728.

Prælectio I^{ma} $\frac{10}{29}$.

I Genus Gallinaceum, cujus proprietates sunt.

α Rostra robusta, ad finem nonnihil deflexa s. incurva.

hka äro dem nödige, ty de äta hård spis, korn, sääd etc.

β. Ventriculus musculosus, fortis, att han kan vara stark till att mala sönder den hårda spis som de äta, här tils lägga de ock sand, att dett desto bättre kan macereras sönder.

γ. Longiora intestinula cæca.

δ Caro albissima et dura ut in hiärpar.

ε Alæ concavæ hinc volat[us] præceps.

ζ Corpus robustum et pingve,

η Pulveratrics bada sig i sanden.

θ Ova immediate in terram deponunt, e: g: under buskar. på dett ungarna må kunna springa och föda sig siälfwa, så snart de äro utkläkte,

ι Skrapa med fötterna, hkt doch ej är något generelt tekn.

I. *Coturnix* wachtelen, är minst ibland gallinaceos. springer merendels, därför är och des mästa storkia i fötterna, ty de som flyga hafwa starka bröst och musculos pectorales.

Mas har en gohl krage äller bröst. *foemina* är merendels jämfärgad. Selav kallas de uti Biblen. desse äro de som skrifwes om att Israels barn åto i

I Vaktel, *Coturnix coturnix* L. Bild 136.

Vad *selav* ursprungligen betyder är enl. meddelande av prof. K. V. ZETTERSTÉEN ganska osäkert. Utläggningen om betydelsen av orden *selav* (2 *Moseb.* 16: 13; 4 *Moseb.* 11: 31) och *kagab* (3 *Moseb.* 11: 22) återgår på RUDBECKS avhandlingar: *Ichthyologie biblicæ pars prima: De ave Selav etc.* Ups. 1705 samt *Ornithologie sacre pars prima: De avibus esu licitis etc.* (otryckt, men av R. omnämnd 1715 o. f. å. — Brottstycken i hithörande ämnen förvaras i Ihresaml. 51, U. U. B. Jfr A. GRAPE i *Bibliografiska studier tillägnade J. Rudbeck*, 1917, s. 24, not 5.) I den förra söker han, med uppjudande av en imponerande språklig och zoologisk apparat, uppvisa, att *Selav* ej kan vara vaktlar, såsom ordet ännu i nu gällande kyrkobibel återges, ej heller, som J. LUDOLF (i *Dissertatio de locustis*, Frankf. a. M. 1694) påstått, gräshoppor, utan bör tolkas som flygfiskar. — Den under δ ur Koranen anförda utsagan återfinnes på intet av de tre ställen där *salwa*, vaktlar, omtalas (2: 54, 7: 160 och 20: 82.) — I J. D. MICHAELIS, *Literarischer Briefwechsel*, 2, s. 31 ingår ett längre brev från FORSSKÅL, 1761, där han bestyrker tolkningen: vaktlar.

öknen [överstr.: Aegypten], Zelav betyder proprie kött. Men att dett intet war några Coturnices wisas, med fölliande

α: står att de gingo till röda hafwet. Ty Herren tog dem af hafsens diup, desse foglar äro intet hafzfoglar, ty är likt att dett är fisk.

β står där att de låfte den fisk de åto uti Aegypten; den kunne de här ej få, ty de hade ej någon nött, emädan deras upbrott ur Aegypten war mycket hastig.

γ Han rägnade 2 alnar högt på jorden. dett war utan twifwel flygande fisk, ty när han kom upp uti luften, och wingarna torkades, föllo de neder.

δ Alkoran säger de torkades på stranden, fisk torkas och på stranden, men intet fogel.

ζ(!) somlige säga att de kommo från Aegypten, men i Biblen står att de kommo med sunnan wädrät, och Aegypten låg ej söder.

När Israëls folk gingo till att beskoda Canans land funno de Kagab, hkt utydas gräshopper. dessa Kagab woro Coturnices, att Kagab ej war gräshoppor är klart, ty ing[en] fick äta gräshoppor, emädan den som dem rörde skulle wara oren; men Kagab står ibland de foglar som loflige och rene woro.

Desse fuglar äro pugnaces som tuppar. wärpa å 16 vel 12 ägg.

2. *Perdix rufa minor*. Små Rapphöns äro ännu ej beskrefne, och finnas här allestädes. avis cinere[a].

Perdix rufa major beskrif[we]r { Gesner[us] p. 670.
Aldrovand. 139.

3. *Perdix cinerea major*: Raphöna den stora.

describit[u]r ab { Aldrovando tom: 2. p. 141.
Gesner: 620 q[uae] figura [n]o[n] convenit.

denne har en liten röd fläck bak ögat, hkn han likwähl intet får förn han blif[we]r 2 å 3 år gammal.

mas har en tämel. stor swart fläck under bröstet.

Desse när stark winter är, giöra sig ett hohl g[en]m sniöskorpan, och gångar nedre i snöen, hkn går i krok hit och dit, på dett att intet wädrät så wähl må blåsa på dem, äller så wähl upfinnas. om man föllier gången äffter med en spade, kan man finna dem, och många som föllias åht.

Prælectio 2da $\frac{1}{3}$

4. *Perdix alba*. Lagopus Snöripan.

Lagopus ty hon har ludna fötter som en hare.

Ornithologi giöra 3 slags Lagopus, som likwähl är ett. Ty om wintren äro de aldeles hwita, allenast några swarta ränder i stjärten; om sommaren få

2 Härmed avses sannolikt ungar av rapphöns, innan de erhållit de vuxnas dräkt. Den hithörande bilden med påskrift »*Perdix ruffa minor*» är Bild 137.

Den är ej så väl lyckad och har blivit tolkad på olika sätt. SVEN NILSSON menade, att det var en rapphönsunge, men SUNDEVALL kunde ej gå med på detta, utan höll före, att det skulle föreställa någon utländsk art. Då emellertid RUDBECK uttryckligen sagt, att den finnes »här allestädes», torde den förstnämnda tydningen vara den rätta.

3 Rapphöna, *Perdix perdix* L. Bild ♂ 138, ♀ 139.

4 Dalripa, *Lagopus lagopus* L. Bild 140, 141.

Det är av intresse att här finna, att redan RUDBECK kommit till klar insikt om att riporna i olikhet med andra fåglar ha tre olika dräkter, vilket bestritts ännu i rätt sen tid.

de stora gula fläckar på vingarna och ryggen, samt på halsen, hkn aldeles nästan blif[we]r göhl. Om hösten blifwa de bruna mästedelen öf[we]r hela kroppen.

Skrathöna kallas hon ock af Tyskarna, ty när de blifwa upprädda, gifwa de up ett stor skratt, liksom dett woro många menniskior. Och när de gå i skogarna och kotra, kan man ej wetta annat än dett är en hehl hoop folk som tala. de sitta och gå merendels på jorden, ej skiötandes mycket om träden.

Vict[us] de äta baccæ juniperi, *Ericæ* summitat[es], guli(?) etc.

Usus de smaka bättre än hiärpar, doch är kiöttet mycket mörkare.

Loc[us] Här wid Upsala äro de rara, men uppe i Lapland etc. finnas de ömnogt.

Snöriper ty de giöra sig gångar under snöen i krok.

Gesner 576. Aldrovand: p: 147

5 *Bonasia Alberti* s: *Gallina Corylorum*.

Hiärpe. Gesner: 229. Aldrov. 18.

Han afmålas med tofs, hkn han likwähl ej alltid haf[we]r, utan allenast då han blif[we]r räd, äller och nalkas sina honer, rättar han up fiädrarna på nacken.

Loc[us] fins allastädes här i skogarna.

Usus. Han har dett wakrasta kiött som någon. Man håller och före att aldrig någon fogel är så god och hälsosam, som tages med doner och blifwer qwafder, som den som skiutes, då bloden kommer från ho[n]o[m].

Honorna /: foeminæ:/ se aldrig, ibland Gallinaceis, så wähl som mästedelen andra, så wähl och hafwa så pur couleur, som hannarna. Men ibland Rofoglarna skier dett contrairt.

6 *Urogallus minor mas*. Orren.

Gesner: 494. Aldrov. 68.

Stiärten är liksom twåklöf, äller som 2 skiärer wändes emot hwar andra. Han har en wit fläck wid bröstet, som skyttarna syffta äffter.

Orre av orvas /: hkt är ett gammalt giötisk ord, och betyder slås, hinc [etia]m alapa vocat[ur] orre /: ty de hoggas och slås wast, besynnerl. när de leka, och wända ej igän förn en blifwer öfvermächtig.

På somliga orrar fins några hwita fiädrar under näf[wen], äller ganen, somliga hålla före dett är ett wist species, somliga att de äro äldre.

Gesner[us] falso distingvit qvoad speciem Urogalum, et Grygallum, där likwähl Urogall[us] är mas och Grygall[us] Gesn. är foemina, hkn Professor Rudbeck siälf kallar

Urogallus minor foemina.

Honan låckar ungarna med sig frå bodet så långt att de ej skola råka hem.

Hon haf[we]r mindre ögnebruner än han, och ing[en] cauda bifida.

Hon lef[we]r mäst under buskar, och flyger högre än andra huj[us] classis.

7. *Urogallus minor albus* Rudb. Hwitorre.

Somliga hålla före att när de blifwa rätt gamla skola de wara hwita, men Prof. kunne intet finna dett af kiöttet ty han hade så godt kiött som andra.

5 Järpe, *Tetrastes bonasia* L. Bild 142.

6 Orrtupp, *Ixururus tetrax* L. Stor plansch 19.

Orrhöna, " " L. " " 20.

7 Albino av orrtupp. Stor plansch 18.

8. *Urogallus major mas.* Tiäder.

Urogallus major foemina Ryda.

När hannen hugz lurfwä fiädrarna sig wid hufdet. De hafwa små Ricinos aller Pediculos, hka stodo afritade. Upp i lapland äro de intet rädda, ej häller harar ty de skiuta ej äfter dem med bössa, utan allenast med Pilar.

Prælectio 3. ¹¹₇

9 *Gallus Gallinace[us] et Gallina Gallinacea.* Ald: 307. Gesn: 394.

Mas. 1 Har 14 krok fiädrar i stärten(!), de öt[wer]ste längst. 2 Sporar Calcaria. 3 cristas cartilaginosa. 4 cantat noctu, præter quem null[us] excepta Luscinia. Avis est pugnax, och brukas uti Holland och Engeland fodras till att slås, då de gifwa dem i spisen peppar och andra dylika hetsiga saker.

Usus kiöttet är ganska sundt och delicat, besynnerl. i benen, ob motum et transpira[t]ionem, veluti volantium alæ.

När han är 3 å 4 åhr gammal, doger han intet längre till att lefwa, sic n[on] foemina.

Tuppägg gifwes intet. Profess: hade själf en toppet som låg på ett litet ägg, som somlige mente skulle wara hans, men dett war reuera ett litet hönsägg, ty när hönorna blifwa gamla lyckta de kullen med ett litet ägg, hkt hade kommet tuppen underligt före.

Höns finga intet ätas i gamla testamentet straxt, ty *Levit.* 11mo står att de som finga 2 ägg ut dufwor skulle offras et par consqvens finga och ätas, men sedan gaf Moses lof att äta de som finga flere, utan twifwel af mangel på de andra.

Vires äggen gifwas barnsängs qwinnor, som ej kunna föda. Äggola brukas i Clistir, och med rosen watn till collyrium.

Ett par knifsuddar af dett gola skrapat af fötterna, med något af träcken gifwet in uti spanswin[?] specific mot golsoten.

En swart tupp klof[wen] lagd öt[wer] pannan på dem som yra.

Han twiflar om Gallinæ lanigeræ gifwas.

den afmålte, hade liksom ett klot i stället för kamb.

Aves Aquaticæ

Notæ Små näbbar med en liten upphögning wid ännen, aller udden. Pedes tridactylæ med 3 tår allenast utan någon calcareum eller tumtå

10 *Charadrius s. Hiaticula flavipes* Rudb: Strandpipare.

8 Tjädertupp, *Tetrao urogallus* L. Bild 7.

Tjäderhöna, " " L. Bild 28.

Ricinos = flistingar, här Tjäderlöss.

'I Lapland äro de ej skygga liksom ej heller hararna, ty man skjuter dem ej med bössa utan med pilar.'

9 Tamhöna, Bild 29.

collyrium = ögon)salva.

10 Större strandpipare, *Charadrius hiaticula* L. Bild 188.

Tillägget om att den fanns »uppstoppad i Stobæi museum» härrör tydligen från LINNÆUS själf. I brev till Stobæus dagen efter denna föreläsning (¹⁸ n) säger LINNÆ: »Den lilla fogeln, som är så lik en *Motacilla*, hvilken blef uppstoppad på Hvitsjölle, nemligen *Charadrius s. Hiaticula flavipes* RUDB., differerar från den som ALDROV. pag. 536 afmålat, hvilken senare RUDBECK kallar *Char. s. Hiaticula fulvipes*...» (LINNÆS Svenska arbeten 2, s. 12.)

non dum descriptus.

uti Biblen Levit: cap: 11mo står att *de som gå på 4 fötter* skulle wara rena, men dett uttydes galet ty dett bör hetta 4 tår. dito som hafwa *knäen öfver fötterna* och så galet, ty dett bör hetta klor på tårna äller fötterna.

Hon går wid stränder och piper.

Denne fogel såg jag upstoppad uti Doct. Stobæi musæum.

11 *Charadrius s. Hiaticula fulvipes*. Ald. 536.

Denne har wassare näbb än den första.

Charadrios är grekiska och betyder grotta, ty de bo i grotter.

Fig. 1. RUDBECKS bild 189, av LINNÉ ej uppfattad som särskild art. *Charadrius dubius curonicus* GMEL., Mindre strandpipare.

12 *Charadrios* (l) *major cinereo-fuscus*, prona parte /: undre delen: / flavescente s: Lapponum. pars supina veterib[us] erat tergum et prona pect[us] in avib[us], sed recentibus vocat[ur] tergum prona et pectus supina pars.

13 *Pluvialis minor nigro-flavus*, Rudb. [n]o[n]dum est descripta.

14 *Pluvialis vulg*: Regnpipare. Gesn. 714. Komma hopetals¹ i Majo och sätta sig neder särskildt i kiärren, men när ungarna äro utkläckte gifwa de sig på ängarna.

¹ öfver raden: 1000

11 Mindre strandpipare, *Charadrius dubius curonicus* GM. Bild 189.

Ehuru denna fågel både omtalades i föreläsningarna och fanns avbildad av RUDBECK, blev den ej upptagen och erkänd av LINNÉ i hans senare arbeten, möjligen är den nämnd såsom nr 42 i »Methodus», men i så fall genom felskrifning av LINNÆUS med epitetet »*sulcipes*» i st. f., som RUDBECK skrivit, »*fulvipes*».

Charadrius torde snarast härledas från *χαράδρα* och betyda fågel, som lever i floddalar (ej i grottor!).

12 Fjällpipare, *Charadrius morinellus* L. Bild 190.

13 Ljungpipare, *Charadrius apricarius* L. (I vådr.) Bild 191.

14 » » » » L. (I vinterdr.) Bild 192.

Rägnpipare ty emot rägn skäckas de och pipa.

Delicata äro de till att äta.

15 *Pluvialis nigro-viridis* Aldr. 529. Gesn: 715

Desse äro många slag, så att owist är om de differera specialiter, ty som-
lige äro spräklote, rödspräklote, ja med 1000 färgor åtskilde.

16 *Capella* s: *Vanellus* Raj. Wipa. Gesn: 763. Aldr. 526.

male vocat[ur] upupa quam videsis Gesn: 777.

wipa. wår heter på Hæbraiska vipp. ty hon komer om wåren.

Fig. 2. RUDBECKS bild 196, typ för LINNÉ'S *Tringa littorea*, enligt nutida nomenklatur
Tringa eller *Calidris alpina*, Kärrsnäppa.

3 Mas hwar fiäder af de öfwersta som sittia i stärten(!) äro på honom med
3 äller 4 coleurer målad, men på

Foemina är allenast en couleur grå [ell]er swart.

Prælectio 4ta $\frac{11}{12}$

17. *Gallinula aquatica minima pedib[us] nigricantib[us]* Rudb.

15 Ljungpipare, *Charadrius apricarius* L. (I vådr.) Bild 193.

16 Vipa, *Vanellus vanellus* L. Bild ♂ 194, ♀ 195.

17 Kärrsnäppa, *Tringa* (*Calidris*) *alpina* L. Bild 196.

Det namn, som nyttjas i dessa föreläsningssanteckningar för fågeln 17, nämligen »*Gallinula aquatica minima pedibus nigricantibus*», hör tillsammans med RUDBECKS bild 196, som föreställer en kärrsnäppa. Men just samma citat från »RUDB. pict.» finnes för fågelarten 151 i *Fauna Svecica*, 1746, och denna är grundcitater i *Systema Naturae*, ed. X, 1758 för arten *Tringa littorea*. Rudbecks-bilden 196 är sålunda typ för artnamnet *littorea*, vilket alltså hänförs sig till kärrsnäppan, ej till gluttsnäppan, såsom man länge trodde. Det blir då samtidigt blott en synonym till artnamnet *alpina* för kärrsnäppan.

[n]o[n]dum descripta.

fins i Roslag[en] Lapland, Gesträckland. fötterna stöta på swart.

Gif[wer] eij Raphöner äffter i sin smak.

Gallinula är galet, ty deras gen[us] differerar ifrån Gallinaceum gen[us], pedibus et rostris. hinc vocat poti[us] Gallinulas hasce Scolopax.

18 *Motacilla [aquatica] minor*. descripsit Gesn: 619 sed [n]o[n] accurate. första han blifwer skräckt rörer stjärten hinc nomen.

Fig. 3. RUDBECKS bild 198, typ för LINNÆS *Tringa glareola*, enligt nutida nomenklatur *Totanus* eller *Rhyacophilus glareola*, Grönbent snäppa.

denna kallas *Tringa minor* Willughbei 223 hkn denna här wähl beskrif[wer] så wähl som andra foglar uti sin ornithologia.

scapus kallas medium s. basis penne, in quo annectunt[ur] pennulæ.

19 *Gallinula* [: *Scolopax* :] *aqv: minor pedibus sordidis et nigris* Rud.

[n]o[n]dum descripta.

Halfwa låren af nedersta är bart af pennar.

18 Drillsnäppa, *Actitis hypoleucos* L. Bild 197.

19 Grönbent snäppa *Totanus (Tringa) glareola* L. Bild 198.

Då »RUDB. pict.» utgör första citat för denna fågelart i *Fauna Svecica*, 1746, för fågelarten 152 därstädes, vilken i sin tur är första citat i *Systema Naturæ*, ed. X, 1758, för arten »*Tringa glareola*», är sålunda Rudbecks-bilden i fråga typ för denna art. I föreläsningssanteckningarna har dock LINNÆUS gjort en felskrifning, i det han skrivit »pedibus sordidis et nigris» i st. f. RUDBECKS »pedibus sordide viridibus», vilket är vida mera passande och även riktigt citeras i *Fauna Svecica*.

20 *Tringa. Ocrop[h]us*. Horsgiök [över raden: mindre]. Ald: tom. 3.
461. et alio loco.

Har denna foglen 2 gånger omgång kallar han ho[n]o[n] Tringa, en gång Ocrop[h]us. Gesn. 517.

är en delicat fogel.

21 *Gallinula [a]qvati[ca] rostro et pedib[us] rubris* Rudb. [n]o[n] descripta. Conferat ur: Gesn: Scolopax, q[ui] differt. 503.

22 *Gallinula [a]qvati[ca] fusca ventre albo major* Rudb.

Pluvialis major Ald: 533.

Hon bör ej beta pluvialis ty hon har 4 tår, aller tumtå, hkt pluvialis intet äger.

23 *Gallinula [a]qvati[ca] fusca ventre albo minor* [ändr. fr. major] Rudb. [n]o[n] descripta.

Har en liten membrana emällan digitos, men hon kläder allenast innerst, och är ej $\frac{1}{2}$ twärfinger bred.

24 *Gallinula minor* Gesn. 503. Ald: 477. Willughb 214.

Rostri maxilla, ut ita dicam, paululum prominentior. så att öf[wer]sta delen af näbben, är längre än nederste.

25 *Scolopax rostro recurvo, pectore rufescente, pedib[us] nigris* näbben böger sig i wädrät.

26 *Gallinula [a]qvati[ca] rubra major parte prona rufa* Rudb.

27 *Gallinula s: Perdix rustica* Aldrovandi 471.

femora huj[us] [n]o[n] sunt seminuda, sed in totum tecta.

är delectare än hors giöken.

Prælectio 5ta 11.

28. *Avis pugnax*. Brushane. Ald. 315.

mares äro af åtskillige colcurer, aldrig like hwarandra. Hafwa stora kragar kring halsen, och öron stora, hkt ing[en] älliast har ibland aves diuturnas. Aldr 4.

foemine haf[wa] hwarken krage, eller öron. Ilka Aldrovand[us] håller före

20 Skogssnäppa. *Totanus (Tringa) ochropus* L. Bild 199.

Denna bild framställer snäppan med upplyftad vinge, så att den karakteristiska teckningen av undersidan tydligt faller i ögonen. LINNÆUS har också anført denna karaktär i sin beskrivning av arten, vilket visar, att han byggt den på RUDBECKS bild, ehuru det ej bekräftas med citat. Namnet »Horsgiök» tillkommer ej denna art utan enkelbeckasinen på grund av dess gnäggande läte.

21 Rödbena, *Totanus (Tringa) totanus* L. Bild 200.

22 Brushane, *Philomachus pugnax* L. ♂ i vinterdräkt. Bild 201.

23 » » » » L. ♀. Bild 202.

24 Enkelbeckasin, *Capella gallinago* L. Bild 203.

25 Myrspov, *Limosa lapponica* L. Bild 204.

Denna bild är enl. citat typ för arten, som LINNÆUS endast kände genom den.

26 Den här citerade diagnosen hänför sig sannolikt till en nu ej längre befintlig bild (205) av samma art som föreg. Möjligen har denna bild såsom »dublet» fått ingå i »Österby-exemplaret», i vilket även denna art är representerad?

27 Morkulla, *Scolopax rusticola* L. Bild 206.

Det är av intresse att finna, att RUDBECK iaktagit, att morkullan olik sina släktingar har benet fjäderklätt ända till tarsalleden.

28 Brushane, *Philomachus pugnax* L. ♂ i vådräkt. Bild 200 A.

falsissime diferera specie, qui tamen diferunt solum sexu; vid: Ald: fig. 3. Hafwa spräcklota ägg. 10 å 12. Ty spräcklotta foglar hafwa spräcklota ägg. Komma fram uti med: Aprilis.

29 *Arqvata s: Numen[us] medi[us]* Rudb.

[n]o[n] descript[us].

30 *Arqvata minor* Windspole Rudb. [n]o[n] descript[us].

far ända i wädret och skriker mott elakt wäder.

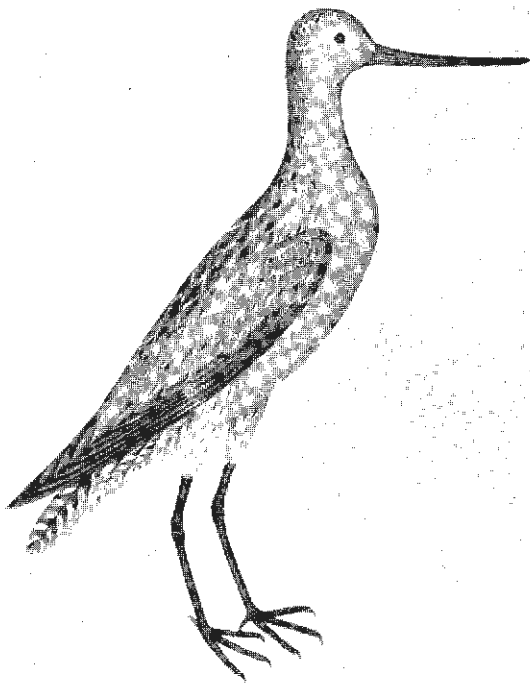

Fig. 4. RUBBECKS bild 204, typ för LINNÆS *Scolopax lapponica*, enligt nutida nomenklatur *Limosa lapponica*, Myrspov.

31 *Arqvata major s: Numen[us]* Ald: 426. Gesn: 222.

Ing[en] har så stor näf i proportion.

Aves Aquaticæ piscivoræ wistas wid siöar, och äta allenast fisk (: såsom de föregående äta insecta, fröaspy äller grodrom:) Notæ s[un]t

1 Rostra valida acuta.

2 Collum et pedes longos (!)

3 digiti longi

29 Storspov, *Numenius arquatus* L. Bild 207.

30 Småspov, *Numenius phaeopus* L. Bild 208.

Denna art är från början baserad på denna bild, som är typ.

31 Storspov, *Numenius arquatus* L. Stor plansch 35, ursprungligen 211.

4 unguis parte inferiori fere serrati. att hålla ålar etc.

5 Intestinum cæcum unicum, quod in aliis avibus est duplex.

32 *Ardea stellaris*. Vocat[ur] [etia]m *Botarius*(!) { Ald: 405
Gesn. 214.

Han höres om nätterna. Han låter som ett trumpett, och folk som höra ho[n]o[m] om nätterna mena dett är gaster. Somliga säga han sätter näf[we]n uti ett holt rör, och bölar som en oxe, hwar af han Rördrum heter. Han skriar aldrig 2 gånger, äller 4 i rad, utan 1. 3. 5 äller högst 7 gånger.

Fig. 5. RUDBECKS bild 208, typ för LINNÉ'S *Numenius phaeopus*, Småspov.

När man skiuter åht ho[n]o[m] äller räder ho[n]o[m], flyger han ductu spirali¹ ända i wädrret till han ej syns.

I Holland brukas hans tumklor, till att innefattas i silf[we]r, och ränsa tänderna med.

Han har skiönt kiött, och wärper spräklota ägg.

33. *Ardea cinerea* Häger Gesn: 212. Ald: 377.

Om han skjutes ej aldeles til död, måste man wähl achta att han ej hugger uht ögonen.

¹ En figur åskådliggör flykten.

32 Rördrum, *Botaurus stellaris* L. Stor plansch 4.

Rördrommen har ej »spräckliga» utan enfärgade ägg.

33 Häger, *Ardea cinerea* L. Stor plansch 3, signerad: »Ekolen 1698 d. 17 Aug.».

Benen bruka bönder till pisk, och mena att köttet ej skall dogra på båda sidor.

De bo uti höga träd, ofta många bod i ett träd, äller kringliggande.

34. *Ardea fusca, pectore et cauda nigris, rostro et pedibus subviridis* Rudb. Odensswala. [n̄o[n] descripta.

35. *Grus* Trana. Gesn. 529. Om man skiuter dem, och ej aldeles till dödz, måste man achta sig att hon ej hugger enom illa.

Hon äter inga fiskar, utan baccæ juniperi, Empetri, oxycoccij etc.

Bönder mena galet att vänstra sidan ej doger äta, hkn de bortkasta.

Hon har en röd crista på h[u]f[wu]det, lik den orren har öf[we]r ögat.

Prælectio VI^a 11

Här tids är handlat om de foglar som gå i watnet. Nu komma de som simma. De som warit här tils hafwa en liten membrana, inerst wid divisionem digitorum, nu komma de som haf[w]a en membrana som betäcker emällan tårna, till naglarne. fissipedes, som är lik palmipedes, men upskuret emällan fingrarne¹

36 *Fulica recentiorum* Gesn. 390. Ald: 94 q[uæ] mala figura. watn höna.

Hon kan och löpa på watnet starkt. Hon är flintskallot öt[we]r näbben, älliest swart, på bröstet war Professorens mörkgrå. På hasorna bak hwaräst war ing[en] fiäder nederst, är blåachtig. köttet ej ellakt, något hårdt. fötterna likna :fC:/

37 *Colymbus minor s: Podiceps* { Ald. 256.
Gesn: 138 *Mergus* vocat[ur]
Villugb. 58

Har liksom swarta öron af fiädrar, har fötterna i stjärten, som alla Podicipes, på dett han bättre skall kunna komma up. fötterna lik :d:/. digit[us] solut[us] äller tumme har han ock. köttet luctar illa. Svet: Lappöra.

38 *Colymbus major cristat[us] et cornut[us]*. I pannan har han af fiädrar liksom en upspänt fiske stjärt, likt horn, swarta. Har ock en stor swart achtig krage kring halsen. gol på huf[wu]det med hwit blåsa. Profess: skott 7 skott åht ho[n]o[m], ty så snart han såg fen kruddet(!), gaf han sig till botnen, om sider satte han hatten före bössan att dett ej syntes och klipte. Har 3 å 4 spräcklota ägg. fötter lik :d:/. köttet är ondt.

39. *Columbus(!) arcticus* Lumme dict[us] Wormii Villugb 259 Wår gemene Lom.

[Tillagt mellan raderna: Lumme Wormi Musæum p. 304 c: fig. elegant.]

¹ 3 figurer, betecknade med bokstäver, åskådliggöra skillnaden.

34 Svart stork, *Ciconia nigra* L. Lappska bilder 128.

Denna bild citeras av LINNÆUS och kan på sätt och vis sägas vara typ, ehuru den ej nämnes i första rummet.

35 Trana, *Grus grus* L. Stor plansch 2.

36 Sothöna, *Fulica atra* L. Stor plansch 24.

37 Svarthakedopping, *Podiceps auritus* L. Bild 212.

38 Skäggdopping, *Podiceps cristatus* L. Stor plansch 34.

Observera berättelsen om RUDBECKS svårighet att skjuta en dopping med flintläsgevär!

39 Storlom, *Colymbus arcticus* L. Stor plansch 33.

Uttrycket »fötterna äro täptar» avse, att lommen har hel simhud i motsats mot doppingarna, som förut behandlats.

Mot owäder skriker häftigt och illa: mott godt wäder hastigt, hkt aldrig slår felt.

fötterna äro täpta. Palmipes. ova s|unt viridia.

Ab aldrovando et Gesnero [n]o[n] descript[us]¹. Har en bröst-lapp som stöter på fiolett. Norlänningarna bruka skinnet till hätta. foemina har swart bröst-lap, och är liusare.

36. 37. 38. hafwa alla hwass näf

40 *Colymbus minimus* Rudb: *Columba grönlandica* willugb: 245. denna med föllliande är Palmipes. Hon är aldeles swart, med en tämel. stor whit fläck på hwar sidan. Wärper stora ägg som en Höna, är stor som en dufwa. Har wass näf. Hon är röd i munnen som eld. Lik en skata. fins ömnogt wid Grisselhamn, där man går öfwer till findland. Har 2 ägg, men sällan mer än en unge. Hon knorrar som en duf[w]a. Har godt kiött.

41 *Mergulus melano-leucos rostro acuto brevi* Brown, Willugb. 261 *Merg[us]* (sic) *cinere[us] capite serii(?) rufo* Rudb.

rostrum multis ornatum dentib[us]. pes 3 digitis constat.

42 *Mergus cirratus*¹ *fuscus venetiis serula* Willugb: 255. *Anas longi-rostra gesneri* Ald:

har en tofs. rostrum serratum. foemina är mycket blekare, non dum descripta.

43 *Merganser* Ald 285. Gesn: 135.

kiörfogel. wrakfogel. är de största änder. i wexio copiose.

Præl: VII

43 (1) *Corv[us] Marin[us] s: aquatic[us]* Hafstiäder Gesn: 350. Ald 262

simmar diupt. Ar aldeles swart, nogot hwit under näbben, och öfwer låret. differt a ceteris rostro curvo. är ganska stor. NB har 4 tår i sina Palmipedes, och ing[en] spore, qvo differt ab o[mn]ib[us]. Uti Angeland wänia de ho[n]o[m] till att taga fisk, såsom falkar att taga fogel, och binda ett band om halsen att han ej skall swälia fisken; tager ganska fort rof. Bandet moste doch ej bindas wassare än att han kan andas. Han wärper i stora träd, hwita ägg lik hönsägg. kiöttet hårt och groft.

Foemina, är gråachtigare på bröstet och mindre.

¹ Ändr. fr: *serratus*

40 Tobisgrissla, *Uria grylle* L. Bild 221.

RUDBECK har observerat grisslans i förhållande till fågeln stora ägg. »Lik en skata», d. v. s. svart och vit.

41 Salskrake, *Mergus albellus* L. Bild 227.

Den Rudbeckska bilden föreställer en hona eller ungfågel med brunt huvud. LINNÆUS vågade därför ej identifiera den med den helt annorlunda färgade hanen typ för namnet *albellus*, utan gjorde därför en egen art av den med namnet *Mergus minutus* i *Systema Naturæ*. 1758, men det förstnämnda namnet har prioritet.

¹ *serii*, möjl. menas *sericio*, sidenglänsande.

42 Pracka, *Mergus serrator* L. Bild 228, 229.

43 Storskrake, *Mergus merganser* L. Stor plansch 22.

Orden: »i wexio (Växjö) copiose» äro säkerligen tillagda av LINNÆUS, emedan han sett storskrakar på nämnda plats.

43 (bis) Storskarv. *Phalacrocorax carbo* L. Stor plansch 10.

Anatis species sequu[n]t[ur].

44 *Querquedula* Orta Gesn: 103 [ändr. fr. 125]. Ald 209 2 species. Willugb: 290. minsta slags änder, ganska wacker. Smakar och delicatast. Alla foglar som äro i friskt watn, smaka bättre än hafs fogel. Israels barn fingo aldrig äta rörig spis, ty de hade gärna spetälska.

45 *Anas casia* (?)¹ Gesn. 106. Raj: 148. Ald: 209. Willugb: 290. af samma art som den förra.

46 *Anas varia minor mas et foemina* Rudb [n'o'n] descripta. de äro särdeles wakra. sågos 1709 då dett war alt froset utom källorna, blefwo de där skotne, som aldrig tillförne woro synta. woro brokota.

47. *Anas longa cauda forficata varia*. Rudb [n'o'n] descripta. mas är vivacior. ut in antecedente.

48 *Anas cauda acuta mas*. Ald. 234. Raj 147. Willugb 289. Gesn. 121. Ater bekswart. niger ej så swart. mas och foemina kännas altid på fläckarna på wingarna.

49 *Anas fusca media, rostro et pedib[us] cinereis* Rudb [n'o'n] descripta är mycket liten och delectat.

50 *Anas platytilis* || *rufa, rostro subviridi, pedib[us] miniatis* Rud [n'o'n] descript. gräsänder. äro delectata när de kokas uti 2 watn.

51 *Anas platyrincos mas*. Gesn: 224. Ald 225 Willugb 282. Knipand. Pænnæ renigerae äro de långa skrifpennar. Vestitrices a[utem] äro de som kläda wingen.

Prælectio VIII.

52. *Glaucium Bellonii foemina* :/Belloni[us] autor vet[us] & rarus q[ui] de avib[us] egregie scripsit, figuras[que] optimas h[a]b[et]: vixit tempore Francisci 1^{mi} [ve]l Lutheri: / ab aldrov: [ve]l Gesnero [n'o'n] descripta. Svet. Brunnacke. Glaucium a glauco colore oculo[rum], lik en(!) aborre öga.

Mas är en stark urinator. viv. in fluviis, äta gräs och matskar, rar att få. 8 à 9 ägg.

53 *Anas fuligula* r. *Gesneri* [överstr.: mas]. Ald: 227. A Gesnero bis descripta. 107. 120 ty när hon är unger har hon ingen tofs, förn hon blif[we]r 5 åhr. kallas Merg[us] af Willugb. 270. Håller sig wid haf[we]t, lägger sina

¹ Fel uppfattat för *cacia*?

44 Kricka, *Anas crecca* L. Bild 222.

45 " " " " L. Bild 224.

46 Alfågel, *Harelda (Clangula) hyemalis* L. Ungfåglar. Bild 256, 257.

47 " " " " L. ♂ ad. i vinterdräkt. Bild 254.

48 Stjærtand, *Anas acuta* L. Bild ♂ 253, ♀ 251.

49 Bläsand, *Anas penelope* L. ♂ i sommardräkt. Bild 242.

50 Gräsand, *Anas platyrhynchos* L. ♂ i sommardräkt. Bild 250.

Denna bild är typ för artnamnet.

51 Knipa, *Glaucionetta clangula* L. Ad. enl. citaten. Bild (230). 226.

52 " " " " L. Ungfågel. Bild 232.

Urinator = dykare.

53 Vigg, *Nyroca fuligula* L. Bild 233, 235 o. 236.

Att viggen såsom ung ej har tofs är fullt riktigt, men i sitt andra år bär han redan denna prydnad.

ägg wid hafzläggen, då mas straxt hon begynt ligga flyger från henne. Svet: Wigge.

54. *Boschas mas* Will: 284. *Anas torquata minor* Ald. 212. ty hon har ring om halsen. *Anas fera torquata* Gesn. 114. Hon är lik våra gemena ankor, har blå karpus och brun bröstlapp. mas differt a foemina wed ett par krokota fiädrar på stjärten. Gesner[us] har denna samma ock pag 115 gif[wi]t figur på, men ej med desse krokfiädrar, hka de likwähl få äfter ett halft åhr, ita differt ætate. de äro goda till soppa, besynnerl. hafresoppa. Mares fälla fiädrar när hon begynner att ligga, och hon när hon har liggat. då de lättel. kunna g[c]no[m] en watn hund kiöras hela fläckar till en sida, och där ihälsås, ty då kunna de ej flyga.

55 *Anas strepera* Gesn: 121

på wingen har hon nederst hwit hwarpå föllier swart, så brun couleur, q[ua]t[en]us ab o[mn]ib[us] differt. mas et foemina mycket lika

56 *Penelope* Ald 218 Bläsand. god att äta, har litet tran i sig. hon äter gräs och snäcker.

57. *Anas fera fusca* Gesn: 116. har brun näf, rar.

58 *Anas platyrhynchos altera s: clypeata*. wackrast ibland änder Ald. 226—229. *foemina* olik. jag såg henne upstoppad uti D: Stobæi museum. Hiärtats valvulæ äro paralela, emot alla andra.

Prælectio IX.

58 (1) *Anas fera nigra* Rud: *Anas niger* Willugh 278 *nigra rostro nigro rubro et luteo* Ald: 234. fins allenast wid haf[we]t *Mas* är aldeles swart, utom en wit fläck wid ögat och nogot litet hwit på yttersta wing[en], hkt hwitt Aldrovand[us] målat alt för stort up åht wingen.

foemina är swartgrå, har swart näf, ägg nästan stora som gäsägg. dunet att [o: är] dett bästa ibland all dun näst Eiderdun, kiöttet mycket tranet.

59. *Anas plumis mollissimis Vormii* Willugh. 277. Eider.

mas kallas svet.Gudungen, *foemina* Åda. näf we[n] stiger up åht pannan med en spis, på sidan 2.⁷ dunet [o: Eiderdun:] är dett allra bästa dun i världen, och har så stor vis elastica, att 1 skp. kan fylla en dunbäd, och 2 skp en ganska stor dunbäd, så att aff så mycket som man kan hålla i handen blif[we]r en dunbäd. de bo uti stora bärg, hwaräst är swårt att koma. äggen äro stora som gäsägg.

Sedan de kläckt uht, komma de ej på landet.

⁷ Liten figur.

54 Gräsand, *Anas platyrhynchos* L.. Bild ♂ 247, ♀ 131.

»Blå karpus» = huvudbonad, d. v. s. blåglänsande huvud.

Det är av intresse att finna, att RUDBECK hade reda på, att gräsanddrakens ruggning infaller tidigare än honans sommarruggning, vilken ännu ej torde vara känd av alla jägare.

55 Snatterand, *Anas strepera* L.. Bild 240 o. 241.

56 Bläsand, *Anas penelope* L.. Bild 252.

57 Bergand, *Nyroca marila* L.. Bild 243.

58 Skedand, *Spatula clypeata* L.. Bild 245 o. 246.

Även för skedanden har LINNÆUS antecknat, att han sett den i »Stobæi museum».

58 (bis) Svärta, *Oidemia fusca* L.. Bild 258 o. 259.

59 Ejder, *Somateria mollissima* L.. Bild 260 o. 261.

'en spets och en på hvardera sidan'. — Kollot o: kalot!

kiöttet är tranugt. och äro förbudne skiutas *Mas* har swart kollo(?) . Hwit ryg, swart buk. *foemina* grå, men lika näf.

60 *Anser cinereus ferus torque inter oculos et rostrum albo* Rudb:

skuten på lappländska resan i Hälsingland. Willugb. 275 beskrifning på *Anser hispanic[us]* är förträffelig lik, allenast något qvadrerar intet. kiöttet godt. Hon har 12 ägg.

61. *Anser ferus* Gesn: 149. Ald: 274. Willgås. komma till oss om wåren

Fig. 6. RUBECKS lappska bilder 154, typ för LINNÆS *Anser erythropus*, Fjällgås.

1000 tals, som somliga mena frå Aegypten, somliga mena från Slavonien. Så som här om sommaren är temperatare, och om wintren i Aegypten.

Mas är hwit under krog[en] och buken, *foemina* grå under buken etc. 16 ägg. Haf[w]a blekare näf än *domestic*: delectat kiött, doch bekommer ej allom wähl, besynnerl. beswärar dett modren, et qvod idem in viris flenen.

62. *Anseres Domestici*

60 Fjällgås, *Anser erythropus* L. Lappska bilder 154.

Denna bild är typ för arten.

61 Sädgås, *Anser fabalis* LATH. Stor plansch 21.

Den citerade bilden är signerad »en mil från Upsala d. 24 Sept. 1700». Det synes ej uteslutet, att RUBECK skulle kunna ha haft även en bild av vild grågås, *Anser anser* L., all- denstund han enligt föreläsningssanteckningarna skulle ha sagt: »Hafwa blekare näf än *domestic*», vilket omöjligen kan gälla om sädgåsen.

62 Tamgås. Härav finnes blott ett missfoster, en trebent gåsunge. Bild 218.

Intressant är att RUBECK observerat den igel, *Protocleptis tessellata*, som angriper gäs- ungar (men även ankungar).

där som gäs äro, böra och anker wara med, ty de äta up iglar, hka sättia sig i krogarna på giäslingarna, hwar af de döo. ty ankorna ränsa dammarna braf från sniglar. Gäsister är alrabäst smöria bössor med, besynnerl. om dett är litet kokt. ty bomolia har litet syra uti sig, hkt omsider rostar.

63. *Cygnus* Ald: 6. Willugb: 272 Swan. ganska hårt förbudne skiuta, men Prof: Rudb: fik lof skiuta hwad han omkom af kong Carl XI.

medan de äro unga, äro de delectata. altid observera de denna ordning i sin flyckt¹ flyga in conum, liksom willgiäs. ty wädrret kasta och står emot, mäst den första, sedan öpnar dett sig alt mer och mer. och här ig[e]no[m] kiörer dett åter på, liksom watnet på ett skepp.

Aldrovand[us] har upmålat des *Aspera arteria* huru hon går i krok ned i bröstet. Somliga säga de aldrig hört något så wähl siunga. somliga contra.

Prælectio X.

Lari omnes species sunt palmipedes.

64 *Larus minor cauda forficata*. Gesn: 526 Ald: 79. Tärna.

kallas ock *Hirundo marina*. fast hon är ganska liten, har hon doch så stort swalg att hon kan swälja en hel löja. Hon är hwit, och har swart hatt. Hon wärper 4 ägg, kan och flyga hela dag[en], ty kroppen är mycket liten och lätt, har långa wingar. Hon är på en wis tid, delicatast ibland watnfoglar.

65 *Hirundo marina major, tota cinerea, rostro et pedibus nigris* Rd. Röda glänsande ögon.

66 *Larus καποθρηρσ mas*. Skitare, swartlasse. Struntjager. ab Ald: et Gesn: [n]o[n] descript[us]. Raji synopsis: Meth: avium 127. bör intet confunderas med *Avem tropicorum*. Han har 2 långa fiädrar i stjärten. Swart näf

¹ En figur åskådliggör denna.

63 Knölsvan, *Cygnus olor* GM. Stor plansch 1.

Bilden i fråga visar en tydlig näbbknöl, men färgerna äro något omkastade på knölen och näbben, men tillvaron av den förstnämnda liksom också den karakteristiska svarta kanten vid näbbens bas framom de vita fjädrarna ådagalägga, att det måste föreställa en knölsvan. Härav torde man kunna draga den slutsatsen, att knölsvan redan på RUDBECKS tid fanns i Mälaren. I texten omnämnes dock även sångsvan, men förmodligen gjordes ingen skillnad mellan dem.

»Aspera arteria» = luftstrupen.

64 Fisktärna, *Sterna hirundo* L. Lappska bilder 156.

65 Svart tärna, *Hydrochelidon nigra* L. Lappska bilder 143.

Det förhållandet, att svarta tärnan avbildats tillsammans med bilder av fåglar från Lapp-land, betyder ej, att RUDBECK funnit henne där, utan blott att den bok, där bilden är införd, varit en skissbok använd vid olika tillfällen. I verkligheten fanns den svarta tärnan på den tiden vid Uppsala, såsom LINNÆUS omtalat i *Fauna Suecica* 1746, men sin första kännedom om den erhöi han genom RUDBECKS föreläsningar.

66 Labb, *Stercorarius parasiticus* L. Bild 265.

Bland RUDBECKS bilder fanns även en dylik av fjälllabb, *Stercorarius longicaudus* VIEILL. (såsom nr 264), men LINNÆUS lärde ej känna den såsom en särskild art, och kanske även RUDBECK blott betraktade den såsom hanc av vanlig labb. Därpå tyder det förhållandet, att han i sina föreläsningar säger: »Foemina är helt mörkgrå» (enl. anteckningarna av LINNÆUS). Bild. 265 av vanlig labb är nämligen helt mörk, men den av fjälllabb (264) naturligtvis som alltid med ljus undersida. Den vanliga labben har dock även en fas med ljus undersida.

Fjälllabben blev ej beskriven såsom en självständig art förr än 1819 av VIEILLOT.

och hatt som går ned öf[we]r ögat. När dessa komma om någon annor fiskmå, förfölla de he[n]ne så länge till hon anting[en] måste släppa fisken om hon har någon i näbben, äller spy ut ho[n]o[m] af sig, äller och gif[w]a ho[n]o[m] från sig per posteriora, emädan de haf[w]a ej mer än en stackot tarm; hkn fisk denna tager förn han kommer till jorden äller watnet i flöckten. *Foemina* är helt mörk-grå, a Rajo [n]o[n] descripta.

67: *Larus cinereus minor* Raj: synopsis: avium 127, simmar mycket, är stor som en duf[w]a.

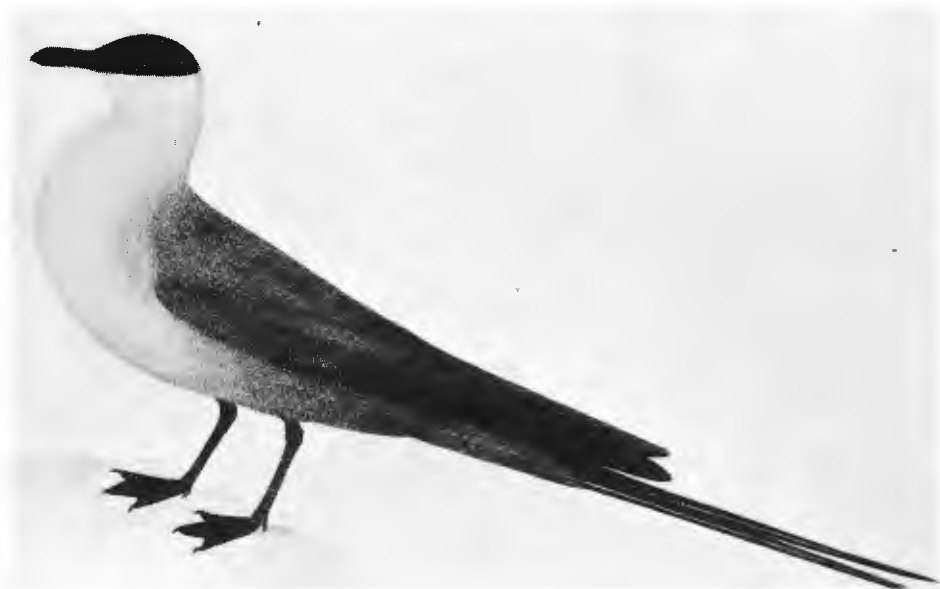

Fig. 7. RUDBECKS bild 264 visande en Fjällabb, *Stercorarius longicaudus*, som LINNÉ dock ej lärde känna såsom självständig art.

68 *Larus cinereus major foemina*. den understa näf[we]n är litet utbögd. Ögonen äro brinnande näseborarna rara, att observera nödiga.

69. *Larus cinereo-niger*. att någon Lar[us] niger gif[wes] tror Ald: 64 aldeles intet. Hals och hufwud hwitt samt witt bröst. understa kiäken på näf[we]n röd.

70 *Larus ex cinereo nigro maculatus* Rudb Trutare swart näf och stiert.

71. *Larus cinereus maxim[us]*. kan wänias att fiska med.

67 Fiskmå, *Larus canus* L. Bild ♀ 266.

68 " , " " L. Bild ♂ 267.

Ögon »brinnande», d. v. s. med eldröda kanter, näsborrar smala (»rara») och svåra (»nödiga») att se.

69 Silltrut, *Larus fuscus* L. Stor plansch 23. Bild 263.

70 " , " " L. Ung fågel. Bild 270.

71 Att döma efter orden »*Larus cinereus maximus*» skulle man kunna vänta, att detta nummer gällde en gråtrut, men det finnes ingen bild tillhörande denna art i nutiden, möjligen har en plansch av den gått förlorad. Gråtruten blev f. ö. aldrig igenkänd och urskiljd från andra måsar av LINNÆUS.

72. *Larus ex cinereo et albo variegatus* Rudb [n]o[n] descript[us] är mycket rar, stor som en gås, lik en and, utom på näfwen, hkn är lik lar[us]. är tråniger.

S: D: G:

Ände på denna sessionen äl[le]r Terminen.

:

Prælectiones Publi: nobilissimi atq[ue] experientissimi Doct: et Profess: Olavi Rudbeckii filii in Ornithologiam svecanam. 1729.

Prælect. I. ^{III}₁₈ 1729.

Aves Rapaces et Carnivoræ

dividunt[ur] hi in	{	ganisonyches haf[w]a rostra et ungyes aduncos	<i>Aquila</i>
		frugivoræ	<i>Psittaci</i>
	{	Nocturnæ	<i>Noctua</i>
		Macrophtheræ(!) som hafwa så långa wingar som	
	{	stiert	<i>Dendrofalco</i>
		brachypteræ, ¹ som wingarna lycktas på, mitt på	
	{	stierten	
		diurnæ	
		carnivoræ	
		orthonyches	<i>Vultures. Gryphi</i>

Sperling² skrif[we]r att här i Sverige fins så stora gammar att de kunna förstöra och taga bort häst och karl. Men dett är pur osanning.

Notæ diagnost. 1. Rostra adunca, att de des bättre kunna slita uht kiöttet af rof[we]t, liksom med en krok. Altid när de få rof, wända de buken på dett uppföre, och bryta med sin krokota näf af halsen.

2. Appendices Rostri:³ till att bättre hålla fast och bita sönder.

3 Lingva crassa et lata. interdum [etia]m bifida.

4. Caput crassum. Ty han behöf[we]r starka musclar och stora i huf[wu]det

5 Collum crassum för samma orsak.

6 Oculi magni att han des bättre må se see neder på jorden, då han i högden swäfwär.

7 Nares patulæ att han des bättre må kunna draga andan, då han hela dag[en] flyger. (:Cera heter dett gola på näf[we]t³ upwid huf[wu]det h[wilk]e)t är en tunica.

8 Mycken fiäder på kroppen

¹ ändr från: microphtheræ.

² Möjligen åsyftas den danske läkaren OTTHO SPERLING (1602—1681), som på 1620-talet deltog i FURENS botaniska forskningsresor till Skåne, Blekinge och Gotland, eller hans son med samma förnamn (1634—1715).

³ Små figurer i texten.

72 Vittrut, *Larus hyperboreus* GUNN. Ung fågel. Stor plansch 25.

En utmärkt bild signerad »Larus Ups. d. 4 April 1710». Förekomsten av denna art vid Uppsala så sent på våren är rätt märklig. LINNÆUS lärde aldrig känna denna arts självständighet.

9. 24 remiges i [överstr.: stjärten.] hwar winge. 12 i stierten.

10. Femora crassa et robusta att bättre hålla.

11. Ungves aduncos. hka de ofta slå så hårt in i rof[we]t att de dett ej kunna släppa, hkt ofta sker när de willia taga stora fiskar, moste de föllia neder i hafsens ewiga diup.

12 Appendices under fötterna¹ att dett ej skall hala undan, och wara glat.

13 solitarii gemenl. att de liksom tiufwar resa allena.

14 Hoos andra slags foglar är mares wackrare och skönare, men här foemina mycket ädlare.

föllier nu först de som äro *Macroptheræ*(!)¹ älle[r hwars wingar ligga så långt uht som stierten.

73² *Cechris*(!) s: *Tennunculus*(l) Ald: 356. Gesn: 54. Villugb: 50.

Kyrkiofalk. Tornfalk. så stor som en liten spörhöök tämel. rödachtig. bor i kyrkior och torn. Har brunt kött, doch smakar wähl.

74 *Cenchris* s: *Tennunculus*(l) [n o n] descriptus.

Denne dricker mycket

75 *Cenchris* s: *Tennunculus*(l)

76 *Dendrofalco* Gesn: 75. Ald: 492. Villugb. 47. Bomfalk. Läger ungar i hårda träd. Gesner[us] har bäst ho[n]o[m] beskrifwit. Han kan läras att taga lärkor.

77. *Falco Cyanopus*. Blåfot. Ald: 496. Gesn. 74. Villugb: 37.

Gesner[us] har denna samma på 2 ställen, och kallar honom på ett ställe *Balbusardus* pag. 198.

Han är tämmel. lik våra hafsrörnar. Denne har Käsaren fått lof fånga i Jämtland, där äst dessa mycket finnas, hwaräst Käsaren och har sitt folk årl. Men så länge Kong Carl: XII. regerade fick han aldrig lof taga en. Han fångas på fölliande wis: Man sätter en duf[wa] på en stång fast, och när han he[n]nle ser faller han äfter henne nider, då hon gif[we]r sig till jorden, är ett nätt till reds, som bägge in wefwar.

Han tager hiärpar och orrar.

Käsaren brukar honom till att jaga och fånga foglar med.

Prælect: 2da III 20.

Föllia nu de som äro brachypteræ, älle[r hwars wingar äro kortare än stierten, och stå ej med ho[n]o[m] lika långt åht.

¹ Små figurer i texten.

² ändrat från 63 och så framgent t. o. m. 98!

73 Tornfalk, *Cerchneis tinnunculus* L. ♀. Bild 176.

'spörhök' = sparrhök. Enligt RIETZ, Svenskt dialekt-lexikon, finnes formen 'spörr' = sparv i Skåne. Från Småland uppges formen 'spärrhök'. (Enl. upplysning från Landsmålsarkivet i Uppsala.)

74 Tornfalk, *Cerchneis tinnunculus* L. Ungfågel. Bild 177.

75 " " " " " L. ♂. Bild 178.

76 Lärkfalk, *Falco subbutco* L. Bild 179.

77 Fiskgjuse, *Pandion haliaetus* L. Stor plansch 26 (har varit 187 i serien).

I föreläsninganteckningarna under detta nummer äro hopblandade uppgifter om två olika »blåfotade» rovfåglar, nämligen utom om fiskgjusen, som först nämnes, även om fångsten av jaktfalk, vars ungfågel har blågrå fötter (jfr nedan under nr 83).

78 *Falco-fringillarius mas* Rudb: *Accipiter fringillari[us]* Ald: 346. Gesn. 51. Villugb: 51.

Han heter rättare falco än Accipiter, ty alla de som hafwa transversae maculae böra beta falco, men oblongae accipiter. Han skiljes från alla andra förmedelst sina smala långa ben. Han har en tvåklöf tunga.

:/Bröstat kallas af Gesnero pars supina, a villugbeo prona.

Denne är så gierf(!), att om han seer en fogel i en bur wid fönstret, slår han straxt till fenstret;

Han värper 5 ägg.

Han har långa appendices på digitos en på hwar.

79 *Falco-Fringillarius foemina* Rudb. *Muschet[us]*. Ald: 347. Gesn: 52. Villugb: 51. är revera foemina prioris, dock mörkare.

80 *Falco albo cinereus viride et pedib[us] luteis* Rudb. [n]o[n] descript[us]. fere convenit cum Falco albo Willugb. 46 a quo t[ame]n differt cruris colore, qvi in hic convenit cum pectoris, at in Villugb. differt. Han är mycket rar. tager dufvor. värper 4 ägg.

81 *Buteo vulgaris* Gesn: 46. Ald: 365. Villugb: 38. Slaghök. värper i höga träd.

82 *Buteo-apivor[us]* Willugb: 39. Hans näf är mer aduncum än på någor annor. äter möss, lacertos, insecta. uti denna fans wax. mycket rar.

78 Sparvhök, *Accipiter nisus* L. ♂. Bild 180.

79 " " " L. ♀. Bild 181.

80 Duvhök, *Astur gentilis* L. Gammal fågel. Stor plansch 31.

Kedan här i dessa föreläsningssanteckningar gör LINNÆUS ett kuriöst skrivfel, i det att han upptecknat följande: »Falco albo cinereus viride et pedibus luteis». I *Methodus Avium Svecicarum* förvärrar han detta ytterligare genom att ändra ordet »viride» till »viridis». I *Fauna Svecica*, 1746, citerar han även »Rudb. pict.» på sistnämnda sätt. Det är ju dock klart, att REDBECK ej kunnat ha sagt, att en duvhök var »viridis» d. v. s. grön, utan det står hos REDBECK »Falco albo cinereus iride et pedibus luteis» d. v. s. med iris och fötterna gula. LINNÆUS har också gjort en feltolkning av fågelns art, så att han gjort den till typ för den fågelart, som han kallat »Falco Cyrfalco». Sistnämnda namn kan alltså ej användas för jaktfalk, då typen är duvhök. Misstolkningen kan möjligen ha sin grund däri att även duvhöken användes till jakt.

81 Duvhök, *Astur gentilis* L. Ung fågel. Stor plansch 32 (har varit 185 i serien).

Det är en typisk bild av en ung duvhök från mellersta Sverige och har alltså intet med *Buteo*, d. v. s. vråk att göra.

82 Den under detta nummer omtalade fågelns art är otvetydigt en bivräk, såsom namnet *apivorus* antyder, men i ännu högre grad bevisas av uppgiften, att det av REDBECK undersökta ex. haft vax i magen. Emellertid finnes nu ej längre någon bild av bivräk bland de Rudbeck ska bilderna. Visserligen har den stora planschen 9 påskriften »*Buteo Apivorus* s. *Vespivorus*», men denna beteckning har sannolikt tillkommit sekundärt genom förväxling, alldenstund bilden visar en ung duvhök, som med visshet ej haft vax i magen vid undersökning. Bilden är f. ö. väl och noggrant utförd. Da LINNÆUS skriver om denna art »Hans näf är mera aduncum [hakformad] än på någor annor», är detta otvivelaktigt ett misstag. Det borde ha stått tvärtom. Ty då REDBECK med all säkerhet haft en bivräk framför sig, och då han desslikes gjort en anmärkning om näbbens hakform, bör denna ha inneburit, att näbben var mindre krökt här än hos andra rovfåglar. Detta är ytterligare ett bevis på, att en förväxling skett och att den rätta bivräksbilden tillhör de nu förlorade. När *Fauna Svecica* utkom 1746 hade LINNÆUS dock fått reda på en riktig bivräk, ty han säger i diagnosen där »66 Falco — —; cera nigra; capite cinereo» etc., vilket har sin giltighet för bivräk.

Prael. 3 ^{III}₂₇

83 *Lanarius* Villugb: 48. Gesn: 76 [över raden tillagt: *Lan. gallicus*] Ald: 489. a laniendo rif[w]a sönder. rar. [n]o[n] est avis migratoria, såsom andra hka flyga bort om wintren. [Överstr.: Svet. Blåfot] Non confundi debet cum *Lanario italico*.

84 *Buteo æruginos[us] crurib[us] plumosis*. Rudb *Milv[us] æruginos[us]* Ald: 395. Villugb 42 *Circus belloni*. ab aldrovando bis recitat[ur], distinctis capitib[us], ut uno loco sub circi no[mi]ne recitat[ur]. Hönstiuf

differt Buteo a milvis, quod Milv[us] habeat caudam semp[er] forficatam, Buteo et hic [n]o[n] item.

85 *Milv[us] vulg. cauda forcipata*¹ Ald: 368. Villugb. 41. Glada. Hafwa 2, 3 à 4 ägg. Taga ibland fiskar. Är rätt rar att anatomicera och beskoda lungorna. Gesn: 610. Item milvus regalis Gesn: 29.

86 *Pygargus s: Albicilla, Innularia*. Gesn: 205. Ald: 205. Villugb 31 Hafzörn, fisktius

Stor som en fäderhamn, Brun hw[it]t stiärt, gulla fötter och näf.

87 *Aquila germana* Gesn: 168. *Chrysaetos* Aldr: 110 villugb: 27. Örn.

Har på ögonen [överstr.: tu] en tunica nictitans /:sådana hafw[a] mest alla foglar och är lik tunica alb. som de nedläta då de sofwä: / Har 2 ägg.

differt aquila a vulture structura rostri. rost: Aqv.² vult. går rätt fram ett stycke förn han kröker.

Prael. IV. ^{IV}₁

88 *Noctua* Gesn: 620. Ald: 544. *minor* Villugb: 69 (ändr. fr.: 26) Raj 26

differunt ab aliis noctuæ oculis magnis veluti et aurib[us], q[uam]vis aures [n]o[n] externe in o[mn]ib[us] conspiciantur.

De se bättre om nätterna än om dag[en]. Ra[tio] est ty iris är så amp[la], att knapt någon cameræ obscuræ similitudo kan observeras, ty intet synas objecta in cam. obscura då just(!) är inne, utan då mörk. e.gr. kutter hafwa

¹ Ändrat från: *forcicata*.

² Två små figurer.

83 Jaktfalk, *Falco rusticolus* L. Stor plansch 13.

Detta är föreläsningarnas andra »blåfot» och föreställer en ung jaktfalk. Bilden är signerad »*Lanarius*. Gesn. 76. Uök. Blåfot. Ups. d. 4 Febr. 1698». Visserligen är ej RUDBECK citerad i samband med namnet »*Falco lanarius*» hos LINNÆUS, men den beskrivning denne lämnar skulle väl kunna passa till RUDBECKS bild.

84 Fjällvråk, *Buteo lagopus* BRÜNN. Stor plansch 14.

Anteckningen »*cruribus plumosis*» ådagalägger, att det är fråga om denna bild och denna art, vilken LINNÆUS dock aldrig lärde känna och urskilja. Artnamnet »*æruginosus*», som synes ha använts av RUDBECK, överfördes av LINNÆUS till den bruna kärrhöken redan i *Fauna Svecica* 1746, ehuru dennes fotstruktur är så olika fjällvråkens, som väl är möjligt. Fjällvråken fick namn av BRÜNNICH 1764.

85 Glada, *Milvus milvus* L. Stor plansch 12.

86 Havsörn, *Haliaetus albicilla* L. Stor plansch 6.

Bilden föreställer en gammal fågel och är signerad »Orsby, Knuthy socken 26 Febr. 1707».

87 Kungsörn, *Aquila chrysaetos* L. Stor plansch 5.

88 Sparvuggla, *Glaucidium passerinum* L. Bild 163.

Äggen vita, ej »spräklota», sannolikt fel i anteckningen.

stor iris (ändr. fr.: pupilla), hkn de om dag[en] draga hoop att hon synes oblong. Likså menskior när de komma af mörkret se de knapt i liuset straxt, förn deras iris (ändr. fr.: pupilla) är contracta, som i mörkret war ampliata.

Mycket liten ej större än en lärka. Har 4 spräklota ägg.

89 *Noctua major oculis iridib[us] croccis*. Rudb. [n]o[n] descripta, stor som en giök.

Noctuae, oti, artiones¹, striges, Ululones, Bubones, Ululæ äro namn som komma till ge[nus] noctuar[um].

90 *Noctua major oculis majorib[us] pallide luteis* Rudb

något större, aldeles lik, doch ej så stora ögon, ej beskrif[we]n.

91 *Strix tota flammca* Rudb: [n]o[n] descript. särdeles ögonomkrets liusgola fötter, skriker särdeles.

Ornithologi säga at uglor haf[w]a 2 klor framan, 2 bak ut Gesn: men de haf[w]a 3 framman och en bak. Därför dett wist att ena sides kloen, böjes litet på sidan, att de bättre kunna taga rof.

92 *Asio s: Otus* [över raden: 2da] Ald: 525. Villugb 64. Hornugla.

Har 6 pennar i öronen. rar.

93 *Strix* Ald: 561. Skrikuglan, har inga utstående öron. (Hit kan intet *caprimulg[us]* föras ty han har en näf som en swala mycket liten, med hiskeligt gap, och är den de i Småland kalla Natskata, Natskratta, är brokot, satt ofta i stenbrohult på taket och åht ler af skotsstenen(!), fast Profⁿ säger att han äter insecta. Han molkar inga getter.)

94 *Ulula* Gesn: 773. Ald 538. Jag såg sade Prof: då jag war Med: stud. huru som en skräddare blef slagen af några studenter så, att siälfwa iris oculi gick sönder, doch läcktes, men pupilla syntes sedan så stor som ett uglöga. Sedan såg han med dett ögat litet eller intet om dag[en], men om natten braf. detta är en ordinair ugla.

95 *Bubo*² *scandian[us]* Rudb. [n]o[n] recte si unq[ui]am descripta. Har ögon med ögonnästen, små öron.

Confer descript: Villugb 63 a cujus hæc differt pedib[us] albis et crinib[us] loco plumar[um] longissimis.

96 *Noctua*³ *scandiana maxima ex albo et cinerco variegata* Rudb. [n]o[n] descript

Större än en örn, förträffeliga ögon stora.

¹ o: asiones.

² Ändrat från: *Noctua* etc.,

³ Ändrat från: *Bubo*.

89 Päruggla, *Fogolius funereus* L. Bild 170.

90 " " " " L. Bild 165.

Denna bild är typ för artnamnet *funereus*.

91 Jorduggla, *Asio flammeus* L. Bild 167.

Denna bild är typ för LINNÉS *Strix flammca* av 1758 men ej 1766.

92 Hornugla, *Asio otus* L. Bild 168.

93 Kattuggla, *Strix aluco* L. (Brun fas.) Bild 169.

94 " " " " L. (Grå fas.) Bild 171.

95 Fjälluggla, *Nyctea scandiaca* L. Stor plansch 30.

Denna bild är typ för namnet *scandiaca*, som har prioritet över artnamnet *nyctea*.

96 Fjälluggla, *Nyctea scandiaca* L. Stor plansch 27.

97 *Bubo prim[us]* Gesn: 234. Ald 507. Vill: 64. Kyrkiouf. Dett säges att när han komer i stad[en] betyder dett brand. Har fötter stora som hare-fötter.

Han äter up kreatur med kiött och ben.

97 Uv, *Bubo bubo* L. Stor plansch: 8. Bilden är signerad »1698 d. 2 Jan.».

* * *

Någon tid efter sedan LINNÆUS under RUDBECKS föreläsningar fått göra sin första bekantskap med de vackra fågelbilderna, som så tjugat honom, yppades för honom ett ännu bättre tillfälle att närmare studera dem. I mitten på juni 1730 blev han nämligen inbjuden att såsom informator för RUDBECKS yngre söner taga bostad i hans hus. Med detta följde även tillstånd att få studera i RUDBECKS rikhaltiga bibliotek, en sak, som ingalunda försumrades. Som TH. M. FRIES omtalar i sin biografi, uppger LINNÆUS sig särskilt ha uppskattat, »att stadigt genomgå RUDBECKS oförlikneligen prägtigt ritade svenska fåglar». Han ägnade sig också med största flit åt dessa studier och med den djärva tilltagsenhet, som var honom egen, sammanskrev han med stöd av dessa planscher och den av honom i RUDBECKS bibliotek tillgängliga ornithologiska litteraturen en liten bok om fåglar. Den erhöll den ej alldeles moderata titeln »*Methodus Avium Sueticarum*» och på titelbladet säges, att den utgjorde en uppräknig av nästan alla fåglar, som finnas i Sverige, ordnade efter näbben i ett nytt system. Trots åtskilligt annat arbete av olika slag lyckades LINNÆUS så pass snart bli färdig härmed, att han kunde dagteckna sin lilla bok den 1 jan. 1731.

Det är uppenbart, att han hämtat det mesta från RUDBECKS föreläsningar och planscher eller annan litteratur. Han citerar också sin läromästares namn på ett stort antal ställen, och vad han vet om många fåglar har han uteslutande från denna källa. Sin tacksamhet uttrycker han även genom att efter sin gynnare uppkalla ett fågelsläkte, nämligen järnsparven, med namnet *Rudbeckiana*. Detta var säkerligen väl förtjänt. Det kan därför synas rätt egendomligt, att LINNÆUS senare lät detta namn helt och hållet försvinna och bortfalla ur nomenklaturen. Ej heller gav han någon ersättning på något annat ställe i ornithologien. Förklaringen härtill torde dock i främsta rummet vara att söka däri, att han, synbarligen driven av ett allt för starkt begär att koncentrera, i senare arbeten och redan i *Fauna Suecica* 1746 i mycket hög grad sammanslog och minskade antalet släkten. I sin »*Methodus*» upptager han t. ex. omkring ett 80-tal släkten, som nära nog i de flesta fall förefalla fullt berättigade enligt nutida synpunkt, ehuru visserligen andra äro betänkligt artificiella. I *Fauna Suecica* 1746 redu-

cerade han antalet till hälften, vilket var till föga båtnad för översiktlighet och klarhet. Såsom exempel på dessa åtgärder kunna nämnas, att trana, stork och häger (*Grus*, *Ciconia*, *Ardea*), som förut bildat tre släkten, nu sammanslogos till ett, *Ardea*, ehuru RUDBECK bl. a. särskilt betonat tranans avvikelse från de andra. På samma sätt hade han, liksom RUDBECK, i »*Methodus*» skilda släkten för svan, gås och änder (*Cygnus*, *Anser*, *Anas*), men senare reducerades alla dessa till *Anas*. Härav framgår, att LINNÆUS i sitt så hastigt tillkomna förstlingsverk på ornithologiens område i detta fall intog en modernare ståndpunkt än senare.

Den största svagheten med svseende på släktindelningen i »*Methodus*» låg däri, att LINNÆUS i huvudsak baserade den på blott ett organs, näbbens, utseende och byggnad. Ett enda organs förhållande kan i regel ej ge en tillfredsställande och naturlig indelning. Detta visar sig också här i vissa fall. Släktet »*Hirundo*» karakteriserades t. ex. av en liten näbb, som var kortare än baktån (varjämte väl även togs hänsyn till den i samband härmed breda munnen), och på grund härav fördes dit ej blott egentliga svalor utan även tornsvala och nattskärra, alltså fåglar, som i nämnda avseende förete en viss yttre likhet, men äro grundväsentligt olika. Ett verkligt framsteg var dock, att LINNÆUS redan så tidigt som i sin »*Methodus*» synes ha haft en ganska klar uppfattning av begreppet släkte, genus, i modern mening. Ordet genus finnes visserligen redan hos äldre författare, men med mera obestämd omfattning. Genom den ovan redan påtalade svagheten i indelningsgrunden blevo visserligen en del av LINNÆI släkten onaturliga till sin omfattning, men de motsvarade dock till sitt syfte detsamma som nutida släkten och erhöillo fasta namn.

Om vi sedan också skulle vilja skärskåda det första system för fåglar, som av den unge LINNÆUS användes, och jämföra det med andra, så finna vi följande.

RUDBECKS fågelsystem får visserligen ej något särdeles väl markerat uttryck genom de anteckningar, som finnas från hans föreläsningar. Dock säger han, att han, i motsats mot ALDROVANDUS, tycker det vara bättre att »begynna af de klene och sedan stiga op til de andre». Han börjar också med kungsfågeln, sedan följa först smärre insektätande fåglar och vidare fröätare, trastar, kråkfåglar och slutligen klättrande fåglar i den första avdelningen. Den andra utgjordes av hönsfåglarna, som väl karakteriserades. Sedan kommo fåglar, som »gå i vatten», d. v. s. vadande fåglar, fördelade på två grupper 1) sådana, som ha smal men trubbig näbb och leva av insekter o. dyl., alltså motsvarande nutidens *Limicola* eller småvadare; 2) sådana, som ha kraftig och spetsig näbb och leva av fisk, såsom hägrar, storkar och även tranan, ehuru det samtidigt framhålles, att hon avviker därigenom, att hon lever av bär. Nästa avdelning utgöres av dem, som »simma i vatten». De ha dels loberade fötter såsom sothöns och doppingar,

dels hel simhud som alla övriga. De senare delas i sådana med spetsig näbb (lommar, alkfåglar m. fl.), andfåglar och måsfåglar. Sista avdelningen utgöres av rovfåglar, som delas i dag- och nattrovfåglar.

LINNÆUS följer däremot i sin »*Methodus*» ALDROVANDUS genom att börja med rovfågeln. Han gör alltså helomvändning på RUDBECKS system och bryter dessutom ut kråkfågeln och sätter den närmast rovfågeln. Han fördelar fåglarna på åtta »klasser», vilka i sin tur i vissa fall uppdelas i »sektioner» på följande sätt:

Kl. 1. Kroknäbbade fåglar.	Kl. 6. Hönsfåglar m. m.
Sekt. 1. Dagrovfåglar.	Sekt. 1. Strutsfåglar.
» 2. Papegojor.	» 2. Hönsfåglar.
» 3. Ugglor.	Kl. 7. Klättrande fåglar.
Kl. 2. Kråkfåglar.	Sekt. 1. Hackspettar
Kl. 3. Småvadare.	» 2. »med en tå bakåt» (trädkryp-
krypare, nötväcka).
Sekt. 1. med rak näbb	Kl. 8. Sittfåglar.
» 2. med böjd näbb.	Sekt. 1. Duvor, gök, stare, trastar,
lärkor, ärlor, mesar o. s. v.
Kl. 4. Stora vadare.	» 2. Sångare, svalor, nattskärna,
etc.
Sekt. 1. med spetsig näbb (trana,
häger)	» 3. Sparv- och finkfåglar.
» 2. med trubbig näbb (sked-
stork).	
Kl. 5. Simfåglar.	
Sekt. 1. Andfåglar.	
» 2. Alkor och lommar.	
» 3. Måsfåglar.	

I följande arbeten gör LINNÆUS en del omflyttningar, som ej alltid äro så lyckliga och dessutom äro olika vid olika tider. Framför allt har hans strävan gått ut på att koncentrera systemet. Detta åstadkommes bl. a. därigenom, att de forna »klasserna», som nu kallas ordningar, reduceras i antal från 8 till 6. Detta vinnes dels på det sättet, att kråkfågeln slås tillsammans med de klättrande fåglarna (hackspettar, nötväcka, trädkryp-), härfågeln och göken m. fl. till en ingalunda homogen ordning, som sättes närmast efter rovfågeln. Dels förenas också de hägerartade, stora vadarna med småvadarna, vilket ej heller är gynnsamt. Då härtill kommer, att de forna »sektionerna» borttagits helt och hållet, bli även därigenom ordningarna otympligare. Vi finna sålunda, att den önskan, LINNÆUS hyste att koncentrera sitt artificiella system, medförde flera olägenheter, som han i sitt förstlingsarbete lyckligen hade undvikit. Hans goda intuition hade vid utarbetandet av detta på storartat sätt hjälpt honom, ty hans direkta kunskap om fåglarna var ej då särdeles omfattande. Den var till mycket stor del baserad på de Rudbeckska bilderna, vilka han f. ö. ej alltid kunde identifiera. Bland dem finnas åtminstone åtta svenska fågelarter, om vilka

LINNÆUS ej erhöill sådan kunskap, att han vågade upptaga dem i sina skrifter, förutom dem, som uteslutande voro baserade på citat från RUDBECK. Under de resor till olika delar av Sverige, som LINNÆUS senare företog, vidgades hans kunskap om fåglarna mer och mer. Stundom finner man honom gripen av en fullständig upptäckarglädje, då han funnit en fågel, med vilken han förut ej gjort direkt bekantskap. Ett exempel härpå är, då han under Dalaresan erhöill den tretåiga hackspetten, vilken dock fanns i båda könen avbildad bland de Rudbeckska bilderna och redan efter dem upptagits i »*Methodus*». Fåglarna kunna f. ö. sägas vara LINNÆUS' favoriter bland djuren, och de åtnjöto hans intresse i högre grad än åtminstone flertalet andra djur. Detta berodde på att LINNÆUS ägde ett starkt utvecklat skönhetssinne, som mycket tilltalades både av fåglarnas vackra färger och deras sång. Det var nog både skönhetssinnet och forskarglädjen inom honom, som attraherades av de Rudbeckska planscherna, vilkas skönhet, såsom redan omtalats, av honom vid upprepade tillfällen prisades. Många gånger i LINNÆUS' skrifter finner man uttalanden om fåglarnas skönhet och deras ljuva sång. Ett pregnant uttryck för denna hans kärlek till fåglarna kan också läsas i en så pass torr bok som *Systema Naturæ* (ed. X.), där kapitlet om fåglarna inledes med de nästan högstämda orden: »*Aereae vocales volucres pulcherrimae*»¹, vilka dock på samma gång giva en god diagnos.

* * *

TILLÄGG

Ornithologiæ Svecanæ pars. O. Rudbeckii fil. sub prælectionib[us] publicis habita, communicavit Med: studios: Dn[us] Arctedius.

Aves Terrestres minimæ, tenuirostræ, ungves aduncos habentes.

98. *Regulus mas* Ald: 651. Gesn. Villugb. Kongsfogel.

dicitur [etia]m Cenator, Regadiolus, Regill[us], Tyrann[us].

Est avis o[mn]ium minima, in capite cristam plumosam habens, q[uæ] in medio est crocea, a laterib[us] flavescens. Caput, collum, dorsum et mediæ alæ ex viridi lutescunt. Alæ nigrescentes in extremitate lutescentes, in parte v. superiore duæ [ve]l plures lineæ albæ. Cauda nigra parum bifurcata. Guttur et pect[us] ex albo flavescunt. Venter candicat. *Regulus foemina*. [n]o[n] discrepat. t[a]nt[u]m colore magis pallescente et crista lutea, cauda qvoq[ue] bifurcata.

99. *Regulus s: Trochillus non cristatus* Ald: 654.

Venter albescent, rostrum nigrum, alæ fuscæ, cauda trifurcata parum, colore

¹ Luftvarelser, sångbegåvade, bevingade, fagrast av alla.

98 Kungsfågel, *Regulus regulus* L. Bild 56 (1 o. 2).

99 Lövsångare, *Phylloscopus trochilus* L. Bild 56 (3).

fusco. Vertex, collum, dorsum, colore betico ad flavedinem nonnihil vergente. Pect[us], alæ internæ ac suprema caudæq[ue] interioris initium sunt flava

100. *Regul[us] non cristat[us] major.*

101. *Avis Carolina* Rudb. f. [n]o[n] descripta:

Primum ad paludem Tårnensem Kukula Kåssi a Nobiliss. viro: O Rudbeckio filio inventa et pulvere pyrio petita, et in honorem gloriosissimæ memoriæ Regis Caroli XI^{mi} ita dicta. Avis exigua speciosissima, in pectore 4 colores habens, rubrum, cæruleum, viridem et flavum.¹

102. *Phenicurus vulgaris*

vel *Erithacus s: Rubecula* Ald. 741 Röstiärt ob caudam rubram, et Röstiärt ob mobilitatem caudæ.

Rostrum suprema pars et pect[us] colore rubro vel ferrugineo. Venter albus. Caput, collum, superior alar[um] pars et cauda colore sunt inter cinereum et beticum medio. Crura aliquantulum rubescunt, cauda 12 pennis e[st] instructa, eadem sæpe motitat et plerumq[ue] erectam h[ab]et, lingua bifida.

103. *Curruca* Gesn: *Hypolais s: Curruca* Ald 752. Kruka

Dicit[ur] quod Cucul[us] sæpe in nido ej[us] ovat et hinc mariti, q[ui]b[us] Hanreitas imputat[ur] Krukor dicunt[ur].

d[icitu]r variare colores, una species caput h[ab]et atrum, reliquum c[or]p[us] ad cinereum vergit.

104. *Parus cæruleus* Gesn: Ald: 721 Talgoxe.

Capitis vertex cærule[us], hunc colorem claudit alba linea totum caput cingens; color in principio colli cyane[us], medium v. collum alba macula tinctum est. Dorsum totum cinereo-viridescente colore. Pect[us] flavescit, venter albicat, cauda tota cærulea.

105. *Parus palustris* Gesn: Ald: 722 Entika. (sic)

Caput et cervix nigrum. Maxillæ, pect[us] et venter albicantia, crura rosea, dorsum et cauda fusca aut fere cinerea. Alæ cano nigrescentes pennar[um] 17 circiter. Mentum nigrum, rostrum nigrescens et rectum. Tibiæ nudæ et cærulescentes, satis firmæ.

106. *Parus cristatus* Gesn: Ald: 723 Tåf[s]myssa.

Caput nigrum et paucis punctis albis notatum, venter alb[us], dorsum vel supina pars cano pallescens, collum nigrum, rostrum nigrum, pect[us] album, crura cinerea, crista retro extensa.

¹ Noderst å sidan: vide[ur] tåme[n] ejssje species *Phenicuri*

100 Årtsångare, *Sylvia curruca* L. Bild 57 (1).

101 Blåhake, *Cyanosylvia suecica* L. Bild 59.

Ilär föreligger en missuppfattning av R:s ortsuppgift. I sin — hittills ej fullständigt tryckta — egenhändiga resebeskrivning (se TH. M. FRIEDS. *Den första naturvetenskapliga forskningsfärden i Sverige*, Nord. tidskr. 1898) säger han, att fågeln, som efter vår allernådigste konungs höga namn kallas *Avis Carolina* ... bärandes ock Kongl. Maj:ts liberi uppå sig, som är blått och gult, sköts vid Tarrakoski vid Torne träskis östra ända. Kukkolakoski är en förs blott 1 1/2 mil ovan Torneå (enl. R.).

102 Rödstjärt, *Phoenicurus phoenicurus* L. Bild 66.

103 Årtsångare, *Sylvia curruca* L. Bild 57 (2).

104 Blåmes, *Parus cæruleus* L. Bild 111.

105 Kärrmes, *Parus palustris* L. Bild 112 (2).

106 Tofsmes, *Parus cristatus* L. Bild 113 (1).

107. *Parus ater* Gesn: 641. Ald: 723.

Alba macula ei infra oculos est, et alia in occipitio, reliquum c[or]p[us] atrum, venter lute[us], crura fusca.

108. *Parus caudatus* s: *Motacilla mas et foemina* Ald: 716.

Caput album crispatum et q[ua]si capillaceum. Cauda longa nigra.

Pedes rubri, rostrum fuscum, mandibula superior incurvata et longior inferiore, collum supinum ad dorsum nigrum. Prone a rostro ad ventrem usq[ue] candicat.

109. *Motacilla alba* Gesn: *communis vulgo alba* Ald 726. Sädesärla, Qwikstiert, Linärla.

circa oculum est alba. Venter alb[us], vertex, collum super[us] et pectus nigrum, dorsum cinereum, rostrum tenue nigrum. Tibiæ et pedes fu[s]cescunt(!). Foemina vertice est cinereo et galea lutescente. cætero mari similis.

110. *Motacilla flava* Gesn: Ald: 726.

Venter flav[us], uropygium colore luteo viridi, caput et dorsum fusca sunt. Pennæ in alis nigricant, in medio p[er] transversum albicant, p[er] extre-
mas, q[ua]e totæ nigræ. Cranium molissimum.

111. *Luscinia* 777. Philomela. Nächtergahl.

Est passere domestico minor, sed longior, rostrum tenue molle et longiusculum, hiat[us] magn[us]. Caput, collum dorsum ex phœniceo s. spadiceo ad cinereum quodammodo vergunt. Alæ et cauda sunt colore spadiceo vegetiore magis et lucido, in hac magis, in illis min[us]. gula, pect[us], venter et uropygium sub cinereo aliquid tantulum albicantia vident[ur]. Crura oblonga, ungues subtiles et aliquid tantulum incurvi. Foeminae magis ad cinereum vergunt colorem.

112. *Alauda*

113. *Alauda pratensis*

114. *Hirundo domestica* Ald: 662. Laduswala.

Venter albescens, pect[us] sangvinolentum, cauda longa nigra admodum bifurcata. cæteroq[ue] niger.

115. *Hirundo apus* Ald. 699.

Corpore unicolore est, q[ua]lis in murium pilis conspici[ur].

116. *Hirundo riparia mas* s: *Drepanis* Ald: 695. Jordswala.

H: rip: foemina Ald: ead. pagina. Venter et collum alba, pect[us] fuscum.

117. *Caprimulgus*. Ald: 567. Natskiärä.

Oculi magni, ungues a[c]uti. Prodest Phthisicis et morbi[s] pectoralib[us].
vid: 93.

Aves terrestres minores tenuirostres.

118. *Linaria*(!) *rubra* Gesn: 591. *minor* Rudb: Gråsiska.

107 Svartmes, *Parus ater* L. Bild 113 (2).

108 Stjärtmes, *Pegithalus caudatus* L. Bild 114.

109 Sädesärla, *Motacilla alba* L. Bild 94.

110 Gulärä, *Motacilla flava* L. Bild 95.

111 Näktergal, *Luscinia luscinia* L. Bild 64.

112 Lärka, *Alauda arvensis* L. Bild 85.

113 Trädpiplärka, *Anthus trivialis* L. Bild 86.

114 Laduswala, *Hirundo rustica* L. Bild 82.

115 Tornswala, *Microtus apus* L. Bild 83.

116 Backswala, *Riparia riparia* L. Bild saknas. Se nedan: Anmärkning.

117 Nattskärä, *Caprimulgus europaeus* L. Bild 84.

118 Gråsiska, *Acanthis flammea* L. Bild 75.

coxae 5: cocceo, coccineo.

Vertex et pect[us] colore sunt coxco(!). Venter albescens, dorsum cano rufescens, rostrum curtum et crassum.

119. *Linaria* Gesn: 590. *Vulg:* Rudb. Hämpling.

120. *Achantis*(!) Gesn: pag. 1. vel: *serinum* Gesn: 260 *Spin[us]* Ald: *Ligurinus mas et foemina* Ald: 810. Grönsiska.

Venter, guttur, pect[us] et dorsum viridescencia, cauda nigrescens admodum bifurcata.

121. *Carduelis*. Gesn: 242. Ald: 801. Stiglitza.

Rostrum albescens longiusculum. Ungues longi adunci, dorsum cinereum, cano-fuscum, alar[um] remiges luteæ s[un]t alias ipsæ alæ nigræ maculis aliquot albis notatæ, guttur anterior et pars capitis rubra. Vertex niger. Pect[us], venter et tempora albescentes, cauda bifurcata.

122. *Carduelis Luhlensis* Rudb: [n]o[n] descript.

Dorsum, cauda et collum sunt cano nigrescentia.

123. *Carduelis Lapponica* Rudb: [n]o[n] descript:

colore utplurimum cano.

124. *Carduelis Angermannor[um]* Rudb. [n]o[n] descript.

Pect[us] rubescens, habentes o[mn]es cardueles caudam bifurcatam, unguis satis longos, aduncos, circa oculos lineam transversam albam [vel] ali[us] coloris.

125. *Fringilla mas* Ald: 817. Bofink, finke

colli pars superior ad subcæruleum vergit, postea ad uropygion colore castaneo, uropygion subviridescit, pect[us] et venter inter rubrum et spadiceum ambigunt, alas intersecant geminæ albæ maculæ, veluti fascia, quas inter fascia alia nigra intercurrit, quod a secunda macula alba ad extremum superest, totum nigrum est. cauda longiuscula 12 pennis constat, ex q[ui]b[us] geminæ utrin[que] totæ albæ sunt, reliq[ue] nigræ. rostrum crassiusculum, carnei coloris. *foemina* sunt colore min[us] vegeto.

126. *Fringilla albicans* Ald: Fringill: sublutea et subnigra Ald 818.

127. *Fringilla montana*. Montifringilla mas Ald: 822.

Sect: III. Avium terrestrium crassirostrum.

128. *Passer montanus* Ald: 560.

129. *Passer nivalis* Rudb: Snösparf.

130. *Montifringilla calcaribus alaudæ*. Willug:

131. *Passer arundinarius*. Särsparf(!)

venter albescens, ceteris utplurimum fuscus.

119 Hämpling, *Acanthis cannabina* L. Bild 72.

120 Grönsiska, *Acanthis spinus* L. Bild 74 (1 o. 2).

121 Steglitsa, *Carduelis carduelis* L. Bild 73.

122 Bergfink, *Fringilla montifringilla* L. Bild 88 (1).

123 Lappsparv, *Calcarius lapponicus* L. Bild 88 (2).

124 Bergfink, *Fringilla montifringilla* L. Bild 91.

125 Bofink, *Fringilla coelebs* L. Bild 70 (1 o. 2).

126 ?

127 ? Bergfink, *Fringilla montifringilla* L. Bild 92 (2)?

128 Pilfink, *Passer montanus* L. Bild 80.

129 Snösparv, *Plectrophenax nivalis* L. Bild 92 (1).

130 " " " sannolikt Lapska bilder 144.

131 Sävsparv, *Emberiza schoeniclus* L. Bild 77.

132. *Passer hortulanus* Linsparf(?).

collum cinereum, venter cinereo subflavus, costæ alarum et remiges albæ, ceteris cano-nigrescens.

Crassi- et Rectirostrium.

133. *Cornix vulgaris*.

Rostrum, totum caput, guttur, collum anterius cum parte cervicis, pectus alæ et cauda nigra s[unt]; dorsum v., pars cervicis, uropygion et totus venter cum femori[bus] s[un]t colore cinereo.

134. *Pica varia s: caudata* Ald:

135. *Pica glandaria*. Ålskrikor, Allenskriker

vertex constat plumis mixtim albis et nigris, superi[us] alar[um] plumæ cæruleæ fere

136. *Pica glandaria s: cariocata*(!) Gesn: *Merula saxatilis s: cariocatactæ* Ald

137. *Pica marina* Ald: *cornix cærulea* Gesn: 333. Spansk kråka est avis admodum speciosa, cuj[us] plumæ h[a]b[er]ent colorem viridem, cæruleum, rubrum etc.

138. *Picus cinere[us]* *Sitta* Ald

cauda rotunda et mollis, et digitis pedum 3 anterioribus, 1 posterius.

139. *Certia*(!) prona pars alba

Lynx Ald Giöktita

rostrum tenuiss., cauda mollior minus rigida, plumæ varii coloris. 4 digiti pedum, duo anterius et totidem posterius.

140. *Picus varius minor* Ald:

mas est capite rubro, foemina nigro

141. *Picus varius major* vertice luteo rarus et elegans

142. *Picus varius major* nucha et alvo miniatus

143. *Picus* vertice albo et miniato

144. *Picus viridis* avis pluvialis. Gröngöling, Grönspek

145. *Picus viridis* vertice rubro

146. *Picus viridis* vertice variato, rubro et albo

147. *Picus niger maximus* vertice rubro Spilkråka

hactenus D: Arctædus.

132 Ortolansparv, *Emberiza hortulana* L. Bild 78.

133 Kråka, *Corvus cornix* L. Bild 158.

134 Skata, *Pica pica* L. Stor plansch 16.

135 Nötskrika, *Garrulus glandarius* L. Bild 148 o. 149.

136 Nötkråka, *Nucifraga caryocatactes* L. Bild 150.

137 Blåkråka, *Coracias garrula* L. Bild 153.

138 Nötväcka, *Sitta europæa* L. Bild 116 (1).

139 Trädskrypare, *Certhia familiaris* L. Bild 116 (2).

Under samma nummer står även göktyta, *Lynx torquilla* L. Bild 117.

140 Mindre hackspett, *Dryobates minor* L. Bild 118 (1 o. 2).

141 Tretåig hackspett, *Picoides tridactylus* L. Bild 119.

142 Större hackspett, *Dryobates major* L. Bild 120.

143 Vitryggig hackspett, *Dryobates leucotos* BECHST. Bild 121 o. 122.

144 Grågöling, *Picus canus* GM. Bild 123.

145 Gröngöling, *Picus viridis* L. Bild 124.

146 » » » Bild 125.

147 Spilkråka, *Dryocopus martius* L. Bild 127.

ANMÄRKNING

De nu genomgångna anteckningarna äro ej fria från felaktigheter. Så t. ex. tillskrives blämesen »pedes rubri» (röda ben), vilket naturligtvis är ett misstag. Då sädesärulan nämnes, talas även om utseendet av denna arts hona, vilken alltså synes ha förevisats. Någon sådan bild finnes dock ej numera i behåll, men den bild av en sädesärlehang, som finnes, bär numret 94, under det att numret 93 saknas, varför man kan förmoda, att denna saknade bild föreställt honan av denna art. På samma sätt saknas bild av backsvala, ehuru denna fågel nämnes både i dessa och de redan publicerade föreläsningssanteckningarna. Omedelbart framför ladu-stalans bild nr 82 i serien saknas bilden 81, och denna har därtör troligen föreställt en backsvala. Detta är desto troligare, som denna fågel finnes avbildad i den kopia av sina fågelbilder, som RUDBECK själv gjort och som först kom i familjen GRÖLS ägo och senare skänktes till Uppsala universitets bibliotek, där den nu förvaras under namnet »Österby-exemplaret».

OM DE LINNEANSKA GLASEN'

AV

HERIBERT SEITZ

UNDER LINNÉS TID STOD DEN SVENSKA GLASTILL-
verkningen i sin första rika blomstring. Som så mycken annan
inhemsk industri under 1700-talet åtnjöt den statsmakternas väl-
signelser och var skyddad medelst tullar och privilegier. Kanske
kunna dess produkter ej alltid ställas i samma klass som samtidens ut-
ländska varor, men de voro dock goda representanter för ett nobelt konst-
hantverk, många gånger frambringade tack vare stora personliga uppoffringar.

En glasindustri i Sverige har vissa naturliga förutsättningar att bära
sig, vilket huvudsakligen beror på vårt lands skogrikedom. Det är också
i skogrika trakter, där veden till de eldslukande ugnarna är lätt tillgänglig,
som våra förnämsta glasbruk numera äro att finna.² Vända vi blicken
utanför landet gränser, se vi likaså, huru intimt glasbruken höra ihop med
skogarna. Böhmen med sitt Böhmerwald, Erzgebirge och Riesengebirge,
Schlesien med sitt Sudeterområde, samt slutligen Thüringen med sitt Thü-
ringerwald, se här några namn, som för alltid äro inristade i glaskonstens
historia.

När vi tänka på vårt första svenska glasbruk av mera känd art, finna
vi emellertid, att det ej alls är beläget i någon ödslig skogsbyg med veden
växande in på knutarna, utan i stället mitt i landets centrum — vid Sancta

¹ Denna undersökning har företagits på anmodan av inspektör för Linnéanska Stiftelsen
å Hammarby och föreståndaren för Svenska Linné-Sällskapets Museum i Uppsala, vilka biträdt
mig vid inventeringen av materialet i nämnda samlingar.

² Sambandet mellan glasbruksdrift och skogsavverkning belyses av följande notis angående
det på Bjärka-Säbys domäner anlagda Cedersbergs glasbruk (R. SERNANDER, *Bjärka-Säby natur-
minnen*, 1925, s. 63): — — reservatet och omkringliggande skog [Bjärka-Säby Västerskog
bläddades någon eller några gånger under tiden 1780—1838 i och för Cedersbergs glasbruks
räkning. Detta nedlades sistnämnda året, som det uppgives, 'för det stora vedödets skull'.

Clara i Stockholm, där det hade grundlagts år 1676 av den italienske äventyraren GIACOMO SCAPITTA. På grund av den överhängande eldfaran för den kringliggande staden gavs dock helt resolut år 1686 en kunglig order, att hela bruket skulle förflyttas, och ej långt därefter återfinna vi detta på nuvarande Karolinska Institutets tomt å Kungsholmen, där verksamheten bedrevs ända till år 1816. Det är under sin verksamhet där, som rörelsen är mest känd; namnet Kungsholmens Glasbruk har med rätta vunnit all aktning. Redan före detta bruk hade emellertid köpmannen MELCHIOR JUNG drivit en rörelse, likaså i Stockholm, med privilegium av år 1641; men några produkter härifrån äro ej med säkerhet kända och verksamheten nedlades efter några tiotal år. Skåda vi ännu längre tillbaka i tiden, finna vi, att glaskärl för GUSTAV VASAS hov tillverkades inom landet samt att ERIK XIV inkallade två venetianska glasblåsare.

Den ovan relaterade delen av den svenska glastillverkningens historia är, låt oss erkänna det, ur topografisk synpunkt av ganska konstlad och tvungen art. Det var mer eller mindre de maktägandes vilja, som fällde utslaget, när det gällde hyttornas placering. Både KARL XI och KARL XII voro aktieägare i Kungsholmens Glasbruk, för att nämna en detalj; övriga medintressenter eller »lottägare» voro samtliga ur de högsta klasserna. Om vi nu rikta vår uppmärksamhet på 1700-talet, så finna vi, att det på olika håll inom hela landet uppstod glasbruk av högst individuell karaktär och under helt privat ledning. Provinsernas naturliga förutsättningar kommo härmed äntligen till sin rätt.

Under de järnhårda åren i början av 1700-talet är den inhemska glastillverkningen skäligen matt, men efter 1726 års riksdagsbeslut om tullhöjning ända upp till 75 % på utländskt glas började den ena hyttan efter den andra att byggas upp. På det skogrika Värmdön i Stockholms skärgård grundades 1736 vid Björknäs ett glasbruk och samma år anlades likaså ett vid Ettorp i Halland, detta senare dock av mindre betydelse. År 1740 privilegierades Limmareds glasbruk i Västergötland och året därpå grundlades det ännu i dag synnerligen livskraftiga och förnämliga Kosta bruk i Ekeberga socken, Småland; 1748 erhöll Ströms glasbruk i Västerbotten sina privilegier, två år därefter anlades Sandö glashytta i Ångermanland och år 1755 började verksamheten vid Casemirborg, i Tjusts härad, Småland. 1762 erhöll handelsmannen JOHANN SCHUTZ privilegier på ett glasbruk i Göteborg. Även i Skåne, på gården Henrikstorp i Pärstors socken, fanns ett redan 1695 anlagt glasbruk, vilket dock under de tre första årtiondena tyckes ha haft stora besvärligheter att kämpa med i fråga om avsättningen. 1746 omnämnes det emellertid som ett av de större i riket. Mot århundradets slut ökades bruksanläggningarna ytterligare.

Glasvaror producerades alltså under 1700-talets mitt flitigt inom landet och det är ingalunda anmärkningsvärt, om man i LINNÉs välbärgade hem

ansåg glaset som en nödvändig vardagsvara. Ett glasföremål är emellertid bräckligt och just ej ägnat att med någon större framgång upptaga kampen mot tiden och dess oroliga skiften. Det vi ha kvar i dag på Hammarby, i Svenska Linné-Sällskapets samlingar i Uppsala samt dessutom på några andra ställen¹, är givetvis endast en bråkdel av det LINNÉ och hans familj en gång sågo omkring sig.

I det följande kommer i första hand en kortfattad beskrivande förteckning över kvarvarande Linnéglas att delgivas. Därefter skola vi försöka att åtminstone i några fall ingå på dessas mera historiska inställning i samtidens glaskonst.

SAMLINGEN PÅ HAMMARBY.

Nr 1. *Hängskål* (V. 13)² av omvänd klockform med å bräddens ut-sida tre små öron (för upphängningen). Massan färglös. Brädd, diameter: 10 cm.

Funktionen ej fullt klar, men det är möjligen tänkbart, att föremålet använts som ett slags blomkruka, varvid de genomskinliga väggarna tillåtit studier av t. ex. rötterna.

Nr 2. *Lock och fot* (V. 16 a—b), rester av en pokal, med slipad dekor av fasetter och bågornament, delvis förgyllda. Lock, diameter: 12 cm.

Nr 3. *Bägare, två stycken* (V. 14 och 15), på låg fot samt med graverad dekor av *Linnaea borealis*. Mått som Nr 5.

Det ena glaset (trasigt) dessutom med en kring brädden graverad smal bård, bestående av en trubbvinklig sicksacklinje bland otydliga, rundade blommor och rankor; å överdelen graverat: *Floreat Linnaea*.

Det andra glaset, med en bräddbård av en mattgraverad rand med å nederkanten i vinklar sammanställda korta streck; å motsatta sidan till *Linnaea*-örten graverat: *Floreat*.

Själva örten något olika å båda glasen; å det förra mera pretiöst och konstskickligt graverad.

Nr 4. *Glasburkar, två stycken* (V. 17 a—b), små, fyrkantiga.

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS SAMLINGAR, UPPSALA.

Nr 5. *Bägare, fem stycken*, med graverad dekor av *Linnaea borealis*; därav ett (A. 57: 1) av typ som den ovannämnda (se Nr 3) med inskriften

¹ I jägmästare C. FOUGHERGS, Piteå, samling finnas bl. a. två glas, vilka sannolikt anskaffats av LINNÉs arvingar. Deras formgivning, kupa av stympad äggform på fyrsidigt utsvängd fot, talar för en datering till 1700-talets slut eller 1800-talets början.

² Numren hänföra sig till TULLBERGS förteckning i *Linnés Hammarby* (Sv. Linné-Sällsk. Årsskrift, 1, 1918, s. 64).

Floreat Linnæa samt två (B. 27: 2—3) av typ med inskriften *Floreat*. (Se Nr 3.)

De övriga två (B. 27: 1 och A. 57: 2) utan inskription, men med två exemplar av Linnæan samt med bräddbård som å glasen med inskriften *Floreat Linnæa*. Höjd (något ojämn): 8,2—8,5 cm; brädd, diameter: 6,5 cm. (Fig. 1—3.)

Nr 6. *Fickflaska* (B. 34) av från två motsatta sidor tryckt klotform samt med låg cylindrisk hals, vari kork. Botten något insänkt samt med avslipat navelmärke. Massan ljusgrön. Höjd: 12 cm.

Nr 7. *Lockpokaler, två stycken* (A. 56: 1—2), med något utdragen, omvänt konisk kupa på balusterformigt skaft med snett utåtfallande fot-skiva med omviken kant. Skaftets överdel fasettslipad; på kuppan dekor av stora blankslipade blomrosetter och blad, runt nederdelen fasettslipning. Å fotens undersida brottyta efter naveljärnet. Ena locket (med kulformig knopp och mattgraverad ranka) ej original. Höjd med lock: 25,5 cm. (Fig. 4.)

Nr 8. *Lockpokal* (A. 55) av form som Nr 7, kuppan dock något mindre utdragen. Å kuppan nedtill ett formgjutet arkadmotiv, varöver i enkelt manér graverade bågar samt blommor; kring brädden en mattgraverad rand med å nederkanten i vinklar sammanställda korta streck. (Obs. denna bård förekommer även å Linnæabägarna Nr 3 och 5 med inskriptionen *Floreat*.) Å skaftet längdgående formgjuten fasettering, runt fotskivan en graverad enkel bladstav. Massan svagt brungredelin. Locket ej original. Höjd utan lock: 19 cm. (Fig. 5.)

Nr 9. *Vaser, två stycken* (A. 58: 1—2), smala, med trumpetformigt utsvängd brädd samt nederdelen rörformigt utdragen; på lågt, nästan balusterformat fotskaft med skivformigt rund fotplatta, vars ytterkant är omviken, å undersidan av fotplattans mitt avslipat märke efter naveljärnet. Glasväggen med genomgående, svagt markerad veckning i vertikalled. Massan färglös. Höjd 21,3 cm, brädd, diameter: 7,4 cm. (Fig. 6.)

Nr 10. *Vinglas, tre stycken* (A. 59: 1—2, B. 32)¹, med kupa av omvänd, något utdragen konisk form, nedtill tvärt intagen, samt med tjock botten, vari några ojämnt insatta blåsor; skaftet balusterformigt, slätt; fotplattan snett utåtfallande samt rund med omviken ytterkant. Dekoren utgöres endast av en blankpolerad kulbård kring bräddens utsida. Å mitten av fotplattans undersida spår efter naveljärnet. Höjd: 16,8 cm. (Fig. 7.)

Nr 11. *Vinglas, fem stycken* (B. 30: 1—5), utan dekor. Kupa av på höjden utdragen skålform, injukt övergående i ett nedåt något avsmal-

¹ I Prof. ROB. E. FRIES' ägo finnes ett glas av denna typ.

nande, rundstavigt skaft på rund fotplatta (utan omviken ytterkant). I skaftet en nedåt avsmalnande relativt stor blåsa. Å mitten av fotplattans undersida skarpa brottytor efter naveljärnet. Höjd: 14,5 cm.

Nr 12. *Spetsglas* (B. 31) utan dekor samt av omvänd konisk form; kuppen direkt övergående i det grova skaftet, som är rundstavigt och massivt. Fotplattan svagt utåtfallande samt med omviken ytterkant; brottytan efter naveljärnet avslipad. Massan svagt brungredelin. Höjd: 15 cm.

Nr 13. *Spetsglas* (B. 29:1) utan dekor samt med kupa av omvänd, smalt konisk form; skaftet kort och tjockt samt rundstavigt och massivt. Fotskivan tjock samt något utåtfallande (kant ej omviken), å undersidans mitt spår efter naveljärnet. Massan blågrönaktig. Höjd: 9,6 cm.

Nr 14. *Spetsglas, sex stycken* (A. 60:1—2, B. 29:2—5), utan dekor samt med omvänt konisk kupa på kort, något grovt skaft med skivformig fotplatta, å vars undersida märke efter naveljärnet. Massan nästan färglös. Höjd: 9,8 cm.

Nr 15. *Brännvinsflaska* (B. 35) med rektangulärt tvärsnitt. Å ena sidan graverat i enkelt manér inom en ordensstjärna ett monogram av G A (Gustav IV Adolf); å motsatta sidan likaså en ordensstjärna, dock utan monogram. Å bottenens undersida spår efter naveljärnet. Massan färglös. Höjd: 23 cm.

Nr 16. *Spilkum* (B. 33), rund med snett utstående rak sida, vars bräddkant är omviken utåt. Å bottenens utsida obetydligt spår efter naveljärnet. Massan mörkgrön. Brädd, diameter: 19,5 cm.

Nr 17. *Six flaskor* (för brännvin eller whisky) i schatull av brunpolerat trä (B. 69); med rektangulärt tvärsnitt samt tätt fasettslipad, rundad skuldra; hals låg, med utstående fasettslipad kant; sidorna släta, planslipade, hörnen smalt fasade. Å bottenens undersida en inslipad rund fördjupning (för att borttaga spåren efter naveljärnet). Höjd: 15 cm. (Fig. 8.)

Nr 18. *Fyra föremål av kristallglas*, tillhörande en bordssyrut av försilvrad koppar (B. 24); därav en flaska för olja och en för ättika, en sockerruska samt en strödosa av samma form (sannolikt för salt). — De senare ej original.

Nr 19. *Elva stycken mindre flaskor* i varierande storlekar, av gröngul glasmassa, tillhörande ett reseapotek (B. 68). Det hela förpackat i skrin av trä.

Nr 20. *Två rörliknande parfymflaconer* av kristallglas (B. 141:1—2). Den ena med åttasidig fasettslipning samt mynningsbeslag och propp av silver, höjd: 11,5 cm. Den andra med rektangulärt tvärsnitt samt fasade hörn, höjd: 11,2 cm.

Nr 21. *Klocka av grönt glas* (B. 28), s. k. Aeolsklocka. Höjd: 10,5 cm.

Nr 22. *Kula* av ofärgat glas (B. 36); i ena ändan en bygel för upphängning, i den motsatta ett avslipat märke efter naveljärnet. Mellan bygeln och detta märke längsgående veck, liknande godronnering. Höjd (med bygel): 13,5 cm.

Nr 23. *Flacon i form av en Linnébyst* på cylindrisk sockel med festoner i relief (D. 52). Bysten propp, sockeln kärl. Blåst i form. Höjd: 17,5 cm. Massprodukt från 1700-talets slut, utvisande LINNÉs oerhörda popularitet, sannolikt tysk tillverkning.

De otvivelaktigt mest intressanta föremål, som finnes kvar av familjen LINNÉs glas, äro de små bågarna med den graverade dekoren av en *Linnaea borealis* (fig. 1—3). De ha säkerligen genom sin nätta formgivning och sin vackra dekor, som legat LINNÉ personligen så varmt om hjärtat, varit vår store landsmans speciella skötebarn. Hur många sådana små bågare har inte Herr Archiatern tömt med sina förnäma gäster eller med sina lärda kolleger?

Vi ha redan erfarit, att dessa glas kunna indelas i tre typer. Linnaean hänför sig typologiskt sett i alla tre fallen till SERNANDERS¹ äldre grupp, den som till ursprunglig förlaga har OLOF RUDBECK d. y:s avbildning i *Acta Litteraria Suecica* 1720, men varierar dock något i de olika typerna. På grund av typskillnaden inställa sig följdenligt frågorna: Ha alla glasen utförts vid en och samma hytta vid flera tillfällen eller har en successiv utökning av Linnaeaglasen ägt rum vid olika glasbruk? Har någon av typerna tillverkats i Sverige? För att försöka få svar härpå är det kanske lämpligt att först mera i detalj skärskåda de olika glasen; härvid komma de kvalitativa egenskaperna att bli utslagsgivande för ordningen mellan de olika typerna.

Typ 1, den i tekniskt och konstnärligt avseende mest fulländade gruppen, har en runt hela utsidan jämn fördelning av den med god gravyrkonst framställda Linnaearanken, vilken i två exemplar växer upp från en markliknande bård runt nederdelen; varje ört har två stänglar, vilka upptill övergå i två blomskaft, vardera med en blomma, å ena stängeln finna vi dessutom en blomma. Bladen ha sågade spetsar samt hårliknande streck vid basen. Roten är omböjd och löper nedanför utmed den krypande stammen. Upptill mellan de båda Linnaeaväxterna flyger en liten fågel. *Inskription saknas*. Den förut beskrivna bräddbården med en sick-sacklinje bland blommor (se nr 3 och 5) är 5 mm bred. (Fig. 1.)

¹ Jfr R. SERNANDER, *Lars Reberg och Linné*, Sv. Linné-Sällsk. Årsskrift, 11, 1928, s. 105—107.

Fig. 1.

Fig. 3.

Fig. 2 a.

Fig. 2 b.

Typ 2 liknar i tekniskt och konstnärligt avseende i stort sett *typ 1*, men markbården nedtill saknas, likaså fåglarna. Roten är icke omböjd, men starkt förminskad; den krypande stammen löper i jämna nedåtböjda bågar. Upptill å ena sidan graverat: *Floreat*; å motsatta sidan: *Linnaea*. Bräddbården, som är av samma slag som den å *typ 1*, är här något smälare (omkring 1 mm). (Fig. 2 a—b.)

Typ 3 skiljer sig i gravyrtekniskt avseende betydligt från de föregående; den har utförts av en vida mindre konstskicklig hand. Linnaean återfinnes här i endast ett exemplar, som bär fyra blommor samt har en ganska kort rot. Bladen äro helbräddade, vilket är botaniskt riktigare än bladformen å de övriga två typerna; svårigheten att framställa den finkonturerade sågade formen kanske dock varit den avgörande orsaken till den jämna bladkonturen. Upptill å motsatta sidan till örten läsa vi något ojämnt graverat: *Floreat*. Den ytfyllda bräddbården å *typ 1* och *2* är utbytt mot den betydligt enklare vinkelstrecksbården (se nr 3). (Fig. 3.)

Själva glasformen är i stort sett densamma hos alla tre typerna, måtten likaså, däremot är massan hos *typ 3* en aning tunnare utblåst än hos de övriga, men också något ojämnare.

Det kan vara av ett visst intresse att studera den nuvarande utbredningen av Linnaeaglasens olika typer. Som av nedanstående tablå framgår, är det kvarvarande beståndet ytterst ringa och tyvärr också mycket splittrat.

Tablå

över glasbägare med graverad dekor av *Linnaea borealis*.

<i>Typ 1</i> Utan inskription			<i>Typ 2</i> Inskription: <i>Floreat Linnaea</i>			<i>Typ 3</i> Inskription: <i>Floreat</i>		
Museum eller samling	Antal		Museum eller samling	Antal		Museum eller samling	Antal	
	Hela	Söndriga		Hela	Söndriga		Hela	Söndriga
Linné-Sällskapet, Uppsala . . .	2		Linné-Sällskapet, Uppsala . . .	1		Linné-Sällskapet, Uppsala . . .	1	1
Nord. Mus. (Inv.-nr 79595)	—	1 ¹	Linnés Hammarby	—	1	Linnés Hammarby	1	—
						Nord. Mus. (Inv.-nr 86143)	—	1
						Hallwylska Museet	1	—
Summa	2	1	Summa	1	1	Summa	3	2

Vi se av ovanstående schema, att det tydligen är *typ 3*, som kraftigast lever kvar. De båda övriga mera förnämt utförda och givetvis också

¹ Endast skadat å fotkanten.

Fig. 4.

Fig. 5.

mera svåråtkomliga typerna finnas i tillsammans fem exemplar, typ 3 har emellertid ensam lika många.

Det ligger nära tillhands att här framkasta den tanken, att en av typerna 1 eller 2 (sannolikt den förra) varit den ursprungliga, vilken möjligen tillverkats i utlandet eller av någon utlänning i Sverige och kanske som gåva från någon av de många Linnébeundrarna kommit hit till dennes

hem i ett visst antal, vilket emellertid av ovarsamma händer med tiden reducerats. LINNÉ, som blivit fästad vid de små vackra glasen, har försökt utöka beståndet. Härvid har han säkerligen vänt sig till något inhemskt glasbruk, som fått utföra de nya glasen med ett av de eventuellt utländska som förebild. Och så har typ 3 uppstått, ej lika fullgången som de övriga.

En ledtråd, och en mycket stark sådan, vilken knyter glasen av typ 1 och 2 samman med ett välkänt utländskt centrum för glasframställningen, ha vi i den hos dessa typer förekommande, ytterst karakteristiska bräddbården med sicksacklinjen bland de otydligt graverade blommorna.

Denna bård förekommer nämligen på två karaffer av otvetydig böhmisk extraktion. Båda karafferna, vilka tillhöra Hallwylska Museet, Stockholm, bära silverbeslag med staden Wiens stämpel från 1740 talet. Här ha vi alltså en hållpunkt, bårderna ha precis samma komposition, dess breddmått överensstämma på millimetern; dock är kanske Linnaeaglasbården en aning mera spetsigt utförd, sicksacklinjen är något smalare och blommorna där obetydligt mindre. Men släktskapen är given, denna bårdtyp möta vi just ej överallt. Glasen av typ 1 och 2 ha alltså med en viss säkerhet utförts av en böhmisk gravör, det synnerligen eleganta utförandet av Linnaean och dekoren i övrigt talar också härför. Har emellertid denne gravör varit verksam i sitt hemland eller har han arbetat i Sverige? Se vi på glastypen med sin omvända trubbiga konform på den låga foten, finna vi att denna formgivning förekommer

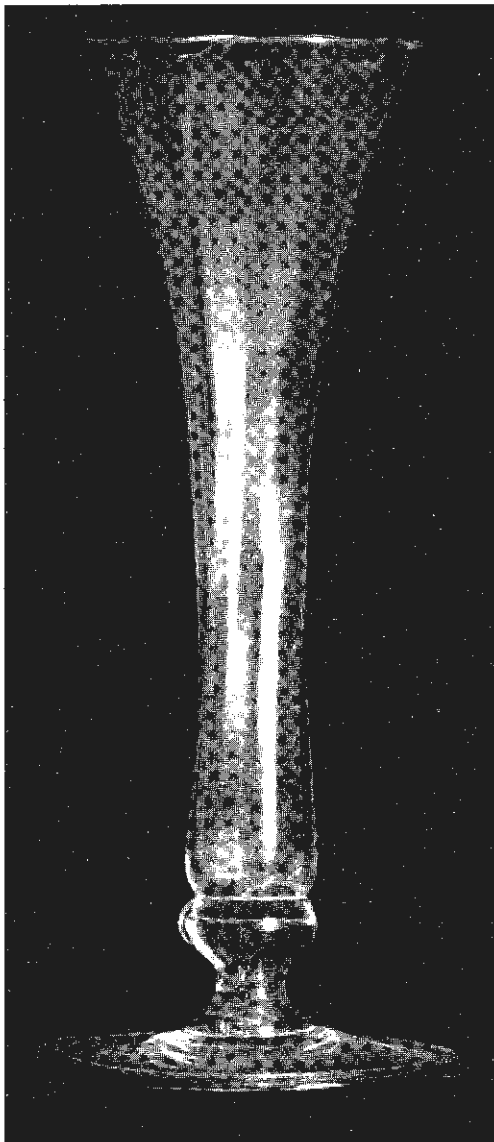

Fig. 6.

Fig. 7.

böra vi också söka hemorten för den tredje typen av våra små Linnabägare i det skogiga Småland, där Kosta glasbruk nu börjat sin framgångsrika verksamhet. Ty vi böra säkert skriva någonting på 1750-talet, då det

mycket sparsamt under 1700 talets förra hälft utomlands.¹ Däremot tycks typen vara mera spridd i Sverige. I Nordiska Muscets samlingar finns den representerad i ett flertal exemplar, bl. a. från Dalarna (på ett glas märks f. ö. inskriften »Sup lagom») och även Småland. Man får alltså inte blunda för den möjligheten, att den skicklige böhmaren utfört sin konst inom Sveriges landamären. Att säga något bestämt i denna sak är dock vanskligt.

Vad som synes mera säkert är, att typ 3 ej utförts av samma hand som de övriga glasen, ehuru dessa varit den höga förebilden, som aldrig nåddes. Ganska tydligt kan dessutom konstateras, att typ 3 utförts i Sverige. Dess bräddbård återfinnes nämligen på lockpokalen nr 8 (fig. 5), vilken, som redan påpekats, i sin tur måste räknas som svensk med sin redbara, något enkla dekor, ej förekommande i utlandet.

Från vilken svensk glashytta ha nu dessa föremål kommit?

LINNÉ var god smälänning och det är känt, att han aldrig glömde detta. Kanske

¹ I PHILIPP SCHWARTZ, *Gläserformen*, Stuttgart 1916, förekomma tre liknande typer återgivna (ss. tyska); i andra verk är typen ej upptagen, bl. a. ej hos ROBERT SCHMIDT, *Das Glas*, Berlin und Leipzig 1922, ej heller hos PERCY BATE, *English Table Glass*, London 1906.

gäller att framlocka åldern på dessa glasbägare, den tredje typen är synbarligen t. o. m. av något yngre datum.

Kontentan av ovanstående lilla utredning skulle alltså bli den, att typerna 1 och 2 synas ha utförts vid tiden omkring 1750 av en böhmisk mästare, möjligen i Sverige, samt att typ 3 utförts någon tid därefter vid ett svenskt glasbruk, hypotetiskt Kosta, med de föregående typerna som modell.

Linnés övriga kvarvarande glas ha en betydligt mera allmän och enkel karaktär. Lockpokalerna nr 7 och 8 ha sannolikt alla tre svenskt ursprung från 1700-talets mitt eller tredje fjärdedel. Den böhmiska och tyska gravyrkonsten stod vid denna tid alldeles för högt för att ha något med dessa något enkelt dekorerade föremål att göra (fig. 4 och 5). Att tänka sig, att LINNÉ skulle införskrivit sekunda föremål, går nog ej ihop med verkligheten. Men som svensk genomsnittsvara äro pjäserna lättare att förklara; att attribuera dem till något särskilt bruk är emellertid t. v. icke lämpligt. Historien över de svenska glasbruken och deras produkter är ännu ej så klarlagd, att bestämning kan ske med någon som helst säkerhet.

De smala vaserna nr 9 med de trumpetformiga mynningarna (fig. 6) äro som typer ytterst intressanta. Formen är ursprungligen venetiansk, har så vandrat över Alperna till Böhmen och Tyskland för att slutligen hamna häruppe i norr. Bland de glasföremål som Kosta Bruk skänkte Nordiska Museet år 1881, finna vi även en vas av denna typ, dess vägg är dock icke veckad¹ och dess höjd 1 cm mindre än Linnévasens. Återigen kommer den tanken svindlande nära, LINNÉ — Kosta; kanske kan framtiden säga något definitivt i den vägen.

Vinglasen nr 10 och 11 äro samtliga av den under hela 1700-talet både i Sverige och Tyskland gängse formen. Sannolikt komma vi sanningen närmast om vi antaga, att glasen utförts av inflyttade tyska eller böhmiska arbetare vid något svenskt glasbruk (fig. 7).

Spetsglasen (nr 12—14) med sin för det älskade svenska brännvinet så lämpliga form och storlek tyckas redan vid denna tid ha utvecklat sig som en inhemsk specialitet, vi ha under alla förhållanden ingen anledning att här betvivla deras svenska ursprung.

Likaså utförd i hemlandet är brännvinsflaskan nr 15 med sin dekor i typisk allmogestil. Den är dock med sitt Gustav IV Adolfs-monogram något för sen för att kunna ha tillhört vare sig den äldre eller den yngre CARL VON LINNÉ. Den kan ju givetvis ha anskaffats av den goda änkefru SARA-LISA, men man gör sig onekligen den reflexionen, att denna brännvinsflaska är av något väl enkel typ för att ha inköpts av en ståndsfru. Fru SARA-LISA var emellertid synnerligen ekonomisk, särskilt på äldre dagar, varför hon givetvis ej ville nedlägga någon större summa på en

¹ I fråga om Kosta är dock denna veckning känd å andra föremål från denna tid.

brännvinsflaska. Men kan möjligen inte flaskan ha tillhört någon på gården anställd och därigenom så småningom tillförts Linnésamlingen? Den bör dateras till tiden omkring år 1800. En brännvinsflaska av samma slag och med precis samma dekor finns i Nordiska Museets samlingar (inv.-nr 76411), dit den kommit från Förlanda socken, Halland.

Fig. 8.

Schatullflaskorna nr 17 ha en tydlig engelsk karaktär och äro av en typ, som näppeligen kan ha förekommit under vår store landsmans tid. Däremot skulle de möjligen kunna ha varit ett reseminne från hans sons utrikesfärder 1781—85. De äro i kvalitetshänseende den nyligen behandlade svenska brännvinsflaskans motsats. (Fig. 8.)

Æolsklockan nr 21 är ett äkta tidens barn. Traditionen berättar¹,

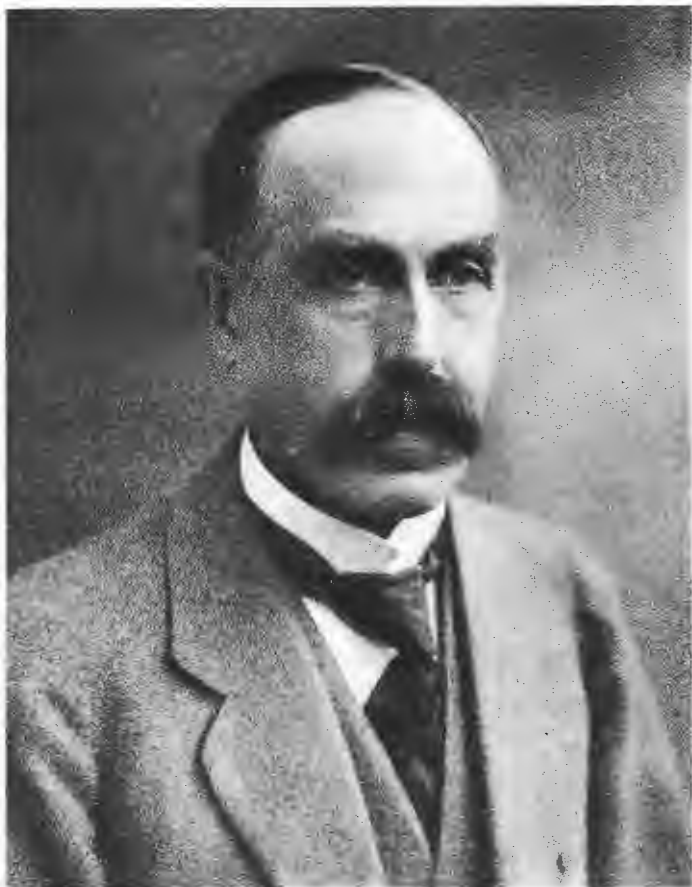
¹ Jfr T. TULLBERG, *Familjetraditioner om Linné* (Sv. Linné-Sällsk. Årsskrift, 2, 1919, s. 4): »I träden vid gården eller kring lövsalen hade Linné anbragt ett antal glasklockor, vilka klingade, då vinden rörde trädens grenar. En sådan finnes ännu i behåll.» Den är avbildad som fig. 3 med underskrift: »Glasklocka, som suttit på Hammarby. Tillhör förf.»

hur dylika hängde i träden vid Hammarby och hur de vid vindarnas drag klingade med spröda toner. Säkert berättar traditionen härvidlag även sant. Hammarby byggdes 1762 och på det året därpå uppförda Kina lustslott i Drottningholmsparken hängde i riklig mängd små klockor utmed takfoten och å övriga lämpliga ställen, säkerligen för att öka den känsla av exotism, som den kinesiserande arkitekturen eventuellt kunde skänka. Vi få ej heller glömma, att vi röra oss i en tidrymd av älsklig rokokoromantik. För den som en gång besökt Hammarby står det genast klart, hur typisk denna idylliska Upplandsgård är för rokokotidens natursvärmeri. Huru smånätt och rart är ej allt. Det hela är som en livs levande illustration till ett av rokokons allra vackraste kapitel. Och dock — detta var centrum för samtidens mest sakliga och metodiska naturforskning. *Les extrêmes se touchent.*

Den ofärgade glaskulan nr 22 har förklarats på olika sätt. Man har bl. a. velat tolka den som en s. k. skomakarkula, d. v. s. som ett optiskt instrument, genom vilket ljus kan koncentreras mot viss punkt. Den veckiga ytan talar dock tydligt häremot. Emellertid förekomma dylika kulor mycket ofta som en avslutning nedåt under ljuskronor o. d. samt äro då vanligen fasettslipade eller i övrigt på lämpligt sätt försedda med ytmönster. Även upphängningsbygeln tycks tala för förklaringen med ljuskronan.

Det vi sena tiders barn ha kvar av glas efter vår världsberömde landsman, framställer honom just ej som någon lyxmänniska. Men de föremål, som ännu kunna tala sitt tydliga språk, berätta för oss om en gedigen och enkel natur, just sådan, som vi alltid varit vana att tänka oss LINNÉs.

Säkert har dock välborna fru SARA-LISA VON LINNÉ vid högtidliga tillfällen ur skänkar och skåp kunnat plocka fram glas av mera växlande form och av långt flera slag än vad vi här sysselsatt oss med. Men vi få vara tacksamma för det vackra arv av ett gammalt förnämligt konsthantverk vi med dessa så minnesrika föremål fått, föremål, vars till största delen svenska ursprung vi ej kunna ta miste på.

OSCAR JUEL

NÅGRA MINNESORD

AV

ROB. E. FRIES

ATER STÅR DÖDSKORSET RISTAT ÖVER NAMNET PÅ EN bland dem, som för 15 år sedan en vacker vårdag voro samlade på Linnés Hammarby och som där beslöto Linné-Sällskapets grundande. Döden har svårt härjat bland stiftarnas krets och deras leder ha glesnat till mer än hälften. Ännu en har den skördat, i det OSCAR JUEL den 3 juli 1931 efter en kort tids sjukdom oväntat gick bort.

HANS OSCAR JUEL hade då nyligen ingått i sitt 69:de år. Han var född i Stockholm den 17 juni 1863 och i huvudstaden fick han sin första utbildning. Efter att vid Beskowska skolan ha avlagt sin studentexamen 1881 blev han samma år inskriven vid Uppsala universitet. Sina studier bedrev han sedan dels i Uppsala under ledning av TH. M. FRIES och F. R. KJELLMAN, dels vid Stockholms högskola, där EUG. WARMING var hans botaniske lärare. Sin doktorsgrad förvärvade han 1890 i Uppsala efter att hava försvarat en avhandling av zoologiskt innehåll. Botaniken var dock hans huvudämne och redan före sin disputation hade han (1886) haft anställning som Regnellsk amanuens vid Riksmuseets botaniska avdelning. Efter densamma var han (1890—92) amanuens därstädes och tillika assistent vid Bergianska trädgården. År 1892 blev han helt fästad vid Uppsala universitet, i det han då förordnades till docent i botanik därstädes. Han blev c. o. professor 1902 och kallades fem år senare att intaga den då lediga professuren i botanik och praktisk ekonomi, på vilken plats han sedan verkade med heder till botanikens gagn, till dess han 1928 avgick med pension.

Med OSCAR JUELS bortgång har den svenska botaniken förlorat en forskare av hög rang. Här är dock icke platsen att teckna hans botaniska insatser, att söka redogöra för de talrika viktiga bidrag, han lämnade till blommans biologi och till svamparnas morfologi och systematik eller att skildra hans epokgörande forskningar inom celläran. Han var den, som införde i vårt lands botanik de moderna cytologiska problemen och arbetsmetoderna, och hans betydelse som forskare och lärare på det området kan knappast överskattas. Det var också inom denna del av botaniken, han vann sin största berömmelse. Hans skildring av partenogenesen hos *Antennaria alpina* står som ett klassiskt arbete, vilket med ett slag gav OSCAR JUELS namn internationellt rykte.

Såsom så ofta är fallet, drogs även JUELS intressen med åren över mot vetenskapernas historia, och det Linneanska skedet — LINNÉ själv och hans lärjungar — blev därvid hans förnämsta arbetsfält. Den plats, han innehade, som botanices professor i Uppsala och vårdare av Linné-traditionerna därstädes voro för honom förpliktigande. När Svenska Linné-Sällskapet stiftades, hade han också genast sin självfallna plats i dess styrelse och vid novembersammankomsten följande år utsågs han till Sällskapets vice ordförande. På den posten kvarstod han blott ett år. Av Uppsala universitet hade han nämligen blivit utsedd till dess representant i styrelsen och han avböjde av denna anledning återval till vice ordförande. Ända till sin död var han sedan medlem av styrelsen, en uppgift som han ständigt tog med allvar. Sällskapet är honom också skyldigt stor tacksamhet för det uppoftande och sakkunniga arbete, han ägnade åt vårdandet av dess angelägenheter.

Men Sällskapet är också i högsta grad skyldigt honom sitt erkännande för det framgångsrika arbete, han nedlade inom Linnéforskningen. Den första skrift från hans hand, som mera direkt knyter sig till Linné-minnet, är en liten anspråkslös förteckning över Vetenskapssocietets utställning av Linnéporträtt i anslutning till jubileet 1907. Sex år senare möta vi en redogörelse för Linnés mikroskop, vilket finnes förvarat i Västergötlands fornminnesförenings museum och som enligt JUELS kritiska utredning synes vara autentiskt. Följde så (1918) det imponerande arbetet »Plantae Thunbergianae», det mest omfattande verk som JUEL överhuvudtaget utgivit. Det utgör en kritisk förteckning av de i Linnélärjungen C. P. THUNBERGS skrifter omnämnda och i dennes herbarium befintliga växterna. För alla de forskare, som ägna sig åt studiet av floran i de av Thunberg beresta trakterna (Sydafrika, Ceylon, Japan) kommer detta arbete alltid att stå som en ovärderlig uppslagsbok, en rik källa att ösa ur.

Bläddra vi i de gångna årens volymer av Linné-Sällskapets årsskrift, så möter oss JUELS författarnamn mycket ofta. Till 9 av dess hittills utkomna 14 årgångar har han lämnat bidrag, alla präglade av den noggranna och vetenskapligt kritiska utarbetning, som karakteriserade alla hans verk. Redan i första bandet möta vi namnet på ännu en av de Linneanska apostlarna, den under sina forskningsfärder i Orienten stupade FREDRIK HASSELQUIST. Det är även här det i Uppsala förvarade herbariet, dess historia och Linnés förhållande till detsamma, som blivit föremål för granskningen. PERH KALM är åter en av Linnélärjungarna, som fångade JUELS intresse. I ett par arbeten i årsskriften belyser han (1920) dennes bidrag till utforskandet av Nordamerikas flora, lämnar (1921) en revision av växterna i hans i Uppsala-museets ägo befintliga samlingar och redogör dessutom (1930) för de av Kalm i och för odling i vårt land från Amerika införda växtarterna.

Ännu några andra åldriga herbarier, vilka JUEL såsom prefekt för Uppsala universitets botaniska museum hade plikten att vårda, blevo föremål för hans granskande studier. Bland dem må här erinras om den samling, som Linnés intima vän arkiatern ABRAHAM BÄCK hopbragte och som LINNÉ själv såväl som dennes son hade använt för sina arbeten. Förglömmas bör ej heller här det för-Linneanska BURSER'ska herbariet, vilket JUEL (1923) behandlade i sitt förträffliga verk »Studien in Burser's Hortus Siccus». Denna kostbara 1600-talssamlings öden skildras däri och dess vetenskapliga värde skärskådas. Mycken möda har JUEL också ägnat åt att granska och identifiera alla de arter i de 23 digra folianterna, vilka legat till grund för olika författares literaturuppgifter och de på vilka LINNÉ tecknat med egen hand sina bestämningar.

Det kan förefalla egendomligt att JUEL, vilken själv ej är att räkna bland de större växtsamlingarna, kom att under de senare åren ägna ett

sådant intresse och så mycken möda åt dessa herbariestudier. Vi se nog här ett utslag av hans historiska intressen och den humanistiska bildning, som var för honom utmärkande. Ty OSCAR JUEL var ingen ensidig naturforskare. Hans intressen sträckte sig vidare och han sökte ofta vilan från sina botaniska arbeten i studier på de humanistiska vetenskapernas fält eller i musikens värld, vilken var ett av hans stora livsintressen.

År 1918 blev JUEL utsedd till prefekt för Linnés Hammarby och under 10 år vårdade han sedan på ett pietetsfullt sätt den minnesrika platsen med dess dyrbara samlingar. Många av Linné-Sällskapets medlemmar, som vid vårsammankomsterna blivit hälsade av honom därute på Linnés gård, minnas förvisso, hur han där förde oss omkring och på sitt stilla, vänliga sätt för oss visade fram minnena från den Linneanska tiden. I en »Short guide to Linnés Hammarby» har han också koncist sammanfattat platsens sevärdheter till hjälp för de främlingar, som vallfärda dit.

Under ett kortare interregnum (1919) trädde han beredvilligt in och åtog sig även ledningen av den Linneanska trädgården i Uppsala. Till en hjälp för återställandet av densamma i dess Linneanska ursprung uppgjorde JUEL en förteckning över alla de växtarter, som med säkerhet hade odlats där under den Linneanska perioden. Det var ett mödosamt arbete han därmed utförde, att ur Linnés och andras böcker, ur disputationer, brev o. d. plocka ut och sammanföra de spridda uppgifterna härom, men det var ett arbete av största gagn, för att ej säga oombärligt, i och för utväljandet av det plantbestånd, som borde komma till användning i den återställda trädgården för att den skulle kunna skänka oss en så trogen bild som möjligt av den gamla Linneanska. Denna sammanställning publicerade sedan JUEL i den 1919 tryckta »Hortus Linnaeanus», vilken utgör första numret i Skrifter utgivna av Svenska Linné-Sällskapet.

De sista åren av sitt liv, efter avskedstagandet från professuren, var JUEL bosatt i Djursholm och han kom åter i intim beröring med huvudstadens vetenskapliga kretsar. På de institutioner, som voro honom kära från ungdomens dagar, kunde han nu få arbeta i sin vetenskap, fri från de skiftande göromål av administrativ art, som professorsämbetet och prorektoratet i Uppsala förde med sig och som för hans utpräglade forskarnatur nog ej sällan varit betungande men som han med sin starka plikt-känsla aldrig drog sig för att utföra. Han trivdes i de nya förhållandena och han upptog nu nya vetenskapliga uppgifter. Han gladdes nog också av känslan att vara avlållen och skattad i de botaniska kretsarna och av de många gamla elever, som han nu mötte på skilda platser i livet och som hade honom att tacka för så mycket av sin utbildning. Alla dessa, som hade den lyckan att få vara tillsammans med honom under denna

hans sista tid, väntade sig ännu mycket av honom till heder för den svenska botaniken och till gagn för Linnéforskningen. Tungt blev därför slaget, när budet kom om hans bortgång.

OSCAR JUELS namn står nu ej längre i Linné-Sällskapets matrikel och bland de svenska botanisterna är hans plats nu tom. Men minnet av denne vetenskapens sanne tjänare, av den fint bildade, ädle mannen och den avhållne vännen skall leva.

OM BERGSKOLLEGII MINERALKABINETT OCH LINNÉS FÖRELÄSNINGAR DÄRÖVER 1740

AV

NILS ZENZÉN

I EN ÅR 1920 LÄMNAD HISTORIK ÖVER BERGSKOLLEGII mineralsamling omnämnde jag en gammal uppgift om att Bergskollegii mineralsamling troligen blivit börjad redan strax efter Bergsamtets inrättning, men att dess egentliga tillväxt torde böra räknas från år 1654, då Bergskollegium under sin dåvarande president, riksrådet frih. ERIK FLEMING, anbefalldes samtliga bergmästare och malmletare i riket att till Bergskollegium insända malmstuffer från gruvorna och malmfälten i deras distrikt.¹ Härom kan nu tilläggas, att författaren till den från år 1828 stammande redogörelse för Bergskollegii mineralkabinett, i vilken den ovan nämnda uppgiften förekommer, kan förmodas ha till sitt uttalande inspirerats av den för sina stora samlingar till de svenska bergverkens historia bekante advokatfiskalen J. P. ALMGREN (1759—1830) i Bergskollegium, vilken i en anteckning² rörande Bergskollegii ifrågavarande befallning om malmstuffers insändande hänvisar till Bergskollegii protokoll för den 6/11 1654. Där³ läsa vi:

*6.

Finnske Bergmestaren Johan Daniellsson berättade och sade, adt den Mannen ifrån Finland, som för någre åhr sedan, för presenterat Malm, blef af Bergz-Collegium begåfwat med een Söllfkoussa (der af stort rychte sigh i Finland

¹ N. ZENZÉN, *Studier i och rörande Bergskollegii Mineralsamling*, I—IV. K. V. A., Arkiv för kemi etc., Bd 8, N:o 1, 1920, pp. 10—11.

² Bergskollegii arkiv (på Riksarkivet i Stockholm). Almgrens samling N:o 80, p. 43 (J. P. Almgren, Samlade Anteckningar, stälde ut i Alphabet. Ordning).

³ Bergskoll. arkiv. Prot. 1654 (6/11).

förohrsaaikat hafwer, till fiijt, adt vpspana och vppenbahra Malm) hafwer praesenterat 30 Malmsteenar, af ådtskillige Mallmslagh, som i ProberCammaren lefwererade ähre.

7.

Hr Presidenten Resolverade, adt alle MalmLectare j heela Rijket, skole her effter wara förplichtade, senda den Malm dhe ährligen finna, med beskriwellsse och förtäckningh, opå hwad ohrt dhe tagne och fundne ähre, hiijt till Kongle BergsCollegium. Vthj lijka mädto skal och hwar Bergmestare senda till Collegium, een godh quantitet Malm, af allahanda slagh, som her kunne förwaras till Kongle Banckquetter, Skouässen', och andre nödwendigheeter . . .³

Att det av Bergskollegium sålunda år 1654 fattade beslutet verkligen representerade ett försök att få till stånd ett slags mineralsamling vid Bergskollegium, synes ju vara ostridigt.

Man måste emellertid medgiva, att det icke var direkt ur den på 1650-talet anlagda kollektionen, som Bergskollegii mineralkabinett sedermera växte fram. Av uttalanden från år 1685 (se p. 100) synes nämligen tydligt framgå, att den tidigare, i den dittillsvarande proberkammaren förvarade malmsamlingen vid en flyttning ej tillvaratagits, utan lämnats åt sitt öde. Året, när detta skedde, kan jag visserligen icke för närvarande bestämt angiva, men det var i alla fall före mitten av 1680-talet och förmodligen vid det tillfälle, då Bergskollegium med anledning av ett kungl. brev av den ^{27/12} 1673 måste lämna sina dittillsvarande lokaler,² därför att tomten behövdes för det kungl. stallet.

Det är i stället år 1685, som vi lämpligen böra angiva såsom den tidpunkt, då det Bergskollegii mineralkabinett grundades, över vilket Linné föreläste år 1740. Något särskilt rum disponerade mineralsamlingen dock ej över förrän under de allra sista åren av 1600-talet, och dessförinnan hade den rakat i sådan oreda, att största delen därav måste ersättas genom ny insamling av material (se p. 107). Kanske det var flyttningen till det dåvarande Kungl. Myntet (det sedermera s. k. Kanslihuset), som blev av denna ödesdigra betydelse för mineralsamlingen. På Kungl. Myntet hade Bergskollegium sedan ända till mitten av 1840-talet sina lokaler, och där var också dess mineralkabinett inrymt.

Jag framhöll år 1920, att man kunde ha anledning vänta sig, att URBAN HJÄRNE, som ju ej blott i många år var ledamot av Bergskollegium,

¹ Tydiligen *skuderötter*. — Användandet såsom skåderätter vid kungliga gästbad skulle kanske kunna sägas på sitt och vis motsvara en senare tids utställande av material i t. ex. museernas skådesamlingar.

² J. A. ALMQUIST, *Bergskollegium och bergslagsstaterna*. Stockholm 1909, p. 48. — Sådana personalier, som jag i det efterföljande anförut utan att citera någon särskild källa, ha ännu i regel hämtats ur detta arbete.

utan även föreståndare för dess egentligen av honom själv skapade, bekanta »Laboratorium Chymicum», på sin tid skulle ha sökt vidtaga åtgärder för uppläggande av en mineralsamling vid Bergskollegium, om en sådan ej fanns där, redan när han kom dit. Det finnes säkerligen icke heller den ringaste anledning betvivla, att hans strävanden gått i antydd riktning, och det kan nog också vara mycket rimligt, att han i mera vidsträckt mån, än vad handlingarna utvisa, medverkat vid de förberedande åtgärder för skapande av ett verkligt mineralkabinett vid Bergskollegium, som år 1685 vidtogos. Det är dock icke han, utan i stället dettas dåvarande president, den på många håll så fruktade och hatade, från Karl XI:s reduktion bekante frih. CLAES FLEMING,¹ som framträder såsom den egentlige och handlingskraftige förslagsställaren.

Efter att kanske redan från år 1661 ha övat sig i kemien m. m. på apoteket i Uppsala, var det i mitten på 1660-talet, som Urban Hjärne hade börjat sätta sig in i alla de förhållanden, som rörde bergshantering. Han vistades då i sex veckors tid i Falun och säger sig ha därvid fått »den första tinctur till studium Metallicum, som jag alla andra mina lifsdagar så högt æstimerat och älskat och en grundwahl till studium Chymicum, som jag för alla studier i werlden högst skattat.»² När Hjärne sedan, år 1673, efter avslutade studier i utlandet återvände hem till Sverige, var det i resällskap med bl. a. Claes Fleming,³ med vilken han sålunda redan tidigt hade kommit i förbindelse. År (1675) utnämndes Hjärne därpå, som bekant, av Karl XI till e. o. assessor i Bergskollegium. Det var emellertid blott en kortare tid, som HJÄRNE nu till en början kom att ha med spörsmålen rörande bergshantering att göra. Han blev snart upptagen av de bekanta häxprocesserna och bestyren med hälsobrunnen vid Medevi. När han år 1683 blev ordinarie assessor i Bergskollegium, torde han på flera år ej ha räknats som ledamot av detta.⁴ Under sina vidsträckta resor i Tyskland och Böhmen under senare delen av år 1682 ägnade sig Hjärne emellertid ej blott åt undersökningar av mineralvatten,

¹ Såsom framgår av ett längre fram (p. 100) anført uttalande av Claes Fleming år 1685, hade denne en egen och kanske ej så obetydlig malms- eller mineralsamling. Detta förhållande gör, att man måste anse det vara minst lika sannolikt, att det varit detta »malmskabinett», som Vetenskapsakademien den ¹⁶ 1748 erhöill, som att det varit ett, som tillhört den i det föreg. omnämnde Erik Fleming. Jfr min framställning år 1920 i det förut anförda arbetet, p. 14. Tilläggas bör kanske, att det naturligtvis vore tänkbart, att Erik Flemings († 1679) eventuella mineralsamling förvärfvats av Claes Fleming.

² *Urban Hjärnes självbiografi*, p. 148 (Uppsala universitets årsskrift 1916: 2).

³ *L. c.*, p. 159.

⁴ Se förutom framställningen i hans självbiografi även ett anförande, som HJÄRNE höll i Bergskollegium den ²⁹ 1714, när han intog platsen som vice president därstädes. Han säger däri bl. a.: »wid min hemkomst ifrån de främmande Länder A:o 1675: blef jag insatt i detta Kongl. Collegio, och som Collegium uppå några åhr war förminskat, kom jag åter här in 1683: effter en resa på främmande Bergwärl till 600: mihl» (Bergskoll. arkiv. Prot. 1714, p. 73).

utan tydligen synnerligen intresserat även åt studiet av bergverk och mineralsamlingar.¹ Om sina levnadshändelser år 1683, sedan han åter kommit hem till Sverige, säger HJÄRNE i sin självbiografi: »Och såsom jag nog prof gifwit hade af den flit och wettenskap, jag uti Bergwerk samma gången och i berörde resa lärt, så war Hans Maj:it så nådig emot Hösten och igenom Sahl. RikzSkattmästarens Bielkes och sedan Sahl. Cammar-Presidenten Claes Flemmings recommendation allernådigst förordnade, at jag åter kom till at bli Ordinarius Assessor wid Kongl. BergzCollegio och jemte det uprättades Regium Laboratorium Chymicum . . .»²

Det var genom ett kungl. brev av den ¹²/₁₀ 1683, som HJÄRNE utnämndes till ord. assessor i Bergskollegium och erhöll formligt uppdrag att återupprätta dess kemiska laboratorium.³ President i Bergskollegium var vid denna tid den av honom i ovanstående citat omnämnde riksskattmästaren frih. STEN BIELKE († ⁸/₉ 1684). Om de förhållanden, under vilka HJÄRNE arbetade under Sten Bielkes och hans efterträdare Claes Flemmings presidentskap säger Hjärne, att deras ynnest och den »lust de hade till Chymien, gjorde att jag så mycket mera beflitade mig om detta arbetet och dess speculationer».⁴ Efter utnämningen dröjde det emellertid ett par månader, innan Hjärne (i protokollet kallad »Jerner») åter tog introduktion i Bergskollegium. Det var den ⁶/₁₂ 1683, som detta skedde. Redan en kort stund efter det att introduktionssceremonien överstökats, blev Hjärne rådfrågad angående ett mineralogiskt spörsmål:⁵

»Hans Excell:ce frågadhe U. Jerner Om någon Blodh Steen⁶ finnes i Swerie.
U. J. Neij.»

Det var kanske delvis denna och möjligen även andra likartade små händelser, som gjorde, att Hjärne redan knappa två veckor senare framkastade tanken på vad vi kanske lämpligen skulle kunna kalla en mineralogisk inventering av riket för att undvika, att pengar ginge ur landet genom onödig import. Han föreslog i detta syfte, att bergmästarna — dessa

¹ Det torde nog utan tvivel ha varit under denna resa, som HJÄRNE erhöi det enl. uppgift i en gruva i Joachimstal i Böhmen funna stycke förstenat trä, som han 1706 omnämmt i tryck (*Den Besvarade och Förklarade Anledningens Andra Flock*, Stockholm 1706, p. 374). Jag har år 1920 (p. 12 i min förut citerade uppsats), ehuru med reservation, antytt, att man kanske skulle kunna tänka sig, att den av LINNÉ i *Museum Tessinianum* beskrivna »Marmorstocken» skulle kunna vara detta samma stycke. Såsom jag sedan funnit, torde det dock i verkligheten knappast vara antagligt, att de båda styckena skulle vara identiska.

² *Urban Hjärnes självbiografi*, pp. 171—172.

³ J. A. ALMQUIST, *l. c.*, p. 40.

⁴ *Urban Hjärnes självbiografi*, p. 172.

⁵ Bergskoll. arkiv. Prot. 1683, p. 451.

⁶ Det var ej vad som i Sverige nuförtiden kallas blodstensmalm, utan i st. röd glaskopf, som Sten Bielke avsåg.

voro närvarande vid det sammanträde den $18/12$ 1683, vid vars början Urban Hjärnes ifrågavarande förslag framlades — skulle göra sådana iakttagelser på de olika gruvornas malmer, att man kunde få en närmare kännedom om dessas mineralogiska beskaffenhet. Tyvärr har jag icke återfunnit Hjärnes skrivelse i ämnet, utan kan endast anföra, vad Bergskollegii protokoll innehåller om saken:¹

«Oplästes ett Memorial som [af] Assess: Urban Jernär ingiffwit war angående hwadh uthur åttskillige slagz Metaller till Mediciner och andra sacker her i Swerie kan extraderas, hwilket man för detta medh stoor bekåstnadh från Främmandhe orter har måst förskrijffwa. Giffwandes förslagh uppå bergmestarena, att dhc först låta noga ransaka medh Gruffworna hurudan Malm serskilt på hwar ort befinnes, och hwadh för färga dhen egentel: medh sigh förer, som är dheet nogaste att observera och berördhe Memorial wijldyffel: innehåller och förmäler.»²

Att Hjärne vid denna tid sträfvade efter att få sin egen mineralsamling kompletterad, framgår av de brev, som den för kemisk-mineralogisk forskning livligt intresserade ERIK ODHELIUS, adl. ODELSTIERNA (1698), medicine doktor i Reims 1687 och slutligen assessor i Bergskollegium, under sin första utländska resa skrev till honom åren 1683—84.³ Såsom jag i det föregående redan framhållit, var det ju dock icke Urban Hjärne, utan Claes Fleming, som tog initiativ till inrättandet av ett Bergskollegii mineralkabinett. Behovet av ett sådant framhöll Fleming vid Bergskollegii sammanträde den 11 april 1685. Han hade då redan företagit en del förberedande åtgärder, som emellertid blott delvis lämnat tillfredsställande resultat. Vid nämnda tid tyckes Bergskollegium ej ha haft några fasta ämbetslokaler, och dagens session hölls i Claes Flemings eget hus. Först nära tre veckor senare fick Bergskollegium en mera varaktig stad; dock var det ännu icke på Kungl. Myntet, som det då drog in, utan protokollet för den $30/4$ 1685 talar i st. om de »nye rum uti Kongl. Drotzens H:r Greff Pehrs Huus», vilket som bekant låg på Helgeandsholmen.

I den del av protokollet för den 11 april 1685, som avhandlar det blivande mineralkabinettet, är framställningen visserligen här och där ordig — av allt att döma dock blott av den anledningen, att notarien vid protokollet ej hann anteckna allt vad som sades — men ger likwisst en synnerligen livfull skildring av vad som tilldrog sig och samtidigt talrika upplysningar, som kanske kunna anses vara av intresse i detta samman-

¹ Bergskoll. arkiv. Prot. 1683. p. 570 ¹⁸ ¹².

² Under den efter uppläsandet af Hjärnes inläga följande diskussionen kom man bl. a. in på frågor rörande kopparkabiner av olika utseende och kopparchalt:

«Om Koppar Mallms uppsöcktiandhe discurerades att fast samma Malm intet Glentzar, kan han äntå wara godh, ty sombligh Koppar Malm är swart och innehåller mycket mehr än dhen glensande och skijnande» (Bergskoll. arkiv. Prot. 1683. p. 572).

³ *Det Svenska Biblioteket* (utg. av C. CH. GJÖRWELL), 1—2, Stockholm 1757—58.

hang. Några egentliga kommentarer torde i regel vara överflödiga; protokollet talar för sig självt. Det lyder:¹

»Uthi Hans Excell. huus

Närwarande.

H:s Excell. Præsidenten.

Landshöfdingen H:r WREDE.²

Assessorerne H:r Kanterhielm.³

Secretern⁴

H:r Cronström.⁵ H:r Nolanwähr.⁶

Cammerern⁷

H:r C. Hierne.

1:

H:s Excell: jag har skrifwit till alle Bergmästare att inskicka alle Malmprofwer och alle de grader der igenom, och hafwa somblige inkommit redan, och måste det i Collegio förwaras i ett särdeles rum, och som Collegium har eij wist rum, måste et sådant skåp der till göras, som kan flyttas, till des een prober-Camniare kan inrättas.

Cammereren: Der Collegium förr varit, är dett förra Skåpet aff Wårdenom upbrutit och uthkastadt.

Assess: H:r C. Hierne: det nye Skåpet måste med lådor göras.

H:s Excell: Jagh har inrättadt så hoos migh, att hwar bergslags Malm är för sigh.

Assess: H:r Hierne: om det giordes som een Apothec-låda, ty 4 mineraler äre allenast som wäl kunna häfwas i särdeles lådor.

Assess: H:r Kanterhielm: sådant woro för fremmande att wijsa mycket wackert.

H:s Excell: Gifwe Gud wij eij wore i wåre egne saker främmande.

Assess: H:r Hierne: dee äre uthom lands curieuse om Swänsk Malm, och kan Skåpet göras med små lådor.

Assess: H:r Nolanw: i dhen gamla Collegij Prober-Cammar war mycket Malin.

H:s Excell: upläste Erich Ersons⁸ upsattz på des insände Malm.

H:s Excell: Jag har ochså fått från Sahlberget men eij så nått.

Secret: Han från Sahlberget⁹ är alleena inkommen med sitt Diarium.

P. Cronström: Sahlberget bör och skicka Sielfwe Steen, och skiöhlen som Malmen följer.

H:s Excell: när från alle äre inkombne, wele wij sedan seija dem hwad som fattas, men B. Geijer¹⁰ skickar mig alleenast 2 ell:r 3 bihtar Malmprof i brefwet, och har jag eij fått omkostnads räkningen på Malmen af ingen, Jag

¹ Bergskoll. arkiv. Prot. 1685, pp. 136—141.

² Frih., slutligen (1687) greve FABIAN WREDE, landshövding i Uppland 1681; president i Bergskollegium 1685^{8,9}—1694⁷.

³ NILS KANTERHIELM.

⁴ PETER CRONSTRÖM.

⁵ JOHAN NOHLANWEHR.

⁶ ROBERT KINNISMUNDT.

⁷ NILS KLINT, adl. KLINTENHIELM.

⁸ ERIK ERSSON HÄLL, bergmästare vid St. Kopparberg (Falun) 1676—91.

⁹ Troligen avses väl JOHAN PERSSON, bergmästare vid Sahlberget (Sala) 1674—† 1699.

¹⁰ BASTIAN GEIJER; bergmästare vid Nya Kopparberg 1680—88.

lär derföre få handel med dem för än iag fåret, och bör Bergmästaren weta hwar med rätta bör gå till kostnad och ej achtar om den enes ell: den andres mesnoije, och weet han ej det, så är han ej wärd att sitta Bergmästare, och kunde iag wäl ändå fået, men iag will see om Bergmäst: och huru han förstår siut Embete herj, att han ej, när han kommer till Collegium, och ej förstår sin dienst, må skryta så mycket, och böra wij skaffa Oss gode Bergmästare, ty det är een swår dienst, på det wij seen kunna lijta på dem; Jag lär wäl reesa i åhr omkring, men bergwärken äre omhytelige, och altijd kan man ej göra reesan, derföre måste Bergmästarne förstå sin dienst, att wij kunna seen lijta något på dem, och emedlertijdh kunna wij undersökia, hwarutj fele[n] besticka och sådant ändra. Och förän wij få dem att känna sig sielfwa och att ej präferera dem som förstå så lär höra dertill mycket.

Assess: Hr Nolanus: Här äre ej många som ex professo äre bergsmän.

Assess: Hr Kanterhielm: E: Snack¹ warit ballberare.

H:s Excell: Jag troor samma familie födes Bergsmän, ty den som warit Snack måste nödwendigt heeta een bergsman.

Assess: H: Nolanus: Ernkrona² från hoffrätten, men EhrenCrona² och Schönström³ hafwa reest och förstå sig på Bergwärl och äre någre privat persohner som wela uptaga een koppar grufwa i Tiust

(inkom Landshöfd: Hr Wrede)

H:s Excell: betällt Assess: U: Hierne göra een model till skåpet för malmen och sedan förfärdigas.

Landshöfd Hr Wred[e]: sedan Hans Excell: kortel: berättadt honom Collegij discurs om skåpet, sade det wara mycket wäl.

Ass: Kanterhielm gjorde afrijtning af lådorne.

H:s Excell: gjorde och een modell.

Assess: Hr Hierne: om de blefwe 4kantige 1 qwarter hög.

Resol: efter den modell Assess: Hr Hierne geer, skall Cammerern låta förfärdiga åtskillige lådor, och så många som behöfwes, hwilke sedan kunna lämpas till et formligt skåp, det och då med wijdare tilbehör förfärdiges när Collegium får wisse rum, der det stadigt kan bli extraderat.*

Fleming blev icke i tillfälle att föra saken vidare. Hans hälsotillstånd försämrades tydligen hastigt, och för att söka bot avreste han några veckor senare till Aachen, men avled redan i mitten av året (1685 ³¹/₇).

Att resultatet av hans hänvändelse till bergmästarna blev magert, är kanske, i betraktande av de förhållanden, som komma fram i det nyss anförda protokollet, icke ägnat att förwåna. Efter Flemings död fick spörsmålet om mineralkabinettet vila i 1 ¹/₂ år, varefter det åter togs upp av den dåvarande presidenten, den i det föregående redan omnämnde Fabian Wrede. Om denne har Iljärne uttalanden, vilka ådagalägga, att han visade

¹ ERIK SCHNACK, adl. SNECKENBERG, f. 1634; bergmästare i Nora och Linde 1675—† 1695.

² »Ernkrona» och »EhrenCrona» avse tydligen samma person: ERIK HAMMARIN, adl. EHRENCRONA (1675), bergmästare i Uppland 1674—† 1685 ²/₆.

³ PETER SYDEBERG d. ä., adl. SCHÖNSTRÖM (1683), bergmästare i Öster- och Västerbergslagen 1675—1691.

samma förståelse för Hjärnes strävanden som hans båda närmaste företrädare såsom presidenter hade gjort. Wrede var, säger Hjärne, »en Herre som de Bergwärc i hela Riket, som för de förre Præsidenternes siuklighet kommo temmeligen på kneken, åter i fult gång och wälstånd upbrachte. Samma Herren, som han war af ett mycket penetrant och genomträngande Iudicio, war ochså en stor Patron af Chymien, så att han emot dem som jemte honom och gierna wille hafwa labratorium öfwer ända, detta laboratorj wäsende bekräftade och stadfäste, sa att det alt fort skulle hafwa sin gång.»¹

Det var den 12 jan. 1687, vid Bergskollegii första sammanträde efter årsskiftet, som den nya aktionen för att verkligen få mineralkabinettet till stånd, inleddes. Frågan blev, som det ser ut, aktuell därigenom att Fabian Wrede av någon anledning behövde uppgifter om bergkristaller och deras förekomst i bl. a. Sverige. Urban Hjärne fick, så gott han kunde, söka lämna de önskade upplysningarna:

»Efter aflagde Nyårs lyckönskning, satte sig Hans Excell: med samptl. Assessorerna neder, hwaruppå Hans Excell: frågade Assess: Hierne, om icke i Jemteland² finnes Cristall montanie³, hwartill han swarade ja.

Hans Excell: frågade, om den kan fås i stoorä stycken, då Assess: Hierne swarade, efter som de kunna bryta honom till.

Hans Excell: frågade vidare, hwar de den i Franckrijke taga, då Assess: Hierne swarade ifrån Sweitzeland och Alpes.»⁴

Ehuru fortsättningen av protokollet ej innehåller någon diskussion om mineralkabinettet, är det dock uppenbart, att sådan förekommit under sammanträdet, ty dagens protokoll avslutas med orden:

»Item. Resol. att bref afgår till alla Bergmästare om malms inskaffande till mineral Cabinettet, hwarom Assessorn Hierne gör Secreteraren ett memorial.»⁵

Ifrågavarande skrivelse till bergmästarna, vilken sålunda tydligen är författad av Urban Hjärne, kan det vara av intresse att här anföra, då den tämligen detaljerat angiver, vad det var för några mineralrikets produkter, som Bergskollegium önskade få insända till det mineralkabinett, som där skulle inrättas:

»Till godh Vplysning wed hwariehanda förefallande tillfellen, hafwe wij nödigt achtadt, att så well från Edert Bergmästaredöme, som andre wederbö-

¹ *Urban Hjärnes självbiografi*, p. 173.

² I det renskrivna protokollet står »Jemteland», vilken uppenbara fel läsning av en i conceptprotokollet kanske använd förkortad form »Jmtel» (eller något i den stilen) jag ansett mig böra rätta.

³ Bergkristall, Crystallus montanus.

⁴ Bergskoll. arkiv. Prot. 1687, fol. 1 (^{12/1}).

⁵ Bergskoll. arkiv. Prot. 1687, fol. 10.

rande ifrån andre orter i Rijket, efter handen och så snart det sig giöra låter, hijt öfversendes allehanda Mallmslag, lijka från hwad Grufwor de måge wara, antingen Jern, kâppar, bly eller Sölfwör, Swafwell och kiess och andre bergarter, såssom magnesia¹, blände, talck, gips, hornslog, kalck etc. Item allehanda Jordslag, såssom rödt, grönt, något lijtet af hwario; såssom och allehanda sköö: arter, som finnas mellan Mallmen och Gräberget: Noch allehanda slagz Steenar, som något ogemehna äro, såssom BergCristall, Jaspis etc., allehanda slagz marmor, Alabaster, Porphy, granater, Probersteen, eller annat slag, som intet allment synes: Allehanda raar sand, såssom smått form sand; hwijt och reen sandh, som till Glasmakerij tienar, allehanda fergade Sand, der af en deel metalliske äro; Jernsand och swart Sand, som deels pläga wara Guldiske; Letten; bolus; terra sigillata, såssom och leera, som ogemehna äro, såssom hwitt eller rödt etc. leer, Besteg och annat sådant. Sedan skickas och hijt metaller som i præparationen äre rostade, bokade, Skeersten, slagg och meera sådant efter deeras tillwerckningzgrad, noch allehanda slagz färdiga metaller, såssom Råå och gåårkoppar, ongefehr en fierdedehls Marck; blick-silfr och bergfijnt 2. eller 3. lood; allehanda slaagz Tackjern, med sin Stempell på, af en halff skåipundz wicht och meera sådant, som i sielfwe kunne påfinna. Doch kun uti öfversendandet af alt detta giöras den åtskildnat, att Mallmen först skickas, och de andre berg arterne effter som de kunna fångas och colligeras med accurat annotation på hwadh orth dhe finnas. Hwilket J låte wara Eder till effterrättelse, och wij befalle Eder Gudh Allzmechtig. Stockholm d. 9. Februarij Ån:o 1687.²

Såsom kommer att framgå av det efterföljande, blev emellertid resultatet även denna gång otillfredsställande. Dels skall det ej ha varit mycket, som sändes in från bergslagsorterna, dels fick Urban Hjärne — vilken, såsom det visar sig och såsom man på förhand hade kunnat vänta, fått åtaga sig bestyren för det blivande mineralkabinettet — otvivelaktigt på grund av mellankommande brådskanie och oundvikliga göromål icke tid att vidtaga nödiga åtgärder med det material, som verkligen blivit insänt. Fullt tydligt framgår detta senare av ett Fabian Wredes uttalande den 5/10 1689, då han fick anledning påminna om »att det woro nödigt och nyttigt, att alla Mallm profwer som här inlefwererade blifwa borde läggias i förwahr, och annoteras, hwarest dee tagne är, hwadh han håller, och hwilken tijdh han inlefwererader blifwit, hwilket Assessor Hjärne sigh åtagit, att där öfwer ett Correct Register hålla, men det är litit sedermera där till giordt.»³

Urban Hjärne var vid det tillfället i Tyskland, dit han i mitten av året⁴ sänts av Karl XI för prövning av förslag till förbättring och förbil-

¹ Brunsten.

² Bergskoll. arkiv. Registratur 1687, pp. 99—101 (2/2). — Skrивelsen behandlades i själva verket redan den 8/10 i Bergskollegium och borde sålunda ha varit daterad en dag tidigare än vad den är.

³ Bergskoll. arkiv. Prot. 1689, p. 837 (5/10).

⁴ Den 27/5 1689 tog Urban Hjärne farväl i Bergskollegium för den ifrågavarande resan (Bergskoll. arkiv. Prot. 1689, pp. 640—641). I sin självbiografi (p. 175) säger Hjärne, att det var

ligande av kopparframställningsprocessen, och när han någon gång kring årsskiftet 1689/90 återkom till Stockholm¹, förestod honom ett vidlyftigt arbete för fortsättande av de ifrågavarande proven.

Lika upptagen synes Hjärnes tid ha varit även de närmast föregående åren. Med kännedom om de i hans självbiografi nämnda, omfattande och slag i slag kommande arbetsuppgifter, dels som läkare vid hovet, dels som bergsman, vilka han då belastats med, till stor del medförande vistelse i landsorten, förstår man, att det ej alls var beroende på någon försumlighet från hans sida, att arbetet med Bergskollegii mineralsamling blev äsidosatt. Man får vara glad att han under denna tid åtminstone hann skriva sin bekanta »berglykta», vilken överlämnades till Karl XI hösten 1687.

Trots dessa för mineralkabinettets färdigställande hinderliga omständigheter fortfor emellertid Fabian Wredes intresse för att få det till stånd. Vid behandlingen i Bergskollegium i början av år 1690 av frågan om ut-sändande av den i det föregående omtalade Erik Odelstierna, vid denna tid bergmästare i Nya Kopparberg, på längre utrikes resor för inhämtande av behövliga, ingående upplysningar om de utländska bergverkens tillstånd, nämnde sålunda Wrede »med några ordh om Collegij Malm Cabinet, att det ej kommer till någon richtigheet».² Vidare framhöll Bergskollegium i en skrivelse till Karl XI några dagar senare särskilt, att under en sådan resa som den ifrågavarande borde uppköpas och hemföras »uthländske malmarter och Handstenar, som i Collegij malmCabinet kunna förwaras, och widh itt och annat tillfälle gifwa godh uplysningh»³, och slutligen inrycktes i den för Odelstierna den $\frac{3}{5}$ s. å. av Bergskollegium utfärdade instruktionen en bestämmelse med samma innebörd.⁴

Även om man nu icke kan säga någonting om, huru stor samling utländska malm- och mineralstuffer Odelstierna lyckades hopbrunga och hemföra, är det dock tydligt, att han gjorde vad han kunde för att i detta stycke åtlyda den befallning Bergskollegium givit. I ett brev från »Helfte»

i juli 1689, som han förordnades att resa till Tyskland, men därvidlag ser det ju ut, som om han missmint sig något.

¹ Vid Bergskollegii sammanträde den 21 1690 var Hjärne närvarande (Bergskoll. arkiv. Prot. 1690, pp. 1—2).

² Bergskoll. arkiv. Prot. 1690, p. 7 (16).

³ Bergskoll. arkiv. Registratur 1690, p. 18 (23).

⁴ »Ehwarest Bärgmästaren under des resa kan antreffa bergsordningar och Statuter, antingen dhe finnas tryckte eller skrefne, samt och modeller af nye och nyttige machiner, jämbwähl och rare malmarter och handstenar, sampt bergarter och mineralier, som hoos oss i gemeñh intet äre tillfinnandes, och af hwilke allehande skiöne fergor beredde warda, såsom berggrönt, bergblått, ultramariablott etc. sådant söker Bärgmästaren efter all möjligheet, och så wijda medlen kunna utlräcka, at göra sigh kunnig om, och hiñt öfwerförskaaffar, på dhet sådant wijd itt och annat tillfälle i Collegio må tiena till godh uplysningh.» (Bergskoll. arkiv. Registratur 1690, pp. 164—165; Bergskollegii instruktion av den $\frac{3}{5}$ 1690 för bergmästare Erik Odhelius på hans anbefallda resa till de utrikes bergverken.)

(väl säkerligen — Heltfa i trakten av Mansfeld) den 7¹/₂ 1690 meddelade han sålunda Urban Hjärne, att han »då och då farit i dessa öfvermåttan beswärliga Schiffergrufwor och samlar allehanda malmer och bergarter».¹

År 1690 förekom till behandling i Bergskollegium ännu ett ärende, som jag ej gärna skulle vilja utan vidare gå förbi i detta sammanhang, trots det att det icke direkt berör Bergskollegii mineralkabinett. Dåvarande generalguvernören över Livland, den i vår politiska historia under denna tid bekante greve JAKOB JOHAN HASTFER, hade vänt sig till Karl XI med anhållan om förordnande av sakkunnig person för undersökning av malm-anledningar i Livland. I ett med anledning härav infordrat utlåtande, som avgavs till Karl XI den 2¹/₃ 1690, säger Bergskollegium:

Altså hafwe wij fuller på det nogaste öfwerlagdt hwem man skulle till een sådan beställning underdånigst kunna föreslå; befinnandes att dhett will wara een skickelig och ärfaren Person, som skall medh någon säkerheet kunna Iudicera om nye malmstreck, huru wijda dher å medel och arbete må äfwentyras, sampt och huru dhe ifrån första begynnelsen rätteligen stå at inrättas och wijdare fortsättas; men emädan uthom dem som sittaa i wärckelig tjenst, och dher ifrån intet mistas kunna, wij ingen wette nämna, som man säkert kan troo wara af een sådan förfarenheet och wettenskap; ty hafwe wij i mangel at kunna föreslå någon wiss person, warit omtänckte om andre utwägar, huru bärgwårken dher å Orten måge till godh upkomst befordras, och der till inge bättre funnit än at åtskillige kennemärcken af Collegio upsattes och skriffteligen författas, hwar öfver berg och malmarters egenskaper måge igenkiennas, och att dee samme dher å Orten allment måge publiceras, medh åtwarningh at ehwen något sådant finner skall wara plicktigh dhet hoos Eders Kongl. Maj:ts Betiente dher i Orten och dhe sedan hoos Herr grefwen Kongl. Rådet och GeneralGouverneuren tillkienna gifwa; då wijdare enär någre malmarter finnas, som hafwa godt anseende, dhe samme hijt till Collegium straxt öfwersändas kunna att proberas; skolandes Collegium, enär dhe hijt ankomma, ingen flijt spara at undersökia om i dem något godt och dugeligt förborgat är, och sedan wijdare gifwa widh handen, huru der medh umgåås och handteras skall.»²

Bland undertecknarna av denna skrivelse befann sig förutom Fabian Wrede bl. a. även Urban Hjärne. Karl XI gillade det av Bergskollegium framlagda förslaget. Den 22¹/₅ 1690 diskuterade man med anledning därav i Bergskollegium, huru »sådana kiennemärcken till mineraliernes igenkiännande skole författas», och »Assessor Hjärne antogh sigh att sådant skriffteligh

¹ *Det Svenska Biblioteket*. 2, Stockholm 1758, p. 309. — I detta sammanhang kanske jag får tillägga, att Odelstierna hemkom från ifrågavarande utländska resor redan i okt. 1692, ej i okt. påföljande år, såsom väl vanligen annars uppgives (i. ex. i J. A. ALMQVISTS *Bergskollegium och bergslagsstaterna* och ELGENSTIERNAS *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*). Enl. Bergskollegii protokoll omnämndes det i början av okt. 1692, att det kommit brev från Odhelius (Odelstierna) från Hamburg, och den 21 i samma månad var denne närvarande vid Bergskollegii sammanträde.

² Bergskoll. arkiv. Registratur 1690, pp. 428—429 (2¹/₃).

willia opsättia, och sedan detsamma uthi Kongl. Collegio till des widare öfwerseende inlefwerera.»¹

Det skulle ha varit av stort intresse att få studera den av Urban Hjärne sålunda utlovade populära handledningen vid bestämningen av mineral, om nu en sådan verkligen i sinom tid avlämnades. För så vitt f. n. kan bedömas, är det emellertid mycket ovisst, om så blev fallet. Tanken på att utsända en populärt avfattad och för vidsträckt spridning avsedd rundskrivelse återupptogs emellertid av Hjärne år 1693 i ett annat sammanhang. Den 12 dec. nämnda år var det nämligen, som han i Bergskollegium framlade sin plan att i hela det dåvarande svenska väldet kringsända cirkulär med frågor för inhämtande av upplysningar, egentligen avsedda att utsträckas till alla tre naturens riken. Endast i avseende på »Regnum Minerale» realiserades ju emellertid det ifrågavarande projektet, och till en stor del var den mineralogisk-geologiska inventering av riket, som Hjärne därvidlag i första hand åsyftade och igångsatte, intet annat än vad han påyrkat redan år 1683 (se pp. 98—99).²

Sedan den blivit färdigtryckt, utsändes (den svenska upplagan av) Urban Hjärnes ifrågavarande rundskrivelse eller bekanta »korta anledning»³ troligen i slutet av sommaren 1694, i varje fall ej senare.⁴ Man vill ju givetvis gärna tänka sig, att Urban Hjärne med stora förhoppningar om ett gott resultat riktigt gick och glädde sig åt alla de intressanta saker i bl. a. mineralväg, som nu skulle börja strömma in. Att han verkligen också gjorde detta, bestyrkes av det förhållandet, att han mot slutet av året i Bergskollegium »föredrog att ett rum wähl behöfdes till att hafwa åthskillige courieusiteter utj och malmsorter, efftersom nu både ett och annat af den anledning som han satt opp lærer komma in». Presidenten, greve DIDRIK WRANGEL — Fabian Wrede hade avgått i mitten av året — »bad assesoren sättia op ett memorial där öfr»⁵, men något sådant rörande ifråga-

¹ Bergskoll. arkiv. Kungl. brev 1687—1690, fol. 1025 (74 1690) och 1034—35 (155 1690).

» » Registratur 1690, p. 429 (brev till Kungl. Maj:t 2/5).

» » Protokoll 1690, p. 624 (22/5).

² Det »Memorial angående åthskillige curieusiteter in regno Metallicis et vegetabili och annat», som Urban Hjärne den 12/12 1693 föredrog i Bergskollegium, »williandes han att alla Herrar Landshöfdingar och BergzMän skohla inkomma och påminna om något sådant fins i Provincierne» (Bergskoll. arkiv. Prot. 1693, pp. 1534—35), har jag ej återfunnit. Ang. det ifrågavarande ärendets fortsatta behandling se Bergskoll. arkiv. Prot. 1693, pp. 1563—64 (15/12), Registratur 1693, pp. 1471—77 (brev till Kungl. Maj:t 16/12), Kungl. brev 1691—1693, fol. 355—356 (30/12 1693), Prot. 1694, p. 24 (18/1) och p. 625 (15/9), Prot. 1695, p. 1483 (26/7), Prot. 1696, pp. 644—645 (25/4).

³ *Een Kort Anledning Till Åthskillige Malm- och Bergarters, Mineraliers, Växters, och Fjordeslags, samtpt flere sällsamme Tings effterspörande och angifwande.* Stockholm 1694.

⁴ Den 25/5 1694 omnämnes, att erkännande av emottagandet ingått från ett par orter (Bergskoll. arkiv. Prot. 1694, pp. 625 och 629).

⁵ Bergskoll. arkiv. Prot. 1694, p. 1583 (19/12).

varande angelägenhet har jag nu ej funnit bland handlingarna, och det är väl f. ö. tvivel underkastat, att den »korta anledningen» förorsakade någon egentligen nämnvärd tillströmning av material till mineralsamlingen. Såsom av det följande framgår, var denna senare — bortsett från att den till största delen blivit bragt i oordning — skäligen obetydlig ännu år 1697, året efter det att Urban Hjärne genom utnämningen till arkiat (1696) tillsvidare upphört att vara ledamot av Bergskollegium.

Till vårdare av mineralsamlingen efter Hjärne hade man tydligen utsett Erik Odelstierna, som nu sedan år 1695 var assessor i Bergskollegium. Genom Odelstiernas intresserade arbete blev Bergskollegii mineralkabinett därpå inom få år en verklighet. Han föreslog den 1/6 1697 en ny hänvändelse till bergmästarna, och »Hs: Excell:ce Præsidenten fant denne Assessorens påminnelse mycket nödig och angelägen och fördenskull beordrade Secreteraren att här om strax opsättia bref till samptel. bergmestarne med Inspectorerne som Sortera under Collegii Jurisdiction».¹

Den skrivelse, som sålunda avsändes och här nedan återgives, var i det stora hela likalydande med den redogörelse för spörsmålet rörande mineralkabinetts inrättande, som Odelstierna enligt protokollet lämnat, med blott sådana förändringar², som betingades av brevformen:

»Det hafwer wäll Collegium den 9 Feb. 1687 tillskrifwit wederbörande Bergmestare att insända allehanda slags bergarter, Mineralier och Metalliske Steenar som uti hwars och ens District kunde wara befindelige, på det Collegium deraf wid hwarjehanda tillfälle måtte hafwa någon upplysning; Men som sådant ännu icke alldeles wunnit sin fullbordan, och dhe fåå Malmsteenar som ifrå några orter äre wordne inskickade, medelst flyttning merendeils ähre blefne Distraherade och så i oordning brachte, att man till ett anständigt Mineral Cabinetz inrättande i Collegio sig deraf intet kan betiena; Ty warda Wij för-anlätne Eder hermed att anbefalla, det J med noga flijth samblen och det första som sig giöra låter hijsänden icke allenast allehanda Malmslag, som uti dhe antingen nu brukelige eller och ödes sampt ouptagne Malmstreck utj Eder District kunna anträffas, dhett ware sig af Silfwer, Koppar, Bly, jern eller annan Mineral Såsom Allun, Swafwel, Victriol och hwarjehanda Kiess, utan och allehanda Berg-aarter af Kalck, Marmor, Flinta, Leerslag, Binder, Jernskott, brunsteen, hornslag, Talck, schiefwer, Cristaller, quartz, blende, skinslag etc. som utj eller jempte schölgångarne sig wijsa, noga annoterandes hwilken aart Malmådrorne utj berörde Grufwor förnämbligast medföllier, eller och utj någon Malmlöös sköhl för sig sielf befinns, med hwad mera som J sielfwe pröfwen till bättre kundskap derwid wara tienligit, icke förgiätande allehanda slags Sand, och Jordaarter jempte ställsteen, pipsteen, sandsteen och andra Sorter, som uti Eelden ähro fundne wärachtige eller för någon serdeles fördehl kunna wara bekante, dessutan kan och itt prof af tillwätkade Metaller, såsom Tack- och Stångjern sampt Koppar medföllia tillijka med någodt af dhe under Rost- och Smältningen förefallande Sorter, som ifrå wahnlige Bruket någon skildnadt synnas medföra, hwilket alt man här

¹ Bergskoll. arkiv. Prot. 1697, pp. 887—891.

² Bortsett från en del i protokollet förekommande uppenbara skrivfel.

ej så specificera kan, utan Eder egen omtänksamheet lämbnas så att införskaffa, att Collegium i dess åstundan itt fulikombeligt nöije må finna: ...»¹

Denna gång blev tydligen resultatet av bergmästarnas insamlingsarbete mera tillfredsställande än vid de på 1680-talet gjorda försöken att erhålla material för mineralkabinettet. Följande år (1698) hade man kommit så långt, att lokal för mineralkabinettet hade utsetts, och i en den 10/10 1698 inlämnad skrivelse anhöll Odelstierna, att mineralskåp måtte beställas, »på det man dee redan ankomne mineralier må haa tillfälle att Sortera och inläggia sampt till Completerande af rästen all möjelig anstalt giöra».²

Med 1600-talets utgång stod Bergskollegii mineralkabinett också äntligen — efter 15 års arbete på att få det itt stånd — färdigt, bortsett från att skåpen ännu ej voro målade. Mineralskåpen voro visserligen ej många, blott två, men Odelstierna hemställde i en den 30 dec. 1699 ingiven skrivelse³ om tillstånd att få beställa ytterligare ett skåp. Det kanske han också fick, ty den summa, som Karl XII några dagar senare (4 jan. 1700) gav Bergskollegium tillåtelse att använda till anskaffande av mineral-skåp⁴, ser ut att ha varit mer än tillräcklig för ännu ett.

Av Odelstiernas nyssnämnda inläga den 30/12 1699 framgår, att det ena av de redan färdiga mineralskåpen bestod »af 2:ne deehlar med många lådor och afdeehlningar i hwardera jempte låås och gångjärn på dörarna sampt Messingsringar i lådorne». Det andra skåpet var »äfwen af 2:ne dehlar med wissa hyllar och afsättningur, sampt fönster af Franskt glas med låås och gångjärn». I båda dessa skåp skulle man ha »Swenske Malmer», men af Odelstiernas framställning framgår likwisst, att mineralkabinettet var avsett även för utländska »malmarter». I det tredje skåp, som Odelstierna ansåg behöfligt och som han tänkte sig böra göras likadant som det ovan nämnda med glasdörrar, synes han emellertid också ha velat hysa »Swenske Malmer». Den utländska avdelningen av mineralkabinettet, vilken kanske huvudsakligen bestod av blott det material, som Odelstierna själv hemfört från resan 1690—92⁵, var väl sålunda ännu icke så stor, att man behöfde tänka på något särskilt skåp för densamma.

Det rum, i vilket mineralkabinettet inreddes, var det förutvarande aktuariiekontoret i den av Bergskollegium disponerade delen av det dåva-

¹ Bergskoll. arkiv. Registratur 1697, pp. 768—772 (4°).

² Bergskoll. arkiv. Brev och suppl. Huvudserien. 1698: II, fol. 331.

³ Bergskoll. arkiv. Brev och suppl. Huvudserien. 1699: II, fol. 901—902.

⁴ Bergskoll. arkiv. Kungl. brev 1698—1700, fol. 645 (4° 1700). — Om mineralskåpen se även Prot. 1698, pp. 774—775 (2° 1698) och 1395—96 (2° 1698), Prot. 1699, p. 1747 (2° 1699) samt Prot. 1700, p. 69 (1° 1700), Registratur 1699, pp. 1646—48 (Brev till Kungl. Maj:t 30/12).

⁵ Även om också detta material skulle ha blifvit bragt i oordning vid den flyttning, varom i det föregående varit tal, förefaller det, som om Odelstierna börde ha haft möjlighet att rädda stora delar därav.

rande Kungl. Myntet. På ena sidan om mineralkabinettet hade man advokatfiskalskontoret, och emellan de båda rummen blev man år 1700 tvungen sätta upp en kakelugn¹ (jfr p. 118). På den andra sidan om mineralkabinettet låg arkivet, såsom handlingar från slutet av 1730-talet visa (se p. 118); mineralkabinettet synes i verkligheten blott ha varit en avplankad del av arkivrummet. Under arkivet med mineralkabinettet låg ett rum, i vilket myntverket åtminstone längre fram under 1700-talet hade sin myntvals uppställd (se p. 119).

Redan av ett flertal ställen i det föregående torde det tydligt framgå, att det mineralkabinett, som Bergskollegium strävade efter få till stånd, var avsett att tjäna allvarliga och beaktansvärda samt för Bergskollegii verksamhet betydelsefulla syften.

En ny påminnelse därom få vi i den i det föregående (not 4 å sid. 108) citerade skrivelse, som Bergskollegium den 30de 1699 avlät till Karl XII. Däri framhålles, att Bergskollegium av de därstädes »en och annan gång förefullne discourser, har funnit både angelägit och nyttigt wara att utjitt vist tillförordnad rum låta insambla allehanda Jn- och utrijkes Malmaarter, som man öfverkomma kan, på det man icke allenast kan skönja åtskilnaden af deras halt och godheet, uthan och dem sedan så wäl till Collegii vnder rättelse i längden, som Auscultanternes information förwara».

Att ett i tillbörligt gott skick hållet Bergskollegii mineralkabinett särskilt på denna tid verkligen måste anses ha varit av stor betydelse för bl. a. de i Bergskollegium auskulterande unga männens mineralogiska undervisning och utbildning, torde väl få betraktas som självklart, när man betänker, att alla andra mineralsamlingar i landet voro privatsamlingar. Vi ha också åtminstone ett belägg för, att auskultanter under de första årtiondena av 1700-talet fingo i studiesyfte begagna sig av Bergskollegii mineralkabinett. Det åsyftade fallet är den framstående, på sin tid mycket bekante assessorn, slutligen kommerserådet HENRIK KA(H)LMETER, vilken under sin auskultanttid (från 1714) i Bergskollegium använde sina lediga stunder »til sin undervisning» i bl. a. dess »Malm-Cabinet».²

Erik Odelstierna torde väl ända till sin död i okt. 1704 ha förestått Bergskollegii mineralkabinett. Vad hans förhållande till detta för öfrigt beträffar, må här tilläggas, att det tydligen blir sannolikt, att det delvis var i sin egenskap av den, som vid den tiden mera speciellt representerade mineralogien i Bergskollegium, som han år 1698 lämnade Urban IIjärne

¹ Bergskoll. arkiv. Brev och suppl. Huvudserien. 1700:II, fol. 133; Huvudbok 1700, fol. 650 och 654.

² A. BERCH, *Åminnelse-Tal, Öfver . . . Henric Kalmeter*. K. V. A., Åminnelsetal, hållet 1752, p. 8.

den bekanta redogörelse för förekomsten av kvicksilvermalm i Sala gruva,¹ som jag hade anledning beröra i min historik år 1920 över Bergskollegii-samlingen². Det var särskilt ett år 1696, någon liten tid efter det att Hjärne upphört att vara ledamot av Bergskollegium, gjort fynd av ifrågasvarande slag, som hade väckt uppmärksamhet, och i början av år 1698 hade Bergskollegium låtit forsla en hel tunna sådan malm till Stockholm.³

Ett par månader efter det att assessor Erik Odelstierna avlidit, blev även avokatskallssysslän i Bergskollegium ledig, och till innehavare av sistnämnda befattning utnämndes den ²⁶/₁₂ 1705 auskultanten och stipendiaten i kemien JOHAN ANGERSTEIN. Då denne, som åren 1700—1705 företagit utrikes resor, den ²⁸/₃ 1705 avlade sin ämbetsced, befallde presidenten (Didrik Wrangel) »Advocat Fiscalen att han nu har inseende på mineral Cabinettet, sampt håller den utlandske Correspondencen wid mackt, hwilket han låfwade».⁴ Man kanske tyckte, att det passade bra, att Angerstein, när han nu fick sin ämbetslokal alldeles intill mineralkabinettet, också tog hand om detta, men naturligtvis måste det ha varit andra omständigheter, som vid valet av föreståndare blivit bestämmande. Angerstein hade, innan han år 1695 antogs till auskultant, i två år varit biträde hos Odelstierna under dennes bergmästaretid och får sålunda antagas ha gått i dennes skola. Icke på minsta sätt orimligt, snarare tvärt om, synes det under sådana omständigheter vara att antaga, att han biträtt Odelstierna vid uppordnandet och färdigställandet av Bergskollegii mineralkabinett, så att han redan var fullt inne i dettas angelägenheter. Att han var livligt mineralogiskt intresserad, framgår av i det efterföljande anförda förhållanden.

Med det resultat beträffande den inhemska avdelningen av mineralkabinettet, som man vid 1700-talets början vunnit, kanske man tillsvidare kände sig relativt tillfredsställd. Däremot var det ett annat förhållande med den utländska delen av samlingen, vilken, såsom handlingarna visa, tydligen ännu ansågs vara för obetydlig. Några få månader efter det att Johan Angerstein övertagit vården av mineralkabinettet, föreslog assessor Å. STRÖMNER den ²⁷/₆ 1705, att dåvarande auskultanten LARS BENZEL-STIERNA), som för tillfället befann sig på utrikes resor (1704—06) och anhöll om medel till dessas fortsättande, kunde »med det samma skaffa in några wackra Mallmstuffer», och assessor J. CARLSTEDT (adl. CEDERSTEDT) tillade: »Adv: Fiscalen [Angerstein] kunde ge honom anledning hwad som fattas till Mineral Cabinettet».⁵ Huruvida man sedan verkligen gjorde

¹ E. ODELSTIERNA, *Epistola ad Nobiliss. Dm. Urbanum Hjärne, de Mercurii minera in fodina argentea Sahlbergensi detecta* (dat. "n 1698). Acta Lit. Sveciae, Vol. I, 1720, pp. 59—68.

² *L. c.*, pp. 12—13.

³ Bergskoll. arkiv. Prot. 1698, pp. 201—202 (²⁴/₃) och 225—226 (¹²/₃).

⁴ Bergskoll. arkiv. Prot. 1705, p. 214.

⁵ Bergskoll. arkiv. Prot. 1705, pp. 344—345.

några särskilda försök att den gången komplettera det utländska materialet i mineralkabinettet, är kanske emellertid ovisst.

År 1707 erhöi man sedan utan kostnad ett litet tillskott till mineral-samlingen i form av en sändning (16 nummer) mineral och malmer m. m. från kvicksilvergruvorna vid Moschel-Landsberg m. fl. fyndigheter i Karl XII:s tyska arvland, hertigdömet Zweibrücken. Karl XII hade remitterat ett ärende rörande bergverken i Zweibrücken till Bergskollegium, och detta satte sig då i förbindelse med regeringen i nämnda hertigdöme, vilken i det sambandet överlämnade de ovannämnda proven. Originalförteckningen däröfver finnes i avskrift bevarad i Bergskollegii protokoll. På ett par ställen har stavningen kanske blivit i någon liten mån förvanskad vid utskrivningen av protokollet, men enligt detta senare skulle förteckningen emellertid ha börjat med orden:

»Unterthänige Specification derer jenigen Ertzstuffen, derer bergwercke in beyden Ämtern Mäisenhaim und Landsberg, welche Erbbeständere derselben an dass Hochlöbl: Königl: BergzCollegium hiermit unterthänigst communiceren wollen de dato Oberpfälsske: Landzberg d: 18 Julij A:o 1707.»

Angerstein fick ta hand om sändningen för mineralkabinettets räkning, såsom framgår av de efter specificationen följande raderna:

»Hwarföre tyckte Hh: Assessorerne, att som Regeringen tillförende insändt en Specification, att Advocat Fiscalen jämför bägge Specificationerne, huru wida de komma öf[w]ers eens, och förwarar dem i Kongl: Collegii Mineral Cabinet, hwilka sedan upføres pro inventario».¹

När, närmare ett år senare, dåvarande markscheidern, slutligen assessorn i Bergskollegium GÖRAN VALLERIUS (vars till stor del ännu i våra dagar bevarade mineralsamling² Linné som bekant besåg under sitt uppehåll i Stockholm i nov. och dec. 1734) skulle anträda sina utrikes resor (1708—10), lade Bergskollegium honom på hjärtat att anskaffa utländska mineralstuffer för mineralkabinettets räkning:

»Herrar Assessorerne påminte Markscheidern Göran Vallerius, att enär han nu kommer att resa till de Utländske Bergwärcken, att han då upphandlar någre wackre Stuffer, som Kongl. Collegium kunde hafwa i sitt mineral Cabinet, hwartill honom lämnades tillstånd att draga wäxel på Kongl. Collegium, så mycket, som de kunna komma att kosta.»³

Göran Vallerius hann emellertid ej med att före sin avresa närmare taga reda på, vad det egentligen var för mineral, som Bergskollegium

¹ Bergskoll. arkiv. Prot. 1707, pp. 1162—67 (2/11).

² N. ZENZÉN, *Försök till historik öfver Cederbaumska mineralsamlingen i Oskarshamn*. K. V. A. Arkiv för kemi etc., Bd. 10 A. No 6, 1930, pp. 16—21. — Det är i denna Cederbaumska samling, som Göran Vallerius' mineralsamling ingår. Ursprungliga askar och etiketter äro ännu i behåll. Se även p. 113 i det följande.

³ Bergskoll. arkiv. Prot. 1708, pp. 1281—82 (3/3).

önskade, att han skulle anskaffa, och den 30de dec. 1708 skrev han därför från Clausthal ett brev till Bergskollegium för att förhöra sig därom. Hans ifrågavarande skrivelse visar, att det åtminstone vid bergverken i Hartz icke var så lätt att överhuvudtaget komma i tillfälle att få förvärva några vackrare och mera sällsynta mineral. Han frågar, om han skall söka sammanställa en möjligast komplett samling av

»allahanda sorter och druser, bergarter och stuffer, så wäl de som sällbre och här gemene, som de der bättre och rarare wara kunna; eller och om allenast de desidereras skulle som något synnerligen curieuse kunne vara. Det förra torde till någon quantitet stiga; Och det senare något kostsamare och swårare wara; efter ehwen af bergsBetienterne som något sådant curicust hafwa eller finna kan, är här befalt och obligerad att det till de Fürstl: Herrskaperna öfverlåta, som der med dels sine Grottor och Cabinetter utzijra låta, dels för en särdeles present åth andra bortskänka; så att hwad man så hafwa will måste man antingen genom bekantskap till förähring få, eller obligerat ägaren att i tysthet sig försälja. Hwad dock här wijd till görandes är, skall iag med all möjlig flit mig winläggia att till nöije förrätta.»¹

Svaret till Göran Vallerius är daterat den 2de/3 1709.² Utlovande en växel på 40 riksdaler specie för mineralinköpen, närlöt Bergskollegium »en förteckning på de Malm Stuffer, som förnämligast desidereras till Collegii Mineral Cabinets Completerande». Denna mineralförteckning, som väl utan tvivel var uppsatt av Johan Angerstein, finnes ej avskriven i registraturen, och med full säkerhet kan man därför nu ej uttala sig om vad den innehållit. Det synes dock antagligt, att den i mångt och mycket torde ha visat överensstämmelse med de uppgifter om mineral och dylikt, som finnas upptagna i det »Rese-memorial» med tillhörande »Anmärkningar Pro memoria», som Angerstein samma år överlämnade åt dåvarande auskultanten ANDERS SWAB (D. Ä.), när denne (i sällskap med auskultanten NATHANIEL EKMAN) skulle anträda sina utrikes resor (1709—13). Detta resememorial med bilaga har, till den del därav, som (i avskrift) blivit till vår tid bevarad, publicerats av HERMAN SUNDHOLM.³

Av ett senare brev från Göran Vallerius, daterat Freiberg i Sachsen den 23de/8 1709⁴, framgår, att han vid de under resan dittills besökta gruvorna verkligen hade sökt anskaffa de mineral, som Bergskollegium önskade få. Allt det åstundade hade han dock icke kunnat erhålla.

¹ Bergskoll. arkiv. Brev och suppl. Huvudserien. 1709: I, fol. 272—273.

² Bergskoll. arkiv. Registratur 1709, pp. 241—242.

³ HERMAN SUNDHOLM, *En ung bergsmans studieresa för tvåhundra år sedan*. Blad för Bergshandteringens Vänner, Bd 12, 1907—09, pp. 278—291. — Bergskollegii mineralkabinett omnämner Angerstein ej alls i dessa handlingar. Däremot säger han på ett flertal ställen, att stuffer och prov böra förvärvas för hans räkning. Det var ju tydligen icke heller å tjänstens vägnar, som han här gav sina upplysningar och anvisningar.

⁴ Bergskoll. arkiv. Brev och suppl. Huvudserien. 1709: II, fol. 780—781.

Ytterligare hållpunkter — utöver dem, som det Angersteinska resc-memorialet med dess bilaga kan giva — för bestämmande av vad för slags material Göran Vallerius under ifrågavarande resor eventuellt skulle kunna tänkas ha insamlat eller inköpt för Bergskollegij mineralkabinetts räkning, borde kunna erhållas genom det väl säkerligen till största delen under samma resor av honom själv hopbragta utländska stuffmaterialet i hans egen, ovan omnämnda mineralsamling.

Förmodligen första gången, som Bergskollegij mineralkabinett kom till omnämnande i tryck, var 1716, vilket år det i en under prof. L. ROBERGS presidium utgiven liten avhandling talas om »Regii Collegii metallici instructissimum museum».¹

Någon vare sig direkt eller indirekt uppgift om vem som förestod Bergskollegij mineralkabinett under det andra årtiondet av 1700-talet ha vi åtminstone tillsvidare icke, men det är väl antagligt, att Johan Angerstein behöll inseendet däröver ända till sin död 1720. Urban Hjärne återinträdde ju visserligen — nu såsom vicepresident — i Bergskollegium år 1714², men han var då gammal (på sitt 73:dje år) och kan nog icke gärna antagas ha velat underkasta sig besväret med tillsynen o. s. v. över mineralkabinettet därstädes. För sin egen räkning torde han icke ha så ofta behövt begagna sig av detta senare, då han väl hade kvar sitt eget »Cabinet», som enligt en uppgift från 1707 »mit schönen Mineralien von allerhand Sorten prauget».³

Ehuru den i Falu gruva den 2 dec. 1719 påträffade »förstenade» gruvarbetaren, den i tryck så ofta behandlade Fet-Matts⁴, aldrig kom att bli förvarad i Bergskollegij mineralkabinett, vill jag, när det i alla fall föreslogs, att han skulle ställas upp där, erinra om detta förhållande. Den, som inrapporterade fyndet till Bergskollegium ett par dagar efter att det gjorts, och då framställde ifrågavarande förslag, var den förut omnämnde Anders Swab, vid denna tid bergmästare vid St. Kopparberg och tillika assessor i Bergskollegium. Detta senare hyste emellertid tydligen ingen önskan att taga emot Fet-Matts i sitt mineralkabinett, men gillade däremot

¹ L. ROBERG, *De Metallo Dannemorensi*. Akad. avh., resp. M. H. Sunborg. Upsalis 1716, p. 20. — I samma avhandling finnes på slutet bifogad en berättelse, vari gruvfogden THOMAS KRÖGER i Dannemora bl. a. meddelar, att han år 1709 översänt kalkspatkristaller därifrån till Bergskollegium.

² Utnämningen är visserligen av den 26 1713, men såsom jag i det föregående omnämnt, ägde hans introduktion rum först den 21 1714.

³ [GOELGER], *Historisch- Politisch- und Geographische Beschreibung des Königreichs Schweden*, Regensburg 1707, Th. I, p. 601.

⁴ Se särskilt CARL SÄHLIN, *Ett nytt bidrag till historiken om den förstenade gruvarbetaren i Falu gruva* (Jernkont. Ann. 1928, pp. 59—64) och densammes tidigare uppsats *Historien om den förstenade gruvarbetaren i Falun och denna berättelses användning som diktmotiv* (Jernkont. Ann. 1920, pp. 239—252).

(⁸/₁₂ 1719) ett annat alternativ, nämligen att han skulle hållas utställd vid Falu gruva, vilket ju också blev fallet. Nu hade emellertid Anders Swab i sin nyssnämnda skrivelse såsom ännu en tredje möjlighet omnämnt, att Bergskollegium skulle skänka den döda kroppen till Collegium Medicum i Stockholm. Förmodligen underhand förfrågade sig också Bergskollegium därstädes, och ett par månader senare omnämndes i Bergskollegium, att Collegium Medicum skulle ha låtit »anmäla deras åstundan, at dem måtte efterlåtas den döde kroppen . . . på det de öfver des beskaffenheter måtte kunna göra deras remarquer och sedan genom någon utgående tractat beskrifwa, hwad kraft Victriolen emot de döda kroppars förwissnande befinnes hafwa, med mera, som, til uplysning uti re medicina af et sådant subjecto hämtas kunde».¹

Bergskollegium beviljade denna anhållan och underrättade Anders Swab om att »Collegium medicum sielf will låta hämta berörda döda kroppen hit till Stockholm» och att han vid anfordran skulle utlämna densamma.² Jag känner icke, huruvida Collegium Medicum företog några ytterligare steg i ärendet, men till Stockholm forslades Fet-Matts ju i alla fall aldrig.

CARL SAHLIN framhåller, p. 244 i sin ovan citerade uppsats år 1920, att Fet-Matts icke var det första exemplet på att en människokropp länge kunnat bevaras i Stora Kopparbergs gruvas vatten, fastän ingen legat där så lång tid som han. Sålunda omnämner Sahlén, att tre gruvkarlar, som legat under ras i gruvan i sex års tid, begrovos i Falun år 1692, och följande år [alltså 1693] en, som legat under fall i gruvan i 6 ¹/₂ år.

Den sistnämnde torde det väl ha varit, som Urban Hjärke avsåg i ett meddelande, som han kort efter återkomsten till Stockholm från en resa till Falun lämnade Bergskollegium den ¹⁴/₃ 1694³:

»Assessoren Urban Hjärke, berättade att een karl är igenfunnen, som 7 år legat der, och är mäst alldeles petrificerat.

Hans Excellens [Fabian Wrede]. Är dhen förwarat?

Assessoren Urban Hjärke, Neij, Assessoren Lybecker⁴ wille fuller, men hans Hustru wille ändteln han skulle jordfästas.

Hans Excellens. Dhen hade bordt förwaras som ett Scheleton.»

Några månader efter det att Johan Angerstein avlidit, blev MAGNUS VON BROMELL assessor i Bergskollegium. Huruvida det ordnades så, att det blev denne senare eller om det var någon annan av ledamöterna i kollegiet, som under de närmast följande åren fick åtaga sig inscendet över

¹ Bergskoll. arkiv. Prot. 1720, pp. 184—186 (²²/₂).

² Bergskoll. arkiv. Registratur 1720, Jan.—Juni, pp. 324—326 (¹²/₂).

³ Bergskoll. arkiv. Prot. 1694, p. 197.

⁴ HARALD LYBECKER D. Å. (1649—1714), bergmästare vid Stora Kopparberget från 1691; tillika assessor i Bergskollegium 1692.

mineralkabinettet, känner jag, hittills åtminstone, inga uppgifter om. Utav det av SVEN HOF år 1751 i hans katalog över Bromells efterlämnade mineralsamling gjorda uttalandet, att »Då han [Bromell] war en wärd Ledamot af Höglofl. Kongl. Bärge Collegio, hade han god lägenhet att af allahanda rara och sköna stycken, i synnerhet malmarter, sig en stor myckenhet förskaffa»¹, synes mig ingen slutsats angående föreståndarskapet för mineralkabinettet kunna dragas.

För tiden efter 1724, vilket år Bromell utnämndes till arkitekt, kunna vi i varje fall ej gärna tänka oss, att det skulle ha varit han, som haft hand om Bergskollegii mineralkabinett. Handlingarna visa också, att när Bergskollegium år 1727 emottog ett på sätt och vis relativt betydligt tillskott till sin mineralsamling, var det ej alls Bromell, utan dåvarande sekreteraren i Bergskollegium OLOF COLLING (D. A.), som tog emot nyförvärvet. Det är mycket rimligt, att det var Colling själv, som redan nu hade inseendet över mineralkabinettet; i varje fall hade han det sedan under 1730-talet och en god del av 1740-talet, sålunda även vid tillfället för Linné's föreläsningar över Bergskollegii mineralkabinett år 1740.

Det nyss omnämnda förvärvet år 1727 utgjordes av ett större antal (säkerligen helt små) prov av malmer och gångarter m. m. samt modeller av byggnader o. s. v. för gruv- och hyttdriften jämte därvid sysselsatta bergsmän, det hela anordnat (till stor del troligen fastlimmat) på en pyramid, efter vilken det hela fick sitt namn.² Denna »pyramid» synes ha förvärvats i Tyskland eller Böhmen och medfördes av dåvarande auskultanten i Bergskollegium, sedermera kammarherren ABRAHAM DANIEL SCHÖNSTRÖM³, när han återvände hem från sina utrikes resor 1724—27. Den 13 sept. 1727 överlämnade Schönström »pyramiden» till Bergskollegium, där den, såsom redan nämnts, emottogs av Colling, vilken i ett av sina diariier antecknade den såsom insatt i »Malm Cabinetet».⁴ Nästa dag var tydligen uppackningen klar. Originalförteckningen över vad som hörde till »pyramiden» finnes bevarad.⁵ Den bär (förutom en med Collings stil

¹ Se N. ZENZÉN, *Studier i och rörande Bergskoll. Mineralsaml.*, I—IV, p. 13.

² Något i samma stil var det tydligen, som en svensk resande år 1749 såg i »Natural Kammaren» i Dresden, nämligen huru »Hela Grufworna stodo in miniatur sammansatte, med alla de wärktug och redskap, som wid en grufwa brukas» (PETER CHRISTOPHER BAUMAN [adl. CEDERBAUM], *Dagbok halten under en atem Riket till åtskillige Öter År 1749. och 1750. gjord Resa.* Kungl. Bibl. Stockholm. Handskr. Signum M. 230, p. 388. Troligen skulle väl även andra exempel kunna framletas.

³ Son till den i det föreg. omnämnde Peter Svedberg d. ä., adl. Schönström, och kusin till Em. Swedenborg.

⁴ Bergskoll. arkiv. Ingående diariier. 1727.

⁵ Titeln lyder: Verzeichniss Derer Erze und Berg-arten auf der Pyramide, Wie auch derer darauf befindlichen Modelle von Berg und Schmelz Arbeiten.» — Ifrågakvarande handling har, efter att under obekant tid ha varit skild från Bergskollegiiarkivet, år 1928 återbördats dit.

gjord anteckning om dagen för inlämnandet till Bergskollegium) följ. anmärkning av Schönström:

»Ehuru jag sökt att öfverföra denna slätta piramide oskad och orubbad; så har likwähl för wägarnas swårighet skuld det ei welat låta sig giöra, utan har jag nödgas befinna att numrorne 34, 44, 52, 60, 67, 70, 125, 137, 146, 154, 172, 178, 182, 199, 203 och 224 äro förkomne, förutan den oreda, som malmstufferne och Bergmänerna, i anseende till deras ordningh, äro råkade uti. Ber altså aldraödmukast att en sådan brist och irring mig gunstigast ursächtas. Stockholm d: 14 Sept. 1727.

Abraham Daniel Schönström.»

Det är ej säkert utrett, om Schönström överlämnade »pyramiden» såsom gåva, men det ser likvisst ej osannolikt ut, att så kan ha varit förhållandet.

Från det på sin tid mycket bekanta fyndet våren 1726 av gediget silver i Brattforsgruvan vid Nordmarks gruvor i Värmland blevo redan samma år prov insända till Bergskollegium av dåvarande bergmästaren i distriktet, den i det föregående omnämnde Nathanael Ekman.¹ Att den till detta fynd hörande stuff med gediget silver, som Bromell år 1730 i sin mineralogi omnämnde såsom då förefintlig i Bergskollegii mineralkabinett², ännu finnes bevarad i Bergskollegiisamlingen på Riksmuseet, har jag framhållit redan 1920.³

I sin *Iter Dalecarlicum* har Linné som bekant för den 15 aug. 1734 under färdén genom Gagnef en uppgift om att i denna socken »är ett magnetberg, som består af en svart jernmalm med en glänsande, grynaktig materia iströdd. Dessa magneter berömdes högt, men anklagades, att en utskickad från Bergs-Collegio hade här varit, sprängt och bortfört de bästa magneter och sänkningen igenkastat, att man föga tyckte meriteras skulle dit resa ur vägen, . . .»⁴ Den av Bergskollegium utsände person, som Linné här avser, var ABRAHAM STEINHOLTZ, längre fram bekant såsom en av grundläggarna av Meldersteins bruk och ägare av Kengisverken i Norrbotten. Förekomsten av naturliga magneter vid det ifrågavarande »magnetberget» (Högberget) i Gagnef skall ha upptäckts ungefär 1720, och år 1723 kanske Göran Vallerius, som då var bergmästare i Öster- och Västerbergslagen och anbefallts göra en undersökning på platsen, sände Bergskollegium magnetstenar från Gagnef. 1733 hade Abr. Steinholtz besökt magnetbrottet för egen och år 1734, i överensstämmelse med

¹ Se t. ex. Bergkoll. arkiv. Prot. 1726, pp. 816—819 ²²⁸.

² MAGNUS VON BROMELL, *Inledning til nödig kundskap at igenkiänna och upfinna alla-handa bergarter, Mineralier, Metaller, samt Fossilier, . . .* Stockholm 1730, p. 78.

³ *Studier i och rörande Bergskoll. Mineralsaml.*, I—IV, p. 13.

⁴ CARL VON LINNÉ'S *Ungdomsskrifter*, samlade af EWALD ÄHRLING. Andra serien. Stockholm 1889, p. 354.

Linnés uppgift, för Bergskollegii räkning.¹ Steinholtz' vistelse i Gagnef sistnämnda år inföll ett par månader före Linnés och dennes reskamraters färd genom socknen.

Jag hoppas att i ett annat sammanhang få tillfälle återkomma till frågan rörande de naturliga magneterna från Gagnef, vilka på sin tid stodo mycket högt i anseende — naturliga magneter hade i äldre tider viktig användning för magnetisering av kompassnålar. Här vill jag endast tillägga, att Bergskollegium lät Abr. Steinholtz armera två av de magnetstenar från Gagnef, som han hade bragt med sig, och ifråga om den ena av dessa finnes särskilt anmärkt, att den armerats för Bergskollegii mineralkabinetts räkning.²

Väl kom det ju tydligen då och då en enstaka tillökning till samlingen i Bergskollegii mineralkabinett, men någon mera väsentlig förändring i detta skedde dock först under senare hälften av 1730-talet. Till det yttre stod mineralkabinetttet intill den tiden av allt att döma i stort sett i samma skick som vid 1700-talets ingång, bortsett från att ett visst förfall kanske började göra sig märkbart på grund av brist på reparationer m. m. År 1737 började man emellertid låta det hela genomgå ett grundligt »förnyelsens bad» i samband med att man företog en ganska väsentlig utökning av samlingarna. Jag hade redan i min ovan anförda uppsats 1930 rörande den Cederbaumska mineralsamlingen anledning lämna en redogörelse för den omfattande insamling av nytt material för mineralkabinetttet, som Bergskollegium då föranstaltade. Några av omständigheterna därvidlag måste jag här rekapitulera.

Professor H. D. SPÖRING i Åbo hade år 1736, samtidigt med att han lovade avstå sina dupletter av mineral till förvaring »in loco publico», hemställt, att konsistoriet vid Åbo Akademi skulle genom kanslern anhålla om mineralstuffer från Bergskollegium, och genom kungl. brev av den 21/12 1736 anbefalldes detta att till Åbo Akademi avlämna sådana dupletter av malmer och mineral, som kunde avstås, varjämte bergmästarna var på sin ort skulle anskaffa sådant, som ej kunde avlätas ur Bergskollegii egen mineralsamling. Ärendet behandlades i Bergskollegium den 17/12 1736, varvid beslöts, att brev skulle avgå till samtliga bergmästarna med befallning att anskaffa och insända mineral och malmer för Åbo Akademi.

Uppmaningen att till denna överlämna även sådana duplettstuffer ur Bergskollegii egen mineralsamling, som kunde avlätas, bör ju ha tvingat Bergskollegium till en undersökning, huruvida dess mineralkabinett innehöll

¹ Bergskoll. arkiv. Brev och suppl. Supplementserie 1733—1735, fol. 175.

² Bergskoll. arkiv. Prot. 1734: II, pp. 2934—35 (11/m).

» » Huvudbok 1735, fol. 841—842.

» » Brev och suppl. Huvudserien. 1735: I, fol. 20.

något sådant material. Det torde därför icke vara vågat att — såsom jag redan 1930 gjorde — förmoda ett visst samband mellan spörsmålet om inrättande av ett mineralkabinett i Åbo och den anmälan, som Olof Colling (han hade nu avancerat till assessor) den ²⁶/9 1737 gjorde, nämligen »att Kongl. Collegii Malm Cabinet behöfver fourneras med flere sorter af Svenska Malmer», vilket uttalande kanske, särskilt i belysning av vad som sedan följde, lämpligen skulle kunna uttryckas också på det viset, att mineralkabinetts tillstånd gav mycket övrigt att önska och att det ej längre motsvarade de krav, som man borde kunna ställa på detsamma. Bergskollegium utfärdade omedelbart befallning till bergmästarna att snarast möjligt även insända »några wackra stuffer och sorter af Malmer eller Mineralier, jemte wackra berg- och jord-arter samt fossilier till Kongl. Collegii Malm Cabinetts completerande». På våren nästa år började de sålunda infordrade mineralsändningarna från de olika bergmästardistrikten komma in.¹ Då hade redan ganska stora förändringar hunnit vidtagas i mineralkabinetten. Detta fick tydligen förbli i samma rum, där det förut varit, men denna lokal reparerades², varjämte en del ändringar företogs: den år 1700 för kylans skull uppsatta kakelugnen ansågs nu stå där till ingen nytta och bortogs³ för att rummet skulle bli mera regelbundet; den avplankning, som bildade vägg åt arkivet till, försågs med list upptill, och rummet tapetserades med på väv tryckta stofftapeter; gardiner sattes upp; nödig ommålning företogs och ett nytt mineralskåp anskaffades.⁴ Detta var ganska dyrbart och fanerat med valnöt. Det bestod av 6 st. sammanfogade smärre skåp med lådor, hade beslag av järn och mässing och kunde låsas. För »pyramiden» förfärdigades en marmorerad träpedestal, på vilken »pyramiden» skruvades fast.⁵ »Pyramiden» själv behövde repareras, vilket arbete dåvarande proberaren, sedermera bergmästaren i Uppland JAKOB

¹ Bergskoll. arkiv. Huvudbok 1738, fol. 920, 922—924, 926—927.

² I samband med reparationer i arkivet sommaren 1740 utfördes ytterligare reparationsarbeten i mineralkabinetten (Bergskoll. arkiv. Huvudbok 1740, fol. 971, 977, 978 och 979).

³ Resultatet blev naturligtvis, att rummet åter visade sig mycket kyligt under den kallare årstiden. När DANIEL TILAS år 1753 sysslade i mineralkabinetten med omordning och katalogisering av samlingen, skrev han den 26 nov. till A. F. CRONSTEDT: »De mörka dagarna och kalla rummet bindrar mig» (Kungl. Bibl. i Stockholm. Handskr. Signum Ep. T. 14, »Bref från Daniel Tilas till A. F. Cronstedt»).

⁴ Bergskoll. arkiv. Prot. 1737: II, fol. 1864 (1737), 1999 (1738) samt 2135—36 (1738).

Prot. 1738: I, fol. 153—154 (1737), 167—168 (1738), 169 (1738), 559—560 (1738), 589—590 (1738) och 784 (1738).

» » Brev och suppl. Huvudserien. 1738: I, fol. 32 och 46—48.

» » Huvudbok 1738, fol. 907, 989—990 och 994.

⁵ Bergskoll. arkiv. Brev och suppl. 1738: I, fol. 33.

» » Huvudbok 1738, fol. 989, 990 och 994.

FISCHER åtog sig och slutförde senast vid årsskiftet 1738—39.¹ Till en tydligen stor »salsten» lät man göra en särskild fotställning.²

När vid den besiktning av själva rummet, som gjordes den 2 febr. 1738, innan de egentliga reparationerna igångsattes, »gålfvet uti Archivi och malin Cabinettes rummet befans wara något bågnat och nedsunket», beslöt man att tillkalla stadsarkitekten »at bese om någon fara och äfventyr här wid må wara».³ Såsom vi i det följande få se, var det denna här anmärkta svaghet i byggnadskonstruktionen⁴, som gjorde att Linnés föreläsningar 1740 över mineralkabinettet aldrig kommo att hållas på själva Bergskollegium, såsom ursprungligen varit meningen.

En ytterligare åtgärd, som man synes ha vidtagit och tydligen satte igång med redan på hösten 1737, var att göra behöfligt antal nya askar av karduspapper för mineralsamlingen. Att döma av namnen på dem, som ombesörjde anskaffandet av karduspapperet⁵ var det hösten 1737 auskultanten, sedermera brukspatronen JAKOB LAURENTS DAHL och våren 1738 dåvarande auskultanten, slutl. bergsrådet PER ADLERHEIM (bl. a. bekant såsom en av deltagarna i Linnés resa till Öland och Gotland 1741), som utförde eller åtminstone ledde det ifrågavarande arbetet.

Ännu hösten 1739 pågick tydligen iordningställandet av samlingarna i mineralkabinettet. För dettas räkning inköpte Colling då »2 ½ dussin smärre och 8 st. större GlasKoppar af Christall, som, tillika med något blått papper, kosta 8: daler 28. öre kopp:mt».⁶ Jag har ansett mig böra anföra denna detaljerade uppgift av den anledningen, att en av de gamla glasburkar från 1700-talet, i vilka vissa av de till Bergskollegiisamlingen på Riksmuseet hörande proven ligga, är täckt med ett blått papper, vars påteckning visar Collings stil och nog mycket väl kan tänkas vara från hösten 1739.

¹ Bergskoll. arkiv. Huvudbok 1738, fol. 901.

» » » 1739, fol. 978.

² Bergskoll. arkiv. Huvudbok 1738, fol. 989—990.

³ Bergskoll. arkiv. Prot. 1738: I, fol. 167—168.

⁴ Samma bristfällighet har jag sett omnämd även i en den 2da 1758 dagtecknad inläga till Bergskollegium från dåvarande överintendenten CARL JOHAN CRONSTEDT. I denna skrivelse (Bergskoll. arkiv. Brev och suppl. Supplementserie 1758—1759, fol. 264) framhåller han, att han vid besiktning av Bergskollegii lokaler befunnit, »det Mineral Cabinetet och Archivum woro placerade uti ett Rum, hwars biecklag redan bugtade och allenast, understöddes af spännstolar uti det Rummet där Myntets Waltzwerk står; och som de till beride Mineral Cabinetet och Archivum hörande Handlingar och skåp, redan äro af nog swår tyngd, dageligen ökas, så är at befara det biecklaget kunde brista och altsammans falla neder».

⁵ Bergskoll. arkiv. Huvudbok 1737, fol. 1144.

» » » 1738, fol. 899—900.

⁶ Bergskoll. arkiv. Huvudbok 1739, fol. 982 (en av Colling utskriven och den 1^{sta} 1739 attesterad räkning).

Till mineralkabinettet hörde allt från denna tid också ett bibliotek, som LARS SALVIUS år 1741 omtalar i sin redogörelse för de då i Stockholm befintliga »Malm- och Mineral-Cabinetter, ibland hvilka Kongl. Maj:ts och Rikens Bergs-Collegii bör nämnas i första rummet, hvar uti finnes en stor samling af allehanda in- och utrikes Malmer, lagde uti en vacker ordning, tillika med et Bibliotheque af äldre och nyare Böcker om Bergvärken och i Mineralogien.»¹ Särskilt just 1741 inköptes och inbundos talrika böcker, men det ifrågavarande biblioteket omnämnes dock i handlingarna redan år 1739, då man också fick en stor bokhylla för det samma.²

De för mineralkabinettets räkning tidigare under 1730-talet armerade naturliga magneterna från Gagnef ha funnit omnämnande redan i det föregående. År 1739 lät Colling armera ytterligare 2 eller 3 magnetstenar.³ För dessa senare finnes fyndorten ej angiven. De voro kanske från någon annan förekomst. Beträffande de armerade naturliga magneterna, vilka väl voro upphängda i mineralkabinettet, kan för övrigt tilläggas, att man på grund av de starka skakningar, som myntvalsens i rummet inunder förorsakade, tydligen i regel icke kunde ha de tyngder påhängda, som stenarna skulle bära. Om detta förhållande har A. F. KRÖNSTEDT den ²⁶/₉ 1749 ett uttalande i ett brev till P. ELVIUS⁴: »... ty huru hade då BergsCollegii magneter, som för myntvalsens skull på flera år icke dragit sin last, kunat af mig bringas thertil, när Hans Kongl. Höghet [Adolf Fredrik] besåg cabinetet.» Adolf Fredriks här åsyftade besök i Bergskollegium ägde rum den ¹⁵/₁ 1745.

I skåpet eller skåpen med glasdörrar⁵ är det givetvis att vänta sig, att större och vackrare eller i något annat avseende märkliga mineralstuffer funnos placerade. Bland de sålunda utställda proven märktes säkerligen förutom t. ex. gediget silver från Brattforsgruvan vid Nordmarks gruvor även de stora praktstuffer av guldmalin från Ädelfors (Öflandabult)⁶, som

¹ LARS SALVIUS, *Beskrifning öfver Sverige, Första Tomten om Upland*. Stockholm 1741, p. 62.

² Bergskoll. arkiv. Prot. 1739: I, p. 956 och 1556.

» » Huvudbok 1739, fol. 979, 980, 985 och 1023.

» » » 1741, fol. 775, 777, 778, 833—836, 841, 842, 87c, 879—883.

³ Bergskoll. arkiv. Prot. 1739: I, pp. 1571—72 (¹⁸/₃).

» » Brev och suppl. Huvudserien, 1739: I, fol. 96.

⁴ Bergianska brevsamlingen på Vet.-akad. bibl. i Stockholm, T. X.

⁵ Att det år 1699 levererades ett sådant skåp och kort tid därefter möjligen beställdes ytterligare ett sådant, ha vi sett i det föregående. Att det sedan ännu år 1745 fanns åtminstone ett dylikt, visas av en sistnämnda år, ett par dagar före Adolf Fredriks i texten här ovan nämnda besök daterad räkning på insättning av »4 ruter fransk glass» i »2 skåpfenster» (Bergskoll. arkiv. Huvudbok 1745, fol. 710 och 765).

⁶ Det är nog mycket möjligt, att dessa fortfarande äro bevarade, men det ser ej ut att vara möjligt att med säkerhet identifiera dem.

Olof Colling omnämner i »Vorbericht» till den år 1740 utkomna tyska upplagan av Bromells mineralogi.¹

Vad mineralsamlingens storlek beträffar, kunna vi tydligen genast fastslå, att den efter nutida begrepp var skäligen liten. Ja, ännu år 1753 var den icke större, än att DANIEL TILAS då ansåg sig böra uttala, att det i Bergskollegii mineralkabinett fanns »alt för litet, för at passera för et Riks Cabinett». Huru stor den utländska samlingen ungefär var vid nämnda tid, ger Tilas ingen antydning om, men beträffande den inhemska synes han vilja säga, att den efter utmönstrande av allt vad Tilas ansåg som dupletter — dessa voro möjligen ganska talrika — belöpte sig till ungefär 1,000 stuffer eller prov från inalles 214 olika fyndorter.²

Av Tilas' ifrågakarande uppgifter år 1753 torde bestämt framgå, att anordningen i mineralkabinettet ej var efter fyndorter, utan efter beskaffenheten, när han tog itu med samlingarna. Något uttalande, som närmare visar, vilket system Colling följt vid ordnandet av samlingen i slutet på 1730-talet, gör Tilas icke. Jag är mest benägen tro, att Colling tämligen nära följt den i Bromells mineralogi använda uppställningen. Några omständigheter, som skulle kunna sägas antyda ett uppordnande efter Linnés »Systema Naturæ» har jag i varje fall ej hittills stött på.

Såsom jag redan vid ett par tidigare tillfällen framhållit³, tyckes Tilas, när han på 1750-talet höll på med Bergskollegiisamlingen, ha avlägsnat alla löst liggande etiketter ur mineralkabinettet. Bortsett från enstaka undantagsfall — t. ex. då Collings stil förekommer på en påklistrad etikett eller på något som lock över en glasburk knutet papper (se p. 119), har man sålunda i Bergskollegiisamlingen på Riksmuseet icke den vid 1740-talets början förefintliga etiketteringen bevarad. För att få en närmare föreställning om denna, får man gå till de prov i den Cederbaumska mineralsamlingen i Oskarshamn, som jag sammanfattat under benämningen Collings samling.

Däremot finnes, för så vitt jag nu kan bedöma, nog ingen anledning antaga annat än att de av grått karduspapper förfärdigade, hopvikna askar, i botten på vilka Tilas anbragte etiketteringen⁴, i regel böra tillhöra de vid tiden för Linnés föreläsningar över mineralkabinettet förefintliga (jfr p. 119). Särskilt talrika äro likvisst ej askarna av detta slag. Då är säker-

¹ MAGNES VON BROMELL, *Mineralogia et Lithographica Svecana*. Stockholm und Leipzig 1740.

² Kungl. Bibl. Handskr. Sign. Ep. T. 14, »Bref. från Daniel Tilas till A. F. Cronstedt 1745 63». — Den katalog över den inhemska delen av Bergskollegii mineralsamling, som Tilas år 1753 sysslade med, är tyvärr ej bevarad. Han antyder ej förefintligheten av någon äldre katalog över mineralkabinettet.

³ N. ZENZÉN, *Studier i och rör. Bergskoll. Mineralsaml.*, I—IV, p. 17.

» *Försök till historik över Cederbaumska mineralsaml.*, p. 26.

⁴ För exempel se N. ZENZÉN, *Studier i och rör. Bergskoll. Mineralsaml.*, I—IV.

ligen antalet ännu förefintliga stuffer från samma tid betydligt större, ehuru det nu ej har sig så lätt att i de särskilda fallen bestämt avgöra, om proven verkligen tillhörde Bergskollegii mineralkabinett redan vid den tid, då Linné demonstrerade material därur vid sina föreläsningar.

Jag övergår nu till behandlingen av en del omständigheter, som direkt beröra dessa Linnés föreläsningar över Bergskollegii mineralkabinett. Såsom vi ha sett i det föregående, började omändringarna och utökningen av mineralkabinettet redan året innan Linné efter sin utlandsvistelse slog sig ned i Stockholm och dessutom under sådana omständigheter, att han icke gärna kan förmodas ha haft inflytande på de då företagna åtgärderna i annan mån än indirekt genom det starkt ökade intresse för bl. a. mineralogiens studium, som han redan före sin utrikesvistelse hunnit åstadkomma. Där emot vore det mycket rimligt, om det förhållandet, att Linné skulle komma att föreläsa över mineralkabinettet — därom erhöll Bergskollegium officiell underrättelse i maj 1739 — sporrat Colling och hans eventuella inredningshjälpare vid denna tid att göra sitt bästa för att allt skulle vara färdigt, innan föreläsningarna togo sin början.

Jag får nu först erinra om, att det ju icke dröjde mer än ett par månader efter det att Linné på hösten 1738 slagit sig ned i Stockholm, innan han, på C. G. TESSINS tillskyndan, den 24 nov. till den då pågående riksdagens sekreta utskott ingav sin ansökan om understöd av statsmedel, intill dess han kunde erhålla fast plats med tillräcklig avlönning. I den promemoria, som Linné på Tessins uppmaning bifogade, föreslog han, som bekant, själv, att han skulle få det av riksdagen sedan också beviljade beloppet av 600 daler silvermynt årligen på Bergskollegii extra stat, »då han om Vintern för den i BergsCollegio ausculterande Ungdomen will läsa öfwer Collegii Cabinett, och om Sommaren uti Auditorio illustri öfwer Botaniquen».¹

I kungl. brevet till Bergskollegium den ¹⁴/₅ 1739 angående 600 dlr smts »åhrl. gratial för Doctor Linnæus», med åläggande, »det J dragen försorg, det mera nämde Doctor Linnæus sådane Sexhundrade dal. Silf:mt wärckeligen må till godo niuta», hänvisas också till att riksens ständer i sin skrivelse till Kungl. Maj:t den ¹⁸/₄ 1739 motiverat sin anhållan om det ifrågavarande understödet åt Linné med ett framhållande av bl. a. »den nytta ungdomen tillskyndas genom de föreläsningar som af honom komma at hållas om Wintren öfwer Edert [Bergskollegii] Cabinett och om Sommaren i Bothaniquen».² Detta kungl. brev föredrogs i Bergskollegium den 22 maj 1739 och lades »ad acta til underdånig efterlefnad».³

¹ TH. M. FRIES, *Linné. Lefnadsteckning*, I, Stockholm 1903, p. 255.

² Bergskoll. arkiv. Kungl. brev 1738—1740, fol. 129.

³ Bergskoll. arkiv. Prot. 1739:1, pp. 1349—50.

I Bergskollegii räkenskaper för år 1739 finnes Linné emellertid icke upptagen. Det fanns kanske icke någon möjlighet att uppföra honom på den väl redan tidigare fastställda staten för året. Fram emot hösten avgav emellertid Bergskollegii kamrerare ett memorial angående »thet, som finnes nödigt wid Kongl. StatsCommissionen at andraga», och bland de däri upptagna ärendena fanns även ett om det Linné beviljade gratialet. Bergskollegium beslöt vid behandlingen av detta kamrerarens utlåtande den $^{12}/_{10}$ 1739 att skriftligen underrätta Statskommissionen om vad Kungl. Maj:t i ifrågavarande hänsende förordnat.¹ I kungl. brevet av den $^{24}/_{5}$ 1739 stod ingenting om den tidpunkt, från vilken gratialet skulle utgå, och det är väl troligen detta förhållande, som gjort, att Linné nu, innan man skred vidare, först fick till Bergskollegium inlämna en anhållan — odaterad, men ingiven den $^{30}/_{10}$ 1739 — att få komma i åtnjutande av gratialet från det kungl. brevets dato. Denna Linnés supplik, ifråga om vilken han troligen icke behövt göra sig större besvär än att läsa igenom den och underteckna den — endast namnteckningen är egenhändig, och skrivelsen ger närmast intryck av att ha blivit utskriven genom Bergskollegii egen försorg — lyder som följer²:

»Högwälborne H:r Baron och Præsident
Så och Wälborne, Edle och Högacktade
Herrar BergsRåd och Assessorer.

Såsom Hans Kongl: Maj:t genom Bref af den 14. Maji nästweke, til Eders Excellence och Höglof: Kongl: Collegium, i nåder behagat tillägga mig et Gratial af Sex hundra daler Silfwermynt årligen, på Höglof: Kongl: Collegii stat, til des iag med någon tienlig Beställning kan warda ihug kommen; Altså är til Eders Excellence och Höglof: Kongl: Collegium min allerödmiukaste begäran, det Höglof: Kongl: Collegium täcktes höggunstigt toga den anstalt, at iag berörde Sex hundra dalar: Smit wärkeligen må til godo niuta, ifrån ofwanhögstberörde Hans Kongl: Maj:ts nådigste Skrifwelses dato. Emot hwilken höga gunst, iag med diup wördnad städse förblifwer

Eders Excellences
och Höglof: Kongl: Collegii
allerödmiukaste tienare
Carl Linnæus»

Dagen därpå ($^{31}/_{10}$ 1739) behandlades frågan så åter i Bergskollegium, varvid ännu en gång beslöts, att brev i ärendet skulle avgå till Statskommissionen »med begäran at Doctor Linnæus, hwad honom således i Nåder förunt är, wärkeligen må tilgodo niuta».³

Linnés ovan anförda, den $^{30}/_{10}$ 1739 till Bergskollegium ingivna supplik måste tydligen vara den, som Th. M. Fries vid olika tillfällen⁴ meddelat

¹ Bergskoll. arkiv. Prot. 1739: II, p. 437—438.

² Bergskoll. arkiv. Brev och suppl. Huvudserien. 1739: I, fol. 150.

³ Bergskoll. arkiv. Prot. 1739: II, pp. 683—684. — Ordalydelsen av brevet av $^{31}/_{10}$ 1739 till Statskommissionen finnes i Bergskoll. arkiv. Registratur 1739, pp. 1608—11.

⁴ t. ex. i Th. M. FRIES, *Linné*, I, p. 257, noten.

ha blivit den $\frac{6}{11}$ 1739 bifallen i Rådskammaren. Fries tillägger på ett ställe¹, att bl. a. denna supplik oaktat litig efterspaning icke kunnat anträffas. Om ärendet beträffande gratialet har Fries ytterligare anført², att, efter det att Linnés anhållan blivit den 8 nov. i Rådskammaren bifallen, med anledning därav en skrivelse den 22 nov. avgick från Bergskollegium till Statskommissionen angående medlens utbetalande, på sätt som Linné önskat. Tydligt är ju emellertid, att man måste vänta sig, att skrivelsen i stället varit från Statskommissionen till Bergskollegium. I Bergskollegii protokoll och registratur finnes icke heller upptagen eller omnämnd någon skrivelse därför till Statskommissionen den av Fries angivna dagen. I dennes framställning torde därför ett misstag ha råkat i denna punkt insmyga sig. Jag har visserligen ej i Bergskollegiiarkivet nu fått tag på Statskommissionens svar till Bergskollegium på dess skrivelse av den $\frac{31}{10}$ 1739 — och Statskommissionens egna handlingar för år 1739 synas ha gått förlorade — men att Linné verkligen år 1740 fick uppbära ej blott hela gratialet för det året, utan även $\frac{7}{12}$ av det för år 1739 visas av Bergskollegii räkenskaper för år 1740.³ Gratialet utbetalades sålunda i verkligheten först från och med den 1 juni 1739, ej från det kungl. brevets dato, som ju var den 14 maj, men ur räkenskapssynpunkt var man uppenbarligen tvungen förfara på så sätt.

Sina offentliga föreläsningar i botanik sommaren och hösten 1739 höll Linné som bekant — och såsom från början varit avsett — i Auditorium illustre på Riddarhuset.⁴

De mineralogiska föreläsningarna, av vilka den första hölls den 20 febr. 1740, förlades som bekant också till Auditorium illustre. E. W. DAHL-

¹ *Bref och skrivelser af och till Carl von Linné*. Afd. 1: I, p. 23, noten.

² Se t. ex. TH. M. FRIES, *Linné*, I, p. 253, noten.

³ Bergskoll. arkiv. Huvudbok 1740, fol. 148.

⁴ Den första föreläsningen hölls den 26 maj enl. följ. annons i »Stockholms Post-Tidningar» för den $\frac{21}{5}$ 1739:

»Nästkommande Lördag, som är den 26 Maji, komma efter Hans Maj:ts och Rikens Ständers Nädigste iurättning, Publique Föreläsningar öfver Botaniquen at taga sin begynnelse, på Riddarhuset, uti Auditorio Illustri, af Medicinæ Doctoren Carl Linnæus, hwilcke då och sedermera, Onsdagarne och Lördagarne eftermiddagen ifrån kl. hal 6. til 7. continueras skole. Hwarföre de, som samma Lectioner lust hafwa at biwista, täcktes nästkommande Torsdag kl. 6. eftermiddagen] emottaga polleter, uti förenämda rum, då så många polleter utdelas, som samma Auditorium Personer intaga kan, utan någon afgift. Desutan skall samma Doctor en gång om weckan wara dem följacktig öfver Märck och Blomsterika Ängar, som belaga giöra sig de här i Landet växande Örtor bekannt.»

Efter det uppehåll, som gjordes mitt på sommaren, fortsatte föreläsningarna åter den 15 aug., såsom en annan annons (»Stockholms Post-Tidningar» för den $\frac{14}{8}$ 1739) meddelar:

»Nästkommande Onsdag den 15. Augusti skall Doctor LINNÆUS[?] continuera publique Föreläsningarna öfver Botaniquen, då de kring Stockholm växande Örtor skole demonstreras med sine Namn, kiännetekn, egenskaper och nyttigheter; hwar til hwariom och enom gifwes fritt tilträde kläcken från 5. til 6., om Onsdagarne och Lördagarne.»

GREN har emellertid, hänvisande till en annons i »Stockholms Post-Tidningar» för den 14 febr. 1740, påpekat¹, att det likvisst ursprungligen varit meningen, att dessa föreläsningar skulle hållas i arkivet på Bergskollegium. Den ifrågavarande annonsen, som för övrigt återfinnes även i samma tidnings nummer för den 18 febr., hade följande lydelse:

»Nästkommande Onsdag, som är den 20. Februarii, kläckan 3 efter midnatten, komma Publique Föreläsningarne öfver Sten-kieningen til Bergarter, Malmer och Fossilier at begynnas, och framgent på samma dagar och timar, hwarje wecka, at fortsättas af Doctor CARL LINNÆUS, uti Kongl. Bergs Collegii Archivo. Hwarföre de, som hafwa lust samma Lectioner at biwista, kunna emottaga pollet hemma hos honom sielf om Tisdag efter middagen, uti Assess. Alelöfs Hus eller Orangie Bod, gent emot Qwarnhus-Kiällaren.»

När man rätt tänker på saken, är det ju också helt naturligt, att Linné egentligen tänkt sig dessa sina föreläsningar förlagda till Bergskollegium, eftersom de skulle hållas över Bergskollegii mineralkabinett och, såsom han i sin inlaga till sekreta utskottet år 1738 själv angivit, i första hand voro avsedda för »den i Bergskollegio auskulterande ungdomen», d. v. s. auskultanterna därstädes. För ådagaläggande av ohållbarheten av FORSSTRANDS förmodan², att Linné ursprungligen skulle ha tänkt sig att denna nya föreläsningsserie skulle behandla zoologien, men sedan ändrat programmet, torde en hänvisning till ovan framlagda förhållanden vara fullt tillräcklig. Forsstrand har missletts av de retoriska vändningar, varmed Linné smyckade inledningsorden till sin första mineralogiska föreläsning.

Såsom ovan framhållits, kunde Linné sålunda på förhand tydligen ej förutsätta annat, än att hans mineralogiska föreläsningar måste hållas någonstans på Bergskollegium. För närmare bestämmande av rum och tid för föreläsningarna vände han sig den 4 febr. 1740 till Bergskollegium med följande skrivelse³:

Högwälborne H:r Baron och President,
så och

Wälborne Herrar BergsRåd och Assessorer.

Till följande af Hans Kongl: Maj:ts och Riksens Höglöfliche Ständers höga förordnande och godtfinnande är jag nu sinnad, att göra en början med de föreläsningar, hwilka mig äro anbefalte öfver kännningen af Bergarter, Malmer och Fossilier; och för then skull har till Eders Excellences och Höglöf Kongl Collegii höggunstige wälbehag jag wördsammast skolat hemställa: hwad rum af them, som Höglöf: Kongl: Collegium innehafwer; samt hwilken timma, hwarie

¹ E. W. DAHLGREN, *Svenska Vetenskapsakademiens protokoll för åren 1739, 1740 och 1741*. 2. Stockholm och Uppsala 1918, p. 6.

² Linné i Stockholm, p. 125.

³ Helt och hållet av Linnés egen hand; originalet i Bergskoll. arkiv. Brev och suppl. Huvudserien. 1740: I, fol. 3. Vid återgivandet här ovan ha av Linné uteglömda prickar över ö blivit tillagda.

onsdags äftermiddag (tå äfwen Höglofl Kongl Collegii Hhr Ledamöter äro ifrån theras högwichtige ämbetessyslor åtskildle) mig ther till kunne återlätas. Jörblifwandes med diup wördnad

Eders Excellences
Höglofl: Kongl Collegii
aller ödmukaste tienare
Carl Linnæus*

1740. febr: 4.

Denna Linnés inlaga föredrogs samma dag. Som Colling på grund av sjukdom ej var närvarande, dröjde man med svaret, tills man hunnit inhämta hans mening:

Innan Doctor Linnæus får något Swar, fant Kongl. Collegium nödigt, at sända Suppliquen hem till Hr Assessor Colling, som hafwer K. Collegii Malm Cabinett under händer, till at inhämta hans utlåtande, och huru snart han kan hoppas blifwa så frisk, at han ther wid må kunna wara tillstädes; Härom till-sades Auscultanten Colling, som tog emot Suppliquen, och then i morgon jemte Hr Assessorens swar återlemlna.»¹

Ett par dagar senare, den 6 febr., avgavs sedan det mycket tillmötes-gående svaret:

*Uppå Doctor Carl Linnæi supplique, ang:de rum at hålla thes föreläsningar uti, öfwer Stenkiänningen: Resol.: At som Hans Kongl. May:t igenom skrifwelse af d: 14 Maji nästlidit åhr gifwit Kongl. Collegio tillkiänna, thet bem:te Doctor Linnæus, för thet honom på Kongl. Collegii stat anslagna åhrlige gratial af 600 dlr Smt, om winteren kommer at hålla föreläsningar öfwer K. Collegii malmCabinett; Altså will K. Collegium lämna honom tillstånd, att uti Kongl. Collegii Archivo på onsdags eftermiddagarne och the timmar som han sielf kan utse, hålla förberörde föreläsningar, wiljandes ock K. Collegium förordna någon at wid samma tillfälle wara tillstädes, som utur Malm-Cabinettet kan uteswercera och återtaga the lådor af malm-, mineral och Bergarter, som wid hwarje föreläsning kunna finnas nödige at wara till hands.

Härom lämnas Doctor Linnæus Swar igenom Extractum Protocolli.»²

Bergskollegium hade sålunda självt anvisat sitt arkivrum såsom lämplig lokal för föreläsningarna, och i överensstämmelse med detta direktiv formulerade nu Linné sin i det föregående redan anförda annons. Något större antal åhörare räknade tydligen varken Bergskollegium eller Linné med. Redan från första början blev tilloppet av åhörare emellertid mycket stort, betydligt större än vad man väntat sig. Dagen före den första föreläsningen skulle enligt annonsen de polletter, som berättigade till inträde, få avhämtas i Linnés bostad. På ett eller annat sätt erhöi Colling under-rättelse om att det var ett mycket stort antal personer, som tänkte be-vista föreläsningarna, och delta i så god tid att han tydligen flera timmar innan den första föreläsningen skulle börja, kunde vid sessionen i Bergs-

¹ Bergskoll. arkiv. Prot. 1740; p. 273 (42).

² Bergskoll. arkiv. Prot. 1740; I, pp. 317—318 (62).

kollegium den 20 febr. framföra sina allvarliga betänkligheter mot att låta så mycket folk samlas därstädes på grund av det svaga bjälklaget i arkivet. Colling föreslog, att föreläsningarna i stället skulle förläggas till Riddarhuset:

»2:do.

Herr Assessor Colling gaf wid handen, thet han förnummit, att Doctor Carl Linnæus skall hafwa utdelt en myckenhet polletter till the föreläsningar, som han till följe af Rikssens Ständers förordnande kommer att hålla öfwer K. Collegii malm och mineral Cabinet, och som K. Collegium d: 6 hujus lemnat honom frihet, at i Kongl. Collegii Archivo hålla samma föreläsningar, så be-fährade Hr Assessoren, at golfwet i sama rum, hwilket redan börjat sänka sig af then tyngd, som så wähl malm Cabinetet, som Kongl. Collegii Handlingar förorsaka, skulle taga widare skada, om så många Personer till 100 och ther-öfwer skulle på en gång ther samlas, utan tyckte Hr Assessoren wara bäst, om Doctor Linnæus höllo thesse föreläsningar på Riddarhuset, hwarest är bättre utryme och dag, tå han hwarje gång kunde härifrån få afhämta the stuffer, som han åstundade, hwilka sedan föreläsningen hwarje dag woro förbi, borde straxt återställas.

Thetta, som Kongl. Collegium biföll, fants nödigt, at Linnæus föreställas.¹

Man lät skicka efter Linné, som av allt att döma infann sig efter en helt kort stund:

»5:to

Inkallades Doctor Linnæus, som nu war upkommen, tå honom föreställes, om han eij wille på Riddarhuset hålla the föreläsningar, som i 2:dra §. af thetta dagz Protokoll omförmåles.

Linnæus svarade, thet han themed woro så mycket mehra nögd, som ther är långt liusarc, allenast han fingo utlåna the malmstuffer, som han wid föreläsning utur K. Collegii malm Cabinet hade nödige, hwilket honom lofwades.²

Huruvida Auditorium illustre blev fullsatt redan vid den första mineralogiska föreläsningen, känna vi ingenting om, men så småningom åtminstone blev detta förhållandet, såsom vi veta av Linnés brev den 11 april 1740 till Tessin, vari han meddelade, att hans föreläsningar »i Mineralogien öfwer Bergs-Collegii stensamling» då ännu pågingo och att han hade 300 åhörare eller så många, som Triewalds rum på Riddarhuset kan knappast emottaga.³

Såsom E. W. DAHLGREN påpekat⁴, annonserade Linné den 2 juni 1740, att hans (sommars)föreläsningar i botanik det året skulle taga sin

¹ Bergskoll. arkiv. Prot. 1740: I, pp. 538—540 (22).

² Bergskoll. arkiv. Prot. 1740: I, pp. 540—541 (23).

³ TH. M. FRIES, *Linné*, I, p. 264.

⁴ *L. c.*, p. 6.

början den 7 juni.¹ Några andra bestämda hållpunkter för att avgöra, när han slutade de mineralogiska föreläsningarna, ha vi icke, varför vi endast kunna säga, att han väl senast i maj höll den sista av dem.

Forsstrand förmodar², att Linné bland sina 300 åhörare denna vinter återfann många av de stockholmare, som under sin studenttid i Uppsala bevistat hans kollegium i proberkonsten år 1733, och det får väl också anses mycket rimligt, att så kan ha varit förhållandet. Tilläggas bör kanske, att vi ha all anledning antaga, att auskultanterna m. fl. yngre tjänstemän i Bergskollegium bevistat dessa ju i första hand just för dem avsedda föreläsningar, så ofta det varit dem möjligt. En av dessa auskultanter var GUSTAF GOTTFRID REUTERHOLM, vars dagboksanteckningar, såsom Forsstrand uttrönt³, visa, att han år 1740 — hos Forsstrand står genom uppenbar felskrivning »1739» — verkligen bevistade Linnés föreläsningar i mineralogi på Riddarhuset och särskilt åhörde hans föredrag »de Salibus».

I sin minnesteckning över SVEN RINMAN förutsätter Forsstrand, att kanske även denne varit bland åhörarna av Linnés mineralogiska föreläsningar i Stockholm.⁴ Om Rinman verkligen uppehållit sig i Stockholm i början av år 1740, såsom hans självbiografiska uppgifter förvisso antyda eller t. o. m. ganska bestämt angiva, då hade han nog också säkert hört till Linnés åhörare. Men i motsats till vad Rinman, när han på gamla dagar år 1789 skrev sin självbiografi, synes ha i fråga om året 1740 utgått ifrån, nämligen att han antogs till auskultant i Bergskollegium någon gång i början av eller strax före ingången av det året, blev han i verkligheten auskultant först i slutet av år 1740. Att Rinmans uppgifter om sina levnadshändelser under år 1740 därför endast till en del kunna vara riktiga⁵ — de måste i mångt och mycket i stället avse år 1741 — har tyvärr undgått Forsstrand.

¹ »Nästkommande Lördag, som är den 7 Junii, kläcka 4. eftermiddagen, kommer Doctor CARL LINNÆUS, at på Riddarhuset uti Auditorio illustri, begynna Föreläsningen uti BOTANIQUEN, och framvisa de Planter, som kring Stockholm wildt eller i Trägårdar wäxa med deras egenskaper; Hwar med sedermera hwarjo wecka fortsätes, såsom förledit Åhr skedt är. Inviteras altså dit, alla de som för samma Wettenskap hafwa smak» («Stockholms Post-Tidningar» för den 2de 1740).

² Linné i *Stockholm*, p. 126.

³ C. F. FORSSTRAND, *Linné och släkten Reuterholm*, Sv. Linné-Sällsk. Årsskr., II, 1919, p. 52.

⁴ Även i detta fall har Forsstrand råkat lämna tidsuppgiften »1739» i st. f. 1740 för dessa föreläsningar C. F. FORSSTRAND, *Sven Rinman*. Stockholm 1920, p. 72).

⁵ Till vad som är riktigt, hör Sven Rinmans uppgift, att hans fader, lanträntmästare GUSTAF RINMAN i Uppsala, dog hösten 1740. Jag har att tacka förste arkivarien EINAR WÄRN för värdefull hjälp med anvisande av lämplig källa för kontroll av den ifrågavarande uppgiften. Väl fann jag icke själva dödsdagen angiven, men begravningen skall ha ägt rum den 9 okt. 1740 i Bondkyrkan i Uppsala (Landsarkivet i Uppsala. Uppsala Domkyrkoförsamling. Begravningsbok F, a, N:o 1. 1705—1740).

När jag sålunda ställer mig avvisande till antagandet, att Sven Rinman bevisat Linnés föreläsningar i mineralogi i Stockholm, utgår jag från att Linné ej höll några andra sådana än dem under förra delen av år 1740. Ifall han upprepat denna föreläsningsserie vintern 1740—41, skulle jag givetvis intaga en annan ståndpunkt. Strängt taget borde man ju ha haft anledning vänta sig, att Linné skulle ha fortsatt sina föreläsningar även den vintern, men i verkligheten synes det dock ej förefinnas några antydningar till att han verkligen gjort det. I Bergskollegiiarkivets handlingar har jag icke funnit något, som skulle kunna anses syfta i den riktningen, och i sina egenhändiga anteckningar om sig själv synes Linné uttrycka sig på ett sådant sätt¹, att man ej gärna kan förutsätta, att han i Stockholm hållit några andra föreläsningar i mineralogi än dem under förra delen av år 1740.

Manuskripten till de då hållna mineralogiska föreläsningarna finnas som bekant i Linnean Society's bibliotek i London.² Jag har själv ej sett dessa. Inledningsorden till den första föreläsningen (²⁰/₂ 1740) finnas publicerade³, men för övrigt känner jag innehållet blott genom vissa av C. BENEDICKS gjorda uttalanden i samband med Linnés av honom efter lärjungeanteckningar utgivna föreläsningar: »Beskrifning öfwer Stenriket», hållna i Uppsala 1747 eller 1748. Benedicks hade för rådfrågande å tvivelaktiga ställen haft tillgängliga Linnés ovan omtalade egenhändiga anteckningar till de mineralogiska föreläsningarna i Stockholm 1740.⁴ Någon direkt jämförelse mellan dessa anteckningar och »Beskrifning öfwer Stenriket» gör Benedicks ej, men det synes dock av hans uttalanden framgå, att — såsom också rimligt är — överensstämmelsen dem emellan på en hel del ställen måtte vara ganska stor. Benedicks nämner särskilt⁵, att grundstommen för de 1747 eller 1748 hållna föreläsningarna utgöres av 2:dra uppl. av »Systema Naturæ». Detsamma bör efter all rimlighet vara fallet även med föreläsningarna år 1740, som höllas just under den tid, då Linné var sysselsatt med att läsa korrektur på ifrågavarande arbete. Av Linnés brev till Tessin den 11 april 1740 synes framgå, att tryckningen då redan var långt framskriden⁶; den 20 maj 1740 är Linnés dedikation till Tessin på ett av försättsbladen daterad, och påföljande 2 juni fanns arbetet redan att tillgå i bokhandeln.⁶

¹ »1740. [Doctor LINNÆUS läste publice Botaniquen hela denna likasom nästföregående sommar, men Mineralogien om vintern imellan 1739 och 1740]. — ...» (*Egenhändiga anteckningar af Carl Linnæus om sig sjelf*. Utg. av ADAM AFZELIUS. Uppsala 1823, p. 40).

² TH. M. FRIS, *Linné*, I, p. 264.

³ C. LINNÆUS, *Beskrifning öfwer Stenriket*. Utgiven af C. BENEDICKS. Uppsala 1907, p. II.

⁴ *I. c.*, p. III.

⁵ FORSSTRAND, *Linné i Stockholm*, pp. 126—127.

⁶ »Uti then Kiesevetterska Boklåda finnes tillika med många nys inkomne Saker och följande Böcker, neml. D. Linæi [!] Systema nature cum fundamentis, botanicis 8vo à 3. Dl. Koppmt ...» (*Stockholms Post-Tidningar* för den 2/5 1740).

I själva verket kan man också bestämt säga, att åtminstone det största delen av »Regnum Lapideum» omfattande första arket förelegat i korrektur redan senast i början av mars 1740¹, d. v. s. strax efter det Linné börjat sina ifrågavarande föreläsningar.

Föreliggande uppsats har redan blivit vidlyftigare än vad ursprungligen varit avsett, och jag skall därför som avslutning tillägga blott några ord om huru länge Linné egentligen kvarstod på Bergskollegii stat.

Den 5 maj 1741 blev han som bekant utnämnd till professor i Uppsala. I hans fullmakt angavs, att han skulle åtnjuta det honom på Bergskollegii stat tillagda gratialet av 600 dlr smt, tills lönen, som hans företrädare, prof. ROBERG, fortfarande innehade, längre fram kunde bli va ledig. Till uppgifterna härom fogar Th. M. Fries i en not², att lönen blev ledig efter Robergs död, som inträffade den 22/3 1742.

Samma dag som Linné utnämndes till professor underrättade Kungl. Maj:t även Bergskollegium om den ovan berörda dispositionen beträffande det av Linné åtnjutna gratialet; särskilt framhölls, att gratialet skulle indragas, så snart Linné tillträdde lönen efter Roberg.³ Även under någon tid efter dennes frånfälle åtnjöt Linné dock gratialet på Bergskollegii stat, nämligen ända t. o. m. sept. månad 1742.⁴ Så länge uppbar Robergs sterbhus professorslönen, såsom framgår av följande, den 8/11 1742 daterade, i Bergskollegium den 11/1 s. å. föredragna⁵ skrivelse från Linné⁶:

Ödmiukaste Memorial.

Eders Excellence och Kongl Collegium har jag den ähran ödmiukast wid handen gifwa, huru som den Pension af Hans Kongl Maj:ts och Riksens Högl ständer åhr 1739. på kongl Collegii stat mig aller nådigast blef tillslagen, war af det wilkor, at jag den samma hade at åhtniuta intill des jag med någon wärkeligienst blefwo hugnad.

Hans Kongl Maj:ts ytterligare nåd och fullmacht, förledit åhr, på Medicinæ Professionen i Upsala, tillägger mig samma årliga pension, intill des den lön, som då af Professor Roberg innehades, blefwo ledig, då jag sedermera samma Professors lön emottogo och förenämde pension lämnade.

Åfter H. Professor Robergs död, hafwa des arfwingar upburit lönen intill michaelis nyliken, förleden, såsom begrafningshielp, och mig der emot är af Consistorio Academico samma Professors och Antecessors lön tillslagne ifrån

¹ N. ZENZÉN, *On the first use of the term 'Feldtspar' (= feldspar etc.) by Daniel Tilas in 1740.* Geol. Fören. Förh., Bd. 47, 1925, p. 397.

² Linné, I, p. 303.

³ Bergskoll. arkiv. Kungl. brev 1741.

⁴ Bergskoll. arkiv. Huvudbok 1742, fol. 108.

⁵ Bergskoll. arkiv. Prot. 1742: II, pp. 401—402.

⁶ Helt och hållet av Linnés hand; originalet i Bergskoll. arkiv. Huvudbok 1742, fol. 625—626. Vid återgivandet här ovan ha av Linné uteglömda prickar över ä och ö blivit tillagda.

förenämde Michaelis, at jag således kommer på Upsala academiæ stat nästkomande påsk till åtniutande af första halfwa åhrs lön. Min wördnad och skyldighet hafwa [altså¹] fodrat at gifwa Eders Excellence och Kongl Collegio aller ödmukast wid handen, at denna min pensionen således nu kommer at stanna, och derjemte aflägga allerödmiukast tacksäjelse för den höga gunst Eders Excellence och H:r Råder och Assessores mig tacks betygat², all den tid jag fåt stå på Kongl Collegii stat.

Upsala 1742 d: 8. Nov. 1742

Carl Linnæus³

Riksmuseets Mineralogiska avdelning.

Stockholm, maj 1932.

¹ Ordet inom klammer överstruket.

² = täckts betyg?

KILIAN STOBÆI INSTRUKTION FÖR EN FORSKNINGSFÄRD I SKÅNE 1729

AV

ARVID HJ. UGGLA

I DEN GRUNDLIGA UTREDNING RÖRANDE DE TIDIGASTE undersökningarna över Skånes flora, som O. GERTZ 1926 meddelade i Årsskriften¹, omnämner han (s. 122) en forskningsfärd, som sommaren 1729 — alltså ett år efter det att Linné lämnat Lund — på KILIAN STOBÆI initiativ och bekostnad företogs i Skåne av trenne bland hans lärjungar. De tre unga männen — MATTHIAS BENZELIUS (senare adlad BENZELSTIERNA), NILS RETZIUS och JOHAN FJELLSTRÖM — stodo tydligen, både genom studier och rent personligt, den framstående läkaren och naturforskaren nära. Fjellström, som var den till levnadsåren äldste av dem (f. i Pite lappmark 1699, där fadern varit kyrkoherde), hade efter äventyrliga levnadsöden hamnat vid det sydsvenska universitetet och åtnjöt — liksom Linné — förmånen att vara upptagen i den välvillige Stobæi hus sedan 1728.² Benzeliuss och Retzius hörde båda genom sina familjeförhållanden till de akademiska kretsarna. Den förre — den sedermera så bekante statssekreteraren och historiske samlaren — var vid denna tid en yngling om sexton år. Hans far var d. v. professorn, sedermera ärkebiskopen Jakob Benzeliuss. Retzius, som var ett år äldre, uppfostrades i sin morbroder, professor Anders Rydelius' hus.³ Det var dessa båda ynglingar, för vilka Stobæus hösten 1727 gav det privata kollegium över snäckorna, som Linné

¹ OTTO GERTZ, *Sperling, Stobæus, Linné och Leche och de första undersökningarna över Skånes flora*. Sv. Linné Sällsk. Årsskr. 9, 1926, s. 100—141.

² SACKLÉN, *Sveriges läkarehistoria*, 2: I, s. 7. — F. dog som amiralitetsmedicus i Karlskrona 1760. En broder till honom var den för sitt arbete bland lapparna bekante Peter F. Om Stobæi förhållande till sina lärjungar se särskilt FÖRST, *Kilian Stobæus d. ä. och hans brevväxling*, 1907, s. 13 ff. Enligt F. bodde även Retzius som student hos Stobæus.

³ Retzius — far till den berömda Johan — blev slutligen provincialmedicus över Skåne och dog 1757.

fick tillfälle att gratis bevista. De hörde också till de »discentes», som Linné enligt eget meddelande 1728 hade »där att uti Botanicis inrätta». Att han tagit dem med sig på de exkursioner han i naturvetenskapligt syfte flitigt företog i omnejden, är ju mer än troligt. Om Benzelius vet man ju också bestämt — genom Linnés eget yttrande — att han var med på den utflykt till Fogelsång den 26 maj 1728, som genom en ådragen blodförgiftning höll på att kosta Linné livet och efter vilken han definitivt lämnade Lunds universitet.

Måhända är det ej alltför överdrivet att med Gertz antaga att det varit den entusiastiske och energiske Linnés undersökningar över Skånes flora och de oväntat rika resultat, dessa hans studier lämnat, som gävo ny näring åt Stobæi verksamhetslust och forskarnit», resulterande i den ovan nämnda forskningsfärden. Stobæus var, som bekant, genom sin ofärdighet (han var bl. a., enligt Linnés uttryck, »krumpen på ena foten») till stor del utestängd från möjligheten att själv utföra exkursioner, som krävde fysiska strapatser. För insamlande av föremål till sitt ombuldade museum och växter till sitt »herbarium vivum» (det förra sedermera skänkt till universitetet), var han i hög grad hänvisad till vänners och lärjungars biträde. (Också finner man på spridda håll i hans avhandlingar uppgifter om att beskrivna naturföremål överlämnats av de nu nämnda eller andra lärjungar.

Tydligen var det emellertid nu hans mening att sätta insamlandet av naturföremål i system genom att utsända de tre lärjungarna på en längre färd, försedda med noggranna anvisningar. Märkligt nog tycks det — enligt Gertz' undersökningar — som om intet av resultaten av denna forskningsfärd blivit bevarat till våra dagar, varken i anteckningar eller — så vitt man vet — av insamlade naturföremål. I fråga om växterna förklaras detta därav, att av Stobæi herbarium överhuvud intet återstår. Då Gertz yttrar, att »åt eftervärlden — intet bevarats, som kunnat giva närmare upplysning om denna — forskningsfärd», är detta, som nedan skall visas, dock något för mycket sagdt.

Om resultaten av de unga resenärernas företag ej helt motsvarat de förhoppningar, Stobæus fäst därvid (jämför det försmädliga yttrandet av LECHIE, som Gertz anför s. 122, not 2), kan man med skäl gissa, att han saknat den unge skarpögde och energiske smålänningen, som så otacksamt vänt honom ryggen ett år tidigare. I Uppsala gick nu denne och hade där i domprostén Olof Celsius funnit en annan Stobæus». Genom skriftliga meddelanden och översända naturfynd sökte Linné dock efter förmåga gottgöra vad han förbrutit mot sin förre välgörare. I brev till denne skriver han den 23 juni 1729 bl. a. följande: »Doktor Celsius communicerade med mig Hr Professorens Methodus itineris curiosa p[er] Scaniam, hvilken var härlig.» Gertz har uttalat den förmodan, att det här är fråga om en in-

struktion, som Stobæus utfärdat för den ifrågavarande forskningsfärden. Detta äger sin fullkomliga riktighet och, vad bättre är, den finnes också genom Linnés försorg *bevarad*. Med vanlig påpasslighet har han avskrivit den i en av sina anteckningsböcker efter det exemplar, Celsius erhållit från Stobæus och meddelat honom.¹

Genom denna instruktion få vi möjlighet att åtminstone bilda oss en föreställning om vad Stobæus avsett att vinna med företaget. Dokumentet torde också giva en värdefull belysning av vidden i Stobæi vetenskapliga intressen och sålunda bidraga att öka vår kännedom om denne märkliga man.

Då det ligger helt utanför mina förutsättningar att mera ingående kommentera instruktionens olika punkter, inskränker jag mig till att nedan avtrycka den med största möjliga noggrannhet. Av praktiska skäl skall jag dock inledningsvis meddela ett svenskt referat med tillfogande av en och annan anmärkning.²

Instruktionen riktar sig till de »ädle ynglingar, skickliga och oförtrutna studerande i fysiken och medicinen», som ämnat företaga en forskningsfärd genom Skåne »till fosterlandets och naturhistoriens förkovran», och begynner med botaniken.

Växterna på varje plats skola omsorgsfullt uppsökas, tillvaratagas och antecknas till sina fastställda namn, men särskilt de för orten karakteristiska eller ynnigare förekommande (p. 1). Man bör ej heller försumma att spana efter oregelbundna växtbildningar och sällsamt formade trästycken och frukter. Dit hör bl. a. sådana träkors, bildade av naturens nyck, som benämnas »markors»³, vilka enligt kvinnornas föreställningar ha en kraftig verkan mot maran, ävensom träknutor, som uppkommit genom underliga vridningar (p. 2). Därefter skall man efterspana snyltväxter, såväl sådana som äro det helt och hållet, såsom *Sorbus aucuparia* (»flogrönn»), mistel, *Cuscuta*, *Epithymum*, som även dem, som äro det i viss mån, t. ex. moss- och svamparter (p. 3). Växtlokaler skola anges ej blott i allmänhet (genom uppgifter om orten, byn e. d.), utan även till sin natur-

¹ Den ingår i volymen »Manuscripta medica I», som äges av Linnean Society of London. Om denna se närmare min anmärkning till LÖNNBERGS uppsats ovan, s. 44—45.

² Jag ber att till professor R. Sernander, fil. dr Å. Campbell och museiassistenten N. Zenzén få framföra mitt tack för lämnade upplysningar och hänvisningar. Fil. dr Ingrid Odelstierna tackar jag för värdefull hjälp vid tolkningen av den latinska texten. — Det bör framhållas, att en viss osäkerhet alltid måste råda vid återgivandet; särskilt gäller detta beteckningarna för olika bergarter.

³ Markors är tidigare belagt just från de forna danska landskapen, men i betydelsen av pentagram, också det ett skyddsmedel mot maran. Här torde ordet åsyfta något liknande de s. k. markvastarna.

liga beskaffenhet, alltså om växterna trivas bäst på berg, i skogar, på fält, på fuktiga, skuggiga ställen o. s. v. samt om de äro trädgårdsväxter eller vilda (p. 4).

Man skall anteckna alla sakers folkliga, bland bönderna brukliga benämningar samt den olika nytta, som folket tillskriver dem (p. 5).

På samma sätt bör allt inom djurvärlden antecknas, ev. tillvaratagas i ränslarna (p. 6).

Namn på mera betydande sjöar, åar, träsk och kärr, deras tillopp, egenskaper, djurvärld m. m. böra antecknas och sällsyntare fiskar beskrivas (p. 7).

Av källor bör man uppsöka åtminstone de förnämsta och bästa, undersöka och avsmaka dem samt noggrant anteckna deras läge. Men särskilt skall man ägna sin uppmärksamhet åt hälsokällor ('offerkällor') och söka fastställa, om den läkedomskraft, som tillskrives dem, beror på folklig vidskepelse eller på godtagna naturliga orsaker. Man skall skriva upp de sägner, som i trakten äro gängse om dem, även om dessa ha sin rot i papistiska dumheter.¹ Man bör även tillse om det finnes några spåkällor ('hungerkällor'), heta källor, petrificerande, giftiga eller eljest egendomliga källor² (p. 8).

De höga bergens ryggar böra hurtigt bestigas och med skarp uppmärksamhet genomströvas. Man skall ej försumma att anteckna folkets sägner om spöken, djävlar och dvärgar på sådana orter ('troll och berg-pysslingar').³ Ävenså skall man efterspörja, om ovanliga djur hålla till där, t. ex. om det är sant, att på Romeleklint nära Veberöd leva vilda hästar, små som ölännigar.⁴ Även bergens namn jämte deras förklaring skola utrönas, om så vore, t. o. m. från gamla käringar (!). — Slutligen

¹ Denna punkt vittnar om det livliga intresse för uppspårande av hälsobrunnar, som framkallats genom URBAN IIÄRNES verksamhet (upptäckten av Medevi m. m.). Å andra sidan ådagalägger den — som Dr Campbell för mig framhållit — på ett intressant sätt, hur detta rent medicinska intresse anknytes till kvarlevor av den gamla folkliga — under katolska tiden omhuldade — källkulten, som också härmed får en ny stimulans.

² Om hungerkällor, »som emot hårda åhr och när missväxt blifver skola upsvälla och mycket öfverflöda», anföras talrika berättelser av IIärnes sagesmän i hans: *Den korta anledningen . . . besvarad*. 1702, s. 29 ff. — »Watn . . . som är rätt naturligen hett . . . at man kunde hafva någon förhoppning till varma bad», »förgiftige vatn, hvar aff boskapen som der aff dricka siukna eller döo» och »petrificerande vatn» höra också till de naturförteelser, som av IIärne efterfrågades i hans: *Een kort anledning* etc. 1694 och föranledde en del meddelanden, publicerade i förstnämnda arbete.

³ Hos HYLTÉN-CAVALLIUS, *Wärend och Wirdarne*, I, s. 14, heter det att trollen »i Norra Skåne allmänneligen få namn af Pysslingar». »De bo 'i backarne', 'i bergen', 'under jorden'».

⁴ Till uppgiften om de vilda hästarna på Romeleklint kan jämföras, vad Linné i *Skånska resan* förmäler dock ej på tal om detta berg om »skogs-ök» (s. 61) och »utgångs märrar» (s. 123). På förstnämnda stället säger han, att de blevo så vilda, att »de tänjdes ej utan största möda». Uppgifter om särskilt småvuxna hästar lära däremot saknas.

skall så noggrant som möjligt bergets sammansättning utrönas: gråsten, kvarts, genomskinlig spat, marmor, kalksten, gips eller malm (p. 9).

Underjordiska grottor och hålor ('jättestuvor'¹, rövarekulor') skall man leta efter och krypa in i, där det utan fara kan ske. Man bör efterhöra, om det finnes några Aeolshålor — sådana som vissa tider ge upphov till vindar, såsom det berättas om grottan i Mons Baldri ('fläskegraven' under Balberg i Villands härad).² — Böndernas historier om dylika, även om de förefalla barnsliga, skola antecknas (p. 10).

Alla figurater (lapides figurati), petrifikat och alla slags minnen från syndafloden skola insamlas och, där tillfälle ges, böra jordskikten iakttagas och i den naturliga ordning, vari de förekomma, antecknas i protokollet (p. 11). Ädelstenar eller åtminstone naturliga flusser och kristaller skall man efterspana på berg, i gruvor och på flodstränder samt tillvarataga dem jämte bilagd anteckningslapp om fyndorten. Ej ens vackrare kiselstenar äro härvid undantagna (p. 12). Likaså skall man studera olika platser skånska marmor med dess varieteter, ävensom gråstenar, kvarnstenar, skorpstenar, skiffrar, kalkstenar, genomskinlig spat, talk och asbest (p. 13).

Man skall besöka gruvor och söka få reda på så mycket som möjligt om malmen och dess bearbetning ävensom efterspana nya fyndigheter och tillvarataga stuffer med platsuppgift (p. 14).

Olika slag av jordfetmor³, naturligt svavel, bitumen, bärnsten, beckkol, stenkol, torv m. m. bör eftersökas, ävensom fossila trästycken, kottar och annat dylikt från växtriket härrörande, som ännu bevarar sin skapnad, böra framknackas (p. 15). Prov på allehanda slag av sand, leror, jordarter skola insamlas (p. 16).

Man får ej heller försumma Skånes meteorologiska förhållanden: blod- och svavelregn, blixstens verkningar, jordstötter, orkaner, skyfall, stora hagel

¹ Om jättestuvor — som ju ibland åsyftar hällkistor, men eljest bergsgrottor — heter det i HYLTEX-CAVALLIUS, a. a., I, s. 34: 'I Baalsberg, öster om Filkestad i Willands härad, visades ännu år 1624 en sådan 'stufva, jätta-stufva', i hvilken kämpen Baal fordom varit boendes.'

² »Om berg finnes, derest väder blås utur jorden (Cryptæ Æolicæ», hörde också till de spörsmål, Hiärne i förut citerade arbeten framställde och varom han har åtskilligt att förnäla. — Grottan under Balsberg hörde till de naturfenomen, som i hög grad intresserade samtiden. Enligt MAGNUS VON BROMELLS *Lithographia Svecanæ continuatio*, cap. 2. 'Acta literaria Sveciæ, Trimestre 3 Anni 1729 kallades den 'Fossa Lardi Fläskegraven', emedan invånarne under danska fejden där gömde sina livsförnödenheter. Han tillägger, att »D. Stobæus utlofvat en närmare beskrifning af denna snäckförande grotta». Måhända var det just under den av honom föranledda forskningsresan samma år, som Retzius närmare undersökte grottan. Linné, som i dennes sällskap besåg Balsberg, berättar nämligen i *Skånska resan*, s. 85: »Doktor Retzius, som gjorde oss sällskap, förtälde, huru som han blifvit hitskickad i sin ungdom af salig Archiater Stobæus at söka petrificater och under de 8 dagar han här vistades, försäkrade heligt, at han här gådt in hela fjerdedels milen ...» Retzius skall, enl. SACKLÉN, a. a., ha efterlämnat ett manuskript *Fossilia montis Baldri 1749*, som dock ej varit mig tillgängligt.

³ Ungefär: »Feta» brännbara mineralprodukter.

och andra oväder, ljusfenomen och hägringar bör man överallt efterspörja, framför allt hos upplysta personer (p. 17). Slutligen skall man beskriva och avrita forntidens monumenter, runstenar o. d. ävensom dag för dag anteckna namnen på de platser vägen passerar: skogar, fält, havsstränder, härad, städer, byar, gårdar, broar och gravhögar, samt namnens förklaring (p. 18).

Allra sist framhålles, att man bör besöka kvarnar, smedjor och verkstäder samt undersöka deras läge, anläggning, behov och gagn (p. 19).

Det var, som man finner, ett särdeles omfattande forskningsprogram, Stobæus uppgjort för sina unga adepter, och det må med skäl vara dem förlåtet, om de endast i ringa mån kunnat fullfölja det. Emellertid, huru det må ha förhållit sig med resans resultat, instruktionen synes erbjuda mycket av intresse för kännedomen om de problemställningar, som voro för tidens forskning aktuella och särskilt lågo den lundensiske lärde om hjärtat. Det har redan av några anmärkningar ovan framgått att de i vissa fall äro gemensamma för honom och Urban Hiärne. Flera paralleller till frågor i dennes berömda »Anledning» skulle kunna påvisas, och det torde med skäl kunna antagas att denna i åtskilligt blivit av Stobæus utnyttjad.

Ett drag i instruktionen, som synes giva den ett särskilt intresse, är inskräpandet av vikten i att anteckna folkliga föreställningar och traditioner samt namn på föremålen — även härvidlag kan man peka på Hiärne som en parallell: hans här omnämnda skrifter ha ju i en del fall — avsiktligt eller oavsiktligt — blivit en värdefull källa för kännedomen om folkliga bruk och föreställningssätt (källkult, älvdansar m. m.).

Men framför allt må det erinras om att Linné blev den, som verkligen kom att genomföra tanken att beresa fäderneslandet efter ett program, så mångsidigt som det av Stobæus uppställda. Att han ej var helt utan påverkan av denne, när han uppgjorde planen för sina tidigaste färder — Lapplandsresan, vars 200-årsminne vi i år kunna fira, och Dalaresan — vågar man väl antaga. Måhända hade den här avhandlade färdens redan varit planerad och diskuterad under hans vistelse i Lund. Och det var nog ej blott en artighet, när han i sitt brev utbrast om »Herr Professorens Methodus» att »den var härlig».

Det skulle dröja två årtionden innan han själv blev i tillfälle att — på höjden av sitt rykte — företaga en »iter per Scania curiosum» och därmed skänka oss sin magistrala skildring av Skånes natur och kulturförhållanden. Hans gamle lärare och välgörare tillhörde då ej mera de levandes antal, men — de frön han en gång nedlagt hos sin snillrike lärjunge hade burit rik frukt.

Methodus Nobilissimis Juvenib[us] Physices et Medicinæ studiosis solertissimis et impigerrimis, discipulis dilectissimis, *Iter per Scaniam curiosum Historiæ nat[ur]alis et patriæ orandæ et perficiende gratia strenue suscepturis præscripta* mense Majo 1729 a *Kiliano Stobæo* M: D. et Phil. nat: ut et Experim: Prof. extraord.

Com[m]unicavit D[omi]nus S: Th: Doct. Celsi[us].

I^{mo} Plantæ cujuscunq[ue] loci diligenter sunt investigandæ, conservandæ et sub nomine probato annotandæ, imprimis vero illæ, quæ eidem loco sunt propriæ aut saltem copiosius ibi crescunt.

II^{do} Nec omittenda herbar[um] lascivientium et lignor[um] fructuumq[ue] monstrosor[um] attentata indagati[o]. Huc pertinet crux lignea sponte naturæ facta, vulgo *Mårstors* quod contra incubos ex mente muliercular[um] vires egregias possideat. Hysteroxyia s: noduli lignei miro gyror[um] artificio a Naturâ ornati et quasi cælati etc.

III° Adcuratum quoq[ue] examen instituendum est plantar[um] parasiticar[um], non tantum perfectar[um] variar[um], verbi gratia, Sorbi aucupariæ parasiticæ, vulgo *flågrut[ur]*, Visci, cuscutæ, Epithymi etc. verum etiam imperfectarum egr: Muscor[um] fungorumq[ue] specierum etc.

IV. Plantarum locus natalis, non tantum com[m]unior a vicino sc: oppido aut pago denominat[us]; verum etiam magis proprius et nat[ur]alis, an sc: montosis, umbrosis, aqvosis, sylvestrib[us] aut campestrib[us] locis ut plurimum felicius proveniant, hortulanæ sint, an spontaneæ?

V. Omnium har[um] rer[um] nomenclatura agrestis et rusticis maxime familiaris curiose inquirenda et notanda; usus etiam vari[us] empiricis et operariis rusticis not[us] non contemnend[us] sed sedulo addiscendus.

VI. Eadem prorsus ratione quæcumq[ue] historiæ animalium perficiendæ inserviunt, lectissimis nostris almæ Naturæ cultorib[us] maximopere commendat[ur]. Hinc quidquid consideratione dignum circa quadrupedia, Aves, serpentes, Pisces et Insecta narrabit[ur] et dabit[ur] memoriæ aut peræ custodiendum fideliter tradat[ur].

VII° Lacuum, fluvior[um], stagnor[um], Paludumq[ue] insignior[um] nomina, scaturigines, Proprietates, animalia et si quæ sunt plura sedulo inquirenda, quib[us] addendæ piscium rarior[um] descriptiones.

VIII. Fontes, si liceat omnes, sin minus præcipui et nobiliores adeundi, inspiciendi et gustandi, sit[us]que ipsor[um] bene notand[us], imprimis autem sani et Medicati (Öfferfällor): explorandi, ut aliquo modo constet, utrum superstitutioni et errori vulgari, an vero causis naturalib[us] acceptis referenda, quæ ipsis med. credit[ur] virt[us]. Hic etiam sollicito opere consignandæ traditiones, quas accolæ plebei de ej[us]modi fontib[us] habent, ut ut pontificias saperent nugæ. An fontes quidam fatidici, hångefällor, inveniant[ur], quoq[ue] perscrutandum. Neq[ue] fontium calidorum, lapidescentium, venenator[um] vel quovis alio modo effectus mirandos producentium ratio non habenda, si forte his nostris in terris inveniant[ur].

IX. Montium juga excelsor[um] alacriter sunt conscendenda et sagaciter perlustranda, et si quid notatu dignum occurrerit, pugillarib[us] probe tradendum; neq[ue] prors[us] negligendæ historiæ plebejæ de spectris, daemonib[us] aut Pygmæis ejusmodi locorum. Om Troll och Bergpysslingar. An etiam animalia quædam fere insolita ibi degant, prudenter dispiciendum. Sic egr: an veritati nitat[ur] quod in monte excelsio prope pagum Weberöd, vulgo Romleklint, equi feri parvitate Oelandicis similes inveniant[ur]. Præterea mon-

tium nomina non t[ā]nt[u]m memoriæ mandanda, verum [etia]m ipsor[um] ratio et etymologia, qva fieri potest industria inqvirenda, atq[ue] vel ab ipsis aniculis ediscenda. Materia deniq[ue], ex qva mons constat exactissime est consideranda, an nimirum fuerit saxum vulgare, an Quartzum, selenites etc.? Marmor, Calcar[us], Gypse[us] aut metallaris lapis?

X^o Specus et cryptæ subterraneæ, vulgo Rättestuður och Röstfwarefubor sollicite sunt qværendæ, subintrandæ et rimandæ, ubicunq[ue] adit[us] pateat et periculo vacet. An hæc in patria qvædam Antra Æolia dent[ur], q[ue] scilicet statis anni temporib[us] ventum reciprocum edunt, uti tradunt de specu Montis Baldri in territorio Willandiano, om flästegrafven under Rälberg uti Rälfaudsgräb, perindustri[æ] inqvirendum. Fabulæ, q[ue] de talib[us] locis a rusticis vicinis tradunt[ur], licet ineptæ, tabulis inferendæ.

XI. Eadem opera omne genus Lapidum figurator[um] et petrificator[um] atq[ue] monumenta qvævis diluvii universalis sunt investiganda et colligenda; hinc ubicunq[ue] occasio dabitur ipsi[us] terræ strata sunt examinanda et ordine qvo hic vel alibi occurrunt nat[ur]ali, in album referenda.

XII. Gemmæ aut saltem fluores nat[ur]ales et Chrystalli, avide in montibus, fodinis amniumq[ue] ripis qværent[ur], colligent[ur] et conservabunt[ur] cum adjecta schedula, ubi ejusmodi lapis sit invent[us]. Ab hoc sensu ne q[ui]dem excludendi sunt silices elegantiores.

XIII. Eodem modo Marmor scanicum diversor[um] locor[um] inqvirendum et observandum ejusq[ue] varietates oculis non fugitivis observandæ et distinguendæ, neq[ue] saxor[um] vulgarium, molarium, crustosor[um], scissilium, calcarior[um], seleniticorum, Talcosor[um], Asbestinorumq[ue] contempla[tio] susque deque habenda, sed diligenter instituenda.

XIV. Fodinæ invisendæ sunt et q[ue]cunq[ue] de minera ipsa aut ejusdem tractatione cognosci poterint, q[ua]m accuratissime exploranda et memoriæ ca[us]a literis consignanda. Novæ [etia]m mineræ ubiq[ue] locor[um] investigandæ et inventæ cum adjecto no[m]ine loci natalis conservandæ.

XV. Corpor[um] fossilium pingvium, sulphuris sc: nativi, bituminis, succini, Ampelitis, Lithanthracis, Turfe etc. species diversæ investigandæ et solerter discernendæ sunt, simulq[ue] ligna fossilia, Coni abiegni, similesq[ue] aliæ res subterraneæ ad regnum vegetabile pertinentes, nat[ur]amq[ue] suam adhuc retinentes qværendæ et avara manu corrodendæ.

XVI. Arenar[um], Argillar[um], Terrarumq[ue] diversæ species sollicite observandæ et colligendæ sunt.

XVII. Neq[ue] tam[en] meteorologia Scanicæ silentio prætereunda, sed ab oblivione qvavis ra[tio]ne vindicanda. Pluvior[um] itaq[ue] cruentor[um] aut sulphureor[um], fulminis effectuum, Terræ motu[um], Procellar[um], Imbrium et grandinis majoris tempestatumq[ue] qvarumvis; Nec[n]o[n] luminosor[um], emphaticor[um]q[ue] Phanomenor[um] observationes curiose ubiq[ue] imprimis ab eruditis expetendæ et memoriæ prodendæ.

XVIII. Tandem [etia]m prisce ævi monumenta, lapides runici, et si qvæ alia fierint obvia describenda et depingenda, locor[um] [etia]m p[er] q[ui]bus iter instituit[ur], silvar[um] puta, campor[um], orar[um] maritimar[um], Territorior[um], oppidor[um], pagor[um], villar[um], pontium, colliumq[ue] sepulchralium, denominationes earumq[ue] ra[tio]nes qvotidiæ diligenter annotandæ.

XIX. Deniq[ue] Molendinæ, Fabricæ, officinæ, et operariæ [no]n s[un]t prætereundæ, sed ear[um] sil[us], structura, req[ui]sita ac usus o[mn]i studio contemplandi et examinandi etc.

MEDDELANDE FRÅN DEN LINNÉANSKA STIFTELSEN PÅ HAMMARBY. IV.

1. STIFTELSENS ALLMÄNNA UTVECKLING UNDER ÅR 1931.

Besöken äro alltså i tilltagande. Då de vallfärdande tillhöra vetenskapliga föreningar eller sammanslutningar för tillämplad botanik, har inspektör så vitt möjligt själv lett demonstrationen, så t. ex. vid Svenska Utsädesföreningens utflykt den 1 juli.

Bland enskilda forskare märkes den framstående blombiologen professor FRITZ KNOLL, som var mycket intresserad av att ur biologisk och utvecklingshistorisk synpunkt studera anordningen i Linnés specialträdgård på mulbänkarna utmed huvudbyggnadens sydfasad (jfr dessa Meddelanden II, 1930).

Tvenne gånger under årets lopp har inspektör haft tillfälle att ute på Hammarby rådgöra med intendenten SIGURD WALLIN om Stiftelsen och dess inventarier. Denne har särskilt varit intresserad av den samling kakel, troligen härstammande från östra flygeln, som jag uppspårat. De härstamma från minst 4 kakelugnar, av vilka W. med säkerhet hänför 2 till 1700-talet. Möjligen komma dessa att användas i Linnés Uppsala-hem.

Av huvudbyggnadens fönster ha flera undergått en välbehövlig tätning.

Gardinerna i Linnés sängkammare ha reparerats av Pietas.

Stiftelsen har av grosshandlaren OSKAR LUNDBERG i London mottagit en storartad gåva, en av de präktigaste Stiftelsen någonsin erhållit, R. J. THORNTONS bekanta praktverk *New Illustration of the Sexual System of Carolus von Linnæus . . . and the Temple of Flora* (1799-) 1812, med planscherna i förstklassig kondition och utomordentligt inbundet (troligen originalband) i tvenne synnerligen väl bibehållna folianter. Dessa ha placerats i en härför särskilt beställd monter i fru Linnés inre rum. Såväl denna som bokmontern i det yttre rummet ha invändigt klättts med ett för sitt ändamål synnerligen lämpligt grovt hamptyg, vilket erhöles som gåva av Växtbiologiska institutionen i Uppsala.

Hammarby linneanska trädbestånd har drabbats av en märkbar förlust. Vid en kraftig storm den 3 juni nerbröts »grindalmen», som jag kallade den, på sin ålderdom använd som busshållplats och anslagstavla. Den starkt murkna 10 meter höga stammens rationella diameter höll 110 cm.

Av special-studier, som gjorts över Hammarby-floran, märkes den, som den 5 augusti gjordes över släktet *Rosa*'s representanter av vår främste rhodolog prosten R. MATSSON.

2. SÄVJA OCH HUBBY.

Linnés Sävja. Jag gjorde den 6 september med antikvarien ERIK LUNDBERG och intendenten SIGURD WALLIN ett besök för att med dem konferera om härvarande Linnéminnen och deras relation till Hammarby.

Den från Linnés sista utflykt i livet (Sveriges Natur 1910) bekanta stora öppna spiseln hade, sedan jag sist såg den, något moderniserats; bl. a. hade »standaren» (spisstolpen») borttagits.

Det gamla huset stod nu inför en beklaglig förändring; familjen FREDRIKSSON, som bott här sedan Linnés tid, var i begrepp att flytta. Den nuvarande familjefadern, arrendator ALGOT FREDRIKSSON, visade oss en synnerligen prydlig gustaviansk väggspegel. Denna hade följande historia. Fadern, den vid 99 års ålder nyligen avlidne rusthållar CARL FREDRIK FREDRIKSSON, hade berättat, att hans morföräldrar tjänat dräng och piga hos Linnés. Linné hade hjälpt dem att bli bondfolk i Husby-Långhundra, där L. skulle ägt en gård (märkvärdigt nog har jag från annat håll fått samma antagligen oriktiga uppgift om Linnés gårdsinnehav i Husby-Långhundra, t. o. m. fått gården utvisad). Vid deras bröllop skänkte Linné dem den vackra spegeln. År 1808 flyttade morföräldrarna till Sävja.

Hubby. Till anteckningarna i föregående Meddelanden kan fogas:

År 1776 erhöll (enligt FRIES, *Linné*, 2, s. 400—401) »Herr Archiatern för sig och sina Barn Besittningsrätt å 2:ne Kongl. Academiens Hemman Ubbby i Danmarks Sochn — så nära belägna til Herr Archiaterns och Riddarens Sätsgård Hammarby, at de til bägge hörande ägor öfver alt äro sammanblandade».

Dottern LOVISA VON LINNÉ († 1839) bodde på Hubby om somrarna. Det var egendomligt för mig att en gång höra ett samtal härute med en dotter till Linné skildras som om det varit hållet en gårdag. Då vi den 23 maj 1917 bildat Svenska Linné-Sällskapet, fick jag bud efter mig från Hammarby granngård Övre Edeby, att en 90-årig gumma, Per Olsons änka, som nu låg på sin sotsäng, ville tala med mig. Hon hade hört sägas, att jag intresserade mig för allt som stod i samband med »archiatern» och hans familj, och ville därför innan döden meddela sitt samtal med fröken LOVISA. Jag infann mig genast och fick vid gummans bädd höra hennes stora minne levande framställt. Hon hade en sommar morgon som liten flicka med sin far varit ute och pulsat fisk i Sävja-ån. De fingo så mycket fisk att fadern tillsade henne gå till fröken von Linné för att sälja en del. Hon gjorde så och beskrev nu för mig livligt, hur glad den ensamma gamla fröken blev över att få någon att språka med. Men hon talade så ivrigt, »att jag lilla flicka blev nästan rädd, uen fisken betalade hon hederligt».

I föregående Meddelande har jag framkastat, att Upplands kanske grövsta *funn-oxel*, den vid Hubby, möjligen av Linné-dottern hämtats från Hammarbys »Hortus sibiricus». Tomten till hennes boningshus ligger nu i rudera med följande karaktéristiska nitrofytt-vegetation:

Chenopodium Bonus Henricus

Lamium album

Ilyoscyamus niger

Matricaria inodora

Ribes Grossularia

RUTGER SERNANDER.

SUMMARY OF CONTENTS.

The first article of this volume is inscribed to the memory of TH. M. FRIES (1832--1913), the foremost of those Swedish scholars who have devoted themselves to researches concerning Linnæus, and celebrates the centenary of his birth. Professor R. SERNANDER, one of his pupils, gives an abridged notice of his contributions to the knowledge of the life and work of Linnæus. A son of the great botanist ELIAS FRIES he for a long time was, like his father, professor of botany in our University; from him he inherited the interest and reverence which the older Fries felt for his great compatriot — compatriot even in a more limited sense as the Fries family originated from a parish in the neighbourhood of Stenbrohult, the birth-place of Linnæus. Already as a young man Th. M. Fries became a contributor to Linnæan researches. During his manhood he wholly devoted himself to the botanical science and especially to lichenology. In later years, and especially after having retired from his professorship, he again took up his studies on Linnæus, and the first great result of these studies appeared in the shape of an extensive Linnæus-biography (1903), which became familiar to the international public through an English adaptation by Dr. B. D. JACKSON, General Secretary of the Linnean Society, issued in 1923.

After that Fries without interruption devoted himself to the editorship of certain works of Linnæus which were issued partly in the Latin originals and partly in Swedish translations and were provided with excellent commentaries. This series was published under the auspices of the Royal Academy of Sciences. He was also the chief editor of the Correspondence of Linnæus published by the University of Upsala; and very nearly up to the day of his death (March 29th, 1913) he was occupied by this vast undertaking of which no less than six volumes were edited by him. Professor Sernander's paper winds up with a bibliography of Fries's numerous publications on Linnæus.

Mrs. INGEGERD TULLBERG-BESKOW, herself a descendant of Linnæus, has published two pictures which according to local tradition should be portraits of Linnæus. They have been unearthed in Småland and represent a boy in his teens; if local tradition would prove correct they would be of unusual interest as we should then obtain an idea of the features of Linnæus as a schoolboy.

Dr. FRITZ STENSTRÖM, a physician of Gothenburg, tells about a little known pupil of Linnæus, J. T. FAGREUS. While supervising the studies of two sons of JONAS ALSTRÖMER, one of the founders of Swedish factoryship, he found an opportunity of attending to the lectures of Linnæus during the years 1756—1760. Having taken his medical degree at Upsala he became town physician at Alingsås,

a small town in Vestrogothia, at one time famous through the factories of Alströmer which were founded there. The letters of F. give us an amusing idea of the general conditions of life in the Upsala of Linnæus.

The predecessor of Linnæus, OLOF RUDBECK filius, had at one time prepared a magnificent collection of pictures of Swedish birds, of which copies are still kept in Baron DE GEER's library at Leufsta and in our University Library. While demonstrating these pictures RUDBECK in 1727—1729 gave a series of lectures on ornithology, the first ones ever held in Sweden. Amongst the students who listened to him were ARTEDI and Linnæus, two future brilliant scholars of zoology. Already in *Rudbecksstudier*, the volume with which our University celebrated the tercentenary of the birth of Olof Rudbeck pater in 1930, Professor E. LÖNNBERG published some fragmentary notes from these lectures. Afterwards, amongst the collections of the Linnean Society in London were unearthed the proper notes of Linnæus which are far more complete than the former ones. By courtesy of the Linnean Society we have now been able to publish these notes. Professor Lönnberg commentates upon them and emphasizes the importance of these pictures which in certain cases have, through the influence of Linnæus, become types of the present nomenclature.

In public and private collections — above all the Linnean Foundation at Hammarby and the Museum of the Swedish Linnean Society — is kept a small number of glasses which once belonged to Linnæus. Of special interest are those little tumblers decorated with his favourite flower, *Linnea borealis*, and some of them inscribed with the words *Floreat Linnea*. Mr. H. SEITZ, Assistant Keeper at the Hallwyl Museum in Stockholm, in an amply illustrated article describes the Linnean glasses and tries to make out their origin; probably most of them are products of the Swedish glass industry, which had already at that time reached a high stage of development.

The past year has brought with it the loss of one more of the founders of the Swedish Linnean Society. HANS OSCAR JUEL, late professor of botany at the University of Uppsala, died on July 3rd 1931. The President of the Society, professor ROB. E. FRIES, pays homage to his memory in a short article and points out his deep and active interest in the Society's aim and the great services rendered by him as a member of the Board from the very beginning. He also dwells on Juel's eminent contributions to our knowledge of the history of botany during the Linnean age.

Besides important investigations into different parts of botany, Juel's interest was in later years drawn to the study of Linnæus's pupils and of the natural collections, brought together by them. (An important part of these collections were under Juel's custody, as he was the Curator of the Institution of Botany of the University). His great work *Plantæ Thunbergianæ*, a critical enumeration of all plants mentioned in C. P. Thunberg's papers or existing in his Herbarium ought to be mentioned in the first place. This book has a special importance for the study of the Flora of those parts of the world, which Thunberg visited (South Africa, Ceylon and Japan). In our Yearbook, to which Juel was an active contributor, he has consecrated several articles to others of Linnæus's «apostles», as Hasselquist and Kalin and their collections. Even other old Herbaria (as Bursser's famous «Hortus Siccus» and the one, brought together by Linnæus's friend Bäck) were subjects for his investigations. Juel's work *Hortus Upsaliensis*. An enumeration of plants cultivated in the Botanical Garden of Upsala during the Linnean period (1919) was of outmost service to the

Swedish Linnean Society during its efforts to restore Linnæus's old botanical garden.

It should also be mentioned, that Juel during a number of years acted as a conscientious Curator of the Linnean Museum at Hammarby.

Mr. N. ZENZEN, Assistant Keeper at the Museum of Natural History in Stockholm, has written an extensive paper on the mineralogical collections of the Royal College of Mines, the remnants of which are preserved in that same museum. Its history goes back to the middle of the 17th century; and one of its most prominent patrons was the famous physician, chemist and mineralogist URBAN HJÄRNE, Court physician to the Kings CHARLES XI and CHARLES XII. Under the auspices of the Swedish Parliament Linnæus, when after his return from Holland he lived in Stockholm, was commissioned to lecture upon this collection. These lectures were held in 1740; and his manuscript notes are still preserved in the Library of the Linnean Society in London. Mr. Zenzen also tells us something about how these lectures were held.

Linnæus spent his first year as a student at the University of Lund where he was a pupil and friend of the prominent physician and naturalist KILIAN STOBÆUS. About a year since Linnæus had moved from Lund to Upsala Stobæus at his own expenses sent three of his pupils on a tour of natural research through Scania. (Conf. OTTO GERTZ' paper in vol. IX of this Yearbook, 1926, p. 122-123.) For their information he made out an extensive instruction which is most illustrative of his manifold interests in natural history. It has fortunately been preserved as Linnæus got the opportunity of making a copy of it which he entered in one of his note-books. It is well possible that it may have to some degree influenced the program of Linnæus's own early and epoch-making research journeys (the ones through Lapponia and Dalecarlia). The paper has been published, together with some commentaries, by the editor of the Year-Book, Dr. A. H. UGGLA.

PROFESSOR SERNANDER, Curator of the Linnean Museum at Hammarby, then gives the annual account of his Curatorship.

The volume also contains an index of the articles published in the fifteen volumes of the Year-Book published until this year. The titles of these articles, for the use of foreign readers, are also given in English translations.

LINNÉ-SÄLLSKAPETS EGNA ANGE- LÄGENHETER.

STYRELSENS ÅRS- OCH FÖRVALTNINGSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1931.

Sällskapets ordinarie varsammankomst — den fjortonde i ordningen — hölls i Uppsala söndagen den 31 maj.

Sammanträdet hölls i Linnéträdgårdens Frigidarium. Efter hälsningstal av ordföranden, professor FRIES, föredrags revisorernas berättelse av rådman K. W. HERDIN. I enlighet med deras yrkande beviljades styrelsen och skattemästaren ansvarsfrihet för 1930 års förvaltning.

Som en inledning till den excursion, som ingick i dagens program, höll professor SERNANDER ett föredrag om Linnés 'herbationes', varpå de närvarande i bilar begavo sig till trakten av Gottsunda, varefter man till fots under professor SERNANDERS ledning följde en del av sträckan för Linnés 'Herbatio Gottsundensis' (Fälödarne Turbo bro). Sedan man även tagit Uppsala universitets naturpark vid Vårdsätra i betraktande, intogs middag å Skarholmens restaurang av ett 40-tal deltagare.

Ordinarie höstsammankomsten ägde rum i Stockholm å Svenska Läkarsällskapets lokal måndagen den 23 november. Därvid företogs de stadgeenliga valen. Till ordförande för 1932 omvaldes professor ROB. E. FRIES, till vice ordförande professor R. SERNANDER. Till styrelsemedlem för år 1932 valdes överbibliotekarien A. Grape (efter professor O. JUEL) samt till suppleant andre bibliotekarien J. LILJON SAMZELIUS. Till styrelsemedlemmar för åren 1932—1934 omvaldes professor E. LÖNNBERG, professor N. SVEDELIUS och doktor G. NEANDER samt till suppleant pastor G. VIRDESTAM. - - Till revisorer för 1932 omvaldes rådman K. W. HERDIN och professor N. VON HORSTEN med professor S. EKMAN och amanuens C. ALM som supplanter.

Föredrag hölls av doktor E. STENSTRÖM om En glömd Linnélärjunge i Alströmers stad (J. T. Fagréus) samt av professor E. LÖNNBERG (med skioptikonbilder) om: Linné och Rudbeck d. yrs föreläsningar över Fågelboken. Båda föredragen ingå i denna årgång av årsskriften. Efter sammanträdet var supé anordnad å Gyllene Freden.

Styrelsen har under året sammanträtt den 22 mars, 31 maj, 27 oktober och 23 november.

Som t. f. trädgårdsföreståndare har på styrelsens uppdrag tjänstgjort amanuensen C. ALM.

Styrelsen har genom en kommitté bestående av professor R. SERNANDER, intendent S. WALLIN och bibliotekarien A. HJ. UGGLA gjort en förberedande undersökning rörande Linnéska boställshusets restaurering, därvid antikvarien E. LUNDBERG lämnat sin medverkan.

LINNÉTRÄDGÅRDEN 1931.

Under år 1931 har växtbeståndet i »area perennis» i görligaste mån kompletterats. Härvid lämnades värdefull hjälp genom gåvor av levande svenska växter från följande personer:

Fil. mag. STEN AHLNER, Uppsala (*Osmunda regalis* från Gästrikland).

Trädgårdsmästare R. CARLSSON (ett flertal arter från Almunge).

Linnéanska stiftelsen vid Hammarby genom prof. R. SERNANDER (*Lilium Martagon* samt 1 ex. *Sorbus fennica* från parken vid Hammarby).

Med. dr G. NEANDER, Stockholm (lövängsväxter från Finnerödja i Västergötland).

Direktör O. SALMONSON, Djursholm (*Mulgedium alpinum* från Jämtland).

Lektor H. STENAR, Östersund (orkidéer från Jämtland).

Undertecknad har bidragit med växter från Ångermanland och Västergötlands silurberg.

Frön hava erhållits från följande botaniska trädgårdar:

Från Bergianska trädgården, Stockholm, genom prof. ROB. E. FRIES: 34 kapslar.

Från Göteborgs botaniska trädgård genom prof. C. SKOTTSBERG: 28 kapslar.

Från Lunds botaniska trädgård genom t. f. prof. A. HÅKANSSON: 29 kapslar.

Från Uppsala botaniska trädgård genom prof. N. SVEDELIUS: 33 kapslar.

Professor T. HEDLUND, Uppsala, har skänkt frön av en sedan mycket lång tid tillbaka odlad enkel form av *Calendula officinalis*.

Undertecknad har så vitt möjligt kompletterat och kontrollerat bestämningarna av de i trädgården odlade växterna.

Linnéträdgårdens ovanligt stora exemplar av *Acer sacharinum* L. (= *A. dasycarpum* Ehrh.), vars stam upptill är tvådelad, fläktes under en storm isår. Skadan har under hösten reparerats genom hopskruvning med järnstänger.

Med universitetsmyndigheternas medgivande har förgården vid Svartbäcksgatan uppsnyggats, varvid en hel del i senaste tid planterade bärbuskar borttagits. Det är därjämte meningen att med snaraste förbättra dess gräsmattor genom partiell omläggning och insåning.

CARL G. ALM
t. f. föreståndare.

LINNÉMUSEET OCH LINNÉBIBLIOTEKET.

Antalet besökande i Linnémuseet utgjorde under 1931 enligt den framlagda besöksboken 482 personer.

Följande gåvor hava överlämnats till museet:

Av fil. lic. RAGNAR LOOSTRÖM, Stockholm: En större Linnébyst i gips.

Av f. riksdagsmannen C. G. BÄCKGRENs dödsbo (genom kyrkoherde KARL BÄCKGREN, Askersund, enl. testamentariskt förordnande): En liten parianbyst av Linné a konsol, snidad och ornerad av testator med Linnæa-motiv.

Av vice häradshövding ERNST ORSTADIUS, Uppsala: En samling omfattande flertalet av Linné kända svenska Microlepidoptera (78 arter).

Av doktor NILS JOHNSON: Komplettering till Stenbrohults-herbariet.

Av disponent CARL Z. HÄGGSTRÖM: En matsked av silver med initialerna: S. C. v. Z. [Sara Christina von Linné, 1751—1835, g. m. kapten Hans Henrik Duse, 1749—1811]. Skeden, Uppsala-arbete från 1794, året för makarnas giftermål, inköpt (jänte ännu en likadan) av senaste ägarens morfader 1863 å auktion i Vaksala socken, där Duse bebodde Gränby gård.

Av dr BJÖRN FLÖDERUS: *Plausus Votivus* etc. (hyllningsdikt av Smålands nation 1753, då Linné blev Nordstjärneriddare, förl. av Joh. Floderus. — Avskrift).

Av apotekare AXEL LILJEDAHL: ett separat.

SKATTMÄSTARENS BERÄTTELSE FÖR ÅR 1931.

Linné-Sällskapets inkomster och utgifter samt fondernas ställning framgår av följande sammandrag.

Kassakonto:*Debet:*

Ingående balans	39: 87
Årsavgifter	4,655: —
Statsanslag till årsskriften	1,500: —
Sålda publikationer	1,072: 62
Inträdesavgifter till Linnémuseet	65: 05
Sålda obligationer	10,050: —
Checkräkning	13,000: —
Sparkasseräkning	8,359: 18
Räntor	9,537: 60
Kronor	48,279: 32

Kredit:

Omkostnader och löner	3,386: 34
Linnéträdgården 1931	5,171: 32
Linnémuseet 1931	668: 06
Årsskriften 1931 och publikationer	5,372: 40
Inköpta obligationer	12,100: —
Checkräkning	13,003: 25
Kapitalräkning	206: 91
Sparkasseräkning	8,202: 19
Räntor (vid obligationsköp)	168: 75
Utgående balans	0: 01
Kronor	48,279: 32

Ingående balanskonto 1 jan. 1931.

Museifonden	201,841: 14	Samlingarna	199,223: 79
Fasta fonden	21,816: 06	Oblig. och lotter	170,343: 58
Dispositionsfonden	12,702: 12	Kapitalräkning	5,552: 90
Linnéfonden	107,461: 46	Checkräkning	12: 84
Minnesstodsfonden	2,121: —	Sparkasseräkning	6,777: 88
Viktor N. Baumbachs fond	10,501: 44	Kassabehållning	39: 87
Reservfonden	25,507: 64		
Kronor	381,950: 86	Kronor	381,950: 86

Utgående balanskonto 31 dec. 1931.

Samlingarna	199,223: 79	Museifonden	201,841: 14
Oblig. och lotter	172,506: 08	Fasta fonden	21,925: 14
Kapitalräkning	5,759: 81	Dispositionsfonden	12,765: 63
Checkräkning	16: 09	Linnéfonden	107,908: 77
Sparkasseräkning	6,620: 89	Minnesstodsfonden	2,227: 05
Kassabehållning	0: 01	Viktor N. Baumbachs fond	10,606: 45
		Reservfonden	26,762: 49
Kronor	384,126: 67	Kronor	384,126: 67

Sällskapets inkomster av årsavgifter ha under 1931 ökats med kr. 159 i jämförelse med år 1930 och uppgå till kr. 4,655 mot i staten beräknade kr. 4,300.

Statsanslaget till årsskriften har utgått med oförändrat belopp, kr. 1,500.

Inträdesavgifterna till Linnémuseet ha detta år ökat något litet till kr. 65:05 mot i staten beräknade kr. 50.

Sällskapets behållna ränteinkomster ha varit kr. 9,368:85 (d. v. s. kr. 9,537:60 — kr. 168:75 = kr. 9,368:85) eller kr. 332:25 mer än det i staten beräknade beloppet.

De allmänna omkostnaderna, däri inbegripet tjänstemännens löner, ha kunnat begränsas till kr. 3,386:34 eller till kr. 413:66 lägre än i statförslaget. I själva verket är dock besparingen ej så stor, enär ett par för 1931 beräknade utgiftsposter å tillsamman kr. 250 utbetalats först i januari 1932.

Linnémuseet har dragit en kostnad av kr. 668:06, vilket är 268:06 mer än som beräknats i staten, vilket beror på att yttertaget måste repareras och ommålas samt tvenne kakelugnar blivit omsatta.

Linnéträdgården har dragit en kostnad av kr. 5,171:32, vilket överstiger det i staten beräknade med kr. 371:32, men då i staten varken upptagits det av styrelsen senare beslutade arvodet till den t. f. föreståndaren, kr. 500, ej heller det från den 1 juli utgående ålderstillägget till trädgårdsförmannen å 25 kr. i månaden, så framgår härav att övriga i staten beräknade utgifter kunnat hållas under det i staten beräknade beloppet.

Årsskriften har dragit en kostnad av kr. 4,302:79, vadan den i staten beräknade kostnaden överskridits med kr. 302:79. Av övriga publikationer har nytryckningen av Olof Rudbecks »Hortus Botanicus» kostat kr. 1,026:20, medan försäljningen under året inbringat kr. 869:72. Denna publikation bör väl dock i framtiden kunna ytterligare inbringa så mycket, att kostnaderna bli fullt täckta.

Sällskapets samtliga tillgångar ha under året ökats med kr. 2,175:81. De obligatoriska avsättningarna till fonderna ha uppgått till kr. 920:96 och det återstående överskottet å Vinst- och förlustkontot till kr. 1,254:82, som överförts till reservfonden. Ökningen fördelar sig på följande sätt på Sällskapets olika fonder:

Fasta fonden	109:08	
Dispositionsfonden	63:51	
Linnéfonden	537:31	
Minnesstodsfonden	106:05	
Viktor N. Baumbachs fond	105:01	920:96
Reservfonden (överföring från Vinst- och förlustkontot)		1,254:85
		Summa kr. 2,175:81

Under årets lopp ha följande obligationer försålts: nom. 5,000 kr. Boxholms 5½% obligation med en kursvinst å kr. 62:50 och nom. 5,000 kr. Vargöns 6% obligationer med en kursvinst å 50 kr. I stället för dessa och för i övrigt tillgängliga medel har inköpts: nom. 10,000 kr. K. Sveriges Stads-hypotekskassas 4½% obligationer 1930 till en kurs av 101½% samt nom. 2,000 kr. Sveriges Allmänna Hypoteksbanks 4% obligationer 1931 till en kurs av 97½%.

Det sammanlagda bokförda värdet å Sällskapets obligationer och kommanditlotter (vara en förteckning återfinnes i »Staten» för år 1932) uppgår den 31 dec. 1931 till kr. 172,506:08.

För innevarande räkenskapsår har uppgjorts följande förslag till »Stat för Svenska Linné-Sällskapet för år 1932».

Uppsala den 7 jan. 1932.

NILS E. SVEDELHUS.
Svenska Linné-Sällskapets skattmästare.

STAT FÖR SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPET FÖR ÅR 1932.

Inkomster:

Räntebärande kapital:

a) Obligationer och lotter:	Kapital.	Ränteavkastning.
K. Sveriges Stadshypotekskassas 5 % obl. 1922 (nom. 80,000 kr.)	80,643: 38	4,000: —
Sveriges Allm. Hypoteksbanks 5 % obl. 1924 (nom. 30,000 kr.)	30,000: —	1,500: —
Sthlms Int. Gar. A.-B:s 4% obl. 1904 (nom. 5,040 kr.) 5 st. 5 % kom.-lotter i Sthlms Ensk. Bank, Ser. II, 1911 å nom. 5,000 kr.	4,120: 20	201: 60
Hellefors Bruks A.-B:s 5 ½ % obl. 1925 Ser. A (nom. 10,000 kr.)	4,550: —	250: —
Holmens Bruks och Fabr. A.-B:s 5 % obl. 1926 (nom. 5,000 kr.)	10,000: —	550: —
Hellefors Bruks A.-B:s 6 % obl. 1925 (nom. 5,000 kr.)	5,012: 50	250: —
Sveriges Allm. Hypoteksbanks 4 ½ % obl. 1926 (nom. 5,000 kr.)	5,112: 50	300: —
A.-B. Stjernfors-Ställdalens 5 % obl. 1927 (nom. 5,000 kr.)	4,887: 50	225: —
Sveriges Allm. Hypoteksbanks 4 ½ % obl. 1927 (nom. 3,000 kr.)	5,000: —	250: —
Mo och Domsjö A.-B:s 5 % obl. 1928 (nom. 5,000 kr.)	3,000: —	135: —
Hammarforsens Kraft A.-B:s 5 % obl. 1930 (nom. 3,000 kr.)	5,050: —	250: —
K. Sveriges Stadshypotekskassas 4 ½ % obl. 1930 (nom. 10,000 kr.)	3,030: —	150: —
Sveriges Allm. Hypoteksbanks 4 % obl. 1931 (nom. 2,000 kr.)	10,150: —	450: —
	1,950: —	80: —
	Kr. 172,506: 08	8,591: 60

b) Å bankräkningar 500: —

Årsavgifter av ledamöter	4,500: —
Statsbidrag till årsskriften	1,500: —
För sålda publikationer	150: —
Inträdesavgifter till Linnémuseet	50: —

Summa inkomster kr. 15,291: 60

Utgifter:*Tjänstemännens löner.*

Sekreterare	600:—	
Skattnästare	600:—	
Redaktör	600:—	1,800:—

Allmänna omkostnader.

Renhållning	180:—	
Försäkringspremier	707:—	
Kostnader för sammanträdena	400:—	
Diverse	713:—	2,000:—

Linnéträdgården.

T. f. föreståndaren för trädgården	250:—	
Trädgårdsförmannen	3,300:—	
Hyra av bostad åt honom	300:—	
Daglönare	1,000:—	
Material, repar., körslor m. m.	300:—	
Växter, frakt m. m.	200:—	5,600:—

Linnémuseet.

Uppvärmning o. belysning	300:—	
Städning o. rengöring	100:—	400:—

Årsskriften.

Tryck	3,500:—	
Oförutsedda utgifter m. m.	500:—	4,000:—

Avsättning till fonderna.

Fasta fonden ($\frac{1}{2}$ % å kapitalbehålln.)	109:63	
Dispositionsfonden ($\frac{1}{2}$ % å kapitalbehålln.)	63:83	
Linnéfonden ($\frac{1}{2}$ % å kapitalbehålln.)	540:—	
Minnesstodsfonden (5 % å kapitalbehålln.)	111:35	
Viktor N. Baumbachs fond (1 % å kapitalbehålln.)	106:06	930:87

Oförutsedda utgifter (eller till reservfonden) 810:73

Summa utgifter kr. 15,291:60

Uppsala den 7 jan. 1932.

NILS E. SVEDELIUS.

Svenska Linné-Sällskapets skattnästare.

REVISIONSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1931.

Undertecknade, av Svenska Linné-Sällskapet utsedda att granska styrelsens räkenskaper och förvaltning under år 1931, få efter fullgjort uppdrag avgiva följande berättelse.

Sällskapets inkomster och utgifter samt ekonomiska ställning framgå av skattnästarens till styrelsen avgivna berättelse, till vilken vi härmed få hänvisa. Räkenskaperna äro förda med synnerlig omsorg och reda samt vederbörligen verifierade. Sällskapets tillgångar synas oss på fullt betryggande sätt placerade; värdehandlingarna ha av oss granskats och befunnits i vederbörlig ordning.

Sällskapets samlingar äro brandförsäkrade för 200,000 kr., Linnébiblioteket och lagret av Sällskapets skrifter för tillsammans 57,000 kr. Premierna för samtliga försäkringar äro i laga tid inbetalda.

Föreskrivna ränteavsättningar till Sällskapets fonder äro verkställda.

Styrelsens protokoll äro oss företedda och föranleda icke någon anmärkning.

Det är för revisorerna ett nöje att konstatera det synnerligen förtjänstfulla och för Sällskapet gagnande arbete, som nedlagts av styrelsen, enkanterligen skattnästaren, under det gångna verksamhetsåret.

På grund av revisionen få vi tillstyrka, att Sällskapet beviljar styrelsen och skattnästaren full och tacksam ansvarsfrihet för den tid revisionen omfattar.

Uppsala den 9 maj 1932.

K. W. Herdin.

Nils von Hofsten.

GÄLLANDE BESTÄMMELSER RÖRANDE RÄNTEAVSÄTTNINGAR TILL SÄLLSKAPETS FONDER.

Fasta fonden förräntas med $\frac{1}{2}\%$ å kapitalbehålln. (Styrelsebeslut 20 maj 1928.)

Dispositionsfonden förräntas med $\frac{1}{2}\%$ å kapitalbehålln. (Styrelsebeslut 20 maj 1928.)

Linnéfonden förräntas med $\frac{1}{2}\%$ å kapitalbehålln. (Regl. fastställt av Sällsk. 26 nov. 1925.)

Minnesstodsfonden förräntas med 5 % å kapitalbehålln. (Styrelsebeslut 13 mars 1930.)

Viktor N. Baumbachs fond förräntas med 1 % å kapitalbehålln. (Regl. fastställt av Sällsk. 22 maj 1927.)

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS STYRELSE.

Professor ROB. E. FRIES,
Ordförande för 1932.

Professor R. SERNANDER,
Vice ordförande för 1932.

Övriga styrelsemedlemmar:

Valda för åren 1930—1932:

Disponenten P. BELLANDER, professor T. LAGERBERG, överbibliotekarien A. GRAPE.

Suppleant: Andre bibliotekarien J. LILSON SAMZELIUS.

Valda för åren 1931—1933:

Livmedikus O. HULT, professor emeritus Sv. MUREBECK, andre bibliotekarien A. HJ. UGGLA, sekreterare och föreståndare för Linnémuscet samt redaktör för årsskriften.

Suppleant: Intendenten S. WALLIN.

Valda för åren 1932—1934:

Professor E. LÖNNBERG, professor N. SVEDELIUS, skattmästare, doktor G. NEANDER.

Suppleant: Pastor G. VIRDESTAM.

Vald av Större Akademiska konsistoriet i Uppsala:

Professor R. SERNANDER.

Revisorer:

Rådmän K. W. HERDIN och professor N. VON HOFSTEN.

Suppleanter: Professor S. EKMAN och amanuensen C. G. ALM.

NYTILLKOMNA MEDLEMMAR

BOETHIUS, A., Prof., Rom.
BOLLING, F., f. d. Tullförvaltare, Uppsala.
CARLANDER, A., Jägmästare, Stockholm.
DE LA GARDIE, J., Greve, Maltesholm, Töllarp.
EKLUND, J. E., Kyrkoherde, Kiruna.
HANSTROM, B., Professor, Lund.
HEDBERG, P., Notarie, Stockholm.
HERSLOW, E., Bankdirektör, Malmö.
HOLLSTRÖM, K. F., Förste provinsialläkare, Uppsala.
KENNEDY, G., Godsägare, Råbelöv, Kristianstad.
LUNNER, S., Landshövding, Uppsala.
LUNDBERG, E., Antikvarie, Stockholm.
LUNDBERG, G., Professor, Stockholm.
LUNDBERG, O., Andre bibliotekarie, Uppsala.
LUNDH, E., Docent, Stockholm.
LUNDQVIST, A. M., Apotekare, Stockholm.
MARKLUND, E., Andre bibliotekarie, Göteborg.
MONTÉLIN, A. F., Apotekare, Lund.
MUNCK AF ROSENSCHÖLD, M., Landshövding, Östersund.
AF PETERSENS, F., Jägmästare, Kristianstad.
THOTT, S., Friherre, Skabersjö.
TORSSANDER, E. A. W., Kyrkoherde.
WESTERDAHL, E., Direktör, Stockholm.
SCHMIDT, Z., Radman, Uppsala.

*Nya medlemmar kunna föreslås till sekr., adr. Uppsala, eller
någon av styrelsens medlemmar.*

INNEHALLSFÖRTECKNING
TILL ARGANGARNA I—XV (1918—1932)
INDEX TO VOL. I—XV (1918—1932)

- ALMKVIST, JOHAN. Studier över Carl von Linnés verksamhet som läkare. Ett bidrag till syfilidologiens historia. [Linnæus as a Medical Practitioner. A Contribution to the History of the Treatment of Syphilis.] 6 (1923): 61—119.
- se LÖFLING, P.
- ALMQUIST, ERIK. Linné och Flora upsaliensis. [Linnæus and Flora upsaliensis.] 5 (1922): 56—60.
- AURIVILLIUS, CHR. Anmärkningar rörande Linnés entomologiska »Prælectiones privatissimæ», hållna på Hammarby 1770. [Notes on Linnæus's Entomological »Prælectiones privatissimæ», delivered at Hammarby in 1770.] 5 (1922): 97—105.
- BARREIRO, A. J., se LÖFLING, P.
- VIKTOR N. BAUMBACH, Svenska Linné-Sällskapets senaste donator. [Viktor N. Baumbach, Donor to the Swedish Linnean Society.] 10 (1927): 154—155.
- BENGTSSON, SIMON. De i Linnés Skånska Resa omnämnda insekterna i kritisk belysning. [Insects, mentioned by Linnæus in his »Skånska Resa» (Journey through Scania), viewed critically.] 3 (1920): 80—102.
- BRYK, FELIX. Linné und die Parnassologie. 2 (1919): 126—140.
- -- Ein Nachtrag. 4 (1921): 116—118.
- Die Stellung der polnischen Botanik zu Linnés Systeme. 6 (1923): 35—51.
- Linné som konstnär. [Linnæus as an Artist.] 8 (1925): 3—13.
- se GOMBOCZ, E.
- CHRISTENSEN, CARL. Linnés testimonium till Georg Tycho Holm. [Linnæus' Testimony to Georg Tycho Holm.] 7 (1924): 32—38.
- DE BRUN, FRANS, se LIEDECK, E. G.
- DRAKE, GUSTAF. Linné och Pharmacopœa Svecica Ed. I. [Linnæus and the Pharmacopœa Svecica Ed. I.] 4 (1921): 1—15.
- Medicinalierna ur stenriket i Linnés Materia medica. [Medicinalia from the Mineral Kingdom in Linnæus's Materia Medica.] 5 (1922): 13—39.
- Några Linné-recept. [Some Prescriptions by Linnæus.] 9 (1926): 26—44.
- Linnés försök till inhemsk teodling. [Linnæus's Attempt to grow the Tea-plant in Sweden.] 10 (1927): 68—83.
- Linnés tankar om grunden till ekonomen. Anmärkningar och förklaringar. [Linnæus' Theories on the Basis of the Economy of Nature.] 11 (1928): 41—65.
- Linné och pärlodlingen. [Linnæus and Pearl Cultivation.] 13 (1930): 109—123.
- se JUEL, H. O.
- EHNMARK, ELOF. Linnétraditionen och naturskildringen. [The Linnean Tradition and its Influence on Literary Descriptions of Nature.] 14 (1931): 41—71.

- FLODERUS, MATS. Några traditioner från det Linnéska huset. [Some Traditions from the Home of Linnæus.] 2 (1919): 111—114.
- och FÖRSSTRAND, CARL. Linnés ättlingar. Några släktutredningar. [Linnæus' Descendants. Some Genealogical Researches.] 2 (1919): 115—125.
- FÖRSSTRAND, CARL. Linné och släkten Reuterholm. [Linnæus and the Reuterholm Family.] 2 (1919): 49—64.
- Linnés ekonomi och hans kvarlätenskaps öden. [Linnæus's Economic Position and the Fate of his Property.] 5 (1922): 70—89.
- Några uppgifter om Danmarks socken och Linnés grannar. [Some informations about the Parish of Denmark and the neighbours of Linnæus.] 6 (1923): 29—34.
- Uppsala på Linnés tid. Uppsala in the Days of Linnæus.] 7 (1924): 15—31.
- Linné som skildrare av svenskt folkliv. [Linnæus's Descriptions of Swedish Peasant Life.] 9 (1926): 12—25.
- Mårten Triewald och hans Stockholmsträdgård. [Mårten Triewald and his Garden in Stockholm.] 10 (1927): 57—67.
- Carl Gustaf Ekeberg, hans färder till Ostindien och Kina, naturvetenskapliga intressen och förbindelser med Linné. [Carl Gustaf Ekeberg, his Journeys to East India and China, his Interest in Natural Science and his Connections with Linnæus.] 11 (1928): 147—171.
- Christopher Aurivillius. Minnesteckning. [Christopher Aurivillius. A Memorial.] 12 (1929): 88—93.
- se FLODERUS, M.
- FREUND, HANS, se SCHMID, G.
- FRIES, ROB. R. Linné i Holland. [Linnæus in Holland.] 2 (1919): 141—155.
- Linné och hembygden. Minnestal vid Svenska Linné-Sällskapets högtids-sammankomst i Stenbrohult den 23 maj 1926. [Linnæus and his Native Place. Memorial Speech at the Anniversary of the Swedish Linnean Society in Stenbrohult, May 23rd, 1926.] 10 (1927): 9—20.
- Till tioårsminnet av Svenska Linné-Sällskapets stiftande. Tal vid högtidssammankomsten å Linnés Hammarby den 22 maj 1927. [The Tenth Anniversary of the Swedish Linnean Society. Speech delivered at the Festival at Linné's Hammarby, May 22nd, 1927.] 11 (1928): 1—6.
- Carl Forsstrand. Minnesteckning. [Carl Forsstrand. A Memorial.] 12 (1929): 138—143.
- Oscar Juell. Några minnesord. [Oscar Juell. A Memorial.] 13 (1932): 90—94.
- se 150-årsminnet av LINNÉs död.
- FÖRBERG, ELOF. Tre Linnéporträtt. [Three Portraits of Linnæus.] 1 (1918): 90—94.
- Linnéminnet och dess vårdande. Inledningsanförande. [The preservation of the Memory of Linnæus. Introductory Speech.] 1 (1918): 169—172.
- Våra Linnéminnen. [Our Collection of Linnæus's personal possessions.] 3 (1920): 117—121.
- Förteckning över till Linnésamlingen hörande böcker, som ej äro upptagna i J. M. Hulth's Bibliographia Linneæana. [List of Books in the

- Author's Linnæan Collection, not mentioned in J. M. Hulth's Bibliographia Linnæana.] 6 (1923): 160—165.
- FÖRBERG, ELOF. Hortus upsaliensis. Några anteckningar om dess öden under 180 år. [Hortus Upsaliensis. Its History during One Hundred and Eighty Years.] 6 (1923): 120—135.
- GERTZ, OTTO. Linnéanska föreläsningskollegier i botanik. [Digests of Notes from Linnæus's Lectures on Botany.] 2 (1919): 44—48.
- Olof Celsius d. ä. och Flora Uplandica. Ett blad till Uppsalabotaniakens historia. [Olof Celsius the Elder and Flora Uplandica. A Page of Uppsala Botanical History.] 3 (1920): 36—56.
- Linnéanska herbarieväxter i domprosten Celsii herbarium. [Herbarium Plants of Linnæus, found in the Herbarium of Dean Celsius.] 5 (1922): 106—113.
- Otto Nordstedt. Några minnesord. [Otto Nordstedt. A Memorial.] 7 (1924): 112—115.
- Linnæana i framlidne professor O. Nordstedts kvarlätenkap. [Linneana belonging to the late O. Nordstedt.] 8 (1925): 43—48.
- Tvenne sannolikt förlorade Linnéiska manuskript ur Kilian Stobæi bibliotek. [Two Linnæan Manuscripts in the Library of Kilian Stobæus.] 8 (1925): 94—96.
- Sperling, Stobæus, Linné och Leche och de första undersökningarna över Skånes flora. [Sperling, Stobæus, Linnæus and Leche. Early Investigations in the Flora of Scania.] 9 (1926): 100—141.
- Linnés blomsterrabatter på Hammarby. Enligt en originalhandskrift av Linné. [The Flower-beds of Linnæus at Hammarby. From his own Original Manuscript.] 10 (1927): 30—56.
- Linné och cecidologien 1—2. [Linnæus and Cecidology.] 12 (1929): 149—167.
- 13 (1930): 60—108.
- GOMBOSZ, ENDRE. Bibliographia Linnæana hungarica. Herausgegeben von Felix Bryk. 5 (1922): 90—96.
- Linné und die ungarische Botanik. 4 (1921): 24—32.
- GRATE, ANDERS. Om Christopher Tärnströms resejournaler. [Christopher Tärnström's Travel Diaries.] 1 (1918): 126—144.
- HAHR, AUGUST. En unik svensk målning på Linnés Hammarby. [A unique Swedish Painting at Linné's Hammarby.] 1 (1918): 80—85.
- HEDBOM, KARL. Linné som patient år 1764. [Linnæus undergoing medical treatment in 1764.] 1 (1918): 145—157.
- Linnés inhemska medicinalväxter. [Native Medicinal Plants according to Linnæus.] 2 (1919): 65—110.
- HERDIN, K. W. Olof Rudbeck den äldres hortus botanicus. En topografisk studie. [The Hortus Botanicus of Olof Rudbeck Sr. A topographical study.] 8 (1925): 14—24.
- HULT, O. T. Erik Müller. Några minnesord. [Erik Müller. A commemorative article.] 7 (1924): 83—100.
- Några anteckningar om Olof och Magnus Bromelius. [Biographical Notes on Olof and Magnus Bromelius.] 9 (1926): 87—99.
- Om Roland Martin och hans studieresa till Paris 1754—1756. [Roland Martin and his Journey to Paris 1754—1756.] 11 (1928): 72—91.
- Fyra Linnéporträtt. [Four Portraits of Linnæus.] 13 (1930): 61—68.

- HULT, O. T. P. J. Bergius och medicinen i Sverige. [P. J. Bergius and Medical Research in Sweden.] 14 (1931): 1—11.
- HULTGREN, E. O. François-Auguste Biard's tavla »La jeunesse de Linné». [François-Auguste Biard's Painting »La jeunesse de Linné».] 4 (1921): 65—68.
- HULTH, J. M. Kalm som student i Uppsala och lärjunge till Linné åren 1741—1747. [Kalm as a Pupil of Linnæus in Uppsala during the years 1741—1747.] 7 (1924): 39—40.
- Om handskrifterna till Linnés Flora Kofsöensis. [Account of the Manuscripts of Linnæus's Flora Kofsöensis.] 7 (1924): 62—67.
- Högtidssammankomst, Svenska Linné-Sällskapets, i Uppsala den 27 maj 1923. [Anniversary of The Swedish Linnean Society, May 27th 1923.] 7 (1924): 1—14.
- I Linnés födelsebygd. Svenska Linné-Sällskapets högtidssammankomst den 23 maj 1926. At Linnæus's Birth Place. Anniversary of The Swedish Linnean Society, May 23rd 1926.] 10 (1927): 1—8.
- Dr. BENJAMIN DAYDON JACKSON, Sällskapets nye hedersledamot. [Dr. Benjamin Daydon Jackson, Honorary Member of the Society.] 8 (1925): 1—2.
- JACKSON, B. DAYDON. The visit of Carl Linnæus to England in 1736. 9 (1926): 1—11.
- JOHNSON, NILS. Om Stenbrohult och dess flora. [Stenbrohult and its Flora.] 12 (1929): 168—173.
- JUEL, H. O. Bemerkungen über Hasselquist's Herbarium. 1 (1918): 95—125.
- Early investigations of North American flora, with special reference to Linnæus and Kalm. 3 (1920): 61—79.
- A revision of Kalm's Herbarium in Upsala. 4 (1921): 16—23.
- Notes on the Herbarium of Abraham Bäck. 7 (1924): 68—82.
- Om några herbarier i Uppsala från Linnés tid samt om botanices demonstratorn Eric Tuwén. [On some Herbals from the Time of Linnæus preserved in Uppsala, and the »Demonstrator Botanices» Eric Tuwén.] 9 (1926): 61—77.
- och DRAKE, G. Linnés redogörelse för de på apoteken förvarade och i Sverige växande medicinalväxterna. Med förklaringar och anmärkningar. [Linnæus's Report on the Medicinal Plants growing in Sweden and kept in Pharmacies. With Notes and Comments.] 10 (1927): 99—130.
- Några drag ur Uppsala botaniska institutions historia. [Account of the History of the University Botanical Garden.] 12 (1929): 67—87.
- Om Kalms bemödanden att i vårt land införa nordamerikanska växter. [Kalm's Efforts to introduce North American Plants in Sweden.] 13 (1930): 40—60.
- Förteckning över i Uppsala förvarade herbarieexemplar med påskrifter av Linnés hand. [List of Herbarium Plants in Linnæus' own hand, now preserved in Uppsala.] 14 (1931): 12—16.
- LARSSON, LUDVIG. Lektor Rothmans planer på en hortus botanicus i Växjö. [Johan Rothman's Plans for a Hortus Botanicus in Växjö.] 5 (1922): 114—116.
- LEVERTIN, OSKAR. Med Linné i Holland. [With Linnæus in Holland.] 12 (1929): 94—106.
- LEVIN, ASTLEY. En samling Linnémedaljer. [A Collection of Linnæus Medals.] 6 (1923): 54—60.

- LIEBCK, ERIK GUSTAF. Utdrag ur dagböcker för åren 1745, 1747 och 1766, rörande hans samvaro med Linné. (Meddelat av Frans de Brun.) [Notes concerning Linnæus in Diaries kept by Liedbeck during the years 1745, 1747 and 1766] 1 (1918): 158—159.
- INDELL, EMIL. Råshult Södregård. [Rashult Södregård, Linnæus's Native House.] 6 (1923): 136—151.
- LINDMAN, C. A. M. Ett besök vid Rashult. [A Visit to Råshult, Linnæus' Native Place.] 3 (1920): 103—116.
- LINNÉ, C. VON. Parentation över Andreas Neander. Utg. av E. Malmeström. [Linnæus's Speech in Memory of Andreas Neander. With a Commentary by E. Malmeström.] 8 (1925): 97—118; 9 (1926): 45—60.
- Tillägg. 10 (1927): 156—157.
- Almanacksuppsatser. [Essays by Linnæus in Almanacs.] 11 (1928): 117—146.
- 150-årsminnet av LINNÉS död. [Artiklar av Rob. E. Fries och R. Sernander, dikt av E. N. Söderberg.] [The Onehundred and Fiftieth Anniversary of the Death of Linnæus.] 11 (1928): 162—172.
- PEHR LÖFLINGS kvarlåtenskap och eftermäle. [Pehr Löfling's Literary Remains.] 10 (1927): 131—136.
- LÖFLING, PEHR. Dagboksanteckningar om sin resa från Madrid till Cadix 1753. Översättning av ett spanskt originalmanuskript funnet ... av Augustin Jesus Barreiro. Med inledning av Johan Almqvist. [Diary Notes by Pehr Löfling on his Journey from Madrid to Cadix in 1753.] 8 (1925): 25—42.
- LONNBERG, EINAR. Tydning av några däggdjursdiagnoser i Systema naturæ ed. X. [Interpretation of some Diagnoses of Mammals in Systema Naturæ Ed. X.] 1 (1918): 86—89.
- Linné och Artedi. [Linnæus and Artedi.] 2 (1919): 30—43.
- Linné som opponent på en ichthyologisk disputation 1730. [Linnæus as an Opponent at a Disputation in Ichthyology in 1730.] 4 (1921): 69—79.
- Linnæi anteckningar efter Olof Rudbeck d. y:s föreläsningar om svenska fåglar. Med inledning och förklaringar. [Linnæus's notes from Lectures on Swedish birds delivered by Olof Rudbeck fil.] 15 (1932): 41—75.
- MALMSTRÖM, ELIS. Linnés religiösa åskådning. [Linnæus' ideas concerning Religion.] 5 (1922): 1—12.
- Linnés humor. [Linnæus as a Humorist.] 6 (1923): 1—18.
- Anteckningar vid studiet av Linné. [Notes made during the study of Linnæus.] 7 (1924): 52—61.
- Linnés självkänsla. [Linnæus's Self-Esteem.] 10 (1927): 84—98.
- Linnés avhandling om ålderdomen, Senium Salomoneum, 1759. [Linnæus' Dissertation on Old Age, (Senium Salomoneum), 1759.] 12 (1929): 51—66.
- Carl von Linnés naturfilosofiska tankar. Några grundlinjer. [Linnæus' Ideas on Natural Philosophy. Some Out-lines.] 13 (1930): 1—18.
- Linnés självbiografier. [Linnæus's Autobiographies.] 14 (1931): 17—30.
- se LINNÉ, C. VON.
- MÜLLER, ERIK. Om Svenska Linné Sällskapets utvecklingslinjer. Tal. [Plans for the Development of the Swedish Linnean Society. Speech.] 1 (1918): 173—176.

- MÜLLER, ERIK, Linné och Uppsala. [Linnæus and Uppsala.] 2 (1919): 21—29.
 — Kronprinsessan Margareta. Några minnesord av Svenska Linné-Sällskaps ordförande. [H. R. H. the Crown Princess Margaret. Speech in Honour of Her Memory by the President of the Swedish Linnean Society.] 3 (1920): 1—3.
 — Linné och Abraham Bäck. [Linnæus and Abraham Bäck.] 4 (1921): 80—112.
 — Ernst Hultgren. Några minnesord. [Ernst Hultgren. A Memorial.] 6 (1923): 52—53.
- NATHORST, A. G. Linnés uppfattning av de s. k. »Kornähren» i den permiska skiffern vid Frankenberg i Hessen. [Linnæus's Conception of the so-called 'Kornähren', in the Permish Slate at Frankenberg in Hessa.] 3 (1920): 57—60.
- NEANDER, GUSTAF. Linné och lungsoten. [Linnæus on Consumption.] 11 (1928): 66—71.
 — Med Linné genom »Stora Tiveden». [With Linnæus through »Stora Tiveden».] 14 (1931): 102—114.
- NORDENSKIÖLD, ERIK. En blick på Linnés allmänna naturuppfattning och dess källor. [A Glance at Linnæus's General Conception of Nature, and at its Sources.] 6 (1923): 19—28.
- REUTERSKIÖLD, ADAM. Johan Gustaf Wahlbom, Kalmar läns förste provincial-medicus, och hans brev till Linné. [Johan Gustaf Wahlbom, the first Physician of the County of Kalmar, and his Letters to Linnæus.] 12 (1929): 7—50.
 — En Linné-boks historia. [The History of a Book by Linnæus.] 12 (1929): 144—148.
- SAHLGREN, JÖRAN. Linnés talspråk. [Linnæus's Colloquial Language.] 3 (1920): 25—35.
 — Linné som predikant. [Linnæus as a Preacher.] 5 (1922): 40—55.
 — Ett Linnébibliotek. Några reflektioner och anteckningar. [A Linnæan Library.] 6 (1923): 152—159.
- SCHMID, GÜNTHER. Linné-Gedichte. 12 (1929): 107—119.
 — und FREUND, HANS. Linné und Academia naturæ curiosorum. 13 (1930): 124—152.
 — Floras Elysium. 13 (1930): 165—166.
- SCHOUG, E. Linné och veterinärväsendet. [Linnæus and Veterinary Surgery.] 8 (1925): 49—58.
- SEITZ, HERIBERT. Om de Linneanska glasen. [On glasses belonging to Linnæus.] 15 (1932): 76—89.
- SERNANDER, RUTGER. Upprop [ang. herbarieväxter från Linnéträdgården och Hammarby]. [Appeal to persons in possession of Herbarium Plants from Linnæus's Gardens.] 1 (1918): 159.
 — I Linnés fotspår. [In Linnæus's Footsteps.] 4 (1921): 33—64.
 — Hårleman och Linnæi herbariones upsalienses. [Hårleman and Linnæus's »Herbariones Upsalienses»] 9 (1926): 78—86.
 — Lars Roberg och Linné. [Lars Roberg and Linnæus.] 11 (1928): 101—116.
 — Markus Hulth. Några minnesord. [Markus Hulth. A Memorial.] 12 (1929): 1—6.
 — Linné som Uppsala-student. [Linnæus as an Undergraduate in Uppsala.] 12 (1929): 120—137.

- SERNANDER, RUTGER. Meddelanden från den Linnéanska stiftelsen på Hammarby
1—4. [Communications from the Linnæan Foundation at Hammarby.]
12 (1929): 174—181.
13 (1930): 167—173.
14 (1931): 162—165.
15 (1932): 140—141.
— Olof Rudbeck d. ä. [Olof Rudbeck pater.] 13 (1930): VII—VIII.
— Linnæus och Rudbeckarnas Hortus Botanicus. [Linnæus and the Hortus
Botanicus of Rudbeck pater et fil.] 14 (1931): 126—159.
— Th. M. Fries. 1832—1932. 15 (1932): 1—6.
— se 150-årsminnet av LINNÉs död.
- SJÖGREN, ARTHUR. Linnéska släktsilhuetter. [Silhouettes of the Family of Lin-
næus.] 7 (1924): 101—111.
- SKÅRMAN, J. A. O. Linnés besök på Kinnekulle. [Linnæus's Visit to Kinne-
kulle.] 13 (1930): 19—39.
- STENSTRÖM, FRITZ. En glömd Linne-lärjunge i Alströmers stad. [A forgotten
Pupil of Linnæus (J. T. Fagræus).] 15 (1932): 13—40.
- SVEDELIUS, NILS. Linnéträdgården 1920. [The Linnean Garden in 1920.]
4 (1921): 119—136.
— Linnés glasklockor. [Linnæus's Glass Bells.] 4 (1921): 113—115.
- SÖDERBAUM, H. G. Linnæus och Vetenskapsakademiens stiftande. [Linnæus and
the Foundation of The Royal Academy of Science.] 11 (1928): 92—100.
- SÖDERBERG, E. N. se 150-årsminnet av Linnés död.
- THÉEL, HJALMAR. Tycho Tullberg †. 3 (1920): 4—24.
- THERMÆNIUS, EDVARD. Statsinköpet af Linnés Hammarby. [The Acquisition
by the Government of Linnæus's farmhouse Hammarby.]
14 (1931): 31—40.
- Ett japanskt porträtt av KARL PETER THUNBERG. [A Japanese Portrait of Karl
Peter Thunberg.] 7 (1924): 50—51.
- TULLBERG, TYCHO. Linnés Hammarby. [Hammarby, Linnæus's Country-house.]
1 (1918): 1—79.
— Familjetraditioner om Linné. [Some Family-Traditions about Linnæus.]
2 (1919): 1—20.
- TULLBERG-BESKOW, INGEGERD. Två ungdomsporträtt av Linné? [Two Portraits
of Linnæus as a Youth?] 15 (1932): 7—12.
- UGGLA, ARVID HJ. Smärre meddelanden. [Personal and Biographical Notices.]
12 (1929): 182—183.
13 (1930): 174—176.
14 (1931): 169—171.
— Linnéstatyn i Uppsala Botanicum. [The Statue of Linnæus in the Buildings
of the Botanical Garden of Uppsala.] 13 (1930): 153—164.
— Ett spanskt Linné-porträtt. [A Spanish portrait of Linnæus.]
14 (1931): 160—161.
— Basil H. Soulsby's Linné-katalog. [Basil H. Soulsby's Catalogue of Lin-
næus's Works.] 14 (1931): 166—168.
— Kilian Stobæi instruktion för en forskningsresa i Skåne 1729. [Kilian
Stobæus's Instruction for a Tour of Natural Research through Scania in
1729.] 15 (1932): 132—139.

- WALLIN, SIGURD. Linnés bohag och konststilarna. [The various styles of Linnæus's Furniture.] 10 (1927): 137—149.
- WASTENSON, A. Linné als Biochronolog. 10 (1927): 150—153.
- WEIN, K. F. Ehrhart und J. A. Murray. 14 (1931): 72—84.
- WIKLUND K. B. Linné och lapparna. [Linnæus and the Lapps.] 8 (1925): 59—93.
- VIRDESTAM, GOTTH. Stenbrohults prästgård på Linnés tid. [The Parsonage of Stenbrohult at the Time of Linnæus.] 10 (1927): 21—29.
- Linné och Stenbrohult. [Linnæus and Stenbrohult.] 11 (1928): 7—40.
- Kring några brev av Samuel Linnæus. [Some Letters from Samuel Linnæus] 14 (1931): 115—125.
- ZENZÉN, NILS. Om den s. k. Swedenborgsstammen och det Swedenborgska marmorbordet. [Accounts of the ›Swedenborg-Log and the ›Swedenborg-Marble-Table 14 (1931): 85—101.
- Om Bergskollegii mineralkabinett och Linnés föreläsningar däröver 1740. [The Mineral Collection of the Royal College of Mines and Linnæus's Lectures on the same in 1740] 15 (1932): 95—131.

UPPSALA 1932
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

31608